IOHANNIS FRIDERICI SALUEDI DARMSTADINI, PRINCEPS...

Johann Friedrich Salveld

IOHANNIS FRI-DERICI SALVEL-DI DARMSTA-DINI, PRINCEPS CHRISTIANVS ET PERFECTVS.

FRANCOFVRTI, Sumptu M. Leonhar-di Burckl.

A. C. 1618.

ILLVSTRISSIMIS ET GENE-rosissimis Principibus ac Dddd.

Dn. GEORGIO,
Dn IOHANNI,
Dn. HENRICO,
Dn. FRIDERICO,

Fratribus Germanis.

LVDOVICI,

Opt. patriæ patris, Filiis.

DIVI GEORGII,

Nepotibus.

DIVI PHILIPPI MA-GNANIMI, Pronepotibus.

Hassiæ Landgrauiis, in Catzenelnbogen, Dietz, Ziegenhain, & Nidda, &c. Comitibus,

Dominis suis clementissimis.

EXORDIENDVM mihi à pietate, *Principes Generosissimi*, cum ad vestram institutionem scribere sit animus, quod pietas sit totius vitæ & edu-

cationis cynoſura, & ſacra integritate homines plurimum poſſint, ſpes bonas habeant ad cœleſtem peruenturi ſalutem, & ſi qui fuerint mente pii, nihil mali patiantur mortui; diſcite itaque pietatem, ſacra & ſacros homines reueremini,

** Æneid. 6. Virg.*

*Diſcite * iuſtitiam moniti, & non temnere Diuos.*

præſertim veſtros parentes, qui poſt Deum altero loco honorãdi ſunt, maiores, quorum memoria apud omnes ſacra eſſe debet, gentiles, & qui genere vobis ꝓximi ſunt, quos niſi pro Diuis haberemus, ob neglectam pietatem & ſacra Dauidis verba, vobis iratum numen, mihi læſæ Maieſtatis crimen expiandum eſſet, veſtrum præfectum & præceptorem, quibus in diſciplinam eſtis traditi, & quod vterque puero Principi tradant virtutem, quem magis idoneũ tota prouincia ſentiat imperio ſuo & patrię prodeſſe, honorate, ſubditoſque pietate & iuſtitia, alioſq; virtute vobis demeremini, cum nihil ſit amore ſubditorum magis neceſſarium, quo mutui fauoris, & inter ſeſe bene-

beneuolentis animi vinculum nec dissuitur nec conuellitur, eoque nexu æternam sui suorumque conseruationem in annos multos Princeps prorogat: Quod sane imperio ad prosperitatem & pacem, si ob oculos pietatem & iustitiam habet, profuturum est, vires enim & metus & satellitum excubiæ minus sufficiunt, quibus saluum sit imperium, vt ille ex subditorum fauore, affectione, beneuolentia & amore habet securitatem si modò pietatis & iustitiæ Princeps sit obseruantior, quibus M. Aurelius Imp. filium suum Commodum vt exhortaretur, se absque omni discrimine regnum diu protexisse & seruasse, animisque subditorum impressisse aiebat non suæ maiestatis & potentiæ metum, verum virtutis amorem mutuum & reciprocum habeat pro suspectis, si qui ex metu potius seruiunt, quam qui ratione obsequuntur. Patuit ad M. Aurelium omnibus subditis facilis nec imperuius aditus, qui Monarcha & Imperator licet, nullos vnquam stipatores, nedum palatii sui custodem & portico-

rem habuit, non quod præter Cæſaris maieſtatem eſſet, ſed ita ſe viuere & imperare, vt omnes ſubditos haberet cuſtodes & ſtipatores. Numa Pompilius dimittebat ſatellites tercentum, quos Romulus habuerat cuſtodes, non ſe poſſe ſubditis, cui ſe fiderent, diffidere, nec velle iiſdem, ſi diffiderent, imperare: quod cum Plato videret, Dionyſium Syracuſanum multos ſuæ vitæ cuſtodes & milites habere proximos, ſcribunt dixiſſe, num te angit tot ſceleris peracti & nequitiæ inquieta conſcientia, vt tibi opus ſit tanta ſatellitum armata & ſtipata multitudo. Ita tamen ſubditi ſentiant cum lenitate grauitatem, vt amore ſuo Princeps exaugeat in ſubditis obſequium, non aliter quam ex obſequio fiat maius amoris incrementum: tanta verò nunc quidem hominum malitia & frequens adeo eſt, vt clementiam humi proſternant & deſpiciant proteruiter, quin peropus ſit, Principem eſſe quandoque grauem & ſeuerum, quandoq; lenem & clementem, vt pro ratione temporis, loci, & perſonæ in

næ in mandatis ſit ſeuera maieſtas. Primò omnium itaq; diſcat Princeps pietatem, quæ eſt in veritate diuina, & ſalutem æternam habet comitem, nihil eſſe in ſacris, quod non ſacrum ſibi eſſe putet, ne deficiat in rebus caducis, quoad vixerit, humana proſperitas, & futuram apud cœlites à ſe extrudat beatitatem, quod certum ſit, à notitia verbi diuini, quæ in Principe eſt, totum imperii ordinem & ſtatum dependere, & pietatem eius vim habere maximam, qua cæteri ſubditi, ſi ducem vident non eſſe religionis ſimulatæ, ſeſe ad officiũ & obſequium erigunt: poſt pietatem iuſtitia alterum habeat locum, vbi ſumma opus diligentia & cura, vt iuſtitiam ad ius vnius cuiuſque conſeruandum & ſcelera acerrimè vindicanda probè adminiſtret, &, quod ſacra biblia iubent, ſequatur, ius & iuſtitiam exerceat, iuſtos protegat, puniat nocentes, aduenas ſeruet illæſos, viduas & pupillos tueatur, nemini iniuriam faciat, & ab innocẽte ſanguine habeat manus puras & incontaminatas, idemque facere

magiſtratũ & miniſtros iubeat, quod cum alii minus obſeruarent, fuit in periculo & diſcrimine vita & imperium, vt de Philippo Macedonum Rege hiſtoria memorat, quem Pauſanias ob negatam iuſtitiam & vindictam de iniuria, quam ab altero acceperat, non ſumptam, occiderat: nec mitius cum Demetrio actum, quod neminem ad ſe admiſiſſet, & oblatos libellos, quibus frequentibus audientiam & acceſſum ſibi dari rogabant, omnes vno faſciculo & pallio complicato è medio ponte in flumen proieciſſet. At bonus Princeps benignè & attentè audiat ſupplices, vt quem ſubditi iuſtum & miſericordem, & obſequiorum pronitate reuereantur: ſunt in pietate, & ſunt in iuſtitia cæteræ virtutes, ſubeſtque ſub vtraque Principis officium, quod, vt breuibus dicam, eſt, ſincero & puro animo Deo ſeruire, ſacrã verbi veritatem ſcrutari, ad normam eius ſubditos ducere, commodis eorum conſulere, malis mederi, ab onere ſuppreſſos ſubleuare, aliorum latrocinia & exactiones non admittere, ſupplicum

cum libellis fauere, æquum eſſe in reſponſis promptum & facilem in diſtribuendo vniuſcuiuſq; iure, præmium virtuti & pœnam viciis conſtituendo, in ſuſcipiendis conatibus prudentem & audacem, in rebus proſperis modeſtum, in aduerſis conſtantem, in verbis grauem, in conſiliis ſapientem eſſe, tandem, qui ita viuat & imperet, vt omnes ſubditi habeant Principē, quem imitentur, & extranei, quem admirentur. Quæ vtraque virtus in mediis veſtris animis tenacius inhæreat, & non aliter, quàm ab hortulano planta in diffiſſi caudicis medullam inſita coaleſcit, & cortice illæſo in arborem proceræ magnitudinis excreſcit, illa quo ſe dextra verterit, ſtet in animi meditullio, & hæc à ſiniſtra habeat cētrum, virtus vtraque non diſiunctis ramorum compagibus circum veſtra gentilitia & auita inſignia ſe ſiſtat, quibus maiores maieſtatem habuerunt illæſam, & ſuum quoque imperium Princeps parens veſter optimus integris ſuis virib. vſq; adhuc ſubſiſtere ſenſit, veriſſimum enim, quod Seneca ait,

* In Thyeste.

——vbi non est pudor,*
Nec cura iuris, sanctitas, pietas, fides
Instabile regnum est.

Qua vero in stirpem desinit, robustissimæ vtriusque virtutis radices diuam fratrum concordiam succingant, quibus penates, sacra & sepulchra sint oportet communia paterna, & illi, vt funiculus triplex non facilè rumpitur, non diuellendo consortió subsistant, easdemque radices connectant vtroque memorabili Scyluri Scytharum Regis, & Cunguistæ cuiusdam Tartari exemplo, qui morituri, ille octoginta, hic duodecim, filios ad animorum consensum cohortantes iusserunt totidem tela in vnum fasciculum compingi, & singulos experiri, num compacta nec dissoluta confringere possent, quibus negantibus, sigillatim educta confregerunt, vt omnes ad æternam imitationem excitarēt, ita firmos, ac potentes eos futuros, si vna esse perseuerarent, imbecilles verò si separarētur ac dissiderent. Et nihil est in fraterna concordia luculētius mutua beneuolentia: Pollux, ne Deus quidem

dem sustinuit solus, sed præoptauit cum fratre fieri semideus, & sortis esse particeps humanæ, quo immortalitatis fratrem haberet socium & consortem. Quam concordiam intemerato iure seruate cum omnibus, præsertim cum gentilibus & cognato sanguine iunctis, vt cum Hassiacis ramusculis confœderatorum Saxonum & Brandeburgicorum radices tenacissimæ coalescant, ita succrescentibus fibris suis instar hederæ arctissimis, vt nequeant diuelli perenniter,

Ἀνδρὸς φίλου* γὰρ καὶ συγγενοῦς οἰκίαν, *Serm. 81.
Αὑτοῦ νομίζειν δεῖ τὸν ὀρθῶς συγγενῆ:

Viri enim amici & cognati familiam,
Veluti propriam reputare oportet vere cognatum,

Vt Diphilus ait apud Stobæum.

Sin minus obseruaueritis trinam virtutem, vindicias sentietis irati numinis, cum

——victima haud vlla amplior* *Senec. in Hercu. furen. act. 4.
Possit, magisque opima mactari Ioui
Quàm Rex iniquus.

Quid ni enim Princeps, si iniquior sit in subditum, quàm si subditus in Prin-

Principem peccarit & iniquius egerit, Deum vterque æquè iratum & seuerum habeant vindicem, siquidem, vt Plutarchus inquit, Deo nil magis acceptum, & nihil diuinitati proximius est, quàm benè imperare iustitia & æquitate, idque sui muneris esse, quo subditis tenetur, Princeps sciat, vt enim subditus debet obsequium & auxilium, ita Princeps iustitiam & protectionem, & quod si se talem præstiterit, summũ felicitatis punctum, quam Respubl. habet, attigisse videbitur M. Aurelius Imperator, vt Commodum filium ad virtutem duceret, ita paternè admonuit:

Non ego diuitiis hominẽ crudele minantem
In summo esse loco volui, nec rebus egenum
Priuatis odisse, minus cessisse negatum
Ius & iustitiam misero, veniamque dedisse
Nullam diuitibus, quod honoribus ille præiret,
Alter pauperiem ferret miser, omnibus æquus,
Sponte mea sine lege fidẽ rectumq; colebam,
Munera nulla dedi affectus persuasus amore,
Nec vindex pœnas animo indignãte poposci,

Non

Non impune tulit ſcelus improbus indonatum
Nunquam paſſus abire probum, nec facta probata
Et comperta alios iuſſi diſcernere iudex,
Cæca & aperta minus non arbiter ipſe probaui,
Submiſſis non ius non æqua negare libellis,
Nec potui, non me meriti miſererier, ira
Commoto pœnas nunquam dedit improbus æquas,
Non ego promiſſis media inter gaudia multis
Dona dedi, fortunatis ignauia rebus
Non fuit, aduerſis abiecta mente periclis
Non vixi, non peccaui improbitate maligna,
Non temere rectos iuris tranſcendere fineis
Vidit auara manus, puduit conuitia ferre
Mordacesq́; animos, & peſſima blandimenta
Eſſe bonis bonus, eſſe malis malus eſſe ſeuerus
Conabar, quod eram miſeris patronus & æquus,
Adfuit in fortes hoſtes Deus ipſe patronus.

Iacobus VI. Magnæ Britanniæ Rex, vitam ſuam vt Henricus filius probè componeret, ſic præſcripſerat:

Non fruſtra Diui à Ieſſao vate vocantur Reges,

Reges, quos Deus imperio præesse, bonosq́;
Obsequio regere, atque illos frænare superbos
Iussit, vt, haud se[…]us, ac ipsi parere minores
Vellent, maiores facerent sacra iussa, Deumque
Demissis animis colerent, natosq́; iuberent:
Vin' recte imperio frænisq́; præesse regendis,
Mi fili, sacra iussa audi, reuerereq́; numen,
Cui debes vitam regno succedere natus
Hæres, & præcepta sequi, & parere statutis
Sacris, esse bonū summum, cunctis prodesse:
Sis veri iustique tenax, iustisque fauere,
Atque malos cohibere, & debellare superbos,
Et cunctis dare ius, atque æquum reddere disce,
"*Et vide, ne titubet pes & manus improba, numen*
"*Audire omnia, & omnia cernere posse, tueri*
Insontes, punire reos, reminiscere fili,
Vt diua & perfecta bonæ virtutis imago
Et regnare diu, & patri succedere possis.

Et sacrum apud maiores fuit, ne virtutis suæ haberent degeneres hæredes, vt & ipsi probitate præirent & præcepta traderent, exemplo Anchisæ Troianorum Ducis, qui ita Æneam filium præmonuit:

Excu-

Excudent alii spirantia mollius æra
Credo equidem, viuos ducent de marmore vultus:
Orabunt causas melius: cœliq; meatus
Describent radio, & surgentia sidera dicent:
Tu regere imperio populos, Romane, memento,
(Hæ tibi erunt artes) paciq; imponere morem,
Parcere subiectis, & debellare superbos.

Sentio vestram educationem, *Principes illustrissimi*, patriæ quoque profuturam, si modo Principis patris vestri, vt M. Aurelii Imp. præcepta obseruaueritis, vt Iacobum VI. & vt Anchisen paternè admonentem audiueritis, quam vt adminiculis probè suffulciret, & ætas vestra cum virtute, quæ Principem decet, fieret prouectior, Præfecto nobili, qui, vt Seneca ait, absque pudore obiurgare & absque adulatione laudare nouit, vestræ vitæ, Præceptori eruditionis vtrique virtutis tradendæ curam commisit: Et sanè, si quis vnquam bona institutione & educatione opus habet, Princeps est,

eſt, qui quod ita natus eſſe videatur, vt tanto duce ſubditi carere non poſſint. Plato non abſque ratione ſcripſit, aut Principi philoſophandum, aut philoſopho principatum committendum eſſe, non vt ille philoſophetur in rebus phyſicis & logicis, aut philoſophum ferat imperantem, ſed ne inſtitutionem repudiet, præcepta ſapientiæ & virtutis negligat, philoſophos, id eſt, viros graues, ſapientes, doctos, iuſtitiæ & virtutis, vt & Principis & ſubditorum amatores non è conſpectu ſuo faceſſere iubeat, quorum nutu & auſpicio ſuccreſcite, & ſingulari numinis beneficio ad regni columen, & totius patriæ bonum (ita ſcribentis, vt ſentientis eſt animus) pubeſcite, inque his vultum patris patria intueatur, & poſt fata (ô cœlum quæ longe abſint) rediuiuum ſe videre lætetur: veſtra igitur auſpicia omnibus exhibete, vt vos ſui orbis ſentiant, vt Titum Imperatorem Romani, eſſe delitium, & ita feliciter viuite, vt ex veſtro ſemine gloriæ immortalis ſeges enaſcatur, &, quæ totum orbem perſo-

perſonet, fama, qua vita cita numinis quietis publicæ cuſtodes & regni patriæque ſeruatores per ætatem vos ſiſtite. Ex Triquernis veſtris 16. d. Auguſti, Anno vltimi ſæculi, 1618.

VVVV. Generoſit.
Illuſtriſs.

ſubiectiſſimus

IOAN. FRIDERICVS
Salueld.

†† LE-

LECTOR.

AMice, multi de Principe instituendo scripsere perfectè quidem, non tamen satis Christianè, & suis scriptis impudenter potius ad deteriorem educationem obfuere quàm ad eruditionem & virtutem sapienter profuere: extant apud Græcos, Agapetum, Aristotelem, Basilium Macedonem, Imper. Cæs. Manuelem Palæologum, Isocratem, Libanium, Platonem, Plutarchum, Synesium, Vrbicum, Xenophontem, *varia de educandis & erudiendis Principum liberis optima monita, quibus alii partim noua sermone latino addidere, partim Græcum traduxere in Latinum,*

num, & publici iuris fecere, vt sunt, Aldobrandinus Card. Anſelmus Stockelius, Anthonius de Gueuara, Baptiſta Saccus, Belliſarius Aquiuiuus Aragonius, Camillus Borellus Oliuetanus, Conradus Heresbacchi9, Conradus Rittershuſius, Cornelius Scribonius, Cunerus Epiſcopus Lauardienſis, Cyrus Spontonus, D. Matthæus Scholaſticus, D. Petrus Belluga Valentinus, Eberhardus à Weyh, Eliſabetha Poloniæ Regina, Engelbertus Abbas Admontenſis, Eraſmus Roterodamus, Fauſtus Longianus, Federicus Morellus, Franciſcus Patritius Senenſis, Franciſcus Petracha, Fridericus Glaſerus, Gabriel Eugubinus, Gerardus Geldenhaurius, Graphæus, Henricus Farneſius, Henricus Stephanus, Hieronymus Cagnolus, Hieronymus Oſorius, Hippolytus à Collibus, Iacobus I. Angliæ Rex, Iacobus Omphalius, Ianus Gruterus, Ianus Maugin dictus l'Angeuin, Imp. Cæſ. Manuel Palæologus, Innocentius Centilletus Ictus, Iodocus Clich-

thoueus, Iohannes à Iesu Maria, Iohannes Anthonius Viperanus, Iohannes Bodinus, Iohannes Boëcius, Iohannes Idenius, Iohannes Lauterbacchius, Iohannes Leuenclauius, Iohannes Ludouicus Viues, Iohannes Mariana, Iohannes Nicolaus, Iohannes Oranus, Iohannes Petrus Cermenatus, Iohannes Pyrrhus, Iohannes Sturmius, Iohannes Wanckelius, Iustus Lipsius, Lælius Zecchius, Mambrinus Rosæus de Fabriano, M. Anthonius Natta, M. Anthonius Pistillus, Marsilius Ficinus, Martinus Hispaniensis Episcopus, Martinus Prætorius, Marus Salamonus, M. Aurelius Imp. M. Georgius Draudius, M. Tullius Cicero, Michaël Toxita, Nicephorus Blemida, Nicolaus Machiauellus Florentinus, Nicolaus Montmorentius, Nicolaus Reusnerus, Nicolaus Rigaltius, Onosander, Petrus Ægidius, Petrus Bizarrus, Philippus Marnixius, Plutarchus, Raphaël Volaterranus, Sebastianus Foxius, Sixtus Arcerius, Stephanus Viuandus Pilgius, Syluester

er Tellius Fulginalis, Thomas Bo-
ius Gentiletus, Valentinus Guilel-
nus Forſterus, Vincentius Caſtella-
ıus, Virgilius VVellẽdorfer, Vrbicus,
quod cæteri ligata, vt Edo Neuhu-
ſius, Henricus Stephanus, & Martinus
Prætorius, *alii proſa oratione effecere, vt* Anhaltini Principes in Academia
Geneuenſi, D. Iohannes Caſimirus,
D. Chriſtianus, & D. Fridericus Mauritius, patrueles, D. Hieronymus
Treutlerus, Muſonius, Saxoniæ Duces D. Iohannes Fridericus, & Iohannes VVilhelmus, fratres germani
VVittebergæ, *alii dialogos conſcripſere, vt* Iohannes Bernhardus, & Ioachimus Hopperus: *nec defuit materia noſtratibus, Germanos puto, quin ſuis indigenis, quæ ad educationem prodeſſent, authores adferrent, quales fuerunt*, Author aulici præceptoris,
Georgius Lauterbeccius, Iohannes
Beatus Graſſus dictus Vayus, Iohannes Caſa Galateus, Iohannes VVœrne-

 rus,

rus, Otthomannus Sigebertus, Reinhardus Lorichius. *Idem fecere Hispani*, Anthonius de Gueuara, Ceriolanus, Fridericus Furius, & Petrus Ribadeneira. *Et Galli*, Anthonius Alaigre, Christianus de Pise, Claudius Espense, Franciscus de Sainct, Guilelmus Budęus, Iacobus Peletien, Iohannes Blond, Iohannes Breche, Iohannes Luxembourg, Iohannes Maugin, dictus l'Angeuin, Iohannes Picot, Iohannes Pithou, Petrus Brissonius, Petrus de la Primaudaye, Theueneau, VVilhelmus de Rome. *Et Itali*, Hieronymus Traccheta, Melchior Escappa, Membrianus Roseo, & Nicolaus Machiauelli.

At conatu maiora me suscepisse & toties coctam repetiisse cramben dicant alii, cum habeant Principes suæ vitæ & educationis optimos moderatores, quibus vna ea cura est, vt naturam eorum, & si quid cæteri scriptis & libris tradiderunt, prouidè & probè

probè dispiciant, quæ admittenda & reiicienda prosint & obsint! & sanè, cur bonus agricola agri sui naturam & culturam non nouerit, cui semen conuenire, & cui lolium nocere possit: & quis illud effecerit diligentius, quàm qui moderandæ vitæ habuit regimen; non potuit Xenophon de Cyri institutione rectè scribere, nisi prius mores & vitam eius obseruasset: ignoscant, penes quem est nobilis educationis præfectura, & penes quem est docta institutionis moderatio, cum vel aliis de Principum educatione scribentibus, vel viam ad institutionem præmonstrantibus, ipsi sciant, vel melius sentire, vel exactius scribere: hoc vnicum in votis semper fuit, vt ex idea virtutis, quæ non semel in eis se dedit foras, mihi pollicerer, si præfecto suo, & si moderatori

suo

ſuo Principes pueri eſſent audientes, vtriuſque operam non fruſtra iri collocatam.

DE PRIN-

DE
PRINCIPE
CHRISTIANE ET PERFECTE INSTITVENDO.

CAPVT I.

Quanto vsui sit ac emolumento Principem discere bonas literas, & optimam habere institutionem.

1. *Virtutis præcepta neminem nisi ex optimis literis discere.*
2. *Discendi voluptatem esse naturalem.*
3. *Quibus modis oporteat excitare, & puerum Principem eo deducere.*
4. *Cui rei conueniat hominis ingenium.*
5. *Cuiusmodi sint ex literarum notitia & virtutis præcepto effectus.*
6. *Quam ob causam parum in literis & præceptis plerumque proficiant.*
7. *Bonarum literarum cognitionem multũ prodesse ad acquirendam veram fortitudinem.*
8. *Non despicabilem esse maiestatis particulam,*

Principem nouisse literas.

9. *Scholasticæ traditiones facessant à puero Prin-cipe.*

10. *Cognitionem literarum esse virtutis oculum.*

11. *Eloquentiam dare alacritatem pugnantibus.*

12. *Alacritatem & lætitiam esse initium fortitu-dinis.*

13. *Satis præstare eloquentiam, si Princeps habe-literarum cognitionem, vt ad milites suos, si opus est, orationem habeat.*

14. *Literarum cognitionem solari Principem in rebus aduersis.*

MVlta esse, ingenue fateor, quæ probe curanda ac nutrienda in animo pueri Principis suapte natura & origine fiunt & nascuntur, vt dum se dant foras, in rectam virtutis semitam deducantur:

* Euripid. in Hecuba.

ἔχει* γε μέντοι καὶ τὸ τρεφθῆναι καλῶς
δίδαξιν ἐσθλοῦ:

* Senec. in Troade.

Præstat profecto quodammodo honesta educatio Doctrinam honesti.

Quod si malitia interuenit, aditum negare & fores occludere conuenit;

Qui non vetat peccare, cum possit, iubet.*

Idque ex nostri operis instituto desumptum non minus vitiis mederi, quam ad virtutem & heroica facta animos accendere & exa-

cuere

... poterit: non enim sufficit Principem
... ceptis quasi antidoto contra voluptatis
... amenta & præstigias armare, sed ad a-
... nis optimæ honores instigare atque in-
... o rerum notitia subuenire oportet:

* γὰρ τοι πᾶσιν ὦσι τερπνὰ δεῖ λέγειν,
... ἐξ ὅτου τις εὐκλεὴς γενήσεται:

... eque enim auribus iucunda conuenit dicere,
... d ex quo aliquis gloriosus fit.

* *Euripid. in Hippolyto.*

... que ob causam Isis Dea vti ex Ægyptio-
... sermone proditum, Regis Melandri fi-
... maxime puerum enutriuit, digitoque
... ellum immisso, quasi mamillarum pa-
... u præbitura, quicquid mortale & ter-
... exemit. Hanc Deam prudentiæ & iu-
... antiquitus coluerunt, primumque in-
... sas locum attribuerunt, alma nutrix
... iam Princeps pater curandis liberis
... ienam atque inhospitam esse putabit,
... dum è nutricis sinu auellendi sunt, vt
... um à crassa hominis ruditate, quam
... erno vtero innatam habet, mundum

* γὰρ κρατοῦμεν, ὧν φύσει νικώμεθα.

... enim superamus ea, à quibus natura vinci-
... ur!

* *Antiph. ap. Aristot. lib. de mechan.*

... fastidiosa digito monstrare, qui sit in
... præcepto character, & quæ via ad
... n ducat, cuius rei optumatum pri-

A 2 mice-

nicerii præcipuam curam semper habue-
runt, præsertim non probe instituti, vt vi-
tium defectumque in liberis supplerent,
cum voto non absimili Hectoris apud Ho-
merum, qui Deos omnes obtestabatur, vt
vires animumq; paternis ausibus maiores
filio darent:

*Iliad.6. *ζεῦ * ἄλλοι τε θεοὶ δότε δὴ καὶ τόνδε γενέσθαι*
παῖδ' ἐμὸν, ὡς καὶ ἐγώ περ ἀριπρεπέα Τρώεσσιν
ὧδε βίην τ' ἀγαθὸν, καὶ Ἰλίου ἶφι ἀνάσσειν:
καί ποτέ τις εἴπῃσι πατρὸς δ' ὅγε πολλὸν ἀμείνων
Iuppiter, aliiq; Dii, date iam & hunc fieri
Filium meum, sicut & ego, illustrem Troianis,
Sic viribus valentem, & Troiæ fortiter impe-
rare,
Et olim quis dicat. patre autem hic multo fortior

Quod non vtique à vera ratione alienũ est,
æs nonnisi adiuncto alio ære liquefieri, ita
1. virtutem præceptis † traditam ingenuis lite-
ris, vnde insitum genuinum decorem nan-
ciscitur, in animos largiter deriuari, quas
principi præuiis licitæ nec insulsæ honesta-
tis regulis tradere & in crepundiis instillare
oportet:

*Eurip. in Iphig. Aulid. *τροφαὶ * δ' αἱ παιδευόμεναι*
μέγα φέρουσ' εἰς ἀρετάν:
Educationes enim rectæ
Magnum momentum ferunt ad virtutem.

Sed quibus modis fieri potest? cum ætas sit
imbecillis, & ad omnem rationem surda

aure

aures habeat, ipsa natura imperfectus homo, quam ob causam humum versus, vnde enatum sacra Biblia testantur diutine recuruus incedit. Non aliter quam materia mixtim coadunata cuiusque differentiæ in opere formato diu est tenacissima, vsque eo dum vernice illiniueris, ita cum homine actum, dum suo egreditur opificio, ipsa discordia, quæ est inter elementa, è quibus compositum aiunt, mutatu difficilis per plures annos apparet: non autem idem est, cum ingenio, veluti cum rebus, quas hominis manu effictas esse vides,

Qui malleis grauibus ad incudem,
Et ictibus parentem
Materiam surdam procudunt.

...m dum fit politura in ipsa inconueniétia diuersitate, quæ à primis infantiæ annis harmonia sese exerit & enascitur, è qua ...ctio & naturale desiderium, ad notitiam ...m, quibus ipsa rationis opera innitun... auariter capessendam prodit, & quod ...res habeat, desiderium vtique in ho... † semper esse naturale, & se dare foras, longo post tempore, vbi in lucem ex... prodit, videmus infantes, qui quam ...m materno hospitio nudi emigrant, ... qua impliciti tenentur deposita, ex... turpissima, respuunt indifferentia, vt ...iores artificii pulchra quæque deligāt

& amplectantur vti res est in exemplo, ... rum aliamue materiam probe, non dissi... opere elaboratam, non considerato val... vel pretio sub conspectum miseris & pos... ris, quicquid ex artificio politius inge... fecit, auide capessent: quid quæso dixe... aliud esse, quam purum animi motum, no... coactum affectibus, quos ætas, quæ ... pte natura res cum dexteritate factas mi... me despicabiles, sua quam secum fert ... nata admiratione esse vult, abunde pro... gnit? Idque cum ipsa infantia prodit in l... cem, quæ in animi admirationem quicqu... in eius artificio pulcherrimum admittit, & primum verbum adigit eloqui *Aga*, quod Latinis nostris est *admirare*, quasi cum ... pore in admirationem rem nobilem sp... ctatum & laudatum omnes pertractura ... eius rei notitiam queant habere! admira... tio enim rationis dispicientiam exacuit, vn... de animus ad ea, quæ admiramur noscendo deducitur. Quam ob rem Aristoteles ai... homines rationeres cognouisse, sed cum ... la cum infantibus simul in hanc lucem ... mergat, iidem eloquio careant ætate imbe... cilles, subsidia & adminicula videntur ... poscere, & monstrare domesticis, se admi... rari, quæ propter sui ingenii ornamentum scire maxime desiderent: discendi itaque ... natam voluptatem nefas in pueri Princip...

anim...

...mo mori & negligere.

Doctrina * *sed vim promouet insitam,*
Rectique cultus pectora roborant: * Horat. lib. 4. Od. 4.

Quam auide petit & capessit, quasi rem si-
naturalem, atque eo maiore affectione
amore, quam literarum dulcedine pue-
in demulcere & demereri velles, faciun-
m vero vti ab aquarum indagatoribus
ri solet, qui quamprimum ipso diluculo
lerint è terra vapores surgere, aiunt sub-
aneos ibi esse fodiendos latices, sic ho-
nem † matutinum hoc est in primis in- 5.
tiæ annis vbi vides admirari & animum
us vix ad satietatem pascere, occasio est,
ingenium ad virtutem præceptis & li-
rum traditione deducas, quippe quod
admiratio, quasi vapor sit, qui est è de-
rio, cuius auide tenaciores sunt infan-
ad discendum, & cognoscendum res
conspectum positas: Verum enim ve-
bi hominem doctum iuuenilibus mo-
præficere ratio exigit, qui cereum fle-
doceri, ad moratam eruditionem de-
t, tota cura fœminis concreditur, ea le-
conditione, vt qua finita præceptor
ciplinam traditum fœmineam rudita-
vindicet, literasque tradat, quibus
rtutis notitiam via sit vsque quaque
ior. Quod à fœminis abesse debet, ne
um ad muliebrem nutum compo-

 nant,

nant, potius alimenti curam habeant, affectus enim ingenii ad eum modum protrahere & ducere expedit, qui operosiorem motum requirunt, & celeriore gradu quam ipsum corpus feruntur, atque hoc est summum huius horologii libramen, vbi iustæ mensuræ ratione sursum & deorsum motus & progressus fiunt: imaginare tibi, cœli motum non tam subitam habere celeritatem, atque eodem modo vti homini indocto intuenti aspectus est difficilior, quem quisque Astrologiæ numeri ac mensuræ peritior suo ingenio ac intellectu facillime assequitur,
4. ita tenera † Principis inclinatio sub muliebre iudicium, quod suo ingenio rapide & auariter se dat foras, cadere nequit, verum viro grauissimo cura committenda est, qui ingenii motus humanos, quantum distent à cælestibus, internoscat. In primæ infantiæ flore ruminet ea, quæ necessario ad teneritatem faciunt, lege enim necessitatis in internis fixius inhæret, nec foras prodit, qui sæpius vidimus ad idem desiderium & voluptatem pueros suopte motu ferri: vbi ætas iuuenilis subsequitur, ipsa infantia maior, aliquatenus capacior in rerum notiam ingredi, admiratione, qua præstat, circuitus satis amplus & spatiosus, & ad plures res breuis est, ipso desiderio, quo fit excitatior, & puncto, verum in seipso non se finit, ambitus

bitus & viciſſitudines plures facit, ducta re-
rum, quę à vera notitia ſunt remotiores, vm-
bra & ſpecie ſimpliciore: vbi ad ætatẽ eam,
quæ iuuentuti proxima eſt, adoleuerit, re-
cti tenacior, circulus à virtute exordium ha-
bet, nec tamen creſcendo ſurgit, quæ Stoi-
corum opinione nec creſcit nec augeſcit,
potius ea, quæ ex præceptis eſt ſcientia, ni-
hilominus in confuſione humanarũ actio-
num circulus conſtringit, quicquid bonum,
vtile, iuſtum & honeſtum, atque excludit
malum atque inutile, ita vt ſi cum rationis
circino conferatur, tantundem rotundita-
tis, quam breuitatis, & tamen res plures
quam pars vtraque prior in ſe habet: Eo
ipſo † Princeps ſi ſolidam doctrinam & re- 5.
rum notitiam ſemel acquiſierit, caſu & ne-
gotiis contingentibus non vacillat, ſtat ſo-
luta & explicata ſententia, qui longas am-
bages dubius faciat non aſſuetus: Sic Ma-
gnus Alexander rebus Græciæ penitus diſ-
ſutis & demutilatis cum Thebanis ſeuere
egit, atque eo exemplo reliquas vrbes, quæ
rebelles alas vſquequaque diſtendebant,
ſub obſequio continuit: Senecam itaque a-
liqua inuidia atque æmulatio vellicauit, A-
riſtotelem maiore laude Principem ſuum e-
uexiſſe, quam deteſtabilem Imperatorem
parricidam ſuo calamo honoratum fieri, vbi
ait, fortuita graſſatorum rapina Alexãdrum

que arctius compingit, opifices perficiunt: sic virtutis, quæ in ipso medii centro consistit, doctrina, posteriore diducta, nostri principis institutionem perfectam esse facit. Iason in vigesimum annum, quo omnes virtutis regulas probe addidicerat, à præceptore suo se diuelli non passus fuit, vnde honori maiorem gloriam addidit, quam ex illustri suorum sanguine consequuturus erat, eam esse virtuté, quam fortunæ bonis Princeps præferre debeat, atque eo magnanimitatem atque in actionibus grauitatem assequutus, in omnium animis erga virtutem, quę pręuitebat, affectionem summam emouit, quem reuereri & ne offenderent metuere omnes videbantur:

[a] Pind. Pyth. Od. 4.

Φαμὶ * διδασκαλίαν
Χείρωνος οἴσειν. ἄντροθε γὰρ νέομαι
πὰρ Χαρικλοῦς καὶ Φιλύρας ἵνα κεν-
ταύρου με κοῦραι θρέψαν ἁγναί:
Εἴκοσι δ' ἐκτελέσαις
ἐνιαυτοὺς, οὔτ' ἔργον,
Οὔτ' ἔπος ἐντράπελον
Κείνοισιν εἰπών:
Aio doctrinam
Chironis me ferre, proinde ex antro redeo
A Chariclone & Philyra, vbi Cen-
Tauri filiæ me educarunt castæ,
Ac viginti illic transactis
Annis, neque factum,

Neque

Neque dictum turpe
Apud illos proloquutus.

Aiax quoque apud Homerum ſuam educationem optime laudauit, ſibique ob oculos poſuit quaſi bonam inſititiam plantam, cui ipſa ſanguinis nobilitas ſuccum & vigorem daret, in hæc verba ille prorupit:

--- ἐπεὶ * οὔ τινα δείδιμεν ἔμπης, * Iliad. 7.
Οὐ γάρ τίς με βίῃ γε ἑκὼν ἀέκοντα δίηται,
Οὐδέ τ' ἀιδρείῃ, ἐπεὶ οὐδ' ἐμὲ νήϊδά γ' οὕτως
Ἔλπομαι ἐν Σαλαμῖνι γενέσθαι τετραφέμεν τε.

--- *Quandoquidem neminem timemus, etiam fiet,*
Nemo enim me vi nolens nolentem perſequetur,
Neque item imperitia, nam ne me quidem rudem adeo
ſpero in Salamine genitum educatumq; fuiſſe.

Quin auſit doctus blandiri adulator literas proculcare ac ementiri, quod non foret per opus puero Principi eam ſcholaſticam eruditionem eſſe neceſſariam, qua animus diffluere ac molleſcere, & ingenium hebeſcere non deſinat: hoc enitar contrarium, quin è theſauro † præcepta ad altioris virtutis ac fortitudinis faſtigium depromant, cum impoſſibile ſit, quin qui optimos authores perlegunt, eadem cum aliis periclitari & præclaro facinore inclareſcere arbitrentur Herculem quidem primo tam peſſima vexauit opinio literis animum Principis ad debilitatem

Principem nouiſſe literas.

9. *Scholaſticæ traditiones faceſſant à puero Principe.*

10. *Cognitionem literarum eſſe virtutis oculum.*

11. *Eloquentiam dare alacritatem pugnantibus.*

12. *Alacritatem & lætitiam eſſe initium fortitudinis.*

13. *Satis præſtare eloquentiam, ſi Princeps habet literarum cognitionem, vt ad milites ſuos, ſi opus eſt, orationem habeat.*

14. *Literarum cognitionem ſolari Principem in rebus aduerſis.*

MVlta eſſe, ingenue fateor, quæ probe curanda ac nutrienda in animo pueri Principis ſuapte natura & origine fiunt & naſcuntur, vt dum ſe dant foras, in rectam virtutis ſemitam deducantur.

* *Euripid. in Hecuba.*

ἔχει* γέ τοί τι κ̀ τὸ τϱεφθῆναι καλῶς
δίδαξιν ἐσθλοῦ:

* *Senec. in Troade.*

Præſtat profecto quodammodo honeſta educatio Doctrinam honeſti.

Quod ſi malitia interuenit, aditum negare & fores occludere conuenit;

Qui non vetat peccare, cum poſsit, iubet.*

Idque ex noſtri operis inſtituto deſumptum non minus vitiis mederi, quam ad virtutem & heroica facta animos accendere & exa-

cuere

cuer. poterit: non enim sufficit Principem præceptis quasi antidoto contra voluptatis irritamenta & præstigias armare, sed ad actionis optimæ honores instigare atque ingenio rerum notitia subuenire oportet:

οὐ * γὰρ τοι τοῖσιν ὠσὶ τερπνὰ δεῖ λέγειν,
ἀλλ' ἐξ ὅτου τις εὐκλεὴς γενήσεται:
Neque enim auribus iucunda conuenit dicere,
Sed ex quo aliquis gloriosus fit.

* *Euripid. in Hippolyto.*

amque ob causam Isis Dea vti ex Ægyptiorum sermone proditum, Regis Melandri filium maxime puerum enutriuit, digitoque in labellum immisso, quasi mamillarum papillam præbitura, quicquid mortale & terrestre exemit. Hanc Deam prudentiæ & iustitiæ antiquitus coluerunt, primumque inter Musas locum attribuerunt, alma nutrix a, quam Princeps pater curandis liberis non alienam atque inhospitam esse putabit, o ipso dum è nutricis sinu auellendi sunt, vt ingenium à crassa hominis ruditate, quam x materno vtero innatam habet, mundum at,

τέχνη * γὰρ κρατοῦμεν, ὧν φύσει νικώμεθα.
Arte enim superamus ea, à quibus natura vincimur!

° *Antiph. ap. Aristot. lib. de mechan.*

Minus fastidiosa digito monstrare, qui sit in irtutis præcepto character, & quæ via ad stigium ducat, cuius rei optumatum pri-

micerii præcipuam curam ſemper habue-
runt, præſertim non probe inſtituti, ve-
tium defectumque in liberis ſupplere
cum voto non abſimili Hectoris apud Ho-
merum, qui Deos omnes obteſtabatur,
vires animumq; paternis auſibus maiores
filio darent:

* Iliad. 6.

Ζεῦ * ἄλλοι τε θεοὶ δότε δὴ καὶ τόνδε γενέσθαι
παῖδ' ἐμὸν, ὡς καὶ ἐγώ περ ἀριπρεπέα Τρώεσσι
ὧδε βίην τ' ἀγαθὸν, καὶ Ἰλίου ἶφι ἀνάσσειν:
καί ποτέ τις εἴπησι πατρὸς δ' ὅγε πολλὸν ἀμείνων
Iuppiter, aliiq; Dii, date iam & hunc fieri
Filium meum, ſicut & ego, illuſtrem Troian
Sic viribus valentem, & Troiæ fortiter impe-
rare,
Et olim quis dicat. patre autem hic multo fortior

Quod non vtique à vera ratione alienũ eſt,
æs nonniſi adiuncto alio ære liquefieri, ita
1. virtutem præceptis † traditam ingenuis lite-
ris, vnde inſitum genuinum decorem naſ-
ciſcitur, in animos largiter deriuari, quas
principi præuiis licitæ nec inſulſæ honeſta-
tis regulis tradere & in crepundiis inſtillare
oportet:

* Eurip. in Iphig. Aulid.

τροφαὶ * δ' αἱ παιδευόμεναι
μέγα φέρουσ' εἰς ἀρετάν:
Educationes enim rectæ
Magnum momentum ferunt ad virtutem.

Sed quibus modis fieri poteſt? cum ætas ſit
imbecillis, & ad omnem rationem ſurdæ

aures

aures habeat, ipsa natura imperfectus ho-
mo, quam ob causam humum versus, vnde
enatum sacra Biblia testantur diutine recur-
uus incedit. Non aliter quam materia mi-
xtim coadunata cuiusque differentiæ in o-
pere formato diu est tenacissima, vsque eo
dum vernice illinieris, ita cum homine a-
ctum, dum suo egreditur opificio, ipsa dis-
cordia, quæ est inter elementa, è quibus
compositum aiunt, mutatu difficilis per plu-
res annos apparet: non autem idem est, cum
ingenio, veluti cum rebus, quas hominis
manu effictas esse vides,

Qui malleis grauibus ad incudem,
Et ictibus parentem
Materiam surdam procudunt.

Nam dum fit politura in ipsa inconueniētia
& diuersitate, quæ à primis infantiæ annis
est, harmonia sese exerit & enascitur, è qua
affectio & naturale desiderium, ad notitiam
rerum, quibus ipsa rationis opera innitun-
tur, auariter capessendam prodit, & quod
ita se res habeat, desiderium vtique in ho-
mine † semper esse naturale, & se dare foras,
non longo post tempore, vbi in lucem ex
utero prodit, videmus infantes, qui quam
primum materno hospitio nudi emigrant,
fascia, qua impliciti tenentur deposita, ex-
huunt turpissima, respuunt indifferentia, vt
tenaciores artificii pulchra quæque deligāt

& amplectantur vti res est in exempl[illegible]
rum aliamue materiam probe, non dub[illegible]
opere elaboratam, non considerato val[illegible]
vel pretio sub conspectum miseris & pos[illegible]
ris, quicquid ex artificio politius inge[illegible]
fecit, auide capessent: quid quæso dix[illegible]
aliud esse, quam purum animi motum, n[illegible]
coactum affectibus, quos ætas, quæ [illegible]
pte natura res cum dexteritate factas mi[illegible]
me despicabiles, sua quam secum fert in-
nata admiratione esse vult, abunde pro[illegible]
gnit? Idque cum ipsa infantia prodit in lu-
cem, quæ in animi admirationem quicquid
in eius artificio pulcherrimum admittit, &
primum verbum adigit eloqui *Aga*, quod
Latinis nostris est *admirare*, quasi cum tem-
pore in admirationem rem nobilem spe-
ctatum & laudatum omnes pertractura, vt
eius rei notitiam queant habere! admira-
tio enim rationis dispicientiam exacuit, vn-
de animus ad ea, quæ admiramur noscenda
deducitur. Quam ob rem Aristoteles ait,
homines ratione res cognouisse, sed cum il-
la cum infantibus simul in hanc lucem e-
mergat, iidem eloquio careant ætate imbe-
cilles, subsidia & adminicula videntur de-
poscere, & monstrare domesticis, se admi-
rari, quæ propter sui ingenii ornamentum
scire maxime desiderent: discendi itaque in-
natam voluptatem nefas in pueri Princip[illegible]

anim[illegible]

animo mori & negligere.

Doctrina * *sed vim promouet insitam,*
Rectique cultus pectora roborant: * Horat. lib. 4. Od. 4.

Quam auide petit & capessit, quasi rem sibi naturalem, atque eo maiore affectione & amore, quam literarum dulcedine puerum demulcere & demerere velles, faciundum vero vti ab aquarum indagatoribus fieri solet, qui quamprimum ipso diluculo viderint è terra vapores surgere, aiunt subterraneos ibi esse fodiendos latices, sic hominem † matutinum hoc est in primis infantiæ annis vbi vides admirari & animum rebus vix ad satietatem pascere, occasio est, qua ingenium ad virtutem præceptis & literarum traditione deducas, quippe quod ipsa admiratio, quasi vapor sit, qui est è desiderio, cuius auide tenaciores sunt infantes ad discendum, & cognoscendum res sub conspectum positas: Verum enim vero vbi hominem doctum iuuenilibus moribus præficere ratio exigit, qui cereum flecti & doceri, ad moratam eruditionem deducat, tota cura fœminis concreditur, ea lege ac conditione, vt qua finita præceptor in disciplinam traditum fœmineam ruditatem vindicet, literasque tradat, quibus ad virtutis notitiam via sit vsque quaque decliuior. Quod à fœminis abesse debet, ne ingenium ad muliebrem nutum compo- 5.

nant, potius alimenti curam habeant, au-
ctus enim ingenii ad eum modum pro-
here & ducere expedit, qui operosiore
motum requirunt, & celeriore gradu qua
ipsum corpus feruntur, atque hoc est su-
mum huius horologii libramen, vbi iu-
mensuræ ratione sursum & deorsum mot
& progressus fiunt: imaginare tibi, cœli mo-
tum non tam subitam habere celeritatem
atque eodem modo vti homini indocto in-
tuenti aspectus est difficilior, quem quisqu
Astrologiæ numeri ac mensuræ peritior su
ingenio ac intellectu facillime assequitur,
4. ita tenera † Principis inclinatio sub mulie-
bre iudicium, quod suo ingenio rapide &
auariter se dat foras, cadere nequit, verum
viro grauissimo cura committenda est, qui
ingenii motus humanos, quantum disten
à cælestibus, internoscat. In primæ infanti
flore ruminet ea, quæ necessario ad tenerita-
tem faciunt, lege enim necessitatis in inter-
nis fixius inhæret, nec foras prodit, qui sæ-
pius vidimus ad idem desiderium & volu-
ptatem pueros suopte motu ferri: vbi ætas
iuuenilis subsequitur, ipsa infantia maior,
aliquatenus capacior in rerum notiam in-
gredi, admiratione, qua præstat, circuitus
satis amplus & spatiosus, & ad plures res
breuis est, ipso desiderio, quo fit excitatior,
& puncto, verum in seipso non se finit, am-
bitu-

bitus & viciſſitudines plures facit, ducta re-
rum, quę à vera notitia ſunt remotiores, vm-
bra & ſpecie ſimpliciore: vbi ad ætatē eam,
quæ iuuentuti proxima eſt, adoleuerit, re-
cti tenacior, circulus à virtute exordium ha-
bet, nec tamen creſcendo ſurgit, quæ Stoi-
corum opinione nec creſcit nec augeſcit,
potius ea, quæ ex præceptis eſt ſcientia, ni-
hilominus in confuſione humanarū actio-
num circulus conſtringit, quicquid bonum,
vtile, iuſtum & honeſtum, atque excludit
malum atque inutile, ita vt ſi cum rationis
circino conferatur, tantundem rotundita-
tis, quam breuitatis, & tamen res plures
quam pars vtraque prior in ſe habet: Eo
ipſo † Princeps ſi ſolidam doctrinam & re- 5.
rum notitiam ſemel acquiſierit, caſu & ne-
gotiis contingentibus non vacillat, ſtat ſo-
luta & explicata ſententia, qui longas am-
bages dubius faciat non aſſuetus; Sic Ma-
gnus Alexander rebus Græciæ penitus diſ-
ſutis & demutilatis cum Thebanis ſeuere
egit, atque eo exemplo reliquas vrbes, quæ
rebelles alas vſquequaque diſtendebant,
ſub obſequio continuit: Senecam itaque a-
liqua inuidia atque æmulatio vellicauit, A-
riſtotelem maiore laude Principem ſuum e-
uexiſſe, quam deteſtabilem Imperatorem
parricidam ſuo calamo honoratum fieri, vbi
ait, fortuita graſſatorum rapina Alexādrum

&latrociniis se fecisse infamem, quem dolebat quo ad eruditionem factum fuisse discipulo Nerone præstantiorem, ne honor esset iunctæ tam prudentiæ quam fortitudinis in Alexandro, qui magni nominis Philosophus adeo pertinaciter de virtute loquutus, non considerata ratione veritatem ac temeritatem eiusdem esse celeritatis voluit, sed non sedatæ firmitatis, quæ à virtute abesse nequit, temeritate homo absque proposito & consilio fertur, & in contraria, quæ expedienda suscepit negotia præcipitatur;

* Horat. 3. car. 4. *Vis * consili expers mole sua ruit:*

Et sane,

* Ouid. lib. 8. Metam. *nocuit * temeraria virtus.*

At proba virtus è contra ad interiora, vti tranquillior ventus in puppa impellit, & ad ea, quæ semel suscepit, recta deducit. Num in Iulii Cęsaris cōsiliis melioris & solutioris sententiæ exemplum vnquam fuit, quæ nihilominus non leuis, sed cocta & meditata summæque prudentię comes fuit, vnde tandem assiduo cultori rerum meta certissima atque exitus felicissimus est.

Verum qui fit tot Principes huius prudentiæ cum rerum constantia & certitudine conglutinatæ esse inexpertes? non aliud
6. suspicor quam † tardius præceptorem fuisse adhibitum, aut citius remotum: si tardius in disciplinam datur, flecti nequit, qui pessimum

mum morum rancorem iam contraxerat. Nero in Senecæ disciplinam cum annos vndecim adoleuiſſet, datus, quod certe à mea opinione non alienum eſt, virtutis capacior minus fuit, hac enim ætate Princeps non eos adhibet viros, qui mores caſtigant, ſed qui ſcriptores res geſtas & actiones diligentius obſeruant: difficilius æque periculum eſt, ſi citius aliquanto ab ore ſui præceptoris diſtrahitur, virtutis enim progreſſum vbi feliciorem acquiſiuerit, bene cœpta inſtructio manebit imperfecta, neque ex vſu proderit, quæ tam pernitioſa eſt, vt aliquid emolumenti habere nequeat, cum ad ætatem eam vbi documentum ſuæ eruditionis foras prodere debet, peruenerit. Qui lineam interſectam facit, punctum quoque, quod ante fuit, diſtrahit & mancum relinquit, nec eadem ſuperficies, cuiuſmodi ante ſectionem fuit, remanet: ſic rebus, quas puer in primis annis addidicit diſtributis, non inter ſe conuenient cũ iis, quib⁹ paulo prouectiore ętate ad eruditionẽ deduci deberet, ita vt vtroq; extremo relaxato, nonniſi pura ignorantia mixta cũ ſummo literarũ & virtutis tædio ac ſuperbia in animo remaneat, qui ſatius eſſe ducimus, plane rudẽ negligere, quã in medio curſu deſiſtere: Arcum & fornicem vno lapide, qui in centrum locatus quaſi è duobus angulis vtrumque extremum claudit atque

que arctius compingit, opifices perficiu[illegible]
sic virtutis, quæ in ipso medii centro co[illegible]
stit, doctrina, posteriore diducta noti[illegible]
principis institutionem perfectam esse [illegible]
cit. Iason in vigesimum annum, quo omn[illegible]
virtutis regulas probe addidicerat, à præc[illegible]
ptore suo se diuelli non passus fuit, vnde h[illegible]-
nori maiorem gloriam addidit, quam ex il-
lustri suorum sanguine consequuturus erat
eam esse virtutẽ, quam fortunæ bonis Prin-
ceps præferre debeat, atque eo magnanimi-
tatem atque in actionibus grauitatem ass[illegible]-
quutus, in omnium animis erga virtutem,
quę prę[illegible]eferebat, affectionem summam eme-
uit, quem reuereri & ne offenderent metue-
re omnes videbantur:

*Pind. Pyth. Od. 4.

Φαμὶ * διδασκαλίαν
Χείρωνος οἴσειν, ἄντροθε γὰρ νέομαι
πὰρ Χαρικλοῦς καὶ Φιλύρας ἵνα Κεν-
ταύρου με κοῦραι θρέψαν ἁγναί:
Εἴκοσι δ' ἐκτελέσαις
ἐνιαυτοὺς, οὔτ' ἔργον,
Οὔτ' ἔπος ἐντράπελον
Κείνοισιν εἰπών:

Aio doctrinam
Chironis me ferre, proinde ex antro redeo
A Chariclone & Philyra, vbi Cen-
Tauri filiæ me educarunt castæ,
Ac viginti illic transactis
Annis, neque factum,

Neque

Neque dictum turpe
Apud illos proloquutus.

Aiax quoque apud Homerum ſuam educationem optime laudauit, ſibique ob oculos poſuit quaſi bonam inſititiam plantam, cui ipſa ſanguinis nobilitas ſuccum & vigorem daret, in hæc verba ille prorupit:

--- ἐπεὶ * οὔτινα δείδιμεν ἔμπης, * Iliad. η.
Οὐ γάρ τίς με βίῃ γε ἑκὼν ἀέκοντα δίηται,
Οὐδέ τ' ἀϊδρείῃ, ἐπεὶ οὐδ' ἐμὲ νήϊδά γ' οὕτως
Ἔλπομαι ἐν Σαλαμῖνι γενέσθαι τετραφέμεν τε.

--- *Quandoquidem neminem timemus, etiam fiet,*
Nemo enim me vi volens nolentem perſequetur,
Neque item imperitia, nam ne me quidem rudem adeo
ſpero in Salamine genitum educatumq́; fuiſſe.

Quin auſit doctus blandiri adulator literas proculcare ac ementiri, quod non foret per opus puero Principi eam ſcholaſticam eruditionem eſſe neceſſariam, qua animus diffluere ac molleſcere, & ingenium hebeſcere non deſinat: hoc enitar contrarium, quin è theſauro † præcepta ad altioris virtutis ac fortitudinis faſtigium depromant, cum impoſſibile ſit, quin qui optimos authores perlegunt, eadem cum aliis periclitari & præclaro facinore inclareſcere arbitrentur Herculem quidem primo tam peſſima vexauit opinio literis animum Principis ad debilitatem η.

tatem solui & laxari, easque ad nauseam v-
que neglexit, nodo tamen Promethei, vt
Plutarcho proditum, soluto, quasi dica
cum iudicium denudasset, & animum suum,
qui verus in sapiente Principe Prometheus
est, dissoluisset, cum locuplete literatum
farragine ad Atlantem præceptorem suum
se recepit, qui præter prudentiam ac con-
stantiam animi sui maiestate grandis in v-
rum sapientissimum & disertissimum euasit,
ausus cum Apolline de omnibus scientiis
fortiter certare, ita vt perfecto honore supe-
rior factus gloriæ suæ numerum penitus ex-
plerit, quod hoc disticho Archilochus in-
nuere voluit:

* Archilo

*Gradiui * iuxta per atrocia bella minister,*
Dulciaq́; edoctus munera Pieridum.

vnde Principem ἄμουσον & Musarum osorem
dixerunt barbarum, quem maiores nullo
virtutis exemplo relicto quasi à Diis exo-
sum, nec Iouis, vnde suam originem ducere
8. propter insignem virtutem, qua † cæteris
debet antistare, non ratione exterioris pom-
pæ & maiestatis, Poetæ finxerunt, verum &
legitimum esse filium voluerunt, quæ Pin-
darus hoc tristicho apte depingit:

* Pind.

*Quæ * non amauit Iuppiter,*
Hæc obstupescunt grauius,
Cum Pieridum audiunt vocem.

Et fateor tamen, me disconuenire in eo,
quod

quod multi † scholasticis traditionibus, 9.
quas pædantissimum tritiales vocant, inge-
nium Principis obruunt, quæ circa verba
Latina & Græca plurimum versantur, sæ-
pius eandem terunt incudem, qui sermo
melior sit, si Plato magis disertus, quam Xe-
nophon palmam habeat, atque orationes
Demosthenis cedere & Isocratẽ magistrum
agnoscere debeant: Linguas intelligat vt ad
notitiam boni ac mali peruenire, atque eam
admirationem, quæ pueris, vti paulo ante
diximus, genuina est, & cuiusque conditio-
nis & ætatis homini rudi ac indocto com-
munis, exuere possit, ea ratione Pythagoras
terarum cognitione ex animo sustulit o-
mnium rerum admirationem, quam si ho-
item diu esse pateris, macula est ignoran-
, alma nutrix, quam eluere poteris non
i acriore sapore literarum, quæ † tan- 10.
am oculus Principem in imum centrum
im ductitant, ita vt si eueniat quando-
casus, qui terrorem motusque indo-
Principi daret & incuteret, non rudis
æ & rationis recta non passus diuelli
moueri, satis agili & volubili inge-
ergit, diuerticula videt, vnde queat
nare, tandem ad metam, vnde exiit,
nit, sententia & mente explicatus, &
patione successus præuertit: ille vero
is rudis & indoctus, constantiã quam-
cunque

cunque modo ſibi polliceatur, faciem ſudore ſentiet madeſcere, & in rebus dubiis humum intueri: Archelaus Rex omnium riſui maxime ſe expoſuit ſua ruditate & ſupina inſcitia eo die, quo Sol ſumma ecclipſi laborauit, ille foribus palatii peſſulo occluſis in ſolitarium & ſubterraneum locum ſeceſſerat, ratus ſe ad ſupplicium mortis ſuæ extremum raptum iri, quem ſatius mori oportuit quam ſupinam ignorantiam, quæ ingenii præſentaneum venenum & mors eſt, omnibus palam facere, vtque rudem defectum suppleret, Philoſophos accerſiuit, qui tamen ante deſpectui habiti aureis precibus non ceſſerunt, atque ſua ignorantia emarceſcentem deſeruerunt, quaſi in media nocte vbi homini meticuloſo variæ imagines & monſtra occurrunt, atque ipſa pura inſigne Principis tegumentum, atque aurum cum gemmis, quibus veſtes diſcriminat, ſplendorem non emittunt: ſtatuendum itaque literarum & artium ſcientiam Principi maxime eſſe neceſſariam, non ſolius ornamenti ratione, verum etiam propter ingenii requietem, vtq; ſubditis, quos Deus poteſtati ſubdidit, diſcat præeſſe, earumq; deſiderium eſſe ſapientiæ initium. Plutarchus inquit, hoc eſſe diuinitatis deſiderium & beatitudinem felicitatemque æternæ vitæ, cuius arbiter ſit Iuppiter, conſiſtere in eo,

quod

od nihil non ignoret, ita vt ex immorta-
ate notitia omnium rerum, quæ ſunt, &
æ fiunt, ſublata, non vita ſed tempus eſſe
atur: Quod ſi Stenides verum fatetur,
n ait αὖδ᾽ ἢ σοφίας ᾗ ἐπισάμας ὔτε μαὶ βα-
ία, ὔτε ἄρχοντα οἴοντε ἦμεν, Principem in-
ſtum eſſe indignum, qui Dei poteſtatem
d ſuos exhibeat: Et Salomon Rex à pro-
o numine rogata ſapientia & ſcientia
ſi dono ſingulari, dicit, Regem abſque
rina & eruditione in eo eſſe diſcrimine,
bditos diſperdat: ſic Deus qui ſingula-
iore Iſraelitis bene voluit, poſt fata
ſis iuſſit Ioſuam, qui Ioſepho ſcriptore
ium Hebræorum fuit doctiſſimus &
ſimus, populi ſui eſſe rectorem prima-
: Atque Architas de ornamentis, quæ
ipem decent, quæſtione ſecum habi-
frontiſpicio admonet, vt iuuentutem
ia præmuniant, quæ rebus dextre &
te adiunctis ad prudentiam deducat:
eadem opinione non alienior Muſo-
i æui celeberrimus Syriæ Regi inter-
i, quæ ad ſubditos & Rempubl. opti-
miniſtrandam Principi apte conue-
fertur reſpondiſſe, quod ſumme ne-
m eſſet, eam, quæ literis traderetur,
onem in iuuentute adipiſci, vt ab in-
le diſcernere diſceret. Quæ certe
unt, vt puero Principi ad literarum

amorem irritamenta esse queant, volupt...
tamen ad earundem notitiam maiore pr...
stat eloquentia:

*Eteocles apud Eurip. in Phoeniss.

--- πᾶν * γὰρ ἐξαίρει λόγος,
ὃ καὶ σίδηρος πολεμίων δράσειεν ἄν.
--- *Omnia enim efficit oratio,*
Quod & ferrum hostile efficere potest.

Quæ tam pace ad iussa & mandata mansu... te diducenda, quam bello vt veteranoru... animos ad pugnam pelliciat animosiores,... necessitate multum vtilitatis addit,

*Lucan. lib. 7

*Addit * & inualidæ robur facundia causæ.*

II. Tanto commodo, vt oratio † diserta & locuples eorum animos, qui iam in pugnam successuri sunt, accendat, & alacritatem, qu... ad fortitudinem præuia est, emoueat:

*Q. Calab. lib. 5.

--- μέγα * γὰρ κράτος ἀνδράσι μῦθος,
--- *homini enim magnum in oratione robur est.*

Homerus itaque resuscitaturus Thoantis & vtriusq; Aiacis fortia facta, quæ animo quasi abiecto sepulta refrixerant, ait, Neptunus,

*Iliad. 13.

Αἴαντε * πρώτω προσέφη μεμαῶτε καὶ αὐτώ
Aiaces primos allocutus est paratos animis & ipsos:

Et paulo infra,

Ἀμφοτέρω κεκοπὼς πλῆσεν μένεος κρατεροῖο,
Γυῖα δ' ἔθηκεν ἐλαφρά, πόδας, καὶ χεῖρας ὕπερθεν,
Ambos tangens impleuit robore forti.

Men...

Membra autem fecit leuia, pedes & manus de-
super.

rompta oratione, qua alioquin ardoris ge-
erosi scintillas emortuas ante emouerat, in
nimo enim ad pugnam alacriore ignis ni-
il aliud est, quam lætitia, † quæ non nisi est 12.
ropositum deliberatum & consultum, &
d bene agendum, seque fortiter & dextre
n factis cum dexteritate & virtute præstan-
um emicat: sic inter ipsos barbaros optu-
ates literis honor habitus fuit propter elo-
uentiam, quod admirandæ esset efficaciæ
d sumptus militiæ ferendos, ita vt non tam
oui consultori, & Marti sanguinolento,
uam Mineruæ bellatrici, sed etiam Musa-
um Calliopæ sui curam crederent, vt He-
odus ait:

Η γὰρ καὶ *βασιλεῦσιν ἅμ' αἰδοίοισιν ὀπηδεῖ, * *In Theog.*
Hæc enim & Reges venerandos comitatur.

uæ Musarũ Princeps ita fingentibus Poe-
s in eum vsum nata dicitur, vt à latere sem-
er comes Reges eloquentia locuplete, qua
os ad obsequium, promptos affectus, &
ummam admirationem pelliciant, omni-
us antistare & anteire faciat, vnde Phœnici
itus fuit in disciplinam Achilles ad elo-
iétiam cum virtute & annis capessendam,
uod versibus dignis, qui in imos omnium
tius æui Principum animos immittantur,
pressit in hunc modum,

* Iliad. 9.

--- σοὶ δέ μ' ἔπεμπε * γέρων ἱππηλάτα
Πηλεὺς
Ἤματι τῷ ὅτε σ' ἐκ Φθίης Ἀγαμέμνονι πέμπε
Νήπιον, οὔπω εἰδόθ' ὁμοιΐου πολέμοιο,
Οὐδ' ἀγορέων, ἵνα τ' ἄνδρες ἀριπρεπέες τελέ-
θουσι,

--- tecum vero me miſit ſenex equitator Pe-
leus
Die illo, quando te ex Phthia Agamemnoni miſit
Infantem, imperitum adhuc, communiter grauis
belli,
Et concionum: vbi homines illuſtres fiunt.

Et paulo poſt addidit, quod illa nō niſi ſummo ſtudio addiſceretur:

Τοὔνεκά με προέηκε διδασκέμεναι τάδε πάντα,
Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων.
Huius rei gratia me miſit, vt docerem iſta omnia,
Dicendiq; præceptor eſſem, actorq; rerum.

Non probe tamen, niſi ductu & inſtitutione ornamenta eloquētiæ adipiſci poſſunt, quæ abſque literarum beneficio inculta ſordeſcunt, vnde ſola materia ad inſtruendum & exornandum ſuppetit: è literis habet effuſam & largam notitiam, qua è bonis libris
13. neruos ac vigorem depromptum † ſuis verbis inſerit, quæ prudentiæ & fortitudinis, modeſtiæ ac iuſtitiæ exempla in labia immittunt, vt lingua foras protrudat quaſi ventus in mari vulgi & militum latiſſimo, qui animati pro eo in pugnam ſucceſſuri ſunt, vti in Pyrrho

Pyrrho animaduertimus, qui iam in aciem tuiturus oratione longa milites suos exhortari non poterat, hoc monostichon Homeri, quasi è penu oratorio mutuum petit:

Εἷς* οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης, * *Iliad.* 12.

Vnum augurium est præstantißimum pugnare pro patria.

Dextre quidem & cum ingenii agilitate mutis verbis, *pro patriæ defensione*, supponit *pro principis & domini sui defensione*, quod in Imperatoris sacra persona status & regnum esset: fuit creditum, hoc exercitium Pyrrho fuisse contritum & familiare, qui hoc monostichon, quo militis pro Rege suo pugnantis officium optime nec immerito init, prompte in suum vsum vertere potuit: mulos habuit multos Imperatores, præsertim Iulium Cæsarem, cui eloquentem esse semper placuit, tam summa voluptate, vt cum puer apud piratas captiuus didicerat, quentiam non despicabilem otiosus deerit, non passus nugis, quod non rarum ad pueros Principes euenire solet, temterere & diem perdere, sed orationes litari, & vt oratorem omnes audiant, erare, imperio certe dignus factus liber, captiuus, ad promptum obsequium os demulcere potuit, adeo disertus & falus orator, vt cautum illi fuerit audienabere milites, modo liceret oratione

illos ante pugnam affari, quod eloquentiam, quam ſuas vires ac fortitudinem pluris æſtimaret, quo beneficio virtutē omnem, qua animus inſigniter præditus erat, recte implorabat, exhibiturus ea, quæ maxime ambiebat, ad omnium arbitrium, quorum aliis voluptati erat, Cæſarem eſſe iuſtitiæ ac temperantiæ amantiſſimum, aliis prudentia eius & mens cordata non diſplicebat, multi magnanimitate & fortitudine tanti Imperatoris ducebantur, omnibus vnanimi deſiderio diſtorqueri viſis, vt per ſua obſequia & ſeruitia ſummo Cæſari, qui dignus ob virtutes imperare, ſeſe venditarent: ferunt dixiſſe Themiſtoclem ad Perſiæ Regem, complicatis aulæis depictas figuras non poſſe videri, pari quoque ratione maieſtatem & virtutem Principis, vbi ſermonem ipſa ignorantia offuſcat, deliteſcere & ſolem fugere, vbi vero diſtenſa ſe dat foras, agnitam prænitere, vnde ſermo vim imperii habet, nec in nudis verbis conſiſtit.

Animaduertendum itaque è literis & virtute præceptis tradita perfectum fieri Principem ad bene tam aliis quam ſibi imperan-
14. dum, quæ ſemitam in vtraque fortuna † oſtendunt, quamuis commodum fructuſque non percipiat, vbi diſpaſſis velis melior fortuna adfuit, nihilominus tamen verſa rerum facie, ſolum emplaſtrum ac medelam, qua

praui

ıui aſpectus aſperitatem lenire poſſumus, xtre præſtat, non alium quam ſuum pati- medicum, cum Princeps, vbi deterior fit tuna, bene monentibus furioſe iraſcitur: Perſes Rex à Paulo Æmilio victus vete- iorum vtrumque amicum interfici iuſſit, od veritatem non tacuiſſent: At ſi quæ a ſunt, penes ſe perpendit, non pronus ad lignationem à monente culpam ſuam le- er audit, nam

Qui * *monet, vt facias, quod iam facis, ille mo-*
nendo — * Ouid. 5. triſt. 15.
Laudat, & hortatu comprobat acta ſuo.

ın imitari viſus viros emoti animi, qui, e exhibentur cũ animi faſtidio excipiunt, odque rancorem & acerbitatem dat, eſt fidentia & ſuſpicio, quam Princeps de o- ibus habet, ſi ſua culpa ſe enectum ſen- putat ex amicorum proditione damnum , vt vel ſtantibus contrariis rebus ſumma ecundia & dedecore emotus, non niſi cũ oris maxima anxietate proximos intueri queat, in rabiem furore verſo, quod non horreat culpam ſuam alterius homicidio endare & eluere: Videmus quandoque ınæ mentis hominem, quem furor in tas adigit extremitates & anguſtias, vt in tera ſua ſæuiat, non deſiſtat mordere & ıs demutilare, & oſſa deartuare, quic- d proximum, diſcerpere, & cum multis

cachinnis ex illa insana ac furiosa fatuit... voluptatem ducere: sic Princeps eiusdem est farinę, qui summo dolore se patitur commoueri, vbi sua maiestate paulum excidit, cui ex angustiis est infortunium, in cunctos irruit, ridetque factum quasi egregium aliquid præstitisset: si itaque nihil aliud quam illud sibi detrimento esse de sententia sua, quod multum mali addere posset, ipsa fortuna obtrudet hominem, vnde omnes proxime obuios odisse & execrari videbitur, nescius à pessima mente exprobrationibus dimoueri:-sed ab ipso homine homini nihil præceptis literisque proximius esse dicunt, cum diffidentiæ metusue vmbram non habeant, verum sui notitiam fortunæque inconstantiam ac varietatem docent, nec auariter exempla, quæ non dissimili ratione euenerunt, ad solamen depromunt: Dionysius in exilium missus aduersam sortem forti animo perferre voluit, atque eo maiore patientia, quam de Principe viro dici potest, qui in rebus secundis ad satietatem omni voluptate animum expleuerat, rogatus ad quid conducerent artes & Platonis præcepta, quæ probe didicerat, respondit, vt patienter perferre & pati disceret, quas summe sibi necessarias licet deseruisset, non tamen reuirescente fortuna se deserturum: Qui cū Platone virtutem aula excedere iusserant, ibant

pant in rebus aduersis remotiores, pedicu-
s in eo non dissimiles, qui corpus quam
rimum demortuum fuit, derelinquunt, at
irtus, quam ille hospitem diutine secum
abuerat, Platonis magistri ductu literisque
robe consultus non ad mentem iniurias re-
ocauit, sed fouit & auxilium habuit: sic
uoque Cræsus Rex inter ipsas stupendas
pes ac maiestatis pompam, Solonis præce-
tum non despicabile neglexit, quod infe-
x à Cyro captus & ad rogum damnatus ob
olorem summum & anxietatem ad ani-
num miser reuocauit, rogatus itaque à Re-
e victore, Solonis verbo, quod victum elo-
ui acerbius fatum cogebat, seram pœni-
entiam ingemuit, vnde victor commotus
ulpam omnem remisit, & ambo sapientio-
es facti, Cyrus in victoriis moderatior esse,
& Cræsus imposterum cautius mercari mi-
ausque insolentius in rebus secundis luxu-
iare prudenter didicit.

CAP. II.

Oportere Principem virtutem disce-
re, & quę docentis conditio & qua-
litas esse debeat.

1. *Quæ in præceptore qualitas requiratur.*

2. *Quæ sit inter hominem doctum & idoneum aut sufficientem differentia.*
3. *Qui sint vtriusque effectus.*
4. *Oportere præfectos ac præceptores habere easdem virtutes, quæ forent in Principem conferendæ.*
5. *Instituere, vt probe ex officio decet, est animum ad virtutem accendere.*
6. *Fortitudinem non esse naturalem contra Philosophorum sententiam.*
7. *Sapientem minus, minusque prudentem non posse instituendo Principi adhiberi.*
8. *Quem vsum habeat didicisse à teneris prudentiæ præcepta.*
9. *Explosa Afranii sententia.*
10. *Ne alienum à iustitia præceptor instituat.*
11. *Quas conditiones habere præter illas superiores præfectus ac præceptor debeant.*
12. *Videat præceptor, ne alium præter Principis affectum habeat.*

HOc pene tritum ac vulgare apud Mathematicos inter tot sexcentas curuas & conuexas lineas rectam difficulter reperiri, sic quoque inter omnes pene doctos idoneum ad Principis institutionem vix esse multorum calculo constitit, quod ad hoc exercitium prompti ingenii homines esse non censeantur, licet sint scien-

ſcientiſſimi, forſan. tamen vberior eorum doctrina cum Principis ingenio non conue- iet, & rebus idoneis ſubuenientibus ne- ueunt ſibi conſulere,cum animi vigore, vi- ibus & decore, quò præceptis ſuis multum ratiæ addant, ipſi deſtituantur: non idem ſt,ac ſi mercator ſuas non probas merces in bſcuris tabernis venales habet, ſcientiam oniungere † & ad effectum producere o- 1. ortet, quam ſi probe in animum immiſe- s, ſub apricum proferenda & illuſtranda ſt, quod nequit fieri, ſi qui regendis præeſt oribus, gratiam & agilitatem cum erudi- one non didicit,atque in eo,quem ad illud fficium adhibent, abſoluta & perfecta ſuf- cientia ac idoneitas requiritur,ita vt† inter 2. ominem doctum & idoneum conſtituam odum differentem,quod,qui ſufficiens & loneus eſt,ingenio & nobilitate cum ſcien- a & eruditione, quam poſſidet, coniuncta quipolleat, ſed qui nudas literas nouit, ab lis poſſidetur,& homini demortuo,qui ſub mulo eſt, non diſſimilis, implicitus ac ſe- ltus iacet: illa eſt ſcholaſtica & triuialis ſtitutio, quæ à Principe quam longe abeſ- debet. Imaginemur ſane hominem literis, a probe functum de multis quidem facere oſſe lectionem, nulla tamen vtilis nec pro- tura inſtitutio erit, ſuumque habent idio- a Græcum & Latinum, quaſi corticem,

quo

quo regulæ virtutis circumteguntur,

Horat. lib. 2. epist. 2.

*Nimirum * ſapere eſt abiectis vtile nugis,*
Et tempeſtiuum pueris concedere ludum:
At non verba ſequi fidibus modulanda Latinis,
Sed veræ numeroſq́ modoſq́ ediſcere linguæ.

Non diſſimiles præceptores auiculæ, de qua Homerus loquitur, quæ roſtro in plumibus, quicquid accipit in nidum defert,

Iliad. 9.

--- κακῶς * δ' ἄρα οἱ πέλει αὐτῇ.
--- *male autem ei eſt ipſi:*

Sic illi ad ingenium Principis adferũt, quicquid è librorum lectione habent, rebus non examinatis nec emundatis, quæ appoſite ad inſtitutionem faciant,

Menand. in Bœotia. Stob. ser. 106.

--- πολλὰ * δύσκολα
Ἐν τοῖς πᾶσιν εὕροις ἂν· ἀλλ' εἰ πλείονα
Τὰ συμφέροντα ἔνεστι, τοῦτο δεῖ σκοπεῖν:
--- *multa vbique grauia*
Reperies in rebus: ſed an plura
Inſint vtilia, conſiderandum eſt.

3. At qui ſaniore † iudicio ac eruditione præſtant, multam lectionem viribus ingenii tranſmutant, atque eo effectu, quod impurum ac rancidum videtur, in prudentiam & ſapiẽtiam conuerſum illi præuia ingenii ſui diſtillatione melius ac præſtantius eſſe faciunt, quos non immerito huius virtutis poſſeſſores vocamus ſapientes & prudentes, non ſimpliciter doctos ac eruditos, quaſi ſuperiore gradu honoratiores factos. Et

quan-

juantum interſit inter ipſum vſum atque e-
nendationem, quam Princeps ex vtraque
e depromptam habere poteſt, ex ea diſſimi-
tudine apparet, quod aqua cœleſtis, quam
er multa tonitrua concalefactam vides,
iritus ac vapores intermixtos habeat, &
oniuncto calore ſenſim in ipſas plantas &
rmina irrepat ac penetret, omneſq; pau-
tim ſurgere & ſuccreſcere faciat, verſa vice
tealis aqua & marina aliquo frigore na-
ralem telluris temperiem aſtringit & vi-
t, ſic inſtitutio, quæ ex hominis ſcholaſti-
nemoria ſuam originem habet, vel è li-
s mole ſua indigeſta & crude erumpit,
aſi leuibus paſſibus Principis ingenium
terit, & ſi quadantenus penetrat, peſſi-
m ad virtutem diſpoſitionem & illece-
s progignit, quæ eſt negligentia & faſti-
m literarum & bonarum artium: ſed ab
enio politiore quæ recte venit, optime
ſta concaluit, & in imum animum ac
lullam ſe immiſit, ceu maxime profutu-
& vires ad ingenium ac virtutem datura
ores. Atque illud inter idoneitatem ac
tiam & effectus intereſt, reſtat, vt in † 4.
n perſonam, quæ moribus cum inſtitu-
e regundis præficitur, inquiramus: id
auide deſideranti in votis eſſet, vt non
, quam Iphicratem Caliæ reſpondiſſe
t, ſe neque ſagittarium neque militem
eſſe,

esse, nec hastam ferre, sed pręfectum omnibus præesse, virum idoneum eligerent, qui Principi erudiendo præficeretur, non eruditus tantum in nuda literarum vel matheseos aut Theologiæ cognitione rerumque intellectu, qui circa iustitiam, prudentiam & fortitudinem versatur, sed qui ea omnia se nouisse probus vsu & exercitio magister dicat, quo enim rationis modo fieri posse existimes virum Academicum & scholasticum consuetum in arte quadam hęrere Gręcam aut Latinam sententiam interpolare & exponere, atque omnes syllogismos struere & explicare, iuueni Principi præfectum pręceptorem ex historiis posse excerpere & animum eius ad imitationem pertrahere, cum in literis ea non sit tantum efficacia, ad id facit ingenium desiderio huius virtutis impellente, quod cum summo ardore agit & in-
5. flammat: quinetiam vti conuenit, † instituere, idem est, animum eius, quem instituimus, inflammare, ideoque maioribus cautum fuit, fortitudinem quoque ex institutione æque esse quam cæteras virtutes,

--- ἡ * δ' εὐανδρία

* Euripid. in Suppl.

Διδακτὸς εἴπερ καὶ βρέφος διδάσκεται
Λέγειν ἀκούειν θ' ὧν μάθησιν οὐκ ἔχει:

--- *Nam fortitudo*
Dici potest per disciplinam, siquidem puer discit
Loqui & audire, quorum peritiam non habet.

Quam-

Quamuis aliis videatur eam virtutem à na-
tura esse possessori suo insitam ac genuinã,
qui à scopo quam longe aberrant, cum † 6.
fermentum in homine insit, quod citius ex-
acesceret propter maiorem iræ quam ratio-
nis commixtionem, nisi prudentiæ præce-
pta subuenirent, impetus hominis temera-
rios & violentos reprimerent, & effrenes af-
fectus moderarentur: Ita Hector neque o-
mnino magnaminus confidere, neque igna-
uus torpescere voluit, se vt virum fortem &
sapientem quoque ac prudentem præstitit,
vti dux belli egregius sub fortitudinis præ-
cepto, cuius ille non rudis fuerat, suas furio-
sas actiones, quæ hominem aliouersum cõ-
mouissent, dextre cohibuit, effatus hoc di-
stichon:

Μὴ μὰν * ἀσπουδεί γε καὶ ἀκλεῶς ἀπολοίμην * H. m. Il. 22.
Ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι,
Haud tamen ignauiter & inglorie peream,
Sed magnum faciens aliquid, etiam posteris au-
ditu dignum.

Cuius fortitudinis exercitium publicum &
scholam maiores olim habuerunt, dictam
Martis disciplinam, aliâs Doricam, vbi iu-
uenes Græci Principes educabantur, qui
hanc virtutem singulari affectione ab Her-
cule ad posteritatem successiue delatam co-
luerunt, quam vt Princeps addiscat, præce-
ptorem quoque non nouisse solum, sed pos-
sesso-

sessorem habere conuenit, quæ non in ingenio tantum, qualis est literarum scientia, sedet, verum in imis cordis penetralibus, vbi virtus generosior tenacius moratur. Socrates nisi fortitudinis peritior, Alciliadem strenuum & fortem esse nõ erudiisset, quem in ipsa iuuenta præceptis cum facundia premuniuerat, ac è tenebris in lucem deduxerat, viam digito præmonstrans, vbi se virum præstaret fortem, si copiis maximis alia ex insperato fors foret, vt hostis victo insultaret, adfuit propugnator, nec vitæ nec sanguinis sui tenaciter auarus, vt à periculo rediuiuus & lætus fructum præstiti sui officii præstantissimum haberet.

7. Quod † si vero instituendo Principi adhibitus neque sapiens neque prudens est, ex libris res ad normam tam ciuilis quam militaris prudentiæ gestas, quibus copiosius abundant, nequit prodere, vt enim animus generosus è boni libri lectione, quicquid probitatis ac fortitudinis in se habet, ad emolumentum sibi, tum discipulo profuturum excerpit, ita qui præstat prudentia animus, sapientiæ actiones & facta colligit, eiusque limites ratione meliore præ cęteris vel sapientissimis nouit optime distinguere: dixeris vero Principem quotidiana rerum domesticarum notitia & familiari vsu ac experientia fieri sapientẽ ita sentiente Afranio Poeta

Pru-

*Prudentiam * me fecit vſus, & parens*
Genuit in memoria. * *Afran.*

t optima conſilia efficere prudentem : ſed
on ſic vſquequaque rebus compoſitis ſtan-
tiu. Cleombrotus Philoſophus Mathe-
aticus ait, ſe à vate quodam, qui auguria &
acula certo anno deſitura Regibus & re-
is prædixerat, intellexiſſe, mundum habe-
formam triangularem, omnemque fun-
in, campoſque dici planitiem veritatis, ac
mo eius receſſu eſſe conatus, formas &
mplaria rerum omnium immobilia: quę
te figura dubio procul à Minerua origi-
n ſuam ducit, id eſt à prudentia & intelli-
tia in ingenio eius efficta, quam ex bona
itutione adipiſcitur: habet enim in ſe
nas & rerum omnium exemplaria, ita vt
erientia & familiaris vſus confirment
quid in intellectu ſuo, vbi veritatis ille
pus eſt, ex præceptis aſſequitur, ita vt
ulare aliquid ſit, iuuenem Principem ex
s virtutis inſtitutione reliquis antiſtare,
ſigniter præeminere, quicquid modo
onitur, res non diſſimiliter geſtas, quas
ſidua librorum lectione habet, in me-
iam reuocat ac ruminat, & conſilia &
unctas ad modulum ac typum, quas in-
comprehēdit, deductas vtrum emen-
int nec ne, ipſe ſuo animo & ſapiente a-
diſpicit ac præponderat, quod Apolli-

nem apud Pindarum fecisse legimus.

--- Ναοῦ* βασιλεὺς
*Pyth. Od. 3. Λοξίας κοινῶνι παρ' εὐ-
Θυπέτῳ γνώμαν πεπιθὼν
Πάντα ἴσωντι νόῳ.

--- *Populi Rex*
Loxias familiari æ-
Quißimo fidem adhibens
Cuncta diiudicanti menti.

Qui refert opinionem de re quadam ita iudicio conceptam, vt nequeat fallere, quod rerum omnium ideæ in eo comprehendantur.
8. tur. Nisi vero † aliquid à cunabulis didicerit, vacuumque à prudentiæ eruditione ingenium habuerit, nequit integrius iudicium de ea re, quæ dicitur, ferre, cum aditus ad memoriam ac rationem præcludatur, ita vt si casus eueniat, aqua hæreat, ceu in regione deuia, quo se vertat nescius, nisi in viam quasi cæcutientem reducant. Quod sane Philippus Rex animaduertit qui cum post experientiam satis longam videret, iniquius se neglexisse non despicabilem suorum admonitionem & institutionem viri omni exceptione maioris, tam prompti & industrii ingenii, vt in libris ceu in tabula ad viuum demonstrarit, quæ negotia imperanti Philippo familiaria & magis domestica forent, filium admonuisse fertur, vt Aristotelem sibi erudiendo præficeret, suumque pateretur esse

esse præceptorem, & præcepta sapientiæ ac prudentiæ non negligeret ne reghanti filio idem quod patri eueniret, & probæ institutionis contemptum etiamnum cum dedecore sentiret, quo vtriusque fortunæ experti Regis dicto † Afranii Poetæ sententia explosa fuit. 9

Quæ virtutes † cum præceptori sint maxime necessariæ, in ea quoque scientia, quæ de iustitia agit, nõ omnino rudem nec ignorantem esse oportet, vt in animi fœcundos recessus verum ac purum semen inseratur, 10

Discite * *iustitiam moniti & non temnere diuos,* * Virg. Æn. 6.

Quod quæ virtus post timorem Dei Principi optime conueniat, vti suo loco demonstrabitur: Πίνδαρος * δὲ αὐτίκρυς καὶ σωτῆρα α συνοικοῦντα θέμιδι εἰσάγει βασιλέα σωτῆρα καιον ἑρμηνεύων ὧδέ πως. *Pindarus aperte induit Seruatorem Iouem vna habitantem cum Theide, Regem Seruatorem iustum hoc modo interprens.* Ipsa iustitia Princeps differt à tyranno, qui iniuste ac inordinate agit, vt cupiditatis habenas liberiores relaxet, longe alius à bono Principe, qui iustitiæ amantissimus, effrenes vires ac potestatem cohibet: esse quidem tyrannum non dixerim fortem ac prudentem cum virtutibus summa fraus ac iniuria fieret, quæ sanguinis gentilitii sorores sunt, nec doctum virtutisq; titulo nobilem esse volunt, nisi illis coniunctim & amice

*. Pind. ap. Clem. lib. 5. Strom.

 sen-

ſentientibus, tantum tamen abeſt, quin e
multorum opinione talis videatur, vtque v
tam incolumem, ſtatumque tyrannicum
conſeruet, & indemnem habeat, ſpecimen
virtutis fictæ non vno actu exhibeat, ſed po-
tius fraus ac ſubtilitas quædam ac prudentiæ
vmbra eſſe cenſeatur: non habet vmbram
iuſtitia nec radios in tyrannum reflexos,
quam exuit paſſus conatu ſuo dimoueri, nec
cum illa hoſpitem conuerſari, eam ob cau-
ſam bonus Princeps animo ac lingua verſus
in Amphiarai honorem ab Æſchylo factos,
& tragicæ ſuæ ſcenæ inſertos ſemper ferat!
ſic inquit ille,

Æſchyl. *Neque* enim videri iuſtus hic, ſed eſſe vult,*
Alta receſſum mente poßidens, ſcatent
Ex qua ſalubria conſilia per Græciam.

Principes itaq; optime inſtituti ea cura ſol-
liciti fuerunt, vt hac virtute ſuos à primis cu-
nabulis circumueſtirent, & maturius ad ius
& æquum eſſent flexanimes, non ſolum ipſi
ſubditos iuſtitia tuerentur, quod ab omni
vetuſtate obſeruatum, & ad ſucceſſores de-
latum, verum etiam in ſeipſos non iniquius
agerent ac ſæuirent in omnibus actionibus
verbis ac moribus non ſuperbos & crudeles,
ſed iuſtos, comes ac magnanimos ſe præſta-
rent, quod Rabbi Aben Tybbon in Phyſica
Hebræa ꝓbauit, אוצפש הט שבלב בקרא
ותהבת צבש טתבךת Iuſtitiam eſſe virtut-

in animo hominis, qui dat intellectum hu-
ius rei, quæ iusta ac rationabilis est, & tan-
quam lex & oraculum dictis authoritatem
addit. Et cum oporteat, quicquid Princeps
dixerit, cum æquitatis ratione esse coniun-
ctum, Agesilaus Rex solebat dicere, eã ipsam
esse regiam mensuram, quam antecessores
Israelitarum Reges strictim obseruarunt, ac
in vsu & longa consuetudine habuerunt,
qui liberos sub teneris annis non in Phari-
sæorum nec Sadducæorum disciplinam tra-
diderunt, sed Essæorum institutioni commi-
serunt, quæ secta, teste Iosepho, iustitiam co-
lebat, atque in eo exercitio ac scientia reli-
quis longe erat præstantior: vtque Home-
rus in rebus inueniendis fuit singularis & ad-
mirabilis ac dignus quem Principes ad imi-
tationem amarent, noluit ea, quæ ad noti-
tiam sufficere possent prætermittere, quis
pueris instituendis adhibendus esset præce-
ptor: fingit ille Apollinem natum in insula
Delo, Iouis primogenitum fuisse dictum
Delium ac Delphicum, hominemque vo-
luisse idoneum quærere, cui & vitam & in-
stitutionem crederet, enauigatis tot mari-
bus circum insulas, vbi scientissimi homines
habitabant, ad hoc officium ac munus non
potuisse habere idoneum, tandem nauicula
quadam obuiam facta Cretenses, quos pri-
mo omnium iustitiam docuisse aiunt, offen-

 disse

disse, & vt suæ institutionis curam haberent, iussisse, nolle se ab aliis quam Cretensibus tanquam viris sacris regi & ad eruditionis fastigium deduci, hoc addito mandato, vt quem deinceps nuncuparent Delphicum, vnde oracula Delphica à vate suo dicere consueuerunt:

* Hom. Hym. in Apoll.

Ὡς * μὲν ἐγὼ τὸ πρῶτον ἐν ἠεροειδέϊ πόντῳ,
Εἰδόμενος Δελφῖνι θοῆς ἐπὶ νηὸς ὄρουσα,
Ὡς ἐμοὶ εὔχεσθαι Δελφινίῳ ---
Sicut quidem ego primum in aereo ponto,
Aßimilatus Delphino, velocem ad nauem impetum feci,
Sic me precamini Delphinum:

Ex illa institutione Principes videant, quibus committant prolis suæ educationem, cum nemo sit, qui, qua ratione Principem viuere oporteat, melius docere possit, quam qui iustitiam optime nouit. Marcus Aurelius Imperator à Metiano Iurisconsulto discere voluit, in qua re iustitia cōsisteret, cuius fructus sensit innumeros, omnesque subditi ex voto prosperitatis emolumentum habuerunt.

11. Atque † ea de capacitate dicta sufficiant, quam in præceptore requirimus, dixisse tamen minus sufficiunt, quem pietate bonum animum habere oportet, nec Theologiam ignoret, vt in animum amoris ac timoris diuini fundamenta firmis solidationibus immissa

nissa substituat: & præterea redarguendus
st comiter & gratiose, quicquid enim tene-
am & molle, proximum quodcunque am-
lectitur & imitatur, succrescitque & ab eo
ta similitudine discedere nescit, quod de
raiano Imperatore legimus, cuius clemen-
e forma, in opere Ethico Plutarchi, quem
buit præceptorem, inscripta & insculpta
e videtur. Quod si austeritatem in eo præ-
ttit, frænis huic vitio contrariis aliquam-
i cohibendus est, metu scilicet, quo illum
ercere debet, nullum tamen ad eam vir-
em desiderium, dum ætatis prouectioris
nec amplius suos veretur, sedulo labore
endat, quod metus, quem desiderium in
ontinet, non semper ad virtutem aculeus
sic vt iis qui docentur, optime prospicia-
s, non solum animus dantis præcepta,
recipientis quoque ob bonitatem suam
letur, qui amore ac beneuolentia præce-
i suo bene ex animo velit. Cleanthes, si
onem odio habuisset, nunquam docen-
imitari vidisses, quem non audiuisset,
um amasset, cum desiderium imitandi
iscendi, non solum existimationem,
n de præceptore habet, verum etiam a-
em, quo illum prosequitur, fœcunde
gnat: quod si præceptorem Principi
em esse vides, nimiæ austeritatis tena-
um, alius adhibendus est, idemq; fa-

ciundum, ſi quadam imperfecta virtute offendatur, licet enim plerumque inſit liberis ea opinio, qua vnius quam alterius inſtitutionem amplecti malunt, hanc petitionem tamen minus negandam eſſe arbitror: certe quædam animantia ſunt, quæ aliorum odores ferre nequeunt, idem quoque in liberis quibuſdam contingit, qui, quod ad aliorum arbitrium ſe maxime componant, ſuos præceptores deteſtantur, hos abdicatos, illos ſuffectos volunt. Philarchus prodidit, eſſe quoſdam Pōti incolas, Thibios dictos mortales ac peſtilentes, non ſolum teneræ, ſed etiam prouectæ ætatis hominibus, quod halitu eorum infecti alii langueſcerent & decumberent: ſunt ingenia quoque, quibus ſua ineſt contagio tam venenoſa, vt, cum ſe putant, tenerum ingenium ad eruditionem deducere, ac illuſtrare, illud ex vlcerata ſimulatione liuorem contrahat, quæ nubes ac obſcuritatē expandit, omnemque ſaniorem doctrinam, quam animo Principis tradere tenacius poſſent, moleſtam reddit, ac inuiſam. Caute itaque ac probe animaduertendum eſt in eligendis iis, quibus cura Principis committitur, vt non aliter in meliorem nutricis diſpoſitionem, quæ vſque dum minutiſſimis actionibus puer nugatur, lactem præbet, inquirimus, non minus curioſe obſeruemus vitam moreſque eorum, qui præcepta

epta docere pro lubitu ac opinatione vo-
unt, & quod ſi mihi fidem haberent, non
iſi examine probatos admitterem, nam vt
eneca ait, qui lites inter aduenas ac ciues
irimit, Prætor vrbanus, & qui litigantibus
foro iuris diſcrepantiam conciliat, Adſeſ-
r, nũ iſte melior & iſte maior, eo qui Prin-
pem docet, quid iuſtitia, quid pietas, ſa-
entia, conſtantia, & mortis contemptio,
quod item inæſtimabile bonum bona cõ-
entia ſit. Doſtæ duit Philippum Regem
hibuiſſe inſtituendo filio Lyſimachum
endam dictum Phœnicem ex aliorum
ationibus ac laudationibus, præſertim
od ex aliis intelligeret Alexandrum fi-
n vocari ab aulicis Achillem & Lyſima-
m Phœnicem optimum fore ad inſtitu-
iem augurii, quod olim Phœnix ille
d Græcos in Achillis inſtitutione fuiſſet
iſſimus: vt ſe vidit deceptum, nominis
ienientem harmoniam inutiliter nec
iter vtriuſque ingenio conuenire, cum
o Phœnice ſummam eſſe ignorantiam
ehẽderet, cuius pręcepta ad perfectam
utionem minus ſufficerent: accerſiuit
otelem, cui in diſciplinam traditus Ale-
er virtutis & literarum cultorem ſeſe
uit meliorem, quæ præcepta cum pu-
iuris præceptor feciſſet, æmulatione
ari commotus, epiſtolam ad Ariſtote-

 lem

lem ex Aſia miſit eo ipſo cum acies & belli periculum ingens immineret, ac præ nimio armorum ſtrepitu literæ ſilerent, diſpliceret ſibi doctrinam intra domeſticos & priuatos parietes traditam omnibus fieri familiarem & publicam, ſic nihil ſupereſſe, quo cæteris antiſtare ac pręire poſſet, quos rerum grauiſſimarum notitia potius quam poteſtate ſuperare mallet, ille vt conquerentem ſedaret, & ſimul inſignem ſcientiæ maieſtatem teſtaretur, ad conſolationem addidit, quod traditam licet doctrinam omnes propalam viderint, paucis vti Alexandro integram noſſe datum eſſet, quæ ambitio optima demonſtrauit iuuenilem magni illius victoris animum à præceptore ſuo viuam doctrinæ formam accepiſſe, quam ipſa arma & belli amor ex animo auellere non potuerunt, quod ſibi certo euenturum minus vereri debuiſſet, cum prudentiam, fortitudinem, cæteraſque omnes virtutes cum firmiore literarum nexu ita coaluiſſe voluerit, vt memoria elabi & animo excidere non niſi cæteris omnibus virtutibus demutilatis potuiſſent, namque

* Eurip. in Iphig. Aulid.

Τροφαὶ * θ' αἱ παιδευόμεναι
Μέγα φέρουσ' εἰς ἀρετάν.
Educationes rectæ
Magnum momentum ferunt ad virtutem.

12. Non †] ſufficit præceptorem ita perfectum

elle

esse, illud quoque cauendum, ne alium præter Principis affectum habeat, cæteroquin ingenium iri deceptum, qui postea, vti victima innocens, cacodæmoni paternæ virtutis ac Reipubl. hosti foret immolanda. Eorum exemplis quos ita insigniter præceptoris incuria læsit, facto naufragio ventorum afflatu pessimo Principes fiant cautiores, quod huiusce farinæ homines ingenio alieniores ab vberibus rectæ educationis, quæ abunde cũ lacte præbent amorem in patriam, desiderium ad conseruandas leges Reipubl. veteres & affectionem more & institutis maiorum viuendi, regios fœtus auferant, illud tamen à cœteris probe obseruãdum est, quicquid dicunt aut pręcipiunt, quis enim ignorat, esse verbum quandoque figuram & imaginem pessimæ opinionis, quę decipit & pestem adfert, idque auribus animisque auditoris opinantibus tenacius hærere, quasi venenum mellitissimũ, & saccaro probe conditum ebibentibus palato arridere videtur, cum tantisper ea voluntas pessima penetret & ingenium Principis deprauet, quæ præceptoris malitia perinde ac si electrum attrahit quodcunque leue est vi quadam occulta nec manifesta, habet certas defluxiones, quas difficulter noueris tantæ contagionis, vt teneras Principis inclinationes ad se auaritiæ trahant, cum certum vtique & indubium

bium ſit, motum voluntatis fortioris vim habere in affectus imbecilliores, eoſque in torquere non plus minuſue, quam lunares radii infantum corpora ſua vi & efficacia, ſi quis aſpectus eorum inclementior eſt, gibboſæ ſtaturæ incurua & diſtortiſſimis monſtris quam ſimilima eſſe efficiunt.

CAPVT III.

De differentia inter Prefectum ac Preceptorem, & de vtriuſque officio.

1. *Non tantum docendis literis, ſed & regendis moribus præceptor curam impendat.*
2. *Nihil inſalutato præfecto in docendo agat.*
3. *Vt ſe debet vterque erga Principem gerere.*
4. *Non palam nec coram multis obiurgandus Princeps.*

1. ILlud † mihi paulo ante in voto fuit, eſſe preceptorem non ſolum literis probe eruditum, verum etiam habere virtutis ſemina, ſapientem, conſtantem, iuſtum, modeſtum, & ſi natura fert, fortem, non hominem nimis ſcholaſticum, cum non ſit demandati officii ingenium tanta ſcientia inſtruere, quanta opus eſt induſtria ad animum virtute corroborandum, & licet literæ multum poſſint in reſarcienda culpa, & moribus ad

virtu-

ricturis formam reſtituendis, nihilominus
tamen ex viuo & animato archetypo melius
ac exactius finguntur ac componuntur, cum
animus non ſit inſtar vaſis, quod ad ſummi-
tatem vſque impleri oportet, verum potius
ardore & æmulatione bene agendi confer-
uéſcere. Quam ob cauſam Demetrius, quem
Cæſar in deliciis ac honore habuit, pauciora
præcepta in Principis inſtitutione voluit,
sed ea lege vt vim & efficaciam darent, qua
simul & honore & gloria grandium & he-
roicarum actionum animum inflammaret:
neminem poſſe exprobrare putarim mul-
tiſſe, quæ in præceptore deſiderem, quod,
non ſolum in literis Principem erudiat, to-
tius de actionibus curam præfectus habeat:
quid ni ad alium vſum operam ſuam no-
uerit præceptor profuturam, quam, vt,
quod paulo ante diximus, tradat fideliter,
aſi rorē è floribus collecturus? nec, quic-
quid eſt prudentiæ, iuſtitiæ ac fortitudinis
honeſtum ad vtilitatem transferre Princi-
pem ex prçceptis præmonebit? quç vbi pro-
ceperit intellectu ſuo aſſequut[9] ſic ne per-
mittet affectionem ex ardore generoſo de-
ſcendentem collabi penituſque intermori?
Est certe tenue operis ac inſtitutionis eſ-
fectus ſtigium: architectus, qui primus artifi-
cii ichnographiam delineauit, certis menſu-
rarum dimetiri, totumque perficiendi
operis

operis imperium habere debet, quod si
ceptoris institutione ingenium Principis
ctum aliquãto perfectius, qua ratione op
me viuere conueniat, præfectus vel mod
rator ad actiones diduxerit, non de digni
te sua quidpiam diminutum præceptor
istimet, cum nihil vile in officiis hone
pud Principem sit, id potius opprobrio
sum iri, si ab homine conditionis, sortis
inæqualis cœptum opus perficeretur
buit Alexander suos præceptores & Leo
dam præfectum, qui noluit instituendo p
esse Principi, nec laboriosum præcepto
officium habere, præesse tamen præfe
cis, qui ex mandato labore Principem inst
tuebant, quorum illud est præcipuum of
2. cium, ne † quid ad tenerum Principis ing
nium temeriter admittant, nisi prius præf
ctum, penes quem & rerum omnium, & c
ræ maiestas est, audiuerint: at ne præcept
si idoneum experientia laudat, actiones d
tigat, res deterioris opinionis foret? op
cœptum, quod ab eodem opifice perfic
maiorem vetustatem ac gratiã habet, qu
si ab alio esset interruptum, præsertim si
alterius ingenium, quod moræ tardioris im
patiens est, tota res componitur, cum n
æque, vti structura ædificii ad cuiusuis m
num ac laborem sese accommodare qu
namque ingenium totum ex vno memb
con

constat, nec habet minutissimas particulas, necinstitutionem, nisi vnius tenoris ac probitatis admittit, tam laudatæ virtutis, vt ipsa habeat cursum legitimum, si Princeps eius voluptate meliore ducitur & præceptorem mat diligentius, actiones enim, si à primo eruore, quem animus ex idonea institutio- e habet, seducantur demutilatas ac imper- ectas esse aiunt, vt ita exitiale sit, primis ra- onibus repudium mittere, secundas & lō- e alias admittere, quibus à via auertitur, as- eriorem itemque institutionem adhibere, m ex illa asperitate & iracundia animus & se flecti necessitate & coactu nescius ad in- gnationem commoueatur, qui itaque se- dimittat, priuatus & affabilis, comitatem beat, non alta supercilia, non grauissima rba, quibus sui fastidium mouere aut iu- ni terrorem incutere posset; Illud fami- e nutricibus persuadere infantibus quic- d ex arbitrio licere, quibus voce mutata lulcissimis lenociniis adblandiri solent: ur non eadem militet ratio, si humanum virtutis præcepto in labiis cluere & ab- gere auspicamur! at † ne abutatur, cau- opus est, qui inter ipsam comitatem ad- at grauitatem, vt in reuerentia ac respe- abeatur, cum præcepta ad vsum profu- eum debito honore accipere necesse sit, si tenacius addidicit, fideliter traditis 5.

læta-

lætabitur, & virtutis ſuccum ab eo, cui in diſciplinam fuerat traditus, accipiet, non aliter quam tellus ab aſtris habet cœleſtem influxum, ita præceptor in Principem habet imperium præceptis quam familiariter traditis, quæ cum affabili comitate in iuuenilem ſinum immittat. Homerus diſticho vno officium docentis, qui proxime Principem eſt, aut inſtituendo aut conſulendo recte connexuit, vbi Neſtor ad Patroclum verba facit, & ad humanæ ſcientiæ cognitionem addit, precibus eſſe iuuenem Principem demulcendum, vt ea, quæ ex inſtitutione deſiderantur, non inuitus faciat, ſin obſtinatior renitatur, admonendum, ſin calcitroſus nihil facere obluctetur, acerbius reprehendendum:

* Iliad. 11.

Ἀλλ' εὖ οἱ φάσθαι *πυκινὸν ἔπος ἠδ' ὑποθέσθαι
Καί οἱ σημαίνειν, ὁ δὲ πείσεται εἰς ἀγαθόν περ:
At tu recta ei dato conſilia, & admone,
Et ei impera: ille autem parebit ſaltem in bonum.

Nec aliter ille quam indomitus equus habenis leuioribus moderandus & coercendus eſt, vt ita facilius ad rationem trahatur: qui ſi deficere & à præceptis deflectere pertinaciter annititur, occaſio animaduertenda eſt, qua vt ad virtutem progrediatur, ſæpius adhortetur, & indocilem acerbiore exprobratione perſtringat: ſed num caſtigatione opus? non ô non ita, niſi extrema vrgeant.

geant, quam pro ratione quandoque adhi-
bere non abs re eſſe nouerit, nec ſe immu-
nem eſſe, atque eadem, quæ contribules &
commilitones pati, modo abſque indigna-
tione nec cum exceſſu fiat, quibus pudorem
potius quam malum dare poſſet! olim apud
Illuſtres fere domeſticum fuit, liberos ſuos
minutiſſima ferula, quæ ſua tenuitate palu-
tris cannulæ ſimilitudinem referebat, coer-
cere, qua manum leuiter tangere ac vellica-
consueuerant, quod non rudius nec im-
modeſtis caſtigationibus, vt cæteri eſſent ex-
pediēdi, cum caſtigationis acrimonia à Prin-
cipis diſciplina, niſi quod quandoque leuiſ-
ſima ſit, abeſſe debeat. Et illud † obſeruatio- 4.
dignum, ne multis præſentibus, ſi pau-
lo adoleuerit, fiat obiurgatio, quæ non ad
corrigendum prodeſſet, vt adoleſcentem ad
indignationem commoueret: Non fuit te-
merentia, quæ acerbioris anſam præbuit A-
lexandro in Clitum, ſed quod audientibus
multis vitium exprobraſſet. Ptolomęus Ari-
ſtenen ſuum præceptorem, quod coram
eo Principem diſcipulum acerbius re-
prehendiſſet, veneno interimere iuſſit: ſub-
trahendi itaque è turba, & admonendi ſunt,
& inſtituto Platonis agendum, qui in-
ſenes, dum iuniores ad verecundiam
adducere volunt, & ipſos debere verecun-
dia ppudere! non ſcribo, vt exempla ad

imitationem praue distorqueat, cum ad ex-cusationem Alexandro cæteri quique regi memoriæ obseruantiores inhonestum fact & vile imputent, cum plus solito fuisse vin probe madidum probeque potum, alterum vero detestationem merito habeat, quod v-trumque recenseo. vt præceptor in officio ac imperio sit moderatior, qui, cum è conspe-ctu omnium commissæ culpæ & delicti te-stium Principem subducit, criminatione ac reprehensione vitium ex animo paulatim e-luet, & verecundiam ac reuerentiam addet, quisquis enim ille, quem non distædeat, de-lictum suum vti pessimum morbum & ab-iectum fieri publicum & omnibus apertum, & cum reprehensio esse debuisset, dari cæ-teris spectaculo. Nunc ad media digrediamur, quibus vitia emendare, & præsertim affectus malum liberis genuinum ac natu-rale euellere ex instituto conuenit.

CAPVT IV.

Quibus modis tota obstinatio in animo Principis sit eluenda.

1. *Habet obstinatio contrarios cœteris affectibus motus.*
2. *Excitandos esse ad bene agendum pueros contrariis affectibus, cum recta ratione destituantur.*

3. Mo-

Modus, quem Minerua adhibet in excitando Telemacho, vt desiderata perficiat.

Quibus modis temperandæ ac moderandæ sint admonitiones.

Nisi probe excipiatur obstinatio, desinit in animi furorem ac insaniam.

Ad dissoluendam Principis obstinationem opus esse, vt æmulationẽ in contribules ac seipsum habeat.

Tertius dispellendæ obstinationis modus.

Quartus modus.

Responsio ad Stoicorum opinionem.

Optimos esse effectus & affectionem ex commilitonum familiaribus ac mutuis exercitiis.

Alexandri generositas.

Virtutem expugnata possessione omnes iuuentutis affectus consummare.

Mnia vitia sunt affectus, nec tamen omnes affectus vitia esse sequitur, quæ rtute vsquequaque à vulgo sub pedi- rostrata & proculcata temeriter trium- t: sunt è cæteris complures affectus, ntum imperium ac potestatem in vii- non habent, vt sunt potius vitiosi hu- atri ac obscuri, qui animo iuuenili aantur, quo vsque tandem rationis v- nen producit, radiosque addit, qualis sse animus pertinax, timidus & nimis ndus: quod si itaque † pertinacia ac 1.

 animi

animi obstinatio, de quo hoc cap. actu sum, non vt cæteri affectus seipsis abutuntur ad certum aliquem finem, sed humor durus est & difficilis, qui disrumpatur, inter Principis actiones mixtus, iuuenem efficit solitarium, mysanthropum & agrestem, & quamuis cæteri affectus in homine videantur sedatioris obstinationis, facile libet cognoscere, illud potius esse desiderium, quod acrius pungit, ac violentius vrget, vt suo arbitratu ac licentia ad cupiditates eat vehementius! obstinatio vero est affectus demens aberratio & declinatio, & modus quidam qui facit obluctari pertinaciter, & ad rem probam ac laudatam admonitorem despicere, retro ire, non solum qui alia lenocinia auide probet, sed & in contrarium renititur: sic Ægyptii indagatores rerum naturalium sapientiores, cum definiunt Typhonem esse partem hominis violentam, fatuam, ac irrationabilem, specialiore demonstratione obstinationem esse statuerunt, quam Manœthus lingua Ægyptia vocauit Bebon, quod nostrate dicitur obstinatio, impedimentum, resistentia vel contrarietas.

Cum itaque ratio Principis animo iuuenili non insit, quæ virtutis præcepta humeris suis sufferat, laboriosum erit onus, eam ex animo eluere, ac vitium corrigere, nec desunt tamen media, quibus voluntatem eius

prob-

robeducere, & non vno affectu contrario
accendere conuenit, vt eſt melius agendo, 2.
mulari, quæ dicuntur, vt facilius literas ad-
ſcat, nemine inferior, longe ſuperet alios
ntubules, qui in literato comitatu proxi-
ſunt, vbi quam primum æmulatione in
gnam proſperiter ſucceſſerit, vt fieri non
teſt, quin tantos ſentiat aculeos (qui affe-
s certe humanus eſt) blanditiis ac ſingu-
amore demulcendus eſt, ne ſua duritie
ro, quod animi obſtinationem quā pro-
e & ſimilime refert, longe durior ac per-
cior ſit, quod quidem magnetem ſæ-
ſequitur, ſed quandoque etiam relu-
ur & contrarium eſt: ſic Princeps iuue-
ſi tam obſtinati humoris & naturæ eſt,
ua agimus, perſuaſus æmulatione, vt,
d deſideratur, agat, quandoque in ſe-
n ſe præcipitat, hoc affectu enim ad be-
gendum non confidentius nec fortius
r, quod fieret amore virtutis, quæ cul-
ſuos eſſe certiores ac firmius ſtare iu-
ed ſubnititur fulcimento exiguæ datæ
, quod idem Minerua † Telemacho 3.
uis blanditiis ac laudata formæ egre-
æſtantia, vt ad virtutis actiones effi-
s iuuenem inuitaret:
ὺ * φίλ☉ (μάλα γὰρ σ' ὁρόω καλόν τε μέ- *Hom. Od. 1.
γαν τε)
μ☉· ἔασ', ἵνα τις σε καὶ ὀψιγόνων εὖ εἴπῃ.

Et tu amice (te enim video eximiumq; mag[...]
Strenuus esto, vt aliquis te etiam posterorum [...]
imie laudet.

Quæ laudis species ad maiora, quam eff[...]
illecebræ, pueros exstimulat, & cum [...]
lubrica, præceptor eat non solum præ[...]
qui ratione intus & in animo probe mu[...]
tus comes sapiĕtior optima & salutaria qu[...]
que admittit, sed & manu, ne à via aberre[...]
à curriculo deficiat, fideliter ducat: qu[...]
metam si attigerit, vbi laudē defectus P[...]
cipis offuscat, censuram & offensiuncul[...]
obiiciet, cum verborum sobrietate, ne a[...]
cerbitatem commoueatur, & datæ laud[...]
4. fastidium sentiat, quod † lenior oratio [...]
laudem viri boni semper optima fuerit, [...]
coactus acerbius admonere maioris rep[...]
hensionis stimulos addit, idem ei faciēdu[...]
erit, quod Telephus, vt sospitatem habe[...]
fecisse dicitur, qui

Scobe cruentum vulnus recreatur scißili
Hastæ:

5. Ille iisdē † verbis, quibus sauciauit Prin-
cipem, cicatricem consolidet, ne fiat lym-
phaticus, & mentis emotæ, vbi obstinati[...]
ob deterioris regiminis tædium fit conc[...]
tior & inquietior.

6. Alter † dissoluendi modus est, vt cum [...]
militonibus & aduersus seipsum æmulat[...]
nem ac contentionem habeat, cum enim [...]

ea, quæ ex altiore loco deorſum propendēt, ſurſum ac fortius mouentur: & quæ nos accepturos fore ſperamus, ita Principis vires fient animoſiores, ſi rem egregie geſtā quandoque conceſſeris, neminem tam probe fuiſſe locutum, nec audita lectaque in recenti memoria habuiſſe, quæ ficta ac ſimulata verba iuuenes ad faſtigium & ſumma virtutis cacumina per gradus ducunt: ſic Socratem inter ſuos diſcipulos vixiſſe ferunt, quibus ad doctrinam addidit, multas anguſtias iuuentuti præuias eſſe, ſimulauitq; vix ſupereſſe in rerum natura faciliorem modum, vt cæteros ad nodos difficiliores peruestigandos ac ſoluendos ſedulo excitaret, quandoque diſſimulauit, ſe dubitare, ſi ea, quæ minus ignorabat, ipſi probe nouiſſent, vt ardor ad rerum notitiam, quas contumaciter repudiare ac deſpicere videbantur, eſſet vehementior.

Modus alius ſupereſt, vbi paulatim adoleuerit, vt in ſeipſum ſentiat æmulationem eſſe acerbiorem, & à rebus turpibus minuſq; honeſtis bonarum ac honeſtarum, quas ipſe fecerat, iterata recordatione abhorreat. Quod † ſi itaque amore ſui pungitur, tum 7 quoque admonendus erit, vt actionis probiter factæ recordetur, quæ, vt animum ad meliora addit, & exſtimulat, poteſt omnem animo eximere obſtinationem; ſic Panda-

so, cum pertinaciter obluctaretur, se nihil
Troiano bello agere, telisque otiosis feri
nec vlla emittere velle experrecto quasi
somno profundissimo ille pessimus & ex
tialis humor euanuit & exaruit, iocunda re
bene gestæ & accepti honoris commemora
tione:

* Hom. Il. 5. Πάνδαρε, πȣ̃ * τοι τόξον ἰδὲ πτερόεντες ὀϊστοὶ
Καὶ κλέος; ᾧ ὄυτις τοι ἐρίζεται ἐνθάδε γ' ἀνὴρ,
Οὐδέ τις ἐν Λυκίῃ σέο γ' εὔχεται εἶναι ἀμείνων.
Pandare vbi tibi arcus, & veloces sagittæ,
Et gloria, qua nullus tecum contendit hic vir,
Neque aliquis in Lycia te gloriatur esse melior?
sin mediis mederi nequeas, & ille semper
contrarius esse pergat, ista ratio, de qua pau-
lo ante dixi, capessenda est, vbi cum ipse lau-
8. dandus esset, commilitones † coætaneos
laudes & admoneas, optimam eorum disci-
plinam dicas, Principemque tacite præter-
mittas, quo modo sentiet tantos aculeos ire
in imam medullam & pudorem excutere,
quod plerumque iuuenes laudis ac vitupe-
rationis sensus à natura habeant & gloriæ al-
terius, quam proximus habet, nequiter in-
uideant.

Longe aliter sentiunt Stoici, iuuenes con
tentiosa æmulatione, qua Principem exci-
tandum suasi, non ita esse ad virtutem du
cendos, quam eadem virtutis via capessen
dam ex institutione præcipiunt, absque vl
lius

lius affectus mutatione, quo medio illi ad stationem eius perueniant, cum affectus habeant certissimum desiderium criminationi & opprobrio obnoxium, vt offendant suum authorem, cieantque potius iniurias quam voluptatem ad virtutem accendant esse maiorem: at nihil † tale quidpiam in iuuenibus metuendum, quod forsan in senibus ne eueniat, vereri posses, etiamsi Plutarchus sępius inquiat, legislatores, vt optime fundatam conseruent rempubl. alterius æmulationem erga alterum mouere, quod vtique laudem habuit, nisi limites desiderii, quo quis melius agere eoque altero maiorem se esse putat, excesserit, non tamen sine periculo vnquam fuit, cum importunam granditatis ac gloriæ habeat ambitionem, quod à iuuenili animo longius abest; sed quæ ambitio infantiam offuscat, & in hac infima ætate tantum vitium se dat foras? nihil est, nisi vna illa laudata contentio, quæ instar salis actiones eius à corruptione integras ac incolumes ab otio & ignauia conseruat, ac ita nascitur, vt quis ab alterius actione prouocatus semper meliora agere annitatur: habet ambitio suas radices, ac subsidet in imis visceribus ac medullis, mouetur non prouocata, vt illi cladem afferat, qui bene egit ipsamque actionem proterat & proculcet, deterior suæ pernitiei & mali fundatrix, al- 9.

 terius

terius periculi gaudio lætatur, & enormia quæque excedit:

* Eurip. in Phœn.

*Τί τῆς * κακίστης δαιμόνων ἐφίεσαι*
Φιλοτιμίας παῖ; μὴ σύγ᾽· ἄδικος ὁ θεός,
Πολλοὺς δ᾽ ἐς οἴκους καὶ πόλεις εὐδαίμονας
Εἰσῆλθε, κἀξῆλθεν ἐπ᾽ ὀλέθρῳ τῶν χρωμένων:
Quid peßimam amplecteris ambitionem
O fili! ne facias iniusta hæc Dea
Multas in domos ac ciuitates felices
Introgreſſa & egreſſa eſt cum pernitie vtentium.

Quæ eſt contentio, qua certant inuicem iuuenes, ad actiones honeſtas ſeſe extendit, quam ſi hoſpitem admiſerit Princeps ſui cõmodi & vtilitatis obſeruantior, ad victoriam adſpirat, nec curat pone ſequentem alium comitem, atque vnice ob ſuam actionem exultat, nec inimicitiam, vt amorẽ ſui ipſius, qui virtutem in iuuenes detrudit, in ſe admittit, ita nihil periculi ſubeſt in animo iuuenili tantos affectus ciere, quod non ex fæce ſanguinis, vt auaritia & intemperantia, quæ vitia homines efficiũt ſtupidos & agreſtes, ſed è ſanguine ſubtiliore magiſque elaborato, non è pulmone, qui locus ac ſedes cupiditatum eſt, ſed è corde, vbi ipſa fortitudo & magnanimitas ſubſidet, proueniãt, qui probe decocti vaniſſimæ opinionis nec maleuolentiæ ſpumam habent: cum rationis vſum retinuerit, iuuentutis ſuæ comites & contribules amat, & in officio habet confiden-

fidentiores: Vergilius † itaque inquit, Æ- 10.
neam habuiſſe Atyn in ſummis delitiis &
amore, cui non ita pridem iuuenis in ſodali-
tium datus fuerat, quod hoc monoſticho ita
expreſſit:

*Paruus * Atys, pueroq́ꝫ puer dilectus Iulo.* * Æneid. 5.

Sic † Alexander M. cum apud Phaſelidæos 11.
Theodectis effigiem vidiſſet, ſub veſperam
non tamen incœnatus in circulum erectæ
ſtatuæ (quo defunctorum memoriam olim
honorare conſueuerunt) ſaltauit, & floribus
ſertiſq; abunde inſtantem Theodectem pro-
iectis, quod ſtudiorum iuuenilium ſocius ac
contribulis fuiſſet, eximiam gratiam ac hu-
manitatem exhibuit, qui Princeps, contra
quos de honore certaturus erat, noluit ira-
ſci nec inuidere victoribus, adeoque vt in
Briſſonem quendam acerbius inueheretur,
qui diſſimulato curſu victoriam regi ceſſu-
rus erat, quod vellet omnes commilitones
ſuos tanquam pares & ſocios, & non ex per-
tinaciæ temeritate tanquam inferiores ac
patris ſui ſubditos ſuperare; qui quidem ſæ-
pius optauit victor eſſe, non permiſit tamen
aliorum victoriam ſibi non victori ingenuo
legitimoque competere, illud ægre ferens, ſi
trophæa ac coronas via inconceſſa acquiſi-
tas vertici adaptaſſent, vt fit plerumq; Prin-
cipibus iunioribus, quibus in aula ſpecioſe
adblandiri non victoribus ſolent, ſed vo-
luit

luit honorem cum maiestate ac magnanimitate conuenire, vt si quis granditatis respectum habuisset, & victoria cessisset, non non minus læsum & commotum se sensisset, quam si Regē magnaminum, qui summum honorem auide æmulari non destitit, timiditatis & abiecti animi accusassent.

12. Concludendum † itaque, illud præcipuum esse & commodum vtique quod modici isti affectus naturales in animo Principis excitentur, quam primum ratio aditum ad virtutem dederit, quæ si possessionem vindicauerit, singulos hos affectus consummabit & maiores flammas animo addet, vt est purum putum rebus bonis ac honestis desiderium, vt ita quæ vix obstinatio fuerat, cedat in magnanimitatem, quod Cyro & Agasilao accidisse legimus, qui iuuenes obstinatiores tandem ex institutione præuiisque de virtute præceptis insigni sua magnanimitate ac clementia successores suos vicerunt, sin ea desit institutio, certum est, obstinati animi iuuenes fieri importunos & pessime torpescere, vt vereantur, ne quid deterius eueniat, quam Coriolano, qui cum literata vbera, quæ, si lac distillauerint, nihil certius huic pessimo humori mederi, & innatum eluere credideris, in iuuentute minus vnquam suxisset, in patriæ excidium ac interitum semper fuit obstinatior, nec facile potuerunt

tuerunt rudem adeo ad officia & clementiam facere reducem.

CAPVT V.

De timiditate, eiusque excessu emendando.

1. *Timiditatis definitio.*
2. *Rerum cognitio dat confidentiam, & hæc timiditatem dispellit.*
3. *Pythagoræ præceptum facessat à Principe.*
4. *Non sit in rebus timidus.*
5. *Qui nec meticulosus, nec metu apud homines trepidare videatur.*
6. *Nihil maiestati & Principis imperio repugnare vehementius, quam metum.*
7. *Non potius naturæ vitia demulcenda, quam corrigenda esse contra Philosophorum opinionem.*
8. *Naturalem non esse in omnibus timiditatem.*
9. *Eximendæ timiditatis remedia.*
10. *Posse excessum non metum penitus euelli.*

THeophrastus inquit Polypum esse animal aquatile natura timidum, qui ventis agitatus, ob metum colorem suum mutat,

--- ὅς ποτὶ πέτρῃ
Τῇ προσομιλήσῃ τοῖος ἰδεῖν ἐφάνη,

Qui

— *Qui protinus illa*
Se quibus admorit saxa colore refert:

Quod vtiq; in eo minus verum, metus enim non est causa principalis, sed ipsa natura, ita vt cute perforata & pertusa instar cerei faui à rebus proximis habeat fluxiones, qua restricta earum colores exacte referat, sed aliter se habet cum homine, vbi timiditas est causa tot mutationum præcipua, nec in extremitate ac animi superficie consistit, quasi ventus, qui fugit & præterit, sed intus meticulosa quæque exhibet, quæ licet non ita semper esse videantur, quod genuinum ac natiuum est, corrumpit, pessimumque colorem suffundit. Malum certe non infrequens in pueris, & pueritiæ morbus nascitur culpa nullius cognitionis & experientiæ in rebus quæ ignotis & inexpertis austeriores esse vi-
1. dentur, eamque ob causam † Hierocles inquiebat, ἡ ἄγνοια δεινῶν τε καὶ οὐ δεινῶν, καὶ οὐδετέρων, timiditatem esse naturæ ignorantiam in rebus, quæ metum, cum ex vsu nullo experientia deficiat, progignere videntur: Eustathius quoque, quo interprete Homerus celebrior fuit, habet, omnes pueros esse timidos & ob cunctas res pauere ac pertimescere, quod recta iisdem deficiat cognitio, quibus educatio delicatula semper fuit & vixere molliter: πᾶσα μὲν νεότης διὰ ἀπειρίαν ἔμφοβος· ἡ δὲ θήλεια μᾶλλον. μάλιστα δὲ αἱ ἐν τρυ-

φῇ

φῆ διὰ τὸ ἀήθες καταπλήττονται. Idque nobis domesticum ac quotidianum, cum illi tenerioris ingenii, vbi proximos recte agnoſcere nequeunt, metuant ſibi ab omnibus & vereantur audire fabuloſas de Acco & Alphito narrationes, quibus olim vagientes quieti dare conſueuerunt, quod è probatis eſt hiſtoricis, vt aliquē pauorem è ſermonibus inquieti haberent: at quam primum enaſcitur morbus, non ita exitialis ac peſtifer iuuentuti eſt, vt ſucceſſu temporis damnoſior, quem niſi maturius ſuſtuleris in perpetuos pauores & anguſtiſſimas ſuperſtitiones ægrum agit præcipitem, & vulnus fit immedicabile, vt enim quodcunque ſuperfluum in humano corpore, dum fit primo crudum, & indigeſta materia eſt, quod paulo poſt accenditur, & morbis maioribus fit exitialius, ita periculum eſt, ne timiditas, quæ affectus in puero Principe frigidus eſt, accendat ra-
ionem, & ætati prouectiori addat animi
:ombuſtiones ac turbationes, ſic vt ille re-
ıus omnibus diffidat, cum, obuium quic-
uid fuerit, metuat: quid faciendum itaque
e fiat deterius malum? modus ille ſanior &
ıelior eſt, ne delicate ac molliter, vt fert
incipum domeſtica educatio, enutriatur,
hil enim eſt, vt ille ait in morali ſua Stoi-
rum philoſophia, quod hominem efficiat
nidiorem, quam mollem ac delicatam
ha-

habuiſſe educationem, eamque ob cauſam omnia oportet reddere Principi exercitiis domeſtica ac familiaria, & naturam, aduerſus ea, quæ metum rerum in experto incutere viderentur, probe infringere, quarum † cognitio dat firmitatem ac confidentiam, & hæc laruas lemureſque, qui timidos faciunt & eſſe meticuloſos, abigit, cum certum vtiq; ſit, ex imaginatione res eſſe puero magis rudes & cum metu difficiliores, quas tyrocinium & prima experientia ſentit intricatiores, exercitium vero, quo illius animus frangendus ac demulcẽdus, quas aſſidue intueatur, ſub manu habeat & cognoſcat, reddit familiares ac domeſticas, vnde ipſi enaſcitur confidentia aduerſus ea non ſolum, quæ perſonata nocuerunt, verum etiam futuro impetu forſan imperantem opprimerent:

2.

Terent. in Adelph.

Nunquam * *ita bene quiſquam ſubducta ratione ad vitam fuit,*
Quin res, ætas, vſus ſemper aliquid apportet noui,
Aliquid moneat, vt illa, quæ te ſcire credas, ne ſcias,
Et quæ tibi putaris prima, in experiũdo repudies.

Cum Hercules vtrumque ſerpentem à Iunone in necem eius miſſum occidiſſet, non amplius metu ſuccubuit, ſenſitque in cæteris rebus maiorem confidentiam ac firmitatem, quod hoc fundamentum in actionibus honeſtis maxime neceſſarium eſſet, ita vt eo

quod

quod maiorem metum & tremorem dediſſet, quaſi certiſſimo antidoto omnem timiditatem animo penitus exuerit, & factis heroicis, quæ viribus humanis erant maiora, ille fuerit eminentior

Ὅστις* δὲ τόλμῃ πρὸς τὸ δεινὸν ἔρχεται, *Stob. ſer. 7.
Ὀρθὴ μὲν ἡ γλῶσσα ἐστὶν ἀσφαλὴς δ' ὁ νοῦς:
Quiſquis enim audacter periculum adit,
Recta eius & lingua eſt, & mens firmaq; certaq;:

Itemque Achilles, ſi Pindaro ſcriptori credimus à præfecto ſuo ſexennis factus venatum leones in campos deductus fuit, vt diſceret viuam ac ſanguinolentam periclitari experientiam, & paulatim ſe aſſueſcere bello (quod venationis aliqua ſpecies eſt) futurus aliquando magis idoneus ad arma capeſſenda:

Μάχα* λέοντεσσιν ἀ- *Nem. Od. 3.
γροτέροις ἔπρασσεν φόνον,
Κάπρους τ' ἔναιρε σώμα-
τα δὲ παρὰ Κρονίδαν
Κένταυρον ἀσθμαίνοντα κόμιζεν
Εξέτης τὸ πρῶτον:
Pugna Leonibus fe-
rocibus operatus eſt cædem,
Sueſq; ſylueſtres confecit, corpo-
ra vero ad Saturnium
Centaurum anhelantia retulit
Sex annos primum natus.

Quinetiam altera manu non titubante ab

hoste prostrato exuuias arriperet, & partis trophæis cumulum honoris haberet laudatissimum, cui illud insigne & honorificum est, vt ab hoste victo manu victrici arma triumphator deferat:

* Eurip. in Bacchis.

Τὶ τὸ * σοφὸν, ἢ τί τὸ κάλλιον
Παρὰ θεῶν γέρας ἐν βροτοῖς,
Ἢ χεῖρ' ὑπὲρ κορυφᾶς
Τῶν ἐχθρῶν κρείσσω κατέχειν:
Quid enim sapientius, quidue pulchrius
A Diis concedi potest,
Quam manum supra ceruicem
Hostium victricem habere?

3\. Ideoque † Pythagoræ præcepta non prodessent iuniori Principi, quibus monet abstinendum esse ab occisione belluarum, ne crudelitati, & humanum sanguinem effundere assuefiat, nihil enim crudelius ac detestabilius, quam Principem timidum, cum à metu in libertatem se vindicet ipsa crudelitate, & qui minus est timidus, minus sit crudelis, maioremque habeat generositatem:

* Claud. 4. Hon. cons.

*Qui * terret, plus iste timet. Sors ista tyrannis*
Conuenit, inuideant claris, fortesq; trucident,
Muniti gladiis viuant, septiq; venenis,
Ancipites habeant arces, trepidiq; minentur.

Cæsar se generosum nec timidum esse satis & sæpe probauit, vbi ita hostem alloquitur, sibi æque facilius esse, iubere hominem è medio tollere, quam verbum ocyus effari,

cui effusus eorum sanguis, qui pugna feruescente & acie imminente hostes acerrime pugnauerant, ad horrorem obstabat, ne sic illum, quem sub potestate coercere potuisset, impune dimisisset.

At † qui volunt Principem delicatum, inquiunt, si grauius excipiatur, vereri multos, ne timiditate sua in febrim aliosq; morbos præcipitetur: nō ita deterius quidpiam euenturum sciant, qui, quamuis iunior res iuxta traditam opinionem accipit, fiet audacior, certe cum iisdem, quos ita secum videt esse commilitones, quem si de re quapiam confidere iusseris, de sexcentis ipse imposterum sibi constabit confidentior, vti quoq; nihil magis meticulosum facit, quam si videt cæteros sibi metuere? sin puerum inter delicias educari velles, veritus, ne si ad omnia ducatur, fiat timidior, id esset, sibi nimis ab eo metuere, nec ille modus tollendæ & eluendæ timiditatis esset, cui potius eo maiorem ansam dares, & ita deteriore mollitie redderes effœminatum, cum si nihil est in delitiis, quod ad videndum audiendumue inuitat, tanta malorum irritamenta animum inficiant, & mollitie fatua demulceāt, vt ita quicquid interius est, loco firmiore stare nequeat; Quod idem est quasi ignis qui in furno cogit vitrum turgescere, qua interior est materia emollescit, & fit imbecil- 4.

lius & quo grandius esse extenditur, eo ma-
gis extenuatur, vbi in aere diducitur & mol-
liore aura ad formam effingitur, si quam pri-
mum ab humore quodam refrixit, vel de-
xtre & prompte vsque effictum, in minutis-
simas partes disrumpitur, ita hæc speciosa
vtcunque videantur, animum attollere &
dextram porrigere, vt quæ desiderantur abs-
5. que vllo metu fiant, vbi † alios quam in do-
mestica consuetudine habuit, ipse offende-
rit, se nimium angit, sua timiditate videlicet
eo decliuior, quasi frigore exhorrescit, ita
res molles, quæ sensibus pruritum faciunt,
videntur quidem animo confidentiam dare
ex ea certe voluptate, quam habet, sed ho-
minem potius in transuersum agunt, quam
confidentem esse faciunt, atque ea quæ in
deliciis rebusque iocundis arrident, animo
sunt fucus & euanescunt, quam primũ ho-
mini non ingrata voluptas aufertur, vt cum
superior est facta timiditas, in Principe sint
actiones cum metu ac tremore facieque in
deterius mutata, formam pristinam habeat
exutam: Nec illud sufficiat contra metum,
quem è multis rebus habet, robur viresque
addere, assuefaciendus quoque erit, ne si alii
præsentes adfuerint & interuenerint, ad ti-
miditatem se commoueat, modo rarius tale
quidpiam eueniat, cum nemo sit, qui in in-
feriorem non sit audacior, nihilominus ex
defectu

defectu posset ita euenire, non quod hospites vereatur, veluti diffidentia non frequentis habitæ consuetudinis aut familiaritatis, quos non disparis aut maioris quam meritis promeruerunt, maiestatis esse videt, quod Telemacho obtigit, qui verebatur percontari Nestorem de itinere patrisque sui salute, Homerus tamen docet, qua ratione sit in tanto rerum occursu ille vrgendus, vbi recte ac prudenter producit Mineruam ita effari:

Τηλέμαχ' ἄλλα * μὲν αὐτὸς ἐνὶ φρεσὶ σῇσι νοήσεις, *Od. 3.
Ἄλλα δὲ καὶ δαίμων ὑποθήσεται· οὐ γὰρ ὀΐω,
Οὔ σε θεῶν ἀέκητι γενέσθαι τετραφέμεν τε:
Telemache, alia quidem in mente tua cogitabis,
Alia vero & Deus suggeret, non enim puto,
Te Diis inuitis natumq; esse nutritumq;.

Hæc Dea prudentiæ, qua parte timidus pungendus erat, rem probe attigit, vt enim probitatem eius retunderet, & audacior fieret, suasit non esse differendam nauigationem, qua Nestorem percontaretur, eo quod ipse ad imperium natus Princeps à Deo haberet animum ac iudicium, eique datum esset, iuxta vulgare diuerbium, ire & alloqui: Verum† cum nihil vehementius oppugnet im- 6.
perandi maiestatem, quam timiditas, oportere animo non tamen elato altius ire, esse superbum Principem plerumque timidum, adeoque vt si verba probe assequor; opor-

 teat

teat stare, & patris sui subditos cæterosque proximos & ministros vel ipsos aduenas, quos audit præsentes, confidentius ac constantius alloqui, quod alibi Minerua Telemacho inculcauit:

*Hom. Od. 1. Αὐτὰρ * ἐγὼν Ἰθάκην δ' ἐσελεύσομαι ὄφρα οἱ
υἱὸν
Μᾶλλον ἐποτρύνω, καὶ οἱ μένος ἐν φρεσὶ θείω,
Εἰς ἀγορὴν καλέσαντα καρηκομόωντας Ἀχαιοὺς,
Πᾶσι μνηστήρεσσιν ἀπειπέμεν, οἵ τε οἱ αἰεὶ
Μῆλ' ἀδινὰ σφάζουσι καὶ εἰλίποδας ἕλικας βοῦς.

Porro ego in Ithacam proficiscar; vt ei filium
Magis excitem, & ipsi robur in mente ponam,
Vt in concionem vocando comatos Græcos,
Omnibus procis interdicat, qui ipsi semper
Oues frequentes mactant & flexipedes sinuosis cornibus boues.

Ita si quis hæc præcepta habet, quibus in puero timiditatem adimit, nequit aberrare, quod quæ ipsa prudentia tradiderit: at inquiunt
7. † nostrates Philosophi metũ in quibusdam esse naturalem, eaque vitia lenimẽtum potius, quam correctionem admittere, quo illi decipiuntur, cum homo natura timidus non sit, sed fortem habeat animum, ac generosum, ideoque D. Paulus ait, Deum homini dedisse non animum metus, sed fortitudinis, vnde igitur homines esse timidos, & alterum altero peiorem, vt ita videatur
8. naturalis! non † ea est hominis natura, quæ

vi

vi ſua ac virtute vitium progignit, ſed è defe-
ctu eſt, vt paulo ante dictum, qui tam iuuen-
tutis & cuiuſque ætatis, ſi cui deficit vſus ac
experientia, comes aſſiduus eſt, non aliter
quam ſi herbam ex agro nouo non elabora-
to nimii frigoris aut caloris cauſa enaſci, & ſi-
mul cum proxima planta intortim ſurgere
videmus, vtq; exceſſus eſt contra naturam,
& pariter defectus, & eſt tamen in rerum na-
tura, ita timiditas eſt contra naturam, & vo-
catur nihilominus in quibuſdam naturalis,
quod ſit in hominis natura, ſed exercitatio-
ne euaneſcit, verum tamen eſt qualitatem
huius imperfectionis talem eſſe, vt ad eo-
rum opinionem accedere nobis non con-
ueniat, qui dicunt peſſimam radicem non è
fundo ſuo ſi ſemel euulſa fuerit, reſurgere ac
reuiuiſcere, vitium enim, vbi per exceſſum
aut defectum in ſolum fuerit proiectum, &
alia eiuſdem conditionis ac vitioſitatis ſemi-
na producere poteſt, quod vt extinguatur &
euellatur ager colendus erit, ne fiat dete-
rior, ſic certo futurum, vt frigidum cum ca-
lido coaleſcat, ille peſſimam inclinationem
exuat & ferat meliora: tum vero † ſi pue- 9.
rum Principem in rebus omnibus exercue-
ris, nec iiſdem, quæ metum dare poſſent, pe-
perceris, abſque vi, abſque violentia paula-
tim timiditatem, hoc eſt, metus exceſſum
ponet & exuet, omnem enim metum poſſe

ex humano animo euellere, minus poſſibile eſt, cum imaginatio non ſit in eius poteſtate, nec rationi obſecundet, vel inuita conturbatur, & inſtar fœtidiſſimi bituminis apud Babylonios ab ignis fulgore accenditur, & ſe quoque primo rerum, quæ exhibentur, acceſſu & intuitu commouet, verum vt mi-
10. hi videtur dormientem † excitat rationem, vt excubias fideliter agat, quod ſi ea ſubſiſtat pertinacius, non metus opprobrio vertitur, nec timiditas in homine eſt, ſed ſimplex commotio, quæ teſte Ariſtotele in fortiſſimum quemque cadere poteſt:

*Sene. in octa. *Metuant,* necesse eſt, quicquid exprimitur graue eſt:*

At ſi iudicium ſuis armis exuit, fit exceſſus, qui exitialior vitio datur hominibus, quod Homerus ita innuere videtur:

Iliad. 13. Τοῦ δ' ἀγαθοῦ, οὔτ' ἂρ τρέπεται χρώς, οὔτε τι λίην
Ταρβεῖ:

Viri fortis color non immutatur neque ſupra modum
Formidat.

Et fortiſſimum Hectorem viſo hoſte ſæpe tremuiſſe ait, iudicio tamen non trepidaſſe, ſed viribus collectis & confidentia firmius ſubſtitiſſe, quæ illa commotione in animo tenacius hæſit, qualiter ſolent res animatę in terram ire profundius & radices ſuas audacius agere.

CAP.

CAPVT VI.

De verecundia, vt & retinenda bona, & mala remonenda.

1. *Nimiæ verecundiæ indicia.*
2. *Remedia verecundiæ nimiæ ex Principis animo euellendæ.*
3. *Ita prodesse verecundiam, vt quod nimium est, corrigat.*
4. *Alius vitiosæ verecundiæ expellendæ modus.*
5. *Mala per se curiositas, verecundis bona est.*
6. *Nihil authoritatem Principis ac potestatem magis lædit, quam esse nimis verecundum.*
7. *Quæ incommoda ex vitiosa verecundia Principi accedant.*
8. *Nimia verecundia non inuidet virtuti, cuius effectus licet impedire videatur?*
9. *Modus segregandi bonam à mala verecundia.*
10. *Differentia inter verecundiam bonam & malam.*
11. *Signa bonæ verecundiæ ac in ea vitiositatis.*
12. *Cauendum esse, ne excessus correctione Princep fiat impudentior.*
13. *A nimia verecundia ad impudentiam nil nisi confusio est.*
14. *Verecundia non nisi rerum inhonestarũ sensus est.*
15. *Verecundiam primam iuuentutis correctionem esse.*

16. *Natura in necessitate non habet regulam.*
17. *Verecundiam, si quod à ratione habet subsidium, ad impudentiam non deficere.*

POtuissent ista superiori capiti recte propter vtriusque affinitatem inseri, quod timiditas & nimia verecundia habeāt vnam eandemque originem, nec dissimilis debelioris temperamenti in corpore humano, quod neque frigido neque calido resistere nequit, parem ferant mollitudinem, verum cum ipsa cura disconueniat, nec vterque morbus in omnibus similitudinem habeat, operę pretium duxi, si de verecundia mihi alius esset sermo, quæ puero Principi maxime exitialis est, cuius ea certissima indicia † sunt, si lucem, qua omnibus conspiciendas actiones pueri boni omnes ostendunt & sub conspectum exponunt, temeriter fugit, oblitescit solitarius, vmbram otiumque quærit, non ausus loqui liberius, honestæ aliorum petitioni non cedere, ea denegare, si quem casus idem fortius pungit, quam alter, vt motum cum affectu sentiat interiorē, quem aliis prodere veretur, quo in casu cæterisque plurimis, qui ex ingenio discipuli prodeunt foras, eximenda est verecundia, & quasi velum detrahenda, quod sensum in rebus, ne sub apricum & in notitiam veniant, arctius compingit, idque eo securius fieri potest, ne

modo

modo tota ipsa sit verecundia, quam euellere anniteris, sed quod in excessu vitium ac superfluum est, foras protrudendum, vt verecundia simplex pudorque fiat emundatior.

E mediis † præcipuis illud est, quo vitiosam verecundiam emendes, vt primo loco ad ea, quæ refugit, animo lubenti & alacriter trahatur, & ille, quem frigidus nimisque verecundus humor occupauit, excitetur: quod si rebus feliciter succedentibus ad vomitum redeat, humeris quasi imponendus & ad officium debitum ferendus erit, vt enim pueri cum gemitu & clamore se subducunt ab eo loco, quo vel inuiti ducuntur, vbi eo peruenerint, rident ac sponte sua nullius ope ductuque locum repetere volunt, ita ea impotentia ac imbecillitas, quę ex nimia verecundia est, in Principis animo innata, quẽ ad virtutem ducere auspicaris, ad retrogressiones agit, quo si semel peruenerit, iocunda voluptate quam inde percipit à torpore ac nimio pudore liberatur, & ex rerum honestarum amore accensa voluntate additur animus & audacia, qua ad exosculandam virtutem itur: quod si nullo † desiderio moueatur, pudore excutiendus & exacuendus pudor est, itemque ob oculos ponendum, eundem, quamuis maxime iuuenis sit, non puerum esse, qui erubescat & nisi desiderata

exequa-

exequatur, facilem excuſationem mereri. Quo medio Minerua prudenter vſa fuit aduerſus Telemachum, qui ob nimium pudorem imperata efficere nolebat:

*Odyſſ. 1. --- ὐδέ τι * σε χρὴ
Νηπιάας ὀχέειν, ἐπεὶ οὐκ ἔτι τηλίκος ἐσσί:

Minime te conuenit
Puerilia conſectari, quoniam non amplius talis es.

Qua admonitione ſic ſuos probe ſenſit aculeos, & illa, quæ fieri voluit, obſequioſum demulcere potuit, cum veriſſimum ſit, ſi puero pueritiam, & iuueni iuuenilem ætatem obieceris, ſibi videant ſingulare aliquid vitioſum ad opprobrium audire, quod ille velit minus quam puer aut iuuenis in actionibus ſuis apparere, ideoque quicquid deſideratur, præſtare & efficere laborent, vt longe aliam de ſe habeant exiſtimationem: & nemo ſane eſt, qui, ſi probe animaduerterit, non mecum confiteatur, vel maxime teneram iuuentutem ambitione laborare, cæteroſque defectus potius quam iſtam exuere, cum illud homini generoſum ſit, vt vitiis, quæ natura ſecum fert, quantum fieri poteſt, repudium mittat.

4. Eſt alter modus, non ſane difficilis, quo nimiam † verecundiam eximere poſſis, vt puerum ad curioſitatem demulceas, qui iuuenilis affectus ingenium excitat, deſiderium

rium

rium addit, ardore ſuo diſſoluit verecun-
diæ frigus, & vrgere ea, quæ deſiderat, prom-
ptum eſſe facit: habebunt ea media, forſan
cenſuram, cum eiuſmodi progreſſus ad vi-
tium potius quam ad virtutem inclinet; at
dixi in ſuperiore cap. de animi obſtinatio-
ne, cum nulla virtutis veſtigia inſint Princi-
pis animo puerili, affectum peſſimum con-
trario minuſque exitiali eſſe tollendum &
eximendum, nec cum periculo fieri, hos af-
fectus, qui deſiderium contentionemque
dant, exacuere. Quæ curioſitas licet oppro-
brio vertatur, hoc loco ita eſſe nequit, cum
de natura nobis ſermo ſit, quam modo qua-
licunque à ſtupiditate, ſub qua inuoluta ac
intricata iacet, denudare & extricare opor-
tet, eaque damnum inferre in futurum non
poteſt, non enim † per ſe vitioſus affectus 5.
eſt, ſed quod vitio, qui natura curioſus eſt,
aditum daret, verum cum à natura præſi-
dium habeat nullum & aliunde abſque lege
verecundiam, obſtipando, quantum poteſt,
futura, peſſimum habitum Principi adferre
nequit, & ſolum ad voluntatem eius com-
mouendam prodeſt, quæ poſt à moderato-
ris arbitrio ſtabit, ne aliqua titubatione va-
cillare queat: nihilominus ſi qua curioſita-
tis ſeueritate auertatur, pro moderatione o-
portet ſubiectum, quod ſequitur, aſſumere,
& ſi expedit & honeſtum eſt, ſeligendum e-
rit,

rit, vt pro ratione arbitror, Principis deſide-
rium, etiamſi à recta ratione nõ commouea-
tur, ne exorbitet negligentior, minus curio-
ſus, meticuloſus, aut in cæteris rebus vere-
cundus, ſin vanus labor eſt, cõtemptum ob-
iice, quantam exiſtimationis iacturam ille
apud aulæ proceres ferat, cuius effectus eſt,
quod ſi verecundiæ nimiæ ſedem in animo
occupat, res alias, quæ ſunt nullius pretii &
leuiſſima anticipabit, & hæc illum præue-
nient, tam inſano huius verecundiæ medio,
quæ proditione ſua nocet, ac impotentem,
vt impudentiæ reſiſtat, efficit, adeoque, vt
nunc occaſio ſit, qua animus præmuniendus
eſt, ſi modo cum pudore det negetue, non
ex ea cauſa, quam ratio iubet, ſic imbecillius
fit cum poteſtate & auctoritate iudicium,
cuius cuſtodiam Principes optime inſtituti
ſemper illæſam habuerunt, rati illud in vo-
tis præcipuum eſſe, vt, ſi quæ concederent
aut negarent, in conſpectu omnium eſſet
iudicium, eorumque authoritas à pudore,
qua vti neſcirent, foret illæſa, cum tanta ſuæ
6. † exiſtimationis æmulatione, vt ſi quando
ad quorundam importunas efflagitationes
de ſuo more deceſſerunt, id ſerio dicerent,
non eſſe in eo præiudicium, nec in conſe-
quentiam trahendum, alii tamen exiſtima-
rent, ſe petitioni talia conceſſiſſe non victos
nimio pudore, ſed alterius conſiderationis
cauſa

cauſa feciſſe. Bias cum importune ab Anti-
gono argenti ſummam rogaret, Rex ad quę-
ſtores aiebat, vt ei talentum & quidem per
vim expugnatum traderent, idque ex vere-
cundia non dederat, non enim vti homo
pudore victus loquebatur: ſed ne auarus a-
pud omnes audiret, longe alius in Cynicum
quendam Philoſophum, qui drachmam ro-
ganti non regiũ munus eſſe reſpondit, cum
nihilominus vrgeret & ſibi dari talentum,
dixit, non Cynici munus eſſe, quibus appo-
ſite dictis oſtendit, primum fuiſſe parum re-
giæ liberalitatis, alterum, quod Philoſo-
phus perpetuam paupertatem vouiſſet, in-
ciuilem ac importunam habuit rogationẽ,
eaque repulſa oſtendit ſe non poſſe negatæ
liberalitatis & auaritiæ merito accuſari,
quod illa cum ſaniore iudicio fiat.

At hoc nimium † tãti pudoris cauſa, qui 7.
abſq; timiditate nunquam fuit, Principem
adeo negligentius agere, vt permittat ſeſe
opprimi, & ſicarios in necem ſuam coire.
Antipater Caſſandri filius, cum non erube-
ſceret ad Demetrii cœnam condictam ire,
vulneribus confoſſus miſeriter ſuccubuit, &
Herculem, quem Alexander à Barſina ha-
buit, Poly-Perchonis precibus in ædes pro-
ditoris cuiuſdam ad cœnam deductum ſica-
rii laqueo enecuerunt. Quæ quidem nimia
verecundia ſub modeſtiæ ac clementiæ no-
mine

mine citius in animum iuuenem, quam in alium quendam longa experientia assuetum subrepit, qua Princeps fit austerus, nec cæteros accessu facile dignatur, neque vsquam duce opus habet meliore, qui nisi præcipue eo ipso tempore subsidiis rigidioribus puerum à nimio pudore auellat, vt stet potius sententia præcisa in rebus iustis ac vtilibus, quam si importune fuerit rogatus! quis quęso beneficium homini factum, quem à loco inter vtrumque præcipitium angustissimo, vnde seipsum expedire non potuit, duxisti, recte æstimet: quo vitio Princeps infectus voluntate & animo in medio vtriusque pręcipitii hæret, videlicet, quod est inter pudorem ac pœnitentiam, ob nimium enim pudorem negare non audet, etiamsi velit, cum videt se labi in pœnitentiam, si importunæ rogantium petitioni annuit: In reliquis affectibus pœnitentia venit post satietatem, quę cum verecundia statim nascitur, & talis suis insistit, ægre enim concedit, quod negare erubescis, & molestum est, res, quæ nec ex animo sunt, nec rationem habent, fortiter iu-
8. uare: Illud † vitium non est, quod integrius virtute emendare, nec morbus est, quē constantia tollere possis, non enim virtuti hostis aduersatur, quamuis sæpius molesta progredientem impediat, ad omnia sese submittit, cedit omnibus, rogatis obsequiosa verecundia,

dia, virtus pugnat, & victoriam contra vi-
tium, loco non cedere, pertinacius conte-
ſtari vult: quid faciundum itaque, vt ex ani-
mo euellatur, cuius iudicium quaſi ipſe ha-
litus nitidiſſimum ſpeculi ſplendorem ſuo
liuore offuſcat: de remediis paulo ante di-
ctum, expedit tamen Plutarchi conſilium
ſequi, quod eſt in exercitatione dandi & ne-
gandi, ſermone non arrogante nec ſeſqui-
pedali, ſed rotundo, firmo ac laconico, vt
diſcat rationem, quam ob cauſam dare aut
negare debeat, nimirum quod hoc æquum,
aut illud iniquum ſit: quem non tantum in-
ſtituat, ſed & diſcentem erudiat ipſa hora ac
momẽto rationem de rebus propoſitis red-
dere, ipſe vbi ad maiorem ætatem peruene-
rit, fiet exercitatione confidentior in rebus
maioribus, ſi ſui iuris aut cauſæ iacturam eſ-
ſe viderit: vtque in corrodente † aqua ſum- 9.
ma vis eſt, quæ metalla coniuncta ſimul ſe-
parat ac diſiungit, ita peſſimã verecundiam
ab optima diſſociet, & quicquid malum &
exceſſus eſt, in fundum demittat, vt laudata
verecundia cum rubore vultum obducat,
ſitque veriſſimum temperantiæ, bonitatis,
cæterarumque virtutum teſtimonium, quæ
ſuis ornamentis & togata purpura conſpi-
ciuntur, eoque magis exceſſus damnoſior
eſt, quod quæ ex eo eueniunt, non minus
diſpendium, quam ſi maximum vitium fuiſ-

ſet, ferant, ſimplexque verecundia laudem habet in Principe, cum ille veretur, ne quid opprobrio vertatur, qui motus animi generoſioris eſt, qui vereri ſemper voluit, ne laberetur, ſeipſum momordet, vbi de ſui contemptu dubitat: namque

* Theogn.

Οὐδένα* θησαυρὸν παισὶν καταθήσῃ ἀμείνω
Αἰδοῦς, ἥτ' ἀγαθοῖς ἀνδράσι κύρν' ἕπεται:

Nullum theſaurum filiis repones præſtantiorem
Pudore, qui bonos viros comitari ſolet.

Exceſſus vero facit poſſeſſorem ſuum viuere abſque iudicio, abſque viribus ac vigore, quæ admittit importunas & effrenes rogationes, eaſque auertere neſcit,

*Horat. 2. epiſt 1. 10.

nec * *audet*
Rem tentare pudor, quam vires ferre recuſant.

At ſimplex † verecundia animi boni ac bene nati ſuauiſſimus odor eſt, & pudor, quo quis Princeps vultu erubeſcit, nonniſi floſculus eſt:

* Menand.

Πᾶς ἐρυθριῶν χρηστὸς εἶναί μοι δοκεῖ:
Omnis * *enim erubeſcēs probus eſſe mihi videtur.*

Seneca ait, Pompeio M. hoc peculiare fuiſſe, vt ſæpius erubeſceret, veritus, ne, rubore propter leuiſſimam cauſam non ſuffuſo, cōuictus in vituperationem aliquam caderet, eoque ſuſpicionem æque ac periculum deteſtari voluit, adeo ille fortitudinis ac generoſitatis animo ſuo fuit obſeruantior: quo optime ſimul & regnum auſpicari & beneuolen-

uolentiam populi Romani captare potuit, in quo cæterorum iudicio fuit clementia nō despicabilis, cum grauitate coniuncta, & purpura verecundiæ variata, quæ foris testabatur in ipso fonte, hoc est in animo, cuncta esse nitidissima, non confusa nec turbata, non vbi solet † impudentia ac pertinacia subsidere, quæ facie pallida notatur, si Catoni credimus, qui erubescentes quam pallescentes pueros præoptauit, ideoq; emundanda scaturigo erit, ac illimis facienda, vt ex ea virtutes solidiores, & quæ ætati magis maturæ capaciores esse possunt, deriuentur, euacuato excessu quasi corrupto sanguine, ne rerum honestarum exercitium nimio pudore incultum iaceat, non aliter quam digestiones naturales ex abundantia sanguinis vitium contrahunt: at in progressu caute † prospiciendum, est periculum, ne in excessus emendatione ille in aliud vitium dilabatur, nimirum ad impudentiam, nihil enim in primo eius curriculo stabile ac firmum, nec iudicium in media statione, cui media sit calcanda semita in ipsa verecundię via, quæ augustissima rebus inhonestissimis obsita patet, vt ita consultius sit Principem ab hoc puerili affectu non maturius diuelli, ne, si non satis commode fiat, ad impudentiam eat, quam libertate ac licentia ex innato vtriusque amore auidius admittet, impu-

11.

12.

dentia enim nihil aliud est, quam inhonesta ac petulans licentia:

* Stob. ser. 32

Οὐκ ἔςιν ἀναιδοῦς ζῶον θαρσέστερον,*
Κακὴ γὰρ αἰδώς, ἔνθα γ᾽ ἀναιδὲς κρατεῖ:
Homine impudente nullum animal est confidentius.
Malus enim est pudor, vbi vincit imprudentia:

Vnde postea ad verecundiam simplicem rei illaudatæ reduci nequit, cum à nimio pudore ad impudentiam † sit tanta confusio &
13. deuia aberratio, vt inde regredi non possis: atque ita vides cuius momenti & consequẽtiæ dignitatem habeant præcepta, & ad ea applicanda opus esse prompta manu: vtque satius est, tunicam oculi intactam & illæsam linquere, nisi summa dexteritate præualeas, cum vereri possint, ne, si eam indoctius remoueas, æger de visu periclitetur, ita vertitur res in periculo, ne auellendo vitiosum pudorem, qui viscoso humori similis est, & ingenium offundit, habetque animum intricatum, omni rerum bonarum ac honestarum sensu, nisi adsit confidentia, penitus priuetur: permittamus cætera tempori ac naturæ, quæ magistra est, & ætate robustior facta à rebus, quæ dispendio sunt, fit emundatior, & cum quiete ad metam deducit, nec violat ea, quæ ad finem suum meare coguntur, sed communi necessitati indormire facit, vbi dextra fuerit ad mota, expergefiunt,

pu-

pugnamque conſpirant, vt, quem vides tetigiſſe, amplius cohibere certamque menſuram præfigere nequeat: non idem eſt, quod cum rebus, quę neque animam neque vitam habent, nec vlterius, quam quo vſque velis, eunt poſſuntque alligari, ita vt ſub manibus, quamuis motum dederis, ſemper cõtineantur: at quæ vitam animamq; habent, quamuis leuiſſimam dederis agitationem, effugiunt abeuntque, ſi libertatis cliuum inuenerint, quæ ad impudentiam homines prolabi facit: nobis † perſuaſum eſt aliud experientia, nec verum eſt, quod ſi pudorem nimium exuit, impudentiam in locum ſufficiat, poſito enim pueros honeſti & inhoneſti cognitionem non habere, abſque ſenſu tamen non ſunt, & per conſequentiam nec abſque pudore, qui nihil aliud eſt, quem vel ipſi animo ſuo ita comprimunt, vt ſi quod leuiſſimum primis annis & ætate imperfecta occurrit vitium, erubeſcant, eoque magis, cum nutricem audiunt, illud turpe ac inhoneſtum eſſe, ſic ferunt † primam pudoris caſtigationem, qui cæteris ferendis impares ac minores ſunt, ratum vtique, quod honeſtatem non noſcant, quam nihilominus ſentiunt, ſunt verecundi, ſi quid imbecillitatis cauſa eueniat, rationem tamen reddere nequeunt, cum loquela ſaniore deſtituantur. Ea eſt natura, nec dum probe formata, quæ

14.

15.

inhonestæ rei pudorem inculcat, eumque in
16. pueris † progignit vel immodice, vt quidem
non in omnibus habet modum, nisi in eo,
quod est necessarium, certum vtique eundem
subleuari præceptis virtutis posse, quæ
pudoris excessus adimunt, vt solet vinitor
sarmenta amputare & saniora ad meliorem
indolem ac frugem seruare, ita vt natura te-
17. nax & sollicita ad sui conseruationem † intra
honestatis septum, quæ se talem efficiat
præmuniatque præceptis, difficulter ad impudentiam
deficiat: quod Ægyptii mythologia
apposite effinxerunt, cum in vrbe Mercurii
7. die mensis Tybi sacrificium haberent,
dictum Isidis Deæ è Phœnicia reduci
sacrum, vbi inter cæteros ritus efficiebant
placentas, quibus marini equi collo subnexi
iconem imprimebant, vt significarent, Isidis
hoc est rationis præcepta tantam vim habere,
quæ cohibeant impudentiam. Quod si
ita est, tantum abest, quin è nimio pudore
præcepta puerum Principem ad hoc vitium
ducant ac deferant, quod potius inemendatum
non sinunt, ex audacia impudentiam &
è verecundia impotentiam eximunt, atque
in animo gratum temperamentum efficiũt,
quod est modestia ac clemẽtia tam insignes
& magni nominis qualitates, vt in iisdem
quasi in vna eademque tabella æqualiter
compacta cuiusque generis virtutes effingere &

re & exprimere poſſis: Nunc à timore Dei, quo erudiendus erit, exordiamur.

CAPVT VII.

De pietate, Deumq; deteſtari ſeruilem metum.

1. *Deus non ſeruilem, ſed amoris ac reuerentiæ metum requirit.*
2. *Nouiſſe diuinam ſeueritatem ad veram quoque Dei notitiam facere.*
3. *Eſſe veri timoris, quem homines erga Deum habent comites confidentiam, magnanimitatem ac generoſitatem, alterum vero eſſe turbulentum, & à fiducia diuellere.*
4. *Debet Princeps nihil ſibi tribuere, ſed omnia gratiæ diuinæ referre accepta.*
5. *Auſpicaturus actionem ſemper inuocationem præuiam eſſe velit.*
9. *Quo geſtu in ſacris verſetur.*
7. *Quæ cauenda Principi, vt vere timeat, ametque Deum.*
8. *Quanta ex ſuperſtitione ſint incommoda.*

QVod primum fundamentum in hoc libro locandum ex ſacra æquitate conueniebat, ipſe amor & timor Dei fuit, verum cum ſit mancum aliquid ac imperfectum, quod ſub delicatis infantiæ annis infeliciter

prouenit, & priusquam disciplinæ & præceptorum capax sit, de eo disserere volui, vt, si æquum fert moderamen & emendationẽ, melius erudiatur & fideliter audiat, quod ad bene viuendum ac iuste regnandum maxime conueniat: Primum est, quo inficiendus puer Princeps, cognitio Dei, amor, quo æternum numen prosequi, ex pietate tenetur, & timor, ne Deum offendat: Deum vt cognoscas, serio iubetur, quod ex ea cognitione amor descendat, quem, vt diligas, diuina est sententia, quod ex amore sit timor ac reuerentia:

*Boeth. 4. met. 6.

*Hic * est cunctis communis amor,*
Repetuntque boni fine teneri:
Quia non aliter durare queant,
Nisi conuerso rursus amore
Refluant causæ, quæ dedit esse.

Et vnicus modus verusque cognoscendi est, amor ac timor, cuius effectus sunt, Deo seruire, & cuncta cum æquitate perficere & nihil iniquius agere: Quemadmodum vero Principem ex animo amorem ferre vult, ita pariter quoque timorem non esse coactum nec seruilem, ne forsan pœnam ac castiga-
1. tionem vereatur, sed amorem ac † reuerentiam plenam bona liberaque voluntate: Et licet D. Basilius inquiat, nos amorem, quem timor comitetur, comitemque habeat, Deo debere, vti debitum & hominium, mauult tamen

tamen nos potius dare, quam vt ille ſolutionem poſcat: Illud Ethnici cultu ſuo occæcati in ſingulari obſeruatione habuerunt, niſi victima in Iouis ara ſponte ſua inclinata recumberet, ad ſacrificulorum humeros, peſſimum illud augurium eſſe voluerunt, rati ne ſic quidem numini acceptum ſacrificium fore, itemque niſi Princeps animum ſuum, quem amore Dei in ipſa diuæ pietatis ara accendat, probe obtulerit, res peſſimi eſt iudicii, è contra ſi metu, ne diſpliceat, ſed affectione quoque vt obſequatur, longe aliter agit, ſignum eſt certiſſimum, ſic illũ Deo gratiſſimum eſſe, & fundamenta ſapientiæ, iuſtitiæ & conſtantiæ ad maioris felicitatis aceruos poſteritati profuturos in animum eius locare, quæ cauſa promiſſis Abrahamo factis maius dedit incrementum, cum cerneret Deus in ſacrificio eum vereri, ne diſpliceret, & deſiderio nimis anxius ſtaret, vt mandatis obſecũdaret, ita amor, quem ipſa reuerentia comitatur, & Deus à Principe exigit, ne tantæ poteſtatis terrore contremiſcat, ſerio præcipit, quod in altum efferatur victrici lætitia, & in gratia particulari ſit, quem metus deprimit & è ſolio deturbat.

Ipſa tamen vera Dei † cognitio conſiſtit 2.
in ſeueritate eius noſcenda, quam Principi ſuo exhibeant præceptores, vt libido ac ſumma licentia quaſi fortiſſima catena conſtringatur:

gatur: nullum dubium eſt, quin ſi ad notitiam eius ducitur, probe noſſe eum oporteat, Deum eſſe omnipotentem, vt ſeuere in deliquentem animaduertat, ſi ad perfidiam dilabitur, aut in ſubditos iniuſtius agit, cum præ cæteris Deo ſit ille proximior, faſceſque in manu habeat, vt qui ab eius furore non longius quoque abſit, pœnam, ſi officium ſaltē leuiſſimo pede prætermiſerit luat. Sed non ita in hoc metu educandus, potius in amore Dei ac reſpectu, quem quiſque de eius clementia & miſericordia habere debet: nō tamen anima obſtruenda, cum veretur, ne ex ea cognitione vulnus accipiat, vt ſolent nutrices fulgente tonitru oculos obnubere, & illęſos ſeruare, quin ſibi certo perſuadeat, ſe poſſe puniri, non tamē expaueſcat, quod, qui conſternatione vincuntur, officium minus recte facere poſſint, qui vero amore bene volunt hero ſuo, affectionemque habēt, vt, quod ex officio conuenit, probe efficiāt, eo curam ferunt ſuam, omnemque diligentiam, nec in metu ſunt, ne à via aberrent: Eiuſmodi ille timor eſt, quem erga Deum habere Principem oportet, cui recte & exquiſite ſeruire queat, qui animum dat in libertatem vanumque metum expellit, quem D. Chryſoſtomus vocat perturbationem: hic vincit captiuos ſuos poſſeſſores & ob oculos ponit & obtrudit horrorem diuinæ iuſtitiæ,
quaſi

quasi inditia, omnes esse promeritæ pœnæ seruos. In illo amor Dei semper est, qui Principis actiones regit, in altero deest, qui ad pœnitentiam † & obedientiam ducat, 3.
cum, qui audit & obsequitur, tantumque metuit, non diligat, ille vero, qui metuit, Deumque diligit, totus est constantia, magnanimitate & confidentia; quæ Principi addit animum in medio discrimine, & impertitur magnam diuini numinis afflatu fortitudinem, de qua Poetæ ac Philosophi non pauci è rudis ignorantiæ penu multa dixerunt, quod fundamentum in imo solo non subsideret: Solus Homerus non fuit ignorantior, nec ego affingam ac simulabo intermiscere tam altos & nobiles fructus, quos vel maiore ex parte ad sacrum codicem collimauit: ille vt erat magni nominis, Achillem fortissimum, cui Vulcanus arma ad pugnam dederat, non satis audaciæ & confidentiæ esse arguit, quod obiiceret, eadem ad duritiem non satis obduruisse minusq; sufficere, quibus in acie stantes Æneæ cohortes retro pellere posset, ideoque iudicium ac confidētiam ei defecisse exprobrat in hunc modum effatus:

Νήπιος, οὐδ' ἐνόησε * κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν, * Iliad 20.
Ὡς οὐ ῥηΐδι' ἐστὶ θεῶν ἐρικυδέα δῶρα
Ἀνδράσι γε θνητοῖσι δαμήμεναι, οὐδ' ὑποείκειν:
Stultus neque vidit mente, & animo,

Quod

Quod non facile possunt Deorum inclyta dona
A viris quidem mortalibus domari atque cedere.

Quo voluit erudire, vt omnes vires ac fortitudinem haberet in confidentia eius, qui conatus & ausa arrogantiora cōterit & comminuit:

Monostichà. Ἀλαζονείας * οὔτις ἐκφεύγει δίκην,
Pœnam arrogantiæ effugit nemo sua:

Amat Deus, à quibus amatur, & qui confidunt in eo, dat animi confidentiam, & efficit esse recte audacem:

Plutarchus de audiendis poetis. Θάρσος τὰ * θεῖα τοῖσι σώφροσι βροτῶν:
Diuina hominibus prudentibus confidentiam ingenerant.

Prudens Nestor & idem Telemacho ita significare videtur:

Hom. Od. 3. Ὦ φίλος, * οὔ σε ἔολπα κακὸν καὶ ἄναλκιν ἔσεσθαι
Εἰ δή τοι νέῳ ὧδε θεοὶ πομπῆες ἕπονται:
O amice, neque te puto ignauū & imbellem fore
Siquidē te iuuenem sic Dii ductores te sequuntur.

Cum itaque fortitudo Principis viri non despicabile ornamentum sit, vt ex ea fiat maior & celebrior, fundamenta vere & solide diuina sunt constituenda ac suffulcienda, atque ille erudiendus in amore Dei, timore,
4. confidentia † gratiæ & fide, esse pugnæ Deū, & dare, cuicunque vult, victoriam, quæ sola ab eo, non ab humanis viribus pendeat

Clem. lib. 2. Strom. Νίκη * ἀνθρώποισιν θεῶν ἐν πείρασι κεῖται:
Omnis enim victoria in Deorum arbitrio posita est:

Cæteroquin, ſi quid ſibi ex arrogantia aſſumſerit, tantundem gratiæ diuinæ exuit, & viribus ſuis confiſus habet inconſtantiam ac imbecillitatem, vt inſanus Aiax qui in pugnam deſcenſurus, Deos in auxilium non rogabat, ſed rem omnem ſociis committebat, vt, ſi precarentur, id demiſſa voce expedirent, ne hoſtes olfacerent, ſic certo perſuaſi crederent, ſi victor fieret, à ſe eſſe victoriam & à propriis viribus, non à Deorum fauore & gratia:

Ἀλλ᾽ ἄγετ᾽, ὄφρ᾽ ἂν * ἐγὼ πολεμήϊα τεύχεα δύω, * Hom. Il. 7.
Τόφρ᾽ ὑμεῖς εὔχεσθε Διῒ Κρονίωνι ἄνακτι
Σιγῇ ἐφ᾽ ὑμείων, ἵνα μὴ Τρῶές γε πύθωνται:
Sed agite, dum ego bellica arma induo,
Interim vos ſupplicate Ioui Saturnio Regi
Tacite apud vos, vt ne Troiani audiant.

Prætermittit, quod in ſingulari cura eſſe debuit, ſuas ad Deum preces, cum ſe armatum iret:

--- ἀλλ᾽ ὅταν * σπεύδῃ τις αὐτὸς, * Æſchylus.
χ᾽ ὠ θεὸς
Συνάπτεται:
--- *Cum quis ipſe prius ſuum fecerit officium, tunc ipſi Deus*
Non deerit ſuo auxilio:

Et inquit ille, modum alloquendi ſocios egregium fuiſſe militis facinus, quo vanam gloriam & ambitionem oſtenderet, quaſi qui

qui dicturus esset, ne sic quidem amore & confidentia, quam quisque in Deo habere debet, enutritum Principem oportere facere, multo minus animo suo talia comminisci, cuius impietatis, ac perfidiæ salarium tandem accepit, & misere succubuit, nec ea felicitas, vt patrios lares reuisisset, impio obtigit: certum itaque puerum Principem in
5. Dei inuocatione, † priusquam actiones exordiatur esse erudiendum:

--- οὐ γὰρ * ἄτιμοι

Ἱκεσίου ζηνὸς κοῦραι λιταί:

--- *Non enim sine honore sunt*

Iouis supplicis filiæ Preces.

* *Orpheus hym. 85.*

Obliuio sinistri ominis est, & Principi Christiano exitialis, cum vel illorum iudicio, qui rudes diuinæ cognitionis fuerunt, res ita sese habeat, vt memoriæ proditum, fossas illas, quas Græci contra hostium vim non procul à littore maris effoderant, concidisse & mœnia corruisse, quod nullo sacrificio peracto opus ingens perfecissent. Habemus è Romana Historia, multos certo opinari voluisse, quod conatus Pompeii contra Cæsarem pessimi forent augurii, quod Roma cum exercitu profecturus, Deos non inuocasset, cuius sacræ rei Israelitæ obseruantiores semper fuerunt, prius enim quam conflictus esset cum hoste auspicandus, lustrare exercitium & expiare, si qua labe insigni & nequissima

ſima notaretur, maculam precibus eluere & ad pietatem ſingulos exhortari conſueuerunt. Non ſufficit autem Principem actiones cum precibus exordiri, vt, cum bona voluntate & animo fiant, oportet, qui abſque cupidine & iniuſtitia integer ſit, cæteroquin blaſphemiæ crimen eſſet: Quem in ſacrificio maiores olim, qui ſolam veritatis vmbram religioſius obſeruabant, in canendis præludiis adhibuerunt, ſerio iniunxerunt, vt ore candido præcineret, nec inhoneſta nec turpia miſceret, ſic doceri Principem oportet, vt ſaniore & illæſa conſcientia nec cum vitioſa labe Deum ſupplex adeat. Ægyptii, quibus nec vera cognitio nec verus amor Dei erat, è certa materia effictis mediis ad deuotionis irritamenta ac illecebras ſuauiſſimum thymiama ex aromaticis beneolentibus herbis compoſitum Kiphi dictum adhibuerunt, cuius ſuauitate iuxta multorum pertinacem opinionem affectus animi inæquales coaleſcerent & ſeſe exæquarent, & ad pietatem erga Deos ducerētur, quo Chriſtianus Princeps prono animo, & ob amorem Dei, excandeſcente, non ſimulata pietate, & à cupidine, peſſimaque ambitione integer eat, ſi in † æde ſacra eſt, non ad quæ- 6.
uis obiecta oculos emittat, nec animum caducis & interituris delitiis paſcat, quod cæteri quoque non temeriter obſeruent, nec

quæ

quæ in oculis ferunt delitias, perſcrutentur, vt Æneas, cum in Apollinis templo Dædali ingenioſa opera exſtructo, qui locus ad adorandum Deum honorabilis & ſacer erat, varias intueretur figuras, ſic à Veſtali increpitum Vergilius ſcribit:

* Æneid. 6. *Non* hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit,*
Nunc grege de intacto ſeptem mactare iuuencos
Præſtiterit; totidem lectas de more bidentes.

Dicto audiens ille ſe erraſſe fatetur, ſibi fuiſſe reliquum, vt Apollinem ſacrificio ſalutaſſet, factiſque precibus non alio vultum conuertiſſet. Quod dignum puero Principe pręceptum, qui in ſacris concionibus geſticulatur, & victricia arma & exuuias bellicas potiꝰ intuetur, quam ꝙ victoriæ & omnis fortunæ largitorem precibus reuereatur, ſed telam male ordiris, quam detexendam imperfectam relinquis, cum Deus plena & exacta Principis opera acquieſcat, ſatis itaque non eſt, vt noſcat Deum inuocare, quam primum orditur actiones, quod nec in progreſſu, nec ſub finem interquieſcat: & illud quoque nō ſufficit, eſt enim inſtruendus, vt curam eam habeat, ne ſocii & miniſtri Deum offendāt, quē metuant & reuereantur exemplo Moyſis, qui non ſolum à vitiis ſe ſeruauit intemeratum, ſed anxius quoque fuit, ne vlla labe exercitus fieret contaminatior, adeoque vt cum malum ſæuiiſſet in populum, aut in cō-

flictu

ſlictu aduerſam fortunam habuiſſet, actutum & in ſeipſum & in multitudinem inquireret, habita quæſtione de omnibus ac ſingulis, quo peccato læſum eſſet numen, ne ſit noxa remiſſa, cum nunquam de confidentia diuina decederet, aut fruſtratus abiret, ſi ſaltem fundamenta timoris & amoris forent integra nec illæſa, cui aliquoties compertum erat, quanto effectu Deus promiſſa proſperaret, qui moriturus coactæ multitudini verus vates prædixerat, Hebræos, quouſque confidentia in ſingulis rebus & actionibus cum amore & timore coniuncta coaluiſſet, & concreuiſſet, quaſi nauis cum anchora de hoſtibus victores eſſe triumphaturos. Tantę itaque efficaciæ eſt pietas ad regis ac regni conſeruationem in hoſtium inſidias ac dolos: ſine pietate reliquæ virtutes facile ſubmerguntur & fatiſcunt, & ad ſcopulos colliſæ intereunt, quam ſi comitem admiſerit, aſſiſtit fortior & in animo vera diſpoſitio exhibet veros virtutum effectus: cuius ope Princeps vires acquirit, vt paulo ante dictum, & ſapientiam & iuſtitiam, habetque in ſubditos imperium, cum ſub numinis tutela ſit, veluti Neptunus ſaluum inter Troianos voluit eum, qui pietatis & metus, ne Deos offenderet, omnibus fuerat obſeruantior:

Ἐσθλῷ * γὰρ ἀνδρὶ ἐσθλὰ καὶ διδοῖ θεός: * *Monoſticha.*

Quod apud Israelitas Dauide & Salomone imperantibus accidisse, ex Biblicis historiis, idemque ex prophanis apud Romanos, Numæ Regis memória factum habemus: despiciunt tamen complures Principes rem tantę maiestatis necessariam feruntque suos in delitiis, & aulica morum venustate potius formari, quam momentosum aliquid obseruare, cum in maiore debeat esse commendatione, quam res interitura & caduca, & præ cæteris corporis exercitiis, quæ ad solam vrbanitatem maxime prosunt: verum certe est, exercitio assuefaciendum esse Principem, vt vires ad laborem fiant fortiores, sed maiore cura in animi exercitio opus, cũ D. Paulus inquiat, corporis exercitium minus prodesse, quam quod in potestate & animo est, cum hoc ad omnia vtile sit, habeatque huius & æternæ vitę promissionem: ideoque puerum Principem in eo exerce,
2. neglecta Stoici † Chrysippi opinione, qui primo literas, secundo moralem scientiam, tertio naturalem, & demum cognitionem Dei tradere iussit, & illum sequutus Architas idem docuit: at neminem esse mihi persuadeo, vtrumque insanum quin arguat, ita praue sentientes, puerum præ cæteris discere eas scientias, quas nonnisi ætate robustior ingenio assequi posset, cum sint arduæ & difficiles, ipsa vero Dei cognitio & amor cũ religio-

religione facilius sese in animum immittat, eo respectu & honore, quod certam essentiam à numine habeat, ita vt vel leuiter admonitus fidem addat, nec religio tanta sciẽtia sit intricatior, quanta fides est; cũ omnes vel vsque barbaries vincat, aliquam diuinitatis cognitionem habere videantur: Plutarchus itaque ait, neminem esse sub sole populum, qui de Deo nonnihil sentiat, videbitis, inquit, vrbes nec mœnibus nec pomœriis includi, non literas, non literatos ferre, nec Reges habere, sed non videbitis eas absque Deo & religione esse, quæ precibus & sacrificiis ad exorandum bonum & auerruncandum malum non vtantur: atq; ita diuinitas non aliter quam Sol nos affulget radiisque suis illuminat, & in partem hominis interiorem efficacius calorem dispergit, circum iuniores vel grandiores quoque tota lucida est, & qua interius sensus noster agit, bonitatem suam emittit, si quæcunque ætas est, pateant fores, viamque institutio ad religionem præmonstret, vt radii vndique suffusi mucorem radicitus euellant, nec oportet industrium præfectum exspectare, si quo vitio quasi pessimo humore Princeps fuerit factus deterior, callumue obduxerit, visus imitari pictores, qui, priusquam exacte politum opus fiat, nubeculas densiores in tabellis effingunt, vt tersioribus vltimã manum

gatur: nullum dubium eſt, quin ſi ad notitiam eius ducitur, probe noſſe eum oporteat, Deum eſſe omnipotentem, vt ſeuere in deliquentem animaduertat, ſi ad perfidiam dilabitur, aut in ſubditos iniuſtius agit, cum præ cæteris Deo ſit ille proximior, faſceſque in manu habeat, vt qui ab eius furore non longius quoque abſit, pœnam, ſi officium ſaltē leuiſſimo pede prætermiſerit luat. Sed non ita in hoc metu educandus, potius in amore Dei ac reſpectu, quem quiſque de eius clementia & miſericordia habere debet: nõ tamen anima obſtruenda, cum veretur, ne ex ea cognitione vulnus accipiat, vt ſolent nutrices fulgente tonitru oculos obnubere, & illęſos ſeruare, quin ſibi certo perſuadeat, ſe poſſe puniri, non tamē expaueſcat, quod, qui conſternatione vincuntur, officium minus recte facere poſſint, qui vero amore bene volunt hero ſuo, affectionemque habēt, vt, quod ex officio conuenit, probe efficiāt, eo curam ferunt ſuam, omnemque diligentiam, nec in metu ſunt, ne à via aberrent: Eiuſmodi ille timor eſt, quem erga Deum habere Principem oportet, cui recte & exquiſite ſeruire queat, qui animum dat in libertatem vanumque metum expellit, quem D. Chryſoſtomus vocat perturbationem: hic vincit captiuos ſuos poſſeſſores & ob oculos ponit & obtrudit horrorem diuinæ iuſtitiæ,

quaſi

quasi inditia, omnes esse promeritæ pœnæ seruos. In illo amor Dei semper est, qui Principis actiones regit, in altero deest, qui ad pœnitentiam † & obedientiam ducat, 3.
cum, qui audit & obsequitur, tantumque metuit, non diligat, ille vero, qui metuit, Deumque diligit, totus est constantia, magnanimitate & confidentia, quæ Principi addit animum in medio discrimine, & impertitur magnam diuini numinis afflatu fortitudinem, de qua Poetæ ac Philosophi non pauci è rudis ignorantiæ penu multa dixerunt, quod fundamentum in imo solo non subsideret: Solus Homerus non fuit ignorantior, nec ego affingam ac simulabo intermiscere tam altos & nobiles fructus, quos vel maiore ex parte ad sacrum codicem collimauit: ille vt erat magni nominis, Achillem fortissimum, cui Vulcanus arma ad pugnam dederat, non satis audaciæ & confidentiæ esse arguit, quod obiiceret, eadem ad duritiem non satis obduruisse minusq; sufficere, quibus in acie stantes Æneæ cohortes retro pellere posset, ideoque iudicium ac confidētiam ei defecisse exprobrat in hunc modum effatus:

Νήπιος, οὐδ' ἐνόησε * κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμὸν, * Iliad 20.
Ὡς οὐ ῥηΐδι' ἐστὶ θεῶν ἐρικυδέα δῶρα
Ἀνδράσι γε θνητοῖσι δαμήμεναι, οὐδ' ὑποείκειν:
Stultus neque vidit mente, & animo,

Quod

Quod non facile possunt Deorum inclyta dona
A viris quidem mortalibus domari atque cedere.

Quo voluit erudire, vt omnes vires ac fortitudinem haberet in confidentia eius, qui conatus & ausa arrogantiora cōterit & comminuit:

*Monosticha.

Ἀλαζονείας * οὔτις ἐκφεύγει δίκην,
Pœnam arrogantiæ effugit nemo sua:

Amat Deus, à quibus amatur, & qui confidunt in eo, dat animi confidentiam, & efficit esse recte audacem:

* Plutarchus de audiendis poetis.

Θάρσος τὰ * θεῖα τοῖσι σώφροσι βροτῶν:
Diuina hominibus prudentibus confidentiam ingenerant.

Prudens Nestor & idem Telemacho ita significare videtur:

* Hom. Od. 3.

Ὦ φίλος, * οὐ σὲ ἔολπα κακὸν καὶ ἀνάλκιν ἔσεσθαι
Εἰ δή τοι νέῳ ὧδε θεοὶ πομπῆες ἕπονται:
O amice, neque te puto ignauũ & imbellem fore
Siquidẽ te iuuenem sic Dii ductores te sequuntur.

Cum itaque fortitudo Principis viri non despicabile ornamentum sit, vt ex ea fiat maior & celebrior, fundamenta vere & solide diuina sunt constituenda ac suffulcienda, atque ille erudiendus in amore Dei, timore,
4. confidentia † gratiæ & fide, esse pugnæ Deũ, & dare, cuicunque vult, victoriam, quæ sola ab eo, non ab humanis viribus pendeat

* Clem. lib. 2. Strom.

Νίκη * ἀνθρώποισιν θεῶν ἐν πείρασι κεῖται:
Omnis enim victoria in Deorum arbitrio posita est:

Cæteroquin, ſi quid ſibi ex arrogantia aſſumſerit, tantundem gratiæ diuinæ exuit, & viribus ſuis confiſus habet inconſtantiam ac imbecillitatem, vt inſanus Aiax qui in pugnam deſcenſurus, Deos in auxilium non rogabat, ſed rem omnem ſociis committebat, vt, ſi precarentur, id demiſſa voce expedirent, ne hoſtes olfacerent, ſic certo perſuaſi crederent, ſi victor fieret, à ſe eſſe victoriam & à propriis viribus, non à Deorum fauore & gratia:

Ἀλλ᾽ ἄγετ᾽, ὄφρ᾽ ἂν * ἐγὼ πολεμήϊα τεύχεα δύω, * Hom. Il. 7.
Τόφρ᾽ ὑμεῖς εὔχεσθε Διῒ Κρονίωνι ἄνακτι
Σιγῇ ἐφ᾽ ὑμείων, ἵνα μὴ Τρῶές γε πύθωνται:
Sed agite, dum ego bellica arma induo,
Interim vos ſupplicate Ioui Saturnio Regi
Tacite apud vos, vt ne Troiani audiant.

Prætermittit, quod in ſingulari cura eſſe debuit, ſuas ad Deum preces, cum ſe armatum iret:

--- ἀλλ᾽ ὅταν * σπεύδῃ τις αὐτὸς, * Æſchylus.
χ᾽ ὡ θεὸς
Συνάπτεται:
--- *Cum quis ipſe prius ſuum fecerit officium, tunc ipſi Deus*
Non deerit ſuo auxilio:

Et inquit ille, modum alloquendi ſocios egregium fuiſſe militis facinus, quo vanam gloriam & ambitionem oſtenderet, quaſi qui

qui dicturus esset, ne sic quidem amore & confidentia, quam quisque in Deo habere debet, enutritum Principem oportere facere, multo minus animo suo talia comminisci, cuius impietatis, ac perfidiæ salarium tandem accepit, & misere succubuit, nec ea felicitas, vt patrios lares reuisisset, impio obtigit: certum itaque puerum Principem in
5. Dei inuocatione, † priusquam actiones exordiatur esse erudiendum:

* Orpheus hym. 85.

--- οὐ γὰρ * ἄτιμοι
Ἱκεσίου Ζηνὸς κοῦραι λιταί:

--- *Non enim sine honore sunt*
Iouis supplicis filiæ Preces.

Obliuio sinistri ominis est, & Principi Christiano exitialis, cum vel illorum iudicio, qui rudes diuinæ cognitionis fuerunt, res ita sese habeat, vt memoriæ proditum, fossas illas, quas Græci contra hostium vim non procul à littore maris effoderant, concidisse & mœnia corruisse, quod nullo sacrificio peracto opus ingens perfecissent. Habemus è Romana Historia, multos certo opinari voluisse, quod conatus Pompeii contra Cæsarem pessimi forent augurii, quod Roma cum exercitu profecturus, Deos non inuocasset, cuius sacræ rei Israelitæ obseruantiores semper fuerunt, prius enim quam conflictus esset cum hoste auspicandus, lustrare exercitium & expiare, si qua labe insigni & nequissima

ſima notaretur, maculam precibus eluere & ad pietatem ſingulos exhortari conſueuerunt. Non ſufficit autem Principem actiones cum precibus exordiri, vt, cum bona voluntate & animo fiant, oportet, qui abſque cupidine & iniuſtitia integer ſit, cæteroquin blaſphemiæ crimen eſſet: Quem in ſacrificio maiores olim, qui ſolam veritatis vmbram religioſius obſeruabant, in canendis præludiis adhibuerunt, ſerio iniunxerunt, vt ore candido præcineret, nec inhoneſta nec turpia miſceret, ſic doceri Principem oportet, vt ſaniore & illæſa conſcientia nec cum vitioſa labe Deum ſupplex adeat. Ægyptii, quibus nec vera cognitio nec verus amor Dei erat, è certa materia effictis mediis ad deuotionis irritamenta ac illecebras ſuauiſſimum thymiama ex aromaticis beneolentibus herbis compoſitum Kiphi dictum adhibuerunt, cuius ſuauitate iuxta multorum pertinacem opinionem affectus animi inæquales coaleſcerent & ſeſe exæquarent, & ad pietatem erga Deos ducerētur, quo Chriſtianus Princeps prono animo, & ob amorem Dei, excandeſcente, non ſimulata pietate, & à cupidine, peſſimaque ambitione integer eat, ſi in † æde ſacra eſt, non ad quæ- 6.
uis obiecta oculos emittat, nec animum caducis & interituris delitiis paſcat, quod cæteri quoque non temeriter obſeruent, nec

quæ

quæ in oculis ferunt delitias, perſcrutentur, vt Æneas, cum in Apollinis templo Dædali ingenioſa opera exſtructo, qui locus ad adorandum Deum honorabilis & ſacer erat, varias intueretur figuras, ſic à Veſtali increpitum Vergilius ſcribit:

* Æneid. 6.

Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit,*
Nunc grege de intacto ſeptem mactare iuuencos
Præſtiterit; totidem lectas de more bidentes.

Dicto audiens ille ſe erraſſe fatetur, ſibi fuiſſe reliquum, vt Apollinem ſacrificio ſalutaſſet, factiſque precibus non alio vultum conuertiſſet. Quod dignum puero Principe præceptum, qui in ſacris concionibus geſticulatur, & victricia arma & exuuias bellicas potiꝰ intuetur, quam ꝙ victoriæ & omnis fortunæ largitorem precibus reuereatur, ſed telam male ordiris, quam detexendam imperfectam relinquis, cum Deus plena & exacta Principis opera acquieſcat, ſatis itaque non eſt, vt noſcat Deum inuocare, quam primum orditur actiones, quod nec in progreſſu, nec ſub finem interquieſcat: & illud quoque nõ ſufficit, eſt enim inſtruendus, vt curam eam habeat, ne ſocii & miniſtri Deum offendãt, quẽ metuant & reuereantur exemplo Moyſis, qui non ſolum à vitiis ſe ſeruauit intemeratum, ſed anxius quoque fuit, ne vlla labe exercitus fieret contaminatior, adeoque vt cum malum ſæuiiſſet in populum, aut in cõ-

flictu

ſlictu aduerſam fortunam habuiſſet, actutum & in ſeipſum & in multitudinem inquireret, habita quæſtione de omnibus ac ſingulis, quo peccato læſum eſſet numen, ne ſit noxa remiſſa, cum nunquam de confidentia diuina decederet, aut fruſtratus abiret, ſi ſaltem fundamenta timoris & amoris forent integra nec illæſa, cui aliquoties compertum erat, quanto effectu Deus promiſſa proſperaret, qui moriturus coactæ multitudini verus vates prædixerat, Hebræos, quouſque confidentia in ſingulis rebus & actionibus cum amore & timore coniuncta coaluiſſet, & concreuiſſet, quaſi nauis cum anchora de hoſtibus victores eſſe triumphaturos. Tantę itaque efficaciæ eſt pietas ad regis ac regni conſeruationem in hoſtium inſidias ac dolos: ſine pietate reliquæ virtutes facile ſubmerguntur & fatiſcunt, & ad ſcopulos colliſæ intereunt, quam ſi comitem admiſerit, aſſiſtit fortior & in animo vera diſpoſitio exhibet veros virtutum effectus: cuius ope Princeps vires acquirit, vt paulo ante dictum, & ſapientiam & iuſtitiam, habetque in ſubditos imperium, cum ſub numinis tutela ſit, veluti Neptunus ſaluum inter Troianos voluit eum, qui pietatis & metus, ne Deos offenderet, omnibus fuerat obſeruantior:

Ἐσθλῷ * γὰρ ἀνδρὶ ἐσθλὰ καὶ δίδοι θεός:

* *Monoſticha.*

religione facilius ſeſe in animum immittat, eo reſpectu & honore, quod certam eſſentiam à numine habeat, ita vt vel leuiter admonitus fidem addat, nec religio tanta ſciētia ſit intricatior, quanta fides eſt, cū omnes vel vſque barbaries vincat, aliquam diuinitatis cognitionem habere videantur: Plutarchus itaque ait, neminem eſſe ſub ſole populum, qui de Deo nonnihil ſentiat, videbitis, inquit, vrbes nec mœnibus nec pomœriis includi, non literas, non literatos ferre, nec Reges habere, ſed non videbitis eas abſque Deo & religione eſſe, quæ precibus & ſacrificiis ad exorandum bonum & auerruncandum malum non vtantur: atq; ita diuinitas non aliter quam Sol nos affulget radiiſque ſuis illuminat, & in partem hominis interiorem efficacius calorem diſpergit, circum iuniores vel grandiores quoque tota lucida eſt, & qua interius ſenſus noſter agit, bonitatem ſuam emittit, ſi quæcunque ætas eſt, pateant fores, viamque inſtitutio ad religionem præmonſtret, vt radii vndique ſuffuſi mucorem radicitus euellant, nec oportet induſtrium præfectum exſpectare, ſi quo vitio quaſi peſſimo humore Princeps fuerit factus deterior, callumue obduxerit, viſus imitari pictores, qui, priuſquam exacte politum opus fiat, nubeculas denſiores in tabellis effingunt, vt terſioribus vltimā manum

num

circum domesticam aram staret herba, hortulanis Agrostis dicta, in tantum mœrorem incidit miser, vt ex eo decesserit, cuius animus, veluti omnibus & Christianis innatus ille est, vt tam caducis quam quæ ab astris fluunt, dominetur, augurio è rebus præter legem ordinemque constitutis desumpto opprimitur, & rationis, quæ nulla & excors fuit, egregiæ argumento damnationem ex vlulatu habet, quod nonnisi ex imbecillitate, & peiore conscientia insaniæ stimulis acerbius exagitata miseriter ferebat.

CAPVT VIII.

Sacra Principi curanda, & de sacris beneficiis disponendum esse.

1. *Principis pietatem subditos quoque efficere pios, & diuini numinis reuerentiores.*
2. *Falsa Chrysippi & Architæ opinio.*
3. *Non tantum pietatis, sed & sacrorum curam habere debet.*
4. *Quæ res præ cæteris conscientiam Principis obstringat.*
5. *Remunerationem in beneficio, non esse beneficium, nisi in homines bene meritos & minus indignos conferatur.*
6. *Beneficiorum prodigalitate fores meritis occludi.*

7. Præ-

7. *Præstat ex indigenis, quam aliunde habere sacerdotes.*

8. *Principem in sacris summum Episcopum esse, & curam habere.*

MEmoria Persarum antiquissima Cyri successores sacra vnctione inaugurati, in eo loco, quem Pasargadas dixerunt, adytis Mineruæ sacris, togam regiam induebāt, sed qua noster Princeps pręcingendus è maiorum religione consuta est toga vere regia eo dignior homine Christiano, quod nec humanæ operæ opus sit, nec purpura textili auro discriminata, qua olim Reges conspiciebantur, nec ignescentis & fulgentis coloris tunica, qualem Osiridis fuisse ferunt, quē Ægyptii in rebus diuinis dispensatorem fingebant, sed quæ tota accensa in animo vere pio, amore Dei flagrat, tam felici † successu, vt scintillæ abunde in regionem diffusæ eodem ardore subditos accendant, quos ad suam vitam & mores tanquam formam & archetypum Princeps conformet: est enim

Δεινὸν* οἱ πολλοὶ, κακούργους ὅταν ἔχωσι προστάτας; *Eurip. in Oreste.

Ἀλλ᾽ ὅταν χρηστοὺς λάβωσι, χρηστὰ βουλεύουσ᾽ ἀεί:

Res vehemens multitudo, improbos cum habuerit præfectos!

Sed cum bonos nacti fuerint, bona consultant semper.

 Quod

Viro enim bono, dat id quod bonum est Deus.

Id peculiare Galliæ Regibus, vt se Christianissimos dicant, ornamento certe augustissimo & maxime venerabili, cum sacra maiestas Principis sit, quæ à Poetis vocatur ἱερὸν μένος, quasi dicas vim à diuina gratia corroboratam, veriti temeritatem & arrogantiam Regum Orientalium sequi, qui cognomina à fulmine, belluis, rebusque fortunatis deteriore potius quam augustiore maiestate vsurparũt. Digrediamur ad alia, nec quiescamus tantum erudire Principem, qua ratione oporteat Deo seruire, sed & illud quoque addendum, vt discat è præcipitiis se extricare, nauis enim, quam in altum mare euectam vides, remotius quandoque abest ab eo loco, quo appellere voluit, quam quæ in portu, vnde nondum ora soluit, vacillat: ita
7. Princeps, † qui in cognitione Dei eo peruenit, vt in gratiam cœlestem anchoras figeret, si semel ad incredulitatem defecerit, hoc est ad eam fidem, quæ in rebus humanis est felicitatis siue infelicitatis adumbratio ac delineatio, vnde præsagium ac certitudinem sumit, longius à Deo discedit, quam qui plane rudis & diuinæ cognitionis inexpertus fuit. Sunt proceres aliquammulti, qui è transuerso leporis aut vulpeculæ per viam cursu & auiculæ volatu dextris & sinistris auguriis præsagiunt, quid minus & leuius ausint conari

nari & periclitari, quam qui veri Dei cognitione priuati exorbitant, quid non deterius perficiant? illi veniam maiorem merentur, cum fide vacillante, quicquid fortuito casu contingit, vereantur, aut cæteri meticulosi res ex insperato obuias formident, sed Christiano Principi, cui ipse Deus columen est, nonne impietas foret, qui ne excusandus quidem fidem in mundanis ac caducis totam haberet, quasi à numine secretioris rei fuisset detecta manifestatio, quod certe pura idololatria est: ipsi viderint, qua iniuria magistrum, & seipsos læserint, qui vel inuiti decreto fati se submittunt, rebus, quas condidit Deus hominibus prodesse, neglectis, vbi rationem sensibilibus subiiciunt, quo ea intelligibilibus fiunt superiora, & in hac harmonia maiorem confusionem efficiunt, quam cum olim vastissimum chaos, in certam legem atque ordinem coalesceret, ita luunt pro merito pœnas, cum sensibilia † attollant, & maioris æstiment, habentque ab 8.
irato numine affectus abiectissimos ac seruiles, qui molestiam ferunt deteriorem, vt sunt superstitiones ac perpetui pauores, peccati vindices seueriores, in quos sæuire damnationem vel ipsi sua culpa ac consensu efficiunt, sortis nō prosperioris, quam olim Aristodemus Rex Messeniorum, cuius canes, cum more luporum vlularent, & cir-

moratis: ideoque in primis annis fiat religionis obſeruantior, vt pro ſacrilegio ac impietate † habeat, ſacra beneficia in indignos 4.
conferre non cognitis nec perſpectis eorum moribus, vtque de eo certior ſit, ſibi adferat fiduciam, & in vitam & ſcientiam eorum inquirat, quos ſeruos offerat ſupremo rerũ arbitro, cui, niſi officium faciunt, ipſe viderit, aliquando coram tribunali reſponſurus, & ſibi, non ſubditis, quibus hominem non probatum, minuſque expertum dederit, imputet, acceptumque ferat: nonne eadem à numine recepturus eſt? plurimi tamen non conſiderant, illud tanti momenti eſſe, nec ita ſe poſſe ſacra nominatione & vocatione Deo rem gratam facere, ſi ſaltem ſatisfecerint iis, quibus lege præſtiti officii aliquid ſe debere fatentur, cum beneficii locum obtineat, quod tamen eſt locare potius & vendere officium, quam puri beneficii nomine dici: vt quemcunque modo fucum fecerint, locatio, ſic Iuriſperitis opinantibus à venditione non longe differt, & venditio beneficiorum eſt ſimonia. Et quamuis acceperimus talia præmia in terminis beneficiorum, cauſa non ſemper eſt honeſta, quod propter rem abiectam officium plerumque præſtitum ſit, vt à Poetis, qui quandoque laſciuius ſcriptum in laudem effœminati Principis vouebant, ille † puer admonendus eſt, be- 5.

 nefi-

fidem & ecclesiæ disciplinam agunt, rigore Principum conterantur, ipsamque disciplinam, quam ecclesiæ vtilitas exercere non praualet, ceruicibus superborum, potestas principalis imponat, & vt venerationem mereantur, virtutem potestatis impertiatur. Cognoscant Principes sæculi se Deo debere rationem, propter ecclesiam, quam à Christo tuendam suscipiant. Auspicaturus noster Princeps imperium primam huic sacro curando operi manum addat, quo signo & auspicio & beatitatem & prosperitatem consequuturus est: Ita Aristoteles consuluit inquiens, curam rerum diuinarum in omni republ. cæteris preuiam non immerito ire, quem Theseus sequutus regnum in Attica auspicatus fuit emendatione ac censura rerum ad Deorum sacra destinatarum, ratus sic optime reipub. prouisum iri, si Princeps in politia auspicanda numinis æterni monita ac leges probe obseruet & reuereatur.

CAPVT IX.

De pietate erga parentes, & patris potestate.

1. *De aurea Iouis torque, quam prætermisit Macrobius, interpretatio.*
2. *Parentes vocare Dominos, non esse verum honorem.*

3. No-

poſſit, niſi ſe minus idoneum fateri velit, & à cæteris habeatur: illud enim in ſe habet meritum, vt quemcunque ita eſſe vides de ſe iudicium non vna actione generoſiore exoluere & innata ambitione ſemper celebrior eſſe velit, cum meritum in beneficii diſpenſatione recognoſcere, idē ſit, ac ſi poſſeſſorē ad officium ſemper deuincias, ſin dederis, vt ipſe indignus officium penſet, ſe carius emiſſe putabit: atque ea differentia inter vtrumque eſt, quod ſi beneficium in virū dignum propter officii repenſationem conferatur, ſe illud promeruiſſe arbitretur, & eo acquieſcat, qui indignus eſt, quod non promeretur, non ſatis ſe habere, conqueratur. Apud pontificios hoc vitiū fere populare eſt, quod bona eccleſiaſtica & ſacerdotia non in ſacros vſus conuertant, ſed effœminate in delitiis & luxu conſumant, nec in cænobiis, quod canonicæ pontificum conſtitutiones ſeuere ſanxerūt, ſuis ſumptibus doctos monachos habeant, vbi ipſa rudis ignorantia iam in clauſtris eſt, vbi de ſola fide ratio reddi nequit, & nullum non vitium habitat, cū cœnobitæ vel primorib⁹ labiis ipſam Theologiam non deguſtarint: non habent, vt olim, Auguſtinos, Baſilios, Ambroſios, ſed venatores, ſartores, hortulanos, coquos, qui numerum, non maiorum fidem, nec loca exæquant, quæ ſe omnis doctrinæ ac pietatis

tis collegia dixerunt, vt apud veteres fuerũt ludi Nazarænorum, Leuitarum, Medorum, Perſarum & Athenienſium, nunc ſunt, paucis exceptis, latibula hominum nequiſſimorum, vbi ſola regula & obſeruatio locum habet, vt qui cœnobia videt, idem fateatur, quod Strabo Heliopoli in Ægypto ſe vidiſſe ſcribit, * Ἐν δὲ τῇ ἡλιουπόλει οἴκους εἴδομεν μεγάλους, ἐν οἷς διέτριβον οἱ ἱερεῖς, μάλιστα γὰρ δὴ ταύτην κατοικίαν ἱερέων γεγονέναι, φασὶ τὸ παλαιὸν φιλοσόφων, ἀνδρῶν καὶ ἀστρονομικῶν· ἐκλέλοιπε δὲ καὶ τοῦτο νυνὶ σύστεμα καὶ ἡ ἄσκησις ἐκεῖ μὲν οὖν οὐδεὶς ἡμῖν ἐδείκνυτο τῆς τοιαύτης ἀσκήσεως προεστὼς ἀλλ' οἱ ἱεροποιοὶ μόνον καὶ ἐξηγηταὶ τοῖς ξένοις τῶν περὶ τὰ ἱερά: ædes elegantia & amplitudine magnificas, eaſque, vt ipſi aſſeruerant, fuiſſe antiquiſſimam ſacricolarum ac monachorum habitationem, qui Philoſophiæ & Aſtronomiæ ſe dederant, extitiſſe poſtea paucos rudeſque, & ad veterum inſtitutionem ſacrificia abſque vlla de ſacris reddita ratione peregiſſe. Victitant quoque in noſtris regionibus frequentiſſimi monachi centonibus obſiti, qui quæ dicunt & precantur, vix ad intellectum explicare queunt, adeo rudes ſunt latini ſermonis, quo ad ſacrum miniſterium vtuntur: at hoc tollerabilius eſt, quam tot ſacerdotes inſigniter imperitos cæterorum præeſſe ſaluti, & habere opima ſacerdotia, quæ culpa in Epiſcopis ac Præſulibus

* *Strabo in Ægypto.*

ceps honoris ſit minus obſeruantior, aureã diſrumpat catenam, quam Poetæ finxerunt à Ioue in res terreſtres & caducas proiectam, eaque ſignificari ſenſibilium cum intelligibilibus conuenientiam: at verius eſt † in- 1.
telligi pietatem in parentes cum ea ipſa reciprocam, quæ Deo à mortalibus conuenit, cuius actio eſt tota diuina, nec tantum correlatiua, vt ſunt cæleſtia cum caducis & alterationi ſubiectis: ſic Plutarchus ait, quod, qui parentibus obſequatur, rem diuinam perficiat, ſin aliter faciat, hominem atheum eſſe: Et Theognis vere Chriſtiane & ad biblici textus conſentaneum ſenſum ait, à Diis hominem, qui parentes ſuos reuereatur, in vtroque mundo tam præſenti quam futuro iri redamatum: in eo itaque puer Princeps erudiendus poſt timorem & Amorem Dei, quos parentes & debito honore & reuerentia proſequatur, non eam deſidero, quæ eſt in honeſtate, & traditur ex illuſtri proſapia natis, vt neglecta parentum honorabili vocatione dominum † dominamque dicant, 2.
qua educatione potius ad ceremonias ſpeciemque exteriorem ducuntur, quam ad amorem & affectionem, ſi quid perſuaſum fiat, debitam pietatem & officium in eiuſmodi nominatione eſſe, cum illud nomen patris honore & amore ſit confertum, hæc domini dominæque appellatio vaga & ſu-

perficialis lingua potius quam animo formetur, vt cum ad ætatem prudentiorem liberi peruenerint, dent obliuioni ſuæ parentes, dubitentue num ex iis, quos dominum dominamque vocant, ſint vere progeniti: quod ſi tantus labor eſt, memoriæ inculcare tam exiguas honeſtatis portiunculas, non ille verus honor, quem natura fronti literis maioribus inuſſit, animo eximendus erit, vt ſuis ſeſe exhibeant parentibus, quibus acceptam ferant omnem natiuitatem, qui & ipſi dignos parentes erga natos ſeſe gerant: ſolent quidam Solem ac Lunam per incerniculum verius intueri, verum ipſa iura prærogatiuæ ac priuilegia naturæ tranſuerſa domini dominæque appellatione videri nequeunt: inquit tamen D. Chryſoſtomus, μάθωμεν ὡς δεσπότας, τιμᾶν γονεῖς, docendos eſſe pueros, vt parentes ſuos tanquam dominos honorēt, & Ariſtoteles, χρὴ τὸν υἱὸν δοῦλον εἶναι τοῦ πατρὸς ἢ τὸν οἰκέτην, ὁ μὲν γὰρ φύσει τοῦ πατρὸς δοῦλός ἐστιν, ὁ δὲ νόμῳ, debere filium reuereri patrem, quaſi ipſe verna & ſeruus natus eſſet, vnde ex eo honore requiſito perſuaſum eſt, apud illuſtres familiarem conſuetudinem fuiſſe enatam, quod parentes ſuos honorabili dominorum appellatione vocarēt, noluit tamen vterque ita opinari, vt parentum nomen ſub hac nuncupatione ſeſe aboleret, imo filius dicto patris audiens ceu

ſubdi-

ſubditus domini & ſeruus herile iugum non auerſatur, ceruicem ſubmitteret, nec ſenſit titulum, quem natura dedit ab alio expungi, cum totus vſque ſit diuinus, quem nec ipſe, qui rebus omnibus ſubſtantiam & eſſentiam dedit, dedignari voluit, nomen eſt † bonitatis ac iuſtitiæ, quo homines ceu filios non ſeruos amat, & eſt libertatis & ſe- 3.
curitatis nomen, ideoque Hierocles ait, οἱ γονεῖς θεῶν ἡμῖν εἰκόνες, καὶ νὴ Δία θεοὶ ἐφέστιοι καὶ εὐεργέται, καὶ συγγενεῖς δανεισταί τε καὶ κύριοι καὶ φίλοι βεβαιότατοι, ſub patris nomine liberos vocare eos, quibus debent naſcentem originē, Deos tutelares, dominos, amicos optimos, ſuoſque creditores: ſunt, inquit, tutelares Dii, quod curæ per ætatem negligentiores vbi ſunt, curam illorum habeant, ſunt domini, quod poſt Deum, ex iiſdem ſint, ſunt amici optimi, quod eorum commodis bene velint, non alia, quam quæ à natura eſt, obligatione, ſunt & illi creditores, rei exquiſitiſſimæ ac pretioſiſſimæ, vt quod in credito præcipuum eſt, nequeat reſtitui, quæ omnia ſub patris appellatione ſunt repoſta, vt, ſi illa è labiis filii enuntiata egreditur, ſe tot beneficia accepiſſe fateatur, quem vero vocat dominum, tantum pro ſuo creditore habet, aut talem agnoſcit, qualem vaſallus feudi fundique dominum, cui ſi prædium renuntiauerit, putat nihil ſibi ſupereſſe, quod ab

eo habeat, ſin velit bonis perpetim vti, ad nutum graciliter ſe componit: at filius, vbi eum, ex quo in lucem prodiit, patrem ſuum vocauerit, agnoſcit principalem obligationem, cuius ipſe debitor eſt, ita vt cum ab hac appellatione, quæ obligationis naturalis ſigillum eſt, perfidus eliminat, falſi crimen commiſiſſe dicitur, quod in eius locum adulterinum & corruptum ſigillum ſuffecerit & ſuppoſuerit, vnde tot inſidias prodiiſſe filiorum in parentes ſuos ex orientalibus hiſtoriis habemus, quod didiciſſent, ſic ſuos eſſe obſeruandos ac colendos, quaſi ipſi eſſent aduenæ & incogniti, quos à iure naturali præuio quodam prætextu ſeduxerant, rebus, quæ inſanos affectus ſedare poterant, clam remotis, quo certe faciem naturalem exuerunt honoris & exiſtimationis plenam, quæ in forma ſua exquiſitiſſima ſe integrius conſeruat, niſi foris aliquid ſupponatur, quod colorem altius ducendo aut mutando exuccum facere poſſit. Auguſtus Imperator noluit à ſuis dominus nominari, ratus honoris ſe compotem non fieri poſſe, niſi domeſticis deliciis, quas ex familiari ſuorum conuerſatione habebat, ſe fruſtraretur: at imperio potitus non dubitauit erga cæteros ita ſe gerere, vt quem viderent cum maieſtate eſſe ſuperiorem, non minus erga ſuos ius naturæ obſeruaret, nec condi-

tionis,

tionis, quo loco se esse & nasci voluerat, obliuisceretur, qui quo gradu fortunæ fauore præeminebat, erga exteros imperatorem moderatum se probauit.

Sed non † sufficit puerum Principem ita instrui, vt parentes honoret, ita animum eius nec satis est formari, quibus modo verbis & qua reuerentia suos agnoscat, videamus num obedientia pietatis, de qua paulo ante diximus, pars quædam vna eademque cum amore & honore parentibus debito cōueniat: certum est æqualem esse debere amorem & honorem versus vtrumque parentem, cum, quod natus sit in hunc mundum, vtrique acceptum ferat: Et tametsi Euripides introducit filium, qui matrem alloquitur: 4.

Στέργω δὲ τὴν φύσαντα τῶν πάντων βροτῶν
Μάλισθ' ὁρίζω τοῦτο, καὶ σὺ μὴ φθονεῖ,
--- οὐδ' ἂν εἷς ἀνὴρ
Γυναικὸς αὐδήσειεν, ἀλλὰ τοῦ πατρός.

ne ægre ferat, quod patrem amet ardentius, cuius insignia ex successione habeat, erroris ille accusatur, qui filii amorem ad fortunam refert, esse in insigniis & dignitate, quam à patre habet, non ad naturam, quæ centrum esse debet, nec ad æqualitatem amoris, qui in hoc subiecto naturalis dicitur: & si forsan contingeret, insignia, quod in illustri prosapia non rarum est, pactis à matre ad filium

 trans-

transferri, oporteret matrem ardẽtius amare: non ô non ita, natura mutationem non admittit, vt& amor, qui ſemper obſurdeſcit, nec mutabilis eſſe, nec differre ſecundum fortunæ euẽtum debet; ſunt quædam prouinciæ, vbi quam primum infans naſcitur, ex plebiſcito prouinciali nomen matris habet, par itaque eſſet, matrem amare coniunctius, idq; rationi ac naturali iuri aduerſaretur, quod cum additionem nullam admittat, amor quoque maiorem augmentationem in diuerſis locis ſuſcipere non debet.
* Stobaus. Conſtat maiorum calculo, πατρὸς * καὶ μητρὸς κοιναὶ μὲν αἱ κλήσεις, διάφοροι δὲ δυνάμεις, & re-
5. cepta † eſt ſententia, patris in liberos maiorem eſſe quam matris poteſtatem, quod vir maxime ad imperium natus credatur, cui leges hac vna ratione abſolutam poteſtatem in liberos dederunt, quod omnibus viris na-
6. turale & peculiare eſt: errauit † itaque Imperator Iuſtinianus, habuiſſe neminem præter Romanos poteſtatem in liberos, quam Celtæ quoque, Hebræi ac ſuperioris Aſiæ incolæ vſurparunt, vt ita in ſacro codice euidens ſit demonſtrationis argumentum, mariti fuiſſe prærogatiuam præ vxore in liberos, vxor nihil ſibi attribuit, ſed cuncta ad patrem, penes quem omnis poteſtas erat, retulit, cum Abrahamo de natis nepotibus certa nuntiarentur, ex aliorum ſermone habuit

buit Melcam fratri ſuo Nachori peperiſſe liberos, nempe Vz primogenitum, Bathuel & complures, quod cum Rebecca de proſapia ac ſtirpe rogaretur, vt probe noſſet, ſi Iſaaco nubere poſſet, reſponſum daret, ſe filiam eſſe Bathuelis, quam auo ſuo Nachori Melca peperiſſet: vtque magnus ille vates labore ſuo admirabilis eſt, Nympham Naida Satnium ab Aiace interfectum Enopi paſtori peperiſſe ſic ſcribit:

--- πρώτιστος * Οἰλῆος ταχὺς Αἴας *Hom. Il. 14.*
Σάτνιον οὔτασε δουρὶ μετάλμενος ὀξυόεντι
Ηνοπίδην, ὃν ἄρα νύμφη τέκε Νηῒς ἀμύμων
Ηνοπι βουκολέοντι παρ' ὄχθας Σατνιόεντος:

--- Primus Oileus celer Aiax
Satnium vulnerauit haſta inſiliens acuta,
Enopidem, quem Nympha peperit Nais inculpata
Enopi armenta paſcenti apud ripas Satnioentis.

Diximus paulo ante in amore parentibus debito, quamuis pater ſe dicat maiore proſapia cluere, æqualitatem eſſe, patris tamen poteſtatem, quam matris maiorem, quamuis illa vetuſtiſſimam familiam & nobiliores auos recenſeat, cum fabuloſa Homerica Nympha nihil iuris in filium ſibi vendicet, licet ex ſe & paſtore plebeio progenitum, quod Poeta in patris poteſtate eum eſſe ſignificet, quem vbi matrem Enopi peperiſſe inquit. Quod ſi itaque ad poteſtatis † modulum oportet obſequium fieri, filium ma- Z.

tri quoque audientem esse non negatur: est in Principe nihilominus qualitas Principis & filii considerandа, qui filius obsequi debet, cum hi sint honoris & amoris effectus, ceu Princeps imperii moderator videat, ne, si petitioni modestæ non annuit, displiceat, & offensionem adferat, nec illęsa cum amore naturalis obligatio foret, quod in Alexandro M. culpādum, qui aduersus matrem de-
8. teriore † licentia pro Principe se gesserat, vbi illam acerbius redarguit, quod grauissimum exigeret, rogando ea, quæ commode facere non posset, etiamsi illa obtestaretur per nouem menses, quibus vtero puerum gessisset: quod certe minus honestum repudium erumpebat ex ore Principis fortissimi, qui nec debuit nec potuit rem tam arduam pretio exæquare, vt amorem & affectionem erga matrem, quæ pro re inæstimabili habētur, temeriter reiecisset, sin per æstimationē satisfacere non licuisset, veniam rogare debuisset, è matre se quidem natum esse, sed hoc vno nomine, vt & suum honorem & rempubl. seruaret & protegeret! sic suo fungitur munere, cum vt filius se submisse gerit, & vt Princeps veniam sibi dari poscit, quod officium Principis, ne matri suæ displiceat, obsequii partem non despicabilem constituat, cuius effectus melius exhibere nequit, quam cum eam, si pater in viuis est & esse desinit,

ſinit, honorat & reueretur, & loco ſuperiore alteram Berſabeen dignatur, nec probe conſulentem negligit, vt enim, qui Apollinem ac Solem pro vno Deo habuerunt, ſacrum illi eſſe voluerunt Oraculum Delphicum & ſimul terram, rati Solem dare temperamentum, vnde vatidicæ exhalationes exirent, ita à Principe † matris conſilia non ſunt deſpi- 9.
cienda, quod illa ceu ſapientiæ ac prudentiæ exhalationes ſint, quæ è mariti conſiliis habuit. Salomon itaque Principem iuſſit patris mandatum audire & matris admonitionibus obſequi, quo voluit illius in liberos poteſtatem confirmare, & filium matris ſuæ eſſe æque obſeruantiorem, ne in maiore negotio conſilium eius faſtidiret, præſertim ſi ad legitimam ætatem non peruenerit, veluti Hircanus & Ariſtobulus Iudæorum Reges ſub ætate pupillari, qui imperium tam proba matris adminiſtratione & induſtria celebrius effloruiſſe videbant, quam ne vix quidem ex paterna hereditate acceperant.

CAPVT X.

De mutua fratrum concordia ſeruanda.

1. *Non poſſe, qui fratrem odit, de ſe dicere, quod Deum reuereatur ac parentes honoret.*

2. *Non pacis tantum & mutuæ concordiæ rationem esse habendam, sed & amoris ac beneuolentiæ.*
3. *Inter fratres concordiam non semper amicitiæ indicium esse.*
4. *Officium maioris in minorem.*
5. *Minor maiori subditus, fratris imperium non detrectare debet, sin diuisam habet potestatem, maiorem reuereatur.*
6. *Doctorum* Hebraicorum *insignis error.*
7. *Maiori reuerentiam & honorem à minoribus fuisse exhibitum, exemplis demonstratur.*
8. *De maioris in fratres humanitate & officio, modumq́ conseruandæ amicitiæ verißimum esse, ne videatur se fratribus diffidere.*
9. *Error Plutarchi.*
10. *A maiore quæ minori non sint concedenda.*
11. *Fratres à maiore cæteris omnibus esse præferendos.*
12. *Non omnibus de fratre criminationibus fidem esse temere habendam.*
13. *Differre amicitiam, quæ cum fratre & aliis est.*
14. *Non habeat hostilem in fratres animum, quibus culpam saltem irascatur.*
15. *Quæ maiori obseruanda in culpandis fratrib.*
16. *Fratribus honorandas esse sorores.*
17. *In honorando, qui mos nunc apud aulicos sit popularis.*
18. *Gentiles & si quas sanguine iunctas habent, æque esse honorandas.*

Hiero-

HIerocles lib. de fratrum amicitia & affectione ſcribit, adhibendas eſſe demonſtrationes & præſuppoſitiones, quibus homo ad muneris ſui perfectam cognitionem ducatur, non quas frater in fratrem habeat, quod idem ſit naturæ character hominis animo impreſſus, quam primum in hunc mundum naſcitur: vera quidem ſententia eſt, ſed quæ ambitione, ſui ipſius amore, cupiditate, & æmulatione, ita corrupta marceſcit, vt ſubſidio foris op⁹ habeat: & quamuis in parte interiore ſit balſamum, videlicet integer ſanguis, qui vt in vulgari diuerbio eſt, fallere nequit, vbi tamen ex affectibus, qui ex omni parte ſauciant, vlcus habet, pręcepta virtutis adhibere oportet, quaſi emplaſtrum, quod cicatrices eluat, ne forſan maiore vitii putrudine ſeſe inficiat: vtque optimus ille chirurgus eluto & recte emundato vulnere, ne tabes fiat deterior, manum naturæ addit, vt probe reficiendam ſanitati reſtituat, ita moderatorem præfectumque oportet ſanguinis affectionem excolendo auxiliari in ſanandis affectibus, quibus frater in fratrem foret acerbior: quem primo † inſtituat, ſe exhibere & gerere comiter ac tranquille aduerſus alterum nulla cum animi acerbitate & hoſtilitate, cæteroquin offenſurus eſt pietatem, quam in Deum ac parentes habere debet, nequit enim vere dicere, ſi quis fratrem odit, ſe Deum ac paren-

tes amare & reuereri, cum ipſa natura, cui ſemel placuit contractum mutui naturalis amoris ſuſcipere, fratres eadem habẽt principia & eodem ſemine ſint prognati, vt piaculum ſit contrarios obſiſtere:

* Eurip. in Electra.

Φιλεῖ γὰρ, αἷμα ταὐτὸν οἷς ἂν ᾖ πατρὸς
Τὰ πολλ' ὅμοια σώματος πεφυκέναι.
Solent iis, ſanguis idem quibus fuerit patris,
Pleraque ſimilia corporis natura ineſſe.

Et ne officio ſuo aberrent & declinent hunc contractum iiſdem ita inſinuauit, vt, cum vtraque auris ad audiendum, & totidem ad videndum oculi ſint in capite humano, ex eo fratres exemplũ habeãt, ſi vnus ſit & alter, ſimul ac aurem adhibes ad audiẽdum, nihil percipis, niſi quod alteram ſonus attingat & feriat, nec alter oculus plenam ſuperficiem cernit, niſi ſimul aperto altero; ſin plures ſunt, & numinis beneficio donis liberalius in vnum quam in alterum effuſis, maior, qui minore ſuperior, faſces imperii habet, natura quoque ad exemplum digitos quinque dedit inæquales ad laborem conſentaneos & concordes, vt probe intelligerent, per idem velle ſe ad eandem rem feliciter duci, quaſi per muſicum concentum vbi ad harmoniam ſuauem ac perfectam conficiendam opus eſt voce altiſſima, media & infima, nec ſufficit fratres habere mutuum bonumque concentum, quos oportet amici-

tiæ

tiæ obſeruantiores eſſe, vt harmonia fiat tota diuina, & talis, quæ olim fuit inter Catonem ac fratrem, qui rogatus quem præ cæteris amaret, reſpondit, fratrem bis terque, nec alterius amicitiam ſuſcipere nec adiungere voluit, ne quid in ſe admitteret, quod aliquid ad comparationem facere poſſet: quod reſponſum magis harmonicum fuit, quam cæteri omnes totius orbis concentus & vocum, ſi quæ ſunt & fingi poſſunt reflexiones: fuit in vtroque † idem velle idemq; 2.
nolle, nõ aliter quam lumen aſtrorum commiſtum ſimul vnum lumen eſt. Quod ſi vero ſe dicunt fratres honoris gratia, cum inter ſe diffidunt, non ſufficit ea authoritas ad amicitiam & beneuolentiam, ſic eſt, vt inter natos ab eodem ſanguine fratres per illud nomen ſecurius viuere & eſſe inuicem poſſint, ne dum pace & concordia, ſed pura quoque & ſincera affectione. Sola inter fratres concordia ſæpius omnem animi ſimultatem & venenum, quod hoſtis in hoſtem ſibi infenſiſſimum euomuiſſet, operuit: ſola nonniſi dolus eſt & neceſſitas, qua occaſionem, ſi queat partes alterius præoccupare, exſpectat, & certus aliquis officii reſpectus † eſt, 3.
non illud ipſum officium, eſt verecundia ac metus, ne turpitudine deteriore notetur, & eſt, vt eſt certe proditio! an non hoc eſt fratrem prodere, quem amare diſſimulas, &

cum

cum quo te victurum pacifice ostendis, odisti hostiliter: quem fingis mutuo amore prosequi, & tuum velle cum suo iungere, cum natura vtrumque corpore disiunxerit, qui iuuenes subditis regni felicioris spem dedistis cum summa parentum exultatione, quibus nihil est iucundius, mutuo potius amore liberos coniunctim viuere, quam eos esse discordes imperii dominos & multis prouinciis dominari, cum latissimum habere in multos imperium nec cum fratribus quiete viuere, sit maiestas ac dominatio, non fortitudo: vt enim concordia in animo hominis subsidet, ita in republ. sit mutua fratrum beneuolentia, non in superficie amicitiæ, cuius compages & iunctura videri potest, quam oportet esse affectione consutam, non coacta concordia & necessaria, ne facile dissuatur. Scylurus Rex Scytharum, vt filios suos octoginta ad vnum omnes amore mutuo connecteret, totidem hastilium fascē, quem sigillatim confringerent, dedit, cum re infecta cuique suum porrexisset & hastile suum non difficulter quisque confregisset, ad doctrinam & exhortationem addidit, ita firmos ac potentes eos futuros, si vna esse ad concordiam non intermorituram perseuerarent, imbecilles vero si separarentur ac dissiderent. Salomon itaque inquit, amicam fratrum connexionem & concordiam esse

non

non dissimilimã fortissimo munimini, quod & expugnari & solo æquari nequeat.

At non † satis est instrui ad amorem ac beneuolentiam, quos oportet mutuam amicitiam tenacius seruare, non tamen vt sibi imaginentur, alterum eorum vel ex necessitate teneri, amare & subsidiis adesse, cum recte conueniat de suo addere, & se dignos gerere, ne contra eius voluntatem aliquid suscipiant, si minor est, maiorem reuereatur, quem à teneris annis honorare assuescat, ac imperanti per omnia officia seuenditet, prçmonitus Eumenis Regis præcepto, quod fratribus iunioribus dedit, si fratrem vt Regem obseruarent, se vt fratrem se esse præstiturum, sin aliter facerent, & fratres in fratrem forent iniquiores, vt Regem se cum fratribus esse victurum: non præter rationem & æquitatem, quod licet fratres eandem habeant cum fratre progeniem soli Ioui, vt inter cæteros maiori datum sit tonitru dextra euibrare, hoc est fratribus dominari: 4

Η̉ μὰν * ἀμφοτέροισιν ὁμὸν γένος ἠδ' ἴα πάτρη, * Hom. Il. 13.
Ἀλλὰ Ζεὺς πρότερος γεγόνει καὶ πλείονα ᾔδη:
Illis quidem vtrisq; idem genus, eademq; patria:
Sed Iupiter maior natu erat, & plura nouerat.

Alibi Neptunus, cum indignabundus exprobraret, se nihil à Ioue habere, & esse diuisum imperium, tandem in gratiam rediit, & pri-

primogeniam poteſtatemque fratris illæſam eſſe voluit: Quo rarioris doctrinæ exemplo diſcat minor officioſus eſſe in maiorem, & ſi
5. ſubditus † ab eo bona habet, imperantem audire ac obſequi, ſin diuiſam maieſtatem & imperium habet, reuereri & honorare maiorem ex officio tenetur, quem non ex principatu, vt principem dominumque, ſed ex ſanguine agnoſcit, ſe maiorem honorem ac reuerentiam debere, cui numinis fauore ius ob primogenituram ſemper competit; quod ex opinione Doctorum Hebraicorum Iacobi memoria in paterna hereditate duplicem portionem non habuiſſe ferunt, accepiſſe vero poſt legem promulgatam, & poteſtatem & ſummam in fratres authoritatẽ: qua
6. de duplici † portione ſententia illi maxime aberrant, cum Ioſephus ex patris liberalitate conceſſam habuerit: at quod de obſequio eſt, imo ſubiectione minoris, non declinãt, cum ita facere tenerentur, & ante & poſt legem ſcriptam, vt quos ius æternum numen ſanguini annexum eſſe voluerit, hoc eſt, primogenituræ priuilegio, qui fati prouidentia electus inter fratres caput eſſet! Idemq; ius
7. † vterque natu minor Attalus & Ptolomæus Eumenis Regis, cuius iam ante mentionem fecimus, tam auguſtiſſimi nominis eſſe cenſuerunt, vt in regio fratris ſui ſatellitio duces eſſe voluerint, quod ad vitam & fratris

tris sospitatem conseruandam de cęteris aulæ optumatibus minus confiderent. Sic Craterus frater Antigoni Regis, & Perilaus Cassandri, vterque sic in fratrem officiosi absq; vlla vanitate & ambitione fuerunt, vt vtriusque exercitum cum sincerioris amicitiæ demonstratione ducerent. Antiochus vero, Seleucus, Grypus, deterioris educationis pœnam acerbius luerunt, & angustiis suis interierunt, cum regiam maiestatem affectarent, & infra fratres subsidere & esse nollent.

Conuenit † quoque de huius officio in minores aliquid præfari, quos amicitia integriores conseruet, atque ea præcipue, si de fratribus se non diffidere, se præstat sincerũ, cum diffidentia noxam habeat comitem, fidentia vero affectionem & amicitiam, nihil enim virum magnanimum magis deuincit, quam si alter, quod multum in eius fide ponat, se ingenue ac palam ostendit, quem pudet aliter se gerere, quam frater de fratre opinionem habet, diffidentiam vero fratris esse inimicitiam putat, quasi titulus ac prætextus, quo se hostem faciat, illa foret. A cunis itaque educandi simul fratres sese mutuo ament, suamque affectionem, voluntatem ludosque inuicem participent, quod præceptor diligentius obseruabit, dictorum factorumue communicationem non impediet, & si quam culpam in colloquiis admi- 8.

I serint,

ſerint, emendabit, ſic iuuenes, vt fere omnes laſciuiunt, non rogati ea, quæ fecerunt vel facturi ſunt, ſolent effari, ſi quod cæteris arrideat, vident, ille rogabit, num frater iunior in conſilium adhibitus, propoſitum laudaſſet, quo maior amicitia exurget, & vtriuſque animus in vnum coaleſcet, vt ita ex eodem ſanguine prognatum eſſe, in ſe quidem habeat neceſſitatem in officio alterius verſus alterum, ſed ipſa conſuetudo mutuo honore ſe proſequi & minutiſſimas actiones communicare, animum & affectionem progignat, & ad capeſſendos faſces magis idoneum factum maiorem de fratre & liberiorem fiduciam habere iubeat. Hoc tamen officii ſui maior frater præcipue eſſe nouerit, vt in imperio ſe gerat erga fratres familiarem, facilem ac benignum, quos non ſubmouere nec aliis inferiores eſſe velit, quod in conſilium nati ſint & à ſanguine ius habeant: ille quidem alios proceres ad conſilium cōuocat, quod fratribus natura & ſanguinis proximitate competit: eamque ob cauſam Agamemnon Rex fratrem ſuum Menelaum in conſilium non vocauit,

* Hom. Il. 4. Αὐτόματος * δὲ οἱ ἦλθε βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος,

Spontaneus autē ei venit bello clarus Menelaus,

Vlyſſem vero, Diomedem & Neſtorem non ſanguine iunctos conſulentes adhibuit in ſuffragium, quod Menelaus non vocatus, non

non vt cæteri, intereſſe poſſet: aberrauit † 9.
itaque Plutarchus, quod redargueret indecoris rei Menelaum, in conſilium non accitum veniſſe, qui minus probe conſiderauit, ius illud Principibus competiuiſſe, quos ſanguinis proximitas iunxerat, vt ita eo liberius ire quiuerit, qui tum frater Agamemnonis erat, cum maxime ſapiens & animo & conſilio, nec modice eum tangebat bellum à fratre ſuſceptum, quod ius à maiore, niſi minorem velit offenſum, dari nequit, illæſam tamen ſeruet & illibatam ſuperiorem authoritatem, quæ ſi partitionem admittit, immi-
nere videat certiſſimum detrimentum, ne 10.
dum interitum ac euerſionem. Iaſon † ad Peliam patruum, qui iam dudum regno, quod occupauerat, potiebatur, profectione facta noluit pactis acquieſcere, nec diuiſam authoritatem habere, ſed quæ bona modo deſiderare, & quos honores & diuitias vouere potuiſſet, ſibi dari inſtitit:

Κ' ὔμε * πονεῖ τεὸν οἶ-
κον ταῦτα πορσύνον τ' ἄγαν
ἀλλ' καὶ σκᾶπτρον μόναρχον,
καὶ θρόνος ᾧ ποτὲ Κρηθείδας
Εγκαθίζων ἱππόταις
Εὔθυνε λαοῖσιν δίκαις,
Τὰ μὲν ἄνευ ξυνᾶς ἀνίας
Λῦσον ἄμμι:
Nec me fatigant tuas æ-

* *Pind. Pyth. Od. 4.*

des amplificantia hæc adeo,
Sed sceptrum & solius imperii tui
Thronus, cui solio olim Crethei filius Aeson
Insidens equestribus
Dabat populis iura:
Hæc itaque citra communem inuidiam & mœrorem
Dissolue nobis.

Potest frater fratrem, quem fidelem esse nouit, honoris & granditatis socium habere, & participem facere, non puram authoritatem cedere, quem ita ditescere faciat, ne idem illi eueniat, quod Æsopico equo, qui cum se & male curatum & male iubatum videret, noluit amplius nec gradu nec animo superbire: penes maiorem sceptrum est, vt imperet, & summa vis diuitiarum, vt eas distribuat. Primus Herodes Rex Iudæorum Peloræ fratri suo centum talenta ex annuo reditu addidit, eumque præ cæteris imperii optumatibus in vsu habuit, vt maiestatem opulentius seruaret: Xenophon itaque in Cyri institutione Principem sic instruit, vt ad conseruandum statum & imperium præcipue viris bonis, quos probe nouit vtatur, tum vero fratribus suis, quos beneficiis demereatur, esse eos fulcra regiæ dignitatis, cunctisque illæsam integrius conseruari, interesse. Pythagorici in consuetudine habuerunt pedem alterum nunquam ita decussare,

re,

re, vt dexter superior fuisset, rati illud sinistri ominis fore; sic cum Princeps † habet à parte sinistra proximos & alienigenas, quos fratribus præfert, indicium est odii & zeli, vnde semina discordiæ belli ciuilis ac proditionis funestissima enascuntur. 11.

At euitandum est Principi, ne si saluum & illæsum fraternum amorem & affectionem cupit, aliorum † fabulis & delationibus fidem habeat, quas adulatores auribus adblandiuntur, vt, si semel fuit iniquior de fratribus opinio, quicquid de eorum actionibus narratur, persuadere conentur, sin ab amicitia discessum esse credit, habeat certissima indicia, nec ad aliorum relationes de rebus iudicium faciat. De Castore nuntiatur, quod compressa palma atque vno ictu hominem quendam, qui de Polluce fratre pessima ac indigna memoratu, deferebat, occiderit, factum vtique à viro magnanimo, quod expertam amicitiæ fidem imminuere non vellet: Aristibulus vero persuasus falsissimis criminationibus ac calumniis fratrē necare iussit, cognita tamen leuitate omnia fuisse contraria summo mœrore periit, testatus tandem numinis irati arbitrio se non immerentem mori, & ob fratem fidelem temeriter interemptum pœnas luere iustissimas. Hyrcanus itaque in fratrem sermonibus non credidit, tantum erat ob benignita- 12.

 tem

tem & clementiam maxime laudatus, cuius leges obſeruantiores eſſe omnes debent, ne leuiſſimis rebus ac verbis, quæ irato animo fratres euomuiſſe deferunt, creduli accredant, imo iniuriam, ſi quæ fuit muſſitanda & ſuffocanda, tacite præterire debent, præmoniti Iridis exemplo, quæ à Ioue ad Neptunū fratrem miſſa, noluit ea, quæ ex animi indignatione dixerat, referre, exſpectauit tamen, vt, quum furore ſedato tumor animi reſediſſet, meliora verba Iuppiter à nuntia haberet, ex quo diſcant Principes, ne, ſi quæ acerbiore ſtomacho frater in fratrem dixerit, ad nauſeam & vindictam excipiant, cum non ab eo, quem iniurias dixiſſe accepit, ſed à furioſæ & emotæ mentis homine talia proueniant: nihilominus præcauto opus eſt, vt maior natu, ſi quæ rixæ inter fratres, vt plerumque fit, interueniunt, ſapientior naſcentes prohibeat, nec ferat iniurias fieri maiores & acerbiores fratreſque diffidere pertinacius! vt enim corpus diſiunctum iunctura laxiore facta rurſum coniungi & agglutinari poteſt, illud vero quod naturale eſt, ſi diſrumpitur, quæſitu difficilis erit conſolidatio, qua rurſum coire & coaleſcere queat: ſic mutua amicitia, quam neceſſitas inter homines iunxit, ſi forſan ſoluitur, facilime in
13. gratiam redit, ſin fratres † ab eo, quod à natura eſt, ſemel defecerint, difficulter ad re-

con-

conciliationem & amicitiam deueniunt, quam licet susceperint, semper cicatrix è fœtidissimis diffidentię ac suspicionis sordibus manebit:

Δεινὸν * κασιγνήτοισι γίνεσθαι λόγους,
Μάχας θ᾽ ὅταν ποτ᾽ ἐμπέσωσιν εἰς ἔριν:

Res grauis inter fratres verba oriri
Et pugnas, quando inciderint in contentionem.

* Eurip. in Iphig. Aulid.

Cum itaq; iratus animus fumos emittit foras, non indignum sibi fore existimabit, si maior minorē familiariter accesserit, quod Ariamenem & Xerxem fratres distractos reduxit, cum ille maior natu & filius Regis Darii, qui nondum ad Persiæ monarchiam peruenerat, à Xerxe eiusdem Regis filio minore post adeptam monarchiam nato imperium requireret, se iure primogeniæ Regem esse, alter responderet, se quidem minorem natu, sed natum Regem esse: conuenerunt tamen inter sese tam probe, vt cum Xerxes omnium suffragiis Rex & Monarcha pronuntiaretur, Ariamenes à fratre in rebus arduis semper adhibitus in pugna Salaminia dux fraterni exercitus occumberet; quo exemplo cæteri Principes monentur, vt disputationibus subortis ita conueniant, ne vlla vestigia hostilitatis apparere possint: præsertim si minor à maiore veniam rogat, venientem familiariter recipiat, nullas se habere † simultates, displicere quidem cul- 14.

pam&errorem, si sit excusatio cum facti pœnitentia, vt Paris apud Hectorem fratrem maiorem ita se excusare voluit:

*Hom. Il. 6. Η' θεῖ, ἦ * μάλα δή σε καὶ ἐσσύμενον κατερύκω
Δηθύνων, οὐδ' ἦλθον ἐναίσιμον ὡς ἐκέλευες:
Venerande frater, certe iam valde te properantem detineo
Remorans, neque veni opportune vt iußisti.

Sin à culpa se purgare & criminationes diluere velit, noxium nec immerentem non
15. acerbius conuincat, si, quod sapientem † Principem decet, res in confesso sit, nominib' honestis pretextis fingat se causam ignorare, quæ commissæ nequitiæ deterior foret, quo animosius respirant & lætantur, subduci causam, quæ præuia esse ad ignominiam dedecusque solet, quod Hectorem erga Paridem minorem fratrem fecisse apud Homerum legimus:

*Il. 6. Δαιμόνι', οὐ * μὲν καλὰ χόλον τόνδ' ἔνθεο θυμῷ,
Infelix, non certe opportune indignationẽ istam concepisti animo.

Non ignauiam, quod è pugna abiisset subornatus cæteroquin à Græcis & Troianis vt bellum inter Menelaum & fratrem suũ decideret, sed offensionem iramque exprobrat, cum illud magis magisque Principem pungat, hoc vero criminis ignominiam superuestiat & quadantenus excuset: nec in fratrem acerbior fuit, cum in pugnam rediturus

turus animum ac vires reciperet, qui ſe talem pręſtitit maiore experiundi alterius diſcriminis conatu ſolam fuiſſe animi offenſionem, non ignauiam aut timiditatem, quæ Paridem è pugna auocaſſet, ſin hanc obieciſſet fratri, habuiſſet exoſum, eumque animo defeciſſe vidiſſet, vbi enim pro vitio Principem culpæ duntaxat arguis, non tantam offenſionem, quantum animum addidiſſe arbitreris, vt videat cauſam, quam obiicis eſſe maiorem ea ipſa, quam in ſe nouit veriorem, cum nemo ſit, qui non ſuos nęuos ac vitia ſub præuaricatione ac culpa, quæ quandoque magnanimorum primicerii & anteſignani committunt, velit abſcondere; quod ſi vero fratrem animi puſilli eſſe videt, quo minus conatū perficiat, poterit vitium obiicere, vt ſibi caueat, ne infamiam, quæ comes eſſe ſolet, temeriter incurrat: ideoque Troianus ille Princeps, cum alibi videt fratrem iam ante laceſſiuiſſe in pugnam Græcorum quoſque fortiſſimos, turpiter tamen à pugnando defeciſſe ac ſubſtitiſſe, nec in pugnam ſucceſſiſſe, his verſibus ſtomachari voluit, quibus abiectum animum & ignauiam exprobrat:

Δύσπαρι, εἶδος * ἄριστε, γυναιμανὲς, ἠπεροπευτὰ, *Il.3.

Αἴθ' ὄφελες τ' ἄγονός τ' ἔμεναι, ἄγαμός τ' ἀπολέσθαι,

 Καὶ

Καί κε τὸ βουλοίμην, καὶ κεν πολὺ κέρδιον ἦεν,
Ἢ οὕτω λώβην τ᾽ ἔμμεναι καὶ ἐπόψιον ἄλλων
Ἦπου καγχαλόωσι καρηκομόωντες Ἀχαιοὶ
Φάντες ἀριστῆα πρόμον ἔμμεναι, οὕνεκα καλὸν
Εἶδος, ἐπ᾽ ἀλλ᾽ οὐκ ἔστι βίη φρεσὶν οὐδέ τις ἀλκή:
Infelix Pari, forma præstantißime, mulierose, impostor,
Vtinam nunquam natus esses, nuptiarumque expers perisses,
Et quidem illud velim, & quidem multo vtilius esset,
Quam tale dedecus esse, & spectabilem aliis,
Certe cachinnantur comati Græci
Suspicati, egregium propugnatorem esse, eo quod pulchra
Species inest, sed non inest virtus animo, neque vllum robur.

Quo casu non commissam culpam obiecit, quæ potius prætexenda & operienda est, vbi nihil remedii superest, sed acerbiore sermone ita eum expunxit, vt sibi ab infamia, nisi susceptam pugnam fortiter periclitaretur, metueret.

De mutuo fratrum officio non satis esse locutum arbitror, sunt quoque instruendi,
16. vt in honore † sorores habeant, qui, vt & iniuria in authores recidit, paternumque sanguinem, si easdem deprimunt, probro afficiunt, coacti de se cæterorum iudicia experiri, se male educatos esse & solam arrogantiam

tiam altiore loco dignari, ſin ſe gerunt faciles nec humanitatem exuunt, ferunt ab omnibus laudem magnanimitatis, quod magnanimum virum deceat, & quædam magnanimitas ſit erga eos, quos natura ſub poteſtate eſſe iuſſit, ſe facilem & humanum gerere: faciant periculum & experientiam ab exemplo filiorum Regis Alcinoi, qui cum curure redeuntem ſororem viderent, ad currum omnes feſtinabant, & ſolutis mulis in ædes venientem deducebant, iniuncto domeſticis mandato, ne quis ſororem attingeret, & vt omnes à famulitio abſtinerēt, quod fratres in delitiis haberent ſuam affectionem ex animo exhibere, vel in rebus, quas expediuiſſe ſeruos probe decuiſſet: potuiſſet quidem arbitrio cæterorum fuiſſe actio ſeruilis, quæ eo nobilior eſt, cum omnes optimæ amicitiæ demonſtrationes ac indicia temporis, quo libertas, integritas & elegantia actionum generoſiorum non à cæremonia affectatis plane fuerat offuſcata, in ſe habuerit. Illud hodie † domeſticum eſt aulicis, quod per omnia honorum officia ſe fœminis nobilioribus venditent, vitio tamen datur, quod eam, quæ honorantem ex proſapia & gentilitate minus attingit, vnde fauorem propenſum habere & amoris blanditias ſperat, potius quam ſororem reuereātur, quod Principem facere dedeceat, qui, 17.

ne

ne ſit erga omnes comis aut affabilis, non habeat diſſuaſorem, illud maxime ad inſtitutionem facit, ſe ſororem pluris, quam cæteras primæ notæ fœminas æſtimare, eique vt honoretur, honorem habere, exemplo Regis Agrippæ, qui à tenera ætate didicerat, Berenicen ſororem ita honeſtare, vt, cum rerum potiretur, in ſenatu proximam daret ſedem, omnibuſque conſtaret, quantam ex eo haberet voluptatem.

18. Et affines † ſanguinis proximitate iunctas, vt germanas reuereri non obliuiſcatur, etiamſi cum fratre rixam & diſcordiam habet. Helena quidem ob Paridis adulterium Hectori gentilitate iuncta Troiani belli fax & cauſſa fuit, ſed ab eo iniurias nullas accepit, cum acerbius Paridem propter vxorem Menelao ſurreptam increparet, vt illa effuſis multis ſuſpiriis Principem in fatum proſequuta teſtatum fecit in hunc modum:

*Hom. Il. 24.

Ἀλλ' οὔπω * σεῦ ἄκουσα κακὸν ἔπος, οὐδ' ἀσύ-
φηλον,
Ἀλλ' εἴ τις με καὶ ἄλλος ἐνὶ μεγάροισιν ἐνίπτοι
Δαέρων, ἢ γαλόων, ἢ εἰνατέρων εὐπέπλων,
Ἢ ἑκυρὴ (ἑκυρὸς δὲ πατὴρ ὣς ἤπιος αἰεὶ)
Ἀλλὰ σὺ τόν γ' ἐπέεσσι παραιφάμενος κατέρυκες.
Σῇ τ' ἀγανοφροσύνῃ καὶ σοῖς ἀγανοῖς ἐπέεσσι,
Τῷ σέ θ' ἅμα κλαίω καὶ ἐμ' ἄμμορον, ἀχνυμένη
κῆρ: *(que ignominiam*

Nunquam tamen à te audiui malum dictum ne-

Imo

Imo si quis me etiam alius in regia increparet
Leuirorum aut glorium, aut vxoris fratrum mariti stolatarum
Aut socrus (socerque enim æque ac pater mansuetus semper)
Tu tamen verbis eum admonens cohibebas,
Tuaq; humanitate, & tuis blandis dictis;
Quocirca te simul lugeo, & me infelicem dolens animo.

Tumulus certe magni nominis, qui ex lacrumis formosissimæ Helenæ habet ipsam lenitatem, honestatem ac benignitatem, qua Princeps in sorores & gentiles suas sit propensior; tantopere ille fuit amatus à Græcis, vt ad patrios manes secum delatum quasi virtutis monumentum à perpetua & ignobili obliuione vindicarint, ne sub vastissimis Troiæ ruderibus inhonoratus iaceret, ex quo illud est, virtutis actiones, non, vt cæteras Principis magnificentias, quæ sunt ad ostentandam eius maiestatem ac superbiam corruere & interire.

CAPVT XI.

De Principis maiestate in omnibus actionibus probe obseruanda.

1. *Grandem esse lenitatem ac clementiam.*
2. *Effecturus Principem lenem ac gratiosum à nimia*

mia suorum familiaritate diuellat.

3. *Quæ Principem decent, maiestatem esse.*

4. *Veram maiestatem esse cæterarum virtutum penuarium.*

5. *Quæ sit in bello seruanda maiestas.*

6. *Cuiusmodi illa sit, in duces, antisignanos & cæteros gregarios.*

7. *Principi non esse cum quibusuis contendendũ.*

8. *Maiestas exterior, quæ obseruanda Principi.*

9. *Cum subditis non esse contrahendam nimiam familiaritatem.*

10. *Quæ maiestas Principi maxime seruanda, cui imperium & fasces habere contigit.*

11. *Clementiam non esse iustitiæ contrariam.*

12. *Aristotelem insigniter errasse in consilio, quod Alexandro discipulo suo dederat.*

13. *Non esse in truculento maiestatem.*

PHilippus Rex filio impuberi & admodum iuueni imperabat, vt se aduersus Macedonas comiter ac gratiose haberet, eorũq; amicitiã ac fauorem sub patris imperio aucuparetur, cum nouum successorem oporteat in auspicando regno, vt dominum se gerere & nemini iustitiam negare, noluit tamen absque maiestate esse, filium non regem licet, verum ne eam assumeret, quæ cũ maiore seueritate imperanti foret necessaria, sed quæ comitatem ac modestiam haberet comitem, Principi multum pro futura, ad

ra,ad exterorum & subditorum beneuolentiam captandam, alios enim vt honorent, & collectam è moribus existimationem vti odorantissimos flores dispergant, inuitat, alios, vt Principem factum audiant fideliter, cuius benignitatem personamque Principis experti sunt, qui suos nec ad amorem nec ad obsequium cogere potest, quos & amare & obsequi simul sua virtute attrahit, docendus itaque ne sit arrogantior, neque cum arrogantia loquatur, recte enim illud Sotadis apud Stobeum,

Εἰ καὶ βασιλεὺς * πέφυκας, ὡς θνητὸς ἄκουσον. * Serm. 22.
Ἂν μακρὰ πτύῃς, φλεγματίῳ κρατεῖ περισσῷ.
Ἂν εὐειματῇς, ταῦτα πρὸ σοῦ προβάτων εἶχεν.
Ἂν χρυσοφορῇς, τοῦτο τύχης ἐστὶν ἔπαρμα.
Ἂν πλούσιος ᾖς, τοῦτο χρόνου ἄδηλος ἰσχύς.
Ἂν ἀλαζονῇς, τοῦτ᾽ ἀνοίας ἐστὶ φρύαγμα.
Ἂν δ᾽ σωφρονῇς, τοῦτο θεῶν δῶρον ὑπάρχει.
Ἡ σωφροσύνη πάρεστιν, ἐὰν μετρῇς σεαυτόν.

Quamuis Rex natus fueris, tamen audi, vt mortalis.
Quid tum, quod procul exspuis? multa abundas pituita.
Vestem elegantem fers? at hanc ouicula prius habuit.
Aurum geris? hæc fortunæ inconstans est potẽtia.
Opibus affluis? hæc vis iniqua est temporis.
Superbis? at hæc est stultitiæ hinnitus.
Sin vero temperantiam secteris, diuinũ donũ est.

Fit

Fit autem temperantia, ſi teipſum metiaris.

Cui licet ipſa ſit à patre acquiſita poteſtas, alterum imperium populari ſubditorum affectione acquirat:

* Terent. in Adelph.

*Et errat * longe mea quidem ſententia,*
Qui imperium credat grauius eſſe aut ſtabilius,
Vi quod fit, quam illud, quod amicitia adiungitur.

Sin in omnes humanus & gratioſus eſſe debet, ne iiſdem ſocius fiat, præcauto opus eſt, imo credat, ſe cæteris ſociis antiſtare omnibus, alioquin, niſi in eo Principem præmoneas, virtutem grauem & grauitatem, quę ad imperandum perneceſſaria eſt, exuet! qui nimium familiaris eſt, à comitate ſe demittit, quæ virtus humilis licet & abiecta eſſe videatur, ſuos † habet æque maiores maieſtatis gradus, quam cæteræ virtutes, quas magis virere ac fulgere plerique exiſtimant, ſic ſubditis maieſtas Principis placet, non demiſſa grauitate, quod res deterioris foret cōſequentiæ, cum aliqui fuerint, quibus ad hunc gradum perueniſſe, & ad aliorum modulos ſeſe demiſiſſe peſſime cecidit, vt tandem inuadendi & aucupandi ſceptri æmulos habuerint nequiſſimos, præmoniti Agrippæ exemplo diſcant cautius mercari, qui in rebus aduerſis indiuiduum comitem Syllam nobilem ardentius ita amauit, vt neglectis maieſtatis legibus in omnibus actionibus

1.

nibus rebusque secretioribus haberet sociũ, † cum tandem rerum imperii potiretur, Syllam ducem exercitus esse voluit, nec potuit tamen honor legis impatientem & summam hominis ambitionem obsaturare, qui regnum habere fortiter ambiebat, eamque ob causam in Principem acerbiora dicere non veritus obiiciebat, quod accepti diadematis sibi gratia esset ferenda, quæsitis mediis, qua parte subditos posset habere perduelles: sic miser ille tam probas merces hero suo vendidit, cuius vix ante socius esse nouus imperator voluerat! eademque forsan & aliis euentura sunt, si subditis liberiorem ad suam maiestatem admittunt accessum, 2.

*Nulla * fides regni sociis: omnisq; potestas* ** Lucan lib.1.*
Impatiens consortis erit.

Ambitione feruntur, vt sese alteri exæquẽt, auferantque authoritatem, quem parũ laudare, conuitia ferre non desinunt, vnde deteriores in Principem conatus & coniurationes enascuntur, quod si enim ea maiestate, quæ Principem decet, semel sese exuit, virtutem, quæ conseruat, & vt sacras personas extra hominum stationes locat, turpiter perdit, sin habet incustoditam, vulgi pedibus cum cæteris proculcandus fert atroces iniurias: exercitiis vero periculũ facturum oportet vel inuitum ad eorum voluntatem,

quibus cum recreationem ac delitias habet, se demittere, cæteroquin ludus non est, qui lusores aliqua ex parte æquales esse semper voluit: est tamen differentia inter ipsos ludos & familiaritatem, quam cum subditis in vsu & conuersatione domestica habet, si ludit, nullos in amicitiam admittere censetur, cum id ex omni animo fieri necesse sit, vt qui ita cum rebus secretioribus animum exhausit suum, laudem non fucati candoris habere queat, quæ certe Principem ad ludi socios, nisi præter ludum alia res sit, non admittere aut transferre arbitreris, quibus animi caussa & ex honesta otii perfruendi ratione vtitur, vti Hercules cum Circopibus fecerat, quos proximos ad delitias & oblectamenta adesse, non ad grauiora & consilii participationem superesse voluit: Et, si cum quibusdam ludit, non se putent magno loco apud Principem esse, habet in famulitio, qui sibi magnam gratiam & fauorem fieri somniant, pro abiectissimis ac infimæ classis hominibus, sunt, quos grauitate obseruat & cæteris præfert, nec illud in Principis maiestate solum est, saluam habere authoritatem, sed etiam erga singulos ciuiliter ac modeste se gerere: quicquid Principem † optime decet, illud est maiestas & virtus, qui & in ludo grauitatem demittere, &, si peropus est, maiestatem attollere nouit, velle enim

eam

eam pondere exactiſſimo expendere, non tantum maieſtas, quantum grauis geſtus eſſet, in cuius æquilibrio omnes actiones hærerent, nec pondere exæquari poſſent. Vera itaque † maieſtas penuarium ac promicondus eſt, omnium virtutum magnanimitatis, prudentiæ, comitatis ac modeſtiæ, quæ partim grandibus & heroicis actionibus, partim mediocribus & tenuibus conueniunt. Stobeus inquit, οὐκ ἐν τῇ χλανίδι, καὶ τῇ ζώνῃ, οὐδὲ ἐν τῇ φωνῇ τοῦ κήρυκος ἄρχων, ἀλλ' ἐν τῷ τὰ πεπονηκότα ἀνακτᾶσθαι, καὶ τὰ κακῶς ἔχοντα διορθοῦν. eam in forma exteriore non eſſe, quę in ſe aliquid dignum veneratione atque exiſtimatione habere videatur, ſed à prudentia, vt, quod Principem dedecet, in ſe componat: quemadmodum enim forma è certa conuenientia compluriũ rerum honeſtarũ fit ac coaleſcit, ita Principis maieſtas eo magis perfecta eſt, ſi cum ſua virtute geſtũ, habitum & conuenientem ſermonem habet, exempli gratia, dux vel patris vel ſui exercitus ſit conſilii voluntatiſque ad pugnam deliberatæ, vultu † magnifico ac confidente, victoriam animo ac voce arrogantiore accepturus, vt & cæteri fiant magnanimi, & milites obſequioſe imperata audiant, Pyrrho non diſſimilis, vel vt alter Agamemnon, quẽ Homerus cum ipſa maieſtate in conſpectu ſuorum, vbi extrema acies erat, ita effatũ adducit:

4. (beside "Vera itaque †")
5. (beside "vultu †")

* Hom. Il. 2. --- μετ' ἦ * κρείων Ἀγαμέμνων

Ὄμματα καὶ κεφαλὴν ἴκελος Διὶ τερπικεραύνῳ,

Ἄρεϊ ἦ ζώνην, στέρνον δὲ Ποσειδάωνι:

--- *Inter quos Rex Agamemnon*

Oculis & capite similis Ioui gaudenti fulmine,

Marti autem balteo, pectore autem Neptuno.

Vt ita inquiat ipsam diuinitatem consuisse hanc maiestatem, ne in imo loco Agamemnon esset, qui timendus hostibus cum maiore existimatione suis imperaret, cæteroquin moderatius erga antesignanos ducesq; belli quam gregarios se recte † gereret, quem

6. Homerus iussit in ducem Græcorum longe alium esse:

* Il. 2. Ὅν * τινα μὲν βασιλῆα, καὶ ἔξοχον ἄνδρα κιχείη,

Τὸν δ' ἀγανοῖς ἐπέεσσιν ἐρητύσασκε παραστάς;

Quemcunque & Regem & Principem virum inuenisset,

Hunc blandis verbis detinebat astans.

Sic alibi infit de militibus inordinatis ac incompositis:

* Il. 2. Ὃν δ' αὖ δήμου * τ' ἄνδρα ἴδοι βοόωντά τ' ἐφεύροι:

Τὸν σκήπτρῳ ἐλάσασκεν, ὁμοκλήσασκε τε μύθῳ;

Quemcunque autem rursus plebis virum vidisset, vociferantemque offendisset,

Hunc sceptro pulsabat, increpitabatq; verbis.

Non

Non eſt boni Principis ſeuerius agere cum militibus, quos in officio nouit eſſe continentiores, amet, ſoletur, & damnum paſſos reficiat, deſides vero ac negligentiores duriter & inclementer habeat, vti è verſibus Homericis conſtat.

At cum dictum ſit, quod maieſtas Principis debeat eſſe moderata ex omni virtute grauitas, quæ factis dictiſque dat gratiam, ſi modo ſit geſtus, nec nimium ſuperbus, nec nimium humilis, oportet † Principem in- 7.
ſtrui, ne cum quibuſuis hominibus, præſertim fatuis, qui minus pertinenter nec decore loquuntur, contendat,

Ἀλλ' οὐ * πρέπει τύραννον, ὡς ἐγὼ φρονῶ,
Οὐδ' ἄνδρα χρηστὸν νεῖκος αἴρεσθαι κακοῖς.
Τιμὴ γὰρ αὕτη τοῖσιν ἀσθενεστέροις:

* Eurip. in Pliſthene.

Atqui non decet Regem, vt mihi videtur
Neque virum bonum contendere cum improbis.
Iſtud enim honori eſt deterioribus.

Quod hunc Principem feciſſe apud Homerum legimus, qui reſponſo Stenelai, quem parui pendebat, neglecto, Vlyſſem iratum & offenſum ſedato ſermone demulcebat, ex quo profuit didiciſſe Principem, non eſſe indignum ac dehoneſtum ſibi ſuæque maieſtati, quam in cunctis actionibus probe obſeruet, ex nimia irati animi præcipitantia læſum quandoque ex optumatibus aulicis vi-

 rum

rum, si non humane & comiter alloqui, saltem honesto gestu testari, iniuriam sibi displicere, ne idem facere videatur, quod, qui hominem acerbius læserunt, offensum intueri nolint, quærantque ad interitum eius causas leuissimas non quod ex animo ita velint, sed in eum insolentiæ turpissimam faciem ferant.

Atque ea sunt, quibus per virtutem habeat compositam maiestatem, verum cum
8. exterior † gestus de eo, quod in animo latet, non despicabile iudicium foras proferat, in vestium ornatu moderatus, victu ac incessu modestus esse discat, qui nec mollis nec effœminatus non præter morem hodiernum cum lege continentiæ sit, cæteroquin ex eo mollem animũ esse omnes coniecturi sunt: Alcibiadis filius, cum incederet præter consuetum vulgi & suorum morem omnium ludibrio expositus de se hos versiculos habuit per totam Græciam contritos;

Incedit ille molliter, vestem trahens,
Vtque esse videatur, quam similimus patri,
Blæso ore, gutture eiulanteque loquitur:

Videant illius sæculi aulicum & hos versus intueantur, num eiusmodi vitio se quoque detineri sentiant, quod vt à Principe auertant iidem, quibus in disciplinam traditus est, maturius prospiciant, cum nihil magis authoritati ac maiestati disconueniat, vt &

exqui-

exquiſitius & curioſius comptum eſſe, & criſpam ad fœmineos vſus ac mores tortilemq; formam alere comam, quo contemptum ferunt ignaui Principes aſſueti in delitiis viuere & deliteſcere, nec ad armorum ſtrepitus ſurgere. Cæſar nullum aliud ignauiæ indicium in Pompeii exercitu habuit, qui totus fere è Romanis nobilibus compoſitus erat, quam quod formæ conſeruandæ & adornandæ nimium ſe dedidiſſent. Argiui puſilli animi argumentum eſſe in Rege Lacide animaduerterunt, cum indignam maieſtate cæſariem obtortam ac criſpatam haberet.

Hęc pene ipſa forma maieſtatis eſt, quam erga paterni imperii ſubditos probe obſeruet: at longe aliter † ſe gerat erga aduenas, 9.
quos comiter ac gratioſe accipiat, & grauitatis minus obſeruantior, præcipuo honore habeat: Neſtor qui inter Græcos ſapientiæ dono antecelluit, exemplo ſuo docuit cæteros Principes, cum Telemachum aduentu optatiſſimo à liberis gratioſe acceptum iri his verſibus teſtaretur:

Οὐ* θὴν δὴ τοῦ δ' ἀνδρὸς Ὀδυσσῆος φίλος υἱὸς * *Hom. Od. 3.*
Νηὸς ἐπ' ἰκριόφιν καταλέξεται, ὄφρ' ἂν ἔγωγε
Ζώων, ἔπειτα δὲ παῖδες ἐνὶ μεγάροισι λίπωνται,
Ξείνους ξεινίζειν, ὅστις κ' ἐμὰ δώμαθ' ἵκηται;

Nunquam certe huius viri Vlyßis charus filius
Nauibus in tabulatis pernoctauerit, donec ego

Vixero, postea vero liberi in regia linquentur,
Qui hospites suscipiant, quicunque ad domum meam peruenier.

Atque ipse recenset se humane in Pelei ædibus, quem inuiserant, cum Vlysse fuisse exceptum, & Achillem in hospitio comitatem exhibuisse:

* Hom. Il. 11. Ἠ᾽ ἦ * σε, παρ᾽ δὲ Ἀχιλῆα, γέρων δ᾽ ἱππηλάτα Πηλεὺς
Πίονα μηρί᾽ ἔκηε βοὸς Διὶ τερπικεραύνῳ
Αὐλῆς ἐν χόρτῳ; ἔχε δὲ χρύσειον ἄλεισον,
Σπένδων αἴθοπα οἶνον ἐπ᾽ αἰθομένοις ἱεροῖσι.
Σφῶϊ μὲν ἀμφὶ βοὸς ἕπετον κρέα, νῶϊ δ᾽ ἔπειτα
Κτῆμεν ἐνὶ προθύροισι, ταφὼν δ᾽ ἀνόρουσεν Ἀχιλλεὺς
Ἐς δ᾽ ἄγε χειρὸς ἑλὼν, κατὰ δ᾽ ἑδριάασθαι ἄνωγε
Ξείνιά τ᾽ εὖ παρέθηκεν ἅ τε ξείνοις θέμις ἐστίν;

Atque te iuxta & Achillem, senexque bellicosus Peleus
Pinguia femora adolebat bouis Ioui gaudente fulmine,
Aulæ in septo: tenebat autem aureum cyathum,
Libans nigrum vinum super ardentia sacra:
Vos quidem bouis secabatis carnes, nos vero tum
Stetimus in vestibulo, perculsus autem exiit Achilles,

Introque

Introque duxit manu prehendens, atque conſidere iuſsit,

Dapeſq; abunde appoſuit, quas hoſpitibus fas eſt.

Si eiuſmodi domeſticum hoſpitalitatis officium Principi ita adhæret maieſtatem facit auguſtiorem, quam nec ex animo dimittere nec deſpicere debet, nec decet Principem de honore excipiendi hoſpitis contendere, cæteroquin minus magnanimum foret, ſaltem de quadam maieſtatis ſuæ particula decedere; vbi minor frater adfuerit, ipſe officiũ faciet, & maiorem ab onere ſubleuabit, cum inter fratres maior familiæ maieſtatem exhibeat, minores vero omnia officia amicitiæ & honoris aduentantibus extraneis ſeruent, ſic minor Traſymedis debito officio fungebatur, & cum Pallas in paternas ædes veniſſet, hoſpitem multo honore demerebatur.

Supereſt examinanda altera in Philippi Regis præcepto particula, vbi ad filium inquit, ſic te præſta dominum, vt cum Rex factus fueris, iuſtitia conſeruetur, ſed num ille ex eo à clementia fiet alienior, non ita, vt enim cum viueret † in filio maiorem comi- 10.
tatem quam grauitatem deſiderauit, voluit, vt patre defuncto & acceptis faſcibus maiorem haberet grauitatem, quam comitatem; requiritur præcipue ad iuſtitiam probe conſeruandam ſeueritas, &

*Bono * iuſtitiæ proxima eſt ſeueritas:* * Publ.

cuius rei Alexander ſemper obſeruātior ſub patris æuo ac imperio iuuenis fuit comis & affabilis, non abſque lege maieſtatis, ſi quos ludos, exercitia ſeriaſque actiones haberet, factus grauitate maior, cum in poſſeſſionem veniret, quod præter morem in exordiis epiſtolarum, cum ante *honorem ac lætitiam* in frōte impertiri conſueuerat, non ita comiter ſcribere pergeret, niſi ad Phocionem miſſurus literas, quem ob ſingularem virtutem omni honore amplectebatur, cæteros vero, quamuis fuiſſent grandiores, non in eo habebat loco, quod nonniſi per Regis & regiæ fortunæ gratiam tales eſſent, vt ad Hepheſtionem, quod ipſe abſque Rege nihil eſſet, dixiſſe fertur, Phocionem vero, quod nihil à Rege, cuncta à ſeipſo haberet, longe aliter honorabat, quem fortuna in altiore loco, vbi regiam maieſtatem extruere, ipſe conabatur, eſſe voluerat: Ita eſt, vt Princeps proximis multis neminem ſuſcipiat familiarem, niſi forſan habeat conſiliorum participem, & fere coęqualem cum hominis ſolatium ſit non deſpicabile, habere ſuæ fortunæ rerumque fidum conſortem: Fuit Alexandro poſt ingentes victorias ſuperſtes Phocion & Antipater, quibus familiariter vtebatur, cæteros longe diſſimiles ſubditos eſſe voluit, vbi ſimul cum regia maieſtate accepit virtutem, quæ in ipſa maieſta[illegible] & præter conſuetudinem

nem cum ſeueritate coniuncta fuit ad iuſtitiam exhibendam, cuius fauore Princeps ad ſummum faſtigium euectus ſibi videtur, omnes eſſe æquales, nullo habito granditatis aut obſcuritatis reſpectu: cæteræ omnes virtutes magis familiarem efficiunt, & per ſolam iuſtitiam, non aliter quam vti Regem decet, familiaritati locus eſſe poteſt, qui ad coercendos improbos proboſque in officio retinendos dextram flammis armatam habet;

Οὐχ ὅσιον * κρύπτειν τὸν ἀτάσθαλον ἄνδρα ἄλιτον: * *Phocylides.*
Ἀλλὰ χρὴ κακοεργὸν ἀποτρωπᾶσθαι ἀνάγκῃ
Πολλάκι συνθνήσκουσι κακοῖς οἱ συμπαρεόντες:
Nefas enim eſt occultare virum improbum, ne puniatur:
Sed virum maleficum neceſſario auerſari oportet.
Sæpe cum malis moriuntur, qui cum ipſis degunt.

Proditum itaque in ſacro codice Deuter. dextram Dei fuiſſe legem inſtar ignis coruſcantem, quo Regibus innuit, hanc ipſam eſſe ſeueritatem, vt diſcant rigida manu tueri illæſam iuſtitiam, cum non ipſi ſint qui tale quidpiam perficiunt,

—— *Diis * proximus ille eſt,* * *Claud. in*
Quem ratio non ira mouet: qui facta rependens *conſ. Manl.*
Conſilio, punire poteſt, mucrone cruento. *Theod.*

Clementia quidem in Rege ſemper laudem meruit, ipſa tamen ſeueritas, quam in re, vbi iuſtitia opus habet, probe obſeruat, clemen-

tiæ

11. tiæ † contraria non eſt, auſteritas Regem dedecet, & comitate ſubditos ad amorem ſui Princeps pertrahit,

* Claudia. *Pax maiora * decet. Peragit tranquilla poteſtas,*
Quod violenta nequit, mandataq; fortius vrget,
Imperioſa quies: ---

12. Ariſtoteles itaque Alexandro † male conſuluit, vt Aſia deuicta ſubditos non iniquius, quam ſuos gentiles', Perſas vero pro mancipiis haberet, ille præceptorem non ſequutus lenius vtrumque excepit, vt demonſtraret, ſe Regem virtute factum, illorum Principem natum eſſe: noluit maieſtatem Tigranis modulo metiri, qui quatuor Reges habuit curſores eoſque brachiis ac pedibus diuaricatis, quod verum ſeruitutis inditium eſſet, incedere iuſſit, longe alius ab illo Alexander Reges regiè excepit, quos virtute excellere nouit, ſolatium & ſubſidium, quo fortunæ iniurias ſuſtinerent, addidit, bonis, quæ ademerat, cum fœnore reſtitutis, vt ita non immerito dici poſſit, grandem fuiſſe Alexandri maieſtatem, quod cæteros Principes moderatione & comitate coerceret,
13. ratus maiorem Regis eſſe granditatem † ſubditos ſibimet imperare, vt reſpectu & amore obſequantur, quam acerbioribus obedientiæ ferulis ad obſequium & voluntatem cogi, vt enim in familia bene conſtituta cuncta cum maiore honore fiunt, & ſpeciem augu-

ſtiorem

ſtiorem habent, obſecundantibus miniſtris, nec officium negantibus, ne ſuccenſentis clamantiſque patrisfam. iniurias muſſitare cogantur, ita Princeps minus arrogans, minuſque terribilis, ſi modo ſubditi æquo animo ſecundiſque auribus audiant, regiā ſuam maieſtatem melius tuetur, & licet inter imperium & obſequium quædam ſit relatio, ſi tamen ſuffragio non coacto fit, Principis maieſtatem facit eſſe auguſtiorem, ſic enim & ſubiectionem, officium debitamque fidem clientelarem præſtituri ſunt, & animos affectioneſque quaſi vota & ſacrificia virtuti eius dedituri.

CAPVT XII.

Amorem ſui ipſius, aut ad ſuperbiam aut æmulationem deficere.

1. *Amorem ſuiipſius abſque certo modo ac præcepto progignere ſuperbiam.*
2. *Amorem ſui ipſius poſſe citius ad virtutis æmulationem, quam audaciam trahi.*
3. *Euellendum eſſe ex animo ſuiipſius amorem, vt homo fiat virtute probus, falſo ſtatuiſſe Philoſophos.*
4. *Ad adulationem propius, quam ad verum honorem accedere, quicquid fortunæ tribuitur.*

5. Præ-

5. *Præter humanos non esse alios Principi honores ambiendos.*
6. *Differre obsequia coacta & quæ ex amore & virtutis gratia fiunt.*
7. *Quibus modis Princeps ad cognitionem sui sit deducendus.*
8. *Verba cum opere coniuncta multum prodesse ad producendam virtutem in auditorum animis.*
7. *Vbi Princeps se possit facere magnificum.*
10. *Præceptum Socratis Principi serio inculcandum.*
11. *Nihil Principi appetendum esse, quam honorem, qui ex actionibus honestis sit.*

EST vtique indubium, superbiam esse vltimum affectum, quem ex animo suo sapiens exuit, cum vitio resecto factisq; munitionibus, non sibi cauet, ne inundatio vanæ gloriæ à tergo obruat incautum, via certe trita & accessu non difficili, nimirum amore sui, ille tamen hac commoditate perfruitur, vt factum opus vsui esse iisdemque fossis se protegere queat, si se intro coniicit, & pone quæ ante locauerat, aduersum cæteros affe-
1. ctus remouet: at sui ipsius † amor, qui ex animo Principis nascitur, vbi se suamq; conditionem noscere cæpit, antequam virtutis præcepta comparauit aduersus arrogantiam defensionem habiturus, nequit (vt est in diuer-

diuerbio) è terra fossam effodere, cui si fortunæ granditas, quæ Principem ad se trahit, & speciosa lenocinia, quæ circumstant, aliũde adblandiuntur, sui amorem in arrogantiam conuertit, & tamen fingendum nobis, per se quidem nec bonum nec malum esse in homine, qui mollis & facilis ad attrahendum, quodcunque modo pulcherrimum arridet, more puerorum, quos nutrices exquisitissimis nugis demulcere solent, nec ille dissimilis est infantiæ, quæ ad res speciosas se duci patitur: homo itaque cuiuscunq; ætatis, si nimiũeo detinetur, cęteroquin animo iuuenis, iudicio facilis & fide mollis ita est compositus, vt omnes fictiones admittat, si modo res colorem habet; Et Princeps iuuenis huius amoris auspicio posset æque citius ad generosas bonasque actiones, quam malas duci, nisi in animo eius depingantur, quod familiare est, quibusdam philosophis ignaris & austeris, verum vt sint ornamento & naturali decore circumtectæ, quæ ad delectationem prosint, & iuuenem alliciant, quippe quod amor sui ipsius ex delectamento proueniat, postea vero in desiderium virtutis conuertatur, & in † zelum ad ea, quæ iusta & honesta sunt, capessendum sese terminet: ita vt, non aliter sol serena tempestate apparet elegans & pellucidus, amor quoque elegantiam laudemque habeat, si 2.

cum

cum virtutis zelo cohæret, & non tantus amor ſuiipſius, quantus virtutis eſt: verum vti naturalis calor in humano corpore, ſi nutrimenta deficiunt, ex radicali humore defectum ſupplet, quo decreſcente alteratione͂ patitur, & è temperato calore fit ignis ardeſcens & nimius, ſin datur aliquid, quod ſedat & ſuſtentat, refocillationem habet: ita quoque, niſi noua virtutis præcepta, quibus amorem ſuiipſius exercere & nutrime͂ta addere queas, ſubinde ſubminiſtres, in ſuperbiam & audaciam conuertitur: non cum
3. philoſophis † facio, qui dicunt ante cœptu͂ opus amorem ſui ipſius eſſe ex animo hominis eximendum, vt fiat magis docilis, & cereus faciliſque ad virtutem flecti: ſic mea eſt ſententia, Principem & moderandum & coerce͂dum eſſe, ne deceptus opinione ſpecioſæ rei ementita ac falſa foras ſe præcipitet, detruncandum opus, quod interius eſt, nec longius curriculum nec largius concedendum, quam quod in virtutis cognitione eſt, ſublato enim ſui ipſius amore, idem faceret, quod qui arbori vellet officere, ne ſylueſtres & agreſtes fructus produceret, interiorem ſuccum extinguere & enecare conaretur, cum potuiſſet plantam meliorem in ſuperficiem aliquam immittere, & durum vitioſumque diligentiſſima cura ac induſtria corrigere, quod amor ſui ipſius ſit quaſi vir-

tutum

tutum ſuccus: Inquit Plutarchus, pueris, vt ſeipſos ament, non eſſe negandum, nec deſpiciendum bonam opinionem, quam de ſe conceperunt, cum ille humor faciat, virtutem gemmas protrudere, fructuſque cum tempore efflorere: & Theophraſtus ita ſcribit, eam non eſſe virtutis hoſtem, ſi à virtute probe regatur, quæ Principem ad ſeipſum ducit, datque modos cognoſcendi, nec veram maieſtatem conſiſtere in faſtigio ſupra homines ſuperiore, quo alis fortunæ feliciorībus ferendus eſſet, ſed ſe poſſe humilem reddere & probe noſcere, qui enim ſe nouit, is eſt ſibi & eſt magnus, quicquid eſſe poteſt, qui vero in ſua granditate ſuperbit, is ſibi nō eſſe & eſſe mancipium fortunæque ſeruus poteſt, vt ita dedeceat, Principem honores ſuperbos ambire & aucupari, qui nonniſi imperio conuenit, vt Principem laudari magnum, ſub legibus eius viuere, multas prouincias, vimque diuitiarum eſſe ingentem, qua vanitate olim conſueuerunt, Reges Perſiæ demulcere, laudare & æſtimare, ſeceſſus eorum exquiſitiſſimos, hortos in aere ſuſpenſos, aureas vineas, & Babylonicos limites cum Sole diſterminari. In eo nō eſt Principis maieſtas, nec vera gloria, quæ vt fiat ad ſuperbiam & audaciam animoſior, vſui eſt, vireſque addit, quin ſuam ſentiat & admiretur fortunam, quam non præire patiatur,

L potius

potius vſurpet, quod ſuum eſt, vt eſt virtus, quam acquiſiuit, quicquid ſupereſt, circum hominē ſtat, cuius bonum virtus proprium eſt, ita vt verum deſiderium honoris, in quo ſumma maieſtas conſiſtit, illud eſt, quod à virtute prouenit, cum præſertim fiat in animo generoſo, ac magnanimo non molli ac effœminato, qui in fortuna ſua maxime ſibi
4. † blanditur, cui omnes honores, quicunque modo attributi fuerint, maiorem adulationem ferunt, quam legitimum & iuſtum honorem, non eſt tamen conſequentia, Principem virtute nudum non eſſe honorandum, aut officiis obſequiiſque proſequendum, qui honor Principi nato, & à Deo ad imperium dato potius competit, quam qui ab exiſtimatione generoſioris virtutis dependet, naturalis eſt ea obligatio, vt & obſequii, debetur ab indigenis æque atque ab omnibus ſubditis, honorem vero qui à virtute eſt, non ab iiſdem, quem impertiuntur, vt ſunt ſubditi, non habet, cum non tantum viro probo, quantum virtuti ſuæ debeatur: iſte honor eſt, de quo loquor, ſi in Principe conſpiciatur, non Principem ſolum, ſed magnum eſſe oſtendit, qui cum in moderatione conſiſtat, certus modus in regendis cupiditatibus adhibendus eſt, quod in ſeligendis & diſtinguendis honoribus, qui veri ſint & fictitii de viribus aut granditate iudicii

aut

aut de animi leuitate melior opinio foret: sunt fictitii, quos Princeps sibi indigne vendicat maioris arrogantiæ, quam magnanimitatis, maiorisque leuitatis quam moderationis honores, cuius farinæ illa Dionysii vanitas fuit, qui se credidit filium Apollinis esse, hoc versu, vti consueuerat, sæpius repetito:

Doridis hic matris Phœbi de semine natus.

At ficta ostentatio est, non modo cum nulla ratione aut recti specie honores sibi dare, nedum eos persequi ac importunius appetere, sicuti Etheocles apud Euripidem eo arrogantiæ peruenit, sic effatus:

Ad Solis exortum supremi ascendero,
Et terræ ad ima, si modo hoc effecero,
Summum Deorum vt obtineam imperium.

Cui non dissimile Hectoris votum, qui feliciter ductis Græcorum copiis diuinos honores affectabat, quasi Apollinis ac Mineruæ gloriam iam promeruisset, hoc ipso testimonio, quod ita eloquitur:

--- αἲ γὰρ * ἐγὼν ὣς * Hom. Il. 8.
Εἴην ἀθάνατος καὶ ἀγήρως ἤματα πάντα
Τιοίμην δ' ὡς τίετ' Ἀθηναίη καὶ Ἀπόλλων:

--- *Ita enim ego*
Sim immortalis & non senescens per dies omnes
Honores autem assequar: sicut honoratur Minerua & Apollo.

Votum ex ægro iudicio, cui displicuit am-

plius humano honore affici: fuit furiosæ ambitionis libido,quę humanum honorem despicere hominem insanum impulit, vt se Diis æquipararet, qui pœnas suæ temeritatis luit, vt olim æui antiquissimi memoria Rex Salmoneus, qui Iouem fulminantem imitari volebat. Quod si itaque Principem eiusmodi honores humana conditione maiores sectari non oportet, cum ingenium ac memoria hominum sit cœlum, cor vero, vbi beneuolentia & affectio, centrum, sin maioribus auspiciis per altum irę volunt, vt pro rostris, & à priuatis audiant, diuino se vocari nomine, & pro maiestate dici diuinitatem, turpissimæ infamiæ vitio sese obnubunt; Deus ex ore Abdiæ prophetæ Principes ita alloquitur, quamuis in aeris sublimitatem ceu aquila ascendisses, nidumq; in ipsa cœli sidera locasses, te deorsum præcipitarem. Constat nihilominus è sacro codice Principem Dei imaginem intra humanos limites referre;

Menand. mo. stich. Εἰκὼν *ἡ βασιλεὺς ἐστιν ἔμψυχος θεοῦ;

Animata enim imago Rex putandus est Dei:

Quod vtique verum est, vt iustitiam ac benignitatem in subditos exerceat, non sibi diuinos honores sumat, more Caligulæ impientissimo, qui adytis diuinitati dedicatis, Deorumque imaginibus detruncatis suam in locum suffecerat, Domitianus in sermone auspican-

ſpicando, nuncupandoque Cæſare iubebat, vt ſemper præfarentur, Deus noſter & noſter dominus, præcipiebat Antiochus Samaritanis literarum epigraphen, ſi quas mitterent, ſic inſcribere, Regi Antiocho Deo nobiliſſimo! an non hæc eſt pura ſtultitia & ingens imprudentia;

*--- ſed * comprime motus :*
Nec tibi quid liceat, ſed quid feciſſe decebit,
Occurrat, mentemq; domet reſpectus honeſti.

* Claud. de 4. Honor. conſ.

Et quod Principem ſubditis ſuperiorem eſſe voluerit, hoc vno nomine factum eſt, vt in ſpeculo diuinæ bonitatis videat, diſcatque qua ratione ſe probe gubernare paterna cura erga ſubditos queat;

*--- hoc * Reges habent*
Magnificum, & ingens, nulla quod rapiet dies:
Prodeſſe miſeris, ſupplices fido lare
Protegere.

* Senec. in Medea.

Quem Deus fecit in omnibus potentem, vt eſſet in omnibus bonus, & ad numinis benignitatem & clementiam habita ſubditorum ratione ſe componeret, nec ſe Deum aut diuinum vocari pateretur: * Τῇ μὲν οὐσίᾳ τοῦ σώματος ἴσος παντὸς ἀνθρώπου ὁ βασιλεὺς τῇ ἐξουσίᾳ δὲ τοῦ ἀξιώματος ὅμοιός ἐστι τῷ ἐπὶ πάντων θεῷ, οὐκ ἔχει γὰρ ἐπὶ γῆς αὐτοῦ ὑψηλότερον χρὴ τοίνυν καὶ ὡς θνητὸν μὴ ἐπαίρεσθαι καὶ ὡς θεὸν μὴ ὀργίζεσθαι, εἰ γὰρ καὶ εἰκόνι εἰκῇ τετίμηται, ἀλλὰ καὶ κόνει χοικῇ συμπέπλεκται δι' ἧς ἐκδιδάσκεται τὴν πρὸς πάντας ἁπλότητα.

* Stobæus.

Non equidem conuenit hominem homi-nem ad glorificandum natum velle honoris & gloriæ eius, qui talem eſſe fecit, fieri parti-cipem, æque ac ſummum magiſtratum, qui ſub Principis authoritate maieſtatem exer-cet, velle maieſtatis titulum vſurpare, quod vitio daretur, vt æque in illlo foret ſacrile-gium ac impietas. Tarquinius Rex ratus Io-uem cæteros Deos non ferre ſocios honoris, quem in Tarpeia rupe habuit, minores Deos cum ſacris ſuis, quæ ibi Capitolinis adytis proxima Gentiles conſtruxerant, deturba-uit: & ratio maior eſt, Dei quam hominis

5. menſam honore † longe inter ſe diſſimilem eſſe, eamque ob cauſam fictione poetica Ca-lipſo Dea licet in Vlyſſem propenſior, ſolos cibos Deorum labiis deſtinatos, ipſe vero ad hominum vſum factos deguſtabat, vnde il-lud eſt, quod Princeps longe alium hono-rem, quam qui numini conuenit, exoptare debeat, vtq; feciales aduentum Theſei nun-ciantes remotis ſertis, quibus caduceato-rum vertices in lętitię ac gratitudinis ſignum cinxerant, caduceos ſuos exornabant, vt o-ſtenderent honorem non miſſi ſed mitten-tis eſſe. Ita quoque Principes gubernandis ſubditis à Deo præfecti caueant ſibi ne diui-nos honores ambiant, quos à ſuis ſeligere nec humano vertici attributos profanare debent. Ille quem timor Dei erudiit, non

præ-

præſumet, ſe poſſe ad honores diuinæ maieſtati conuenientes peruenire, qui inſtruendus eſt, ne fortuna proſperiore & granditate ſuperbiat aduerſus proximos, quos pro abiectiſſimis habitos mancipia eſſe velit manifeſtiſſimo leuitatis & audaciæ ſuæ argumento, niſi ipſe fecerit, quod debet, nec ſe geſſerit cum clementia erga ſubditos, vt decet, quod eſt, ſe non cognoſcere ſuaque fortuna ſe indignum eſſe oſtendit, cuius turbine fertur extra viam, & tandem in præcipitium, vnde ſe extricare nequit, quod cum Prometheus animaduertiſſet id fratri ſuo Epimetheo homini imprudenti & audaci euenturum in hæc verba prorupit:

--- μή* ποτε δῶρον *Hesiod. oper.*
Δέξασθαι πὰρ Ζηνὸς ὀλυμπίου, ἀλλ᾽ ἀποπέμπειν
Ἐξοπίσω, μή πού τι κακὸν θνητοῖσι γένηται:

--- *ne quando munus*
Suſciperet à Ioue Olympio, ſed remitteret
Retro, necubi mali quippiam mortalibus fieret.

Heſiodus ſub Iouis nomine fortunam intelligit, & per hãc inuentionem innuit ſapientiam, quæ animo leuiſſimo ſuadet, ne fortuna ſua in minores abutatur, cui non confidat nimium, quod quo proximior eſſe & fauere Principi videtur, & animum arrogantia attollit, eo magis ſubditorum animos longe alios eſſe, & ab affectione inermes faciat, vnde nullum eſt obſequium, & tandem

ſubditos vel inuitus redimere, & miniſtros pretio ad officia demulcere cogitur! nec abs re, quod Seneca ſcribit,

* in Oed.

*Vt * alta ventos ſemper excipiunt iuga,*
Rupemq; ſaxis vaſta dirimentem freta
Quamuis quieti verberant fluctus maris,
Imperia ſic excelſa, fortunæ obiacent.

At dictum nihil moratur, cum ſemper obediunt? non ita, mercenarius non obſequitur, tantum ſuę vocationis penſum abſoluit, ratus ſic ſe definito munere, quod certo pretio mercatus fuit, ſi metam non tranſilit, recte perfungi! qui laborem vendit, non obſequitur, quod herum ſuum, qui operam dedit, deuinctum ſe habere arbitretur, vt & ipſe deuinctus eſt, cum contractus ſit mutuus & reciprocus, obedientia † vero pura

6\. ac ſimplex. Ea eſt diſpoſitio faciendi, quicquid alteri placuerit, quem propter virtutem colimus & honoramus, cuius ille finis eſt, vt ex corpore atque animo morigerari queat, mandatis audientiſſimus, & ambitione ſua gloriam laudemque nanciſci: at non ita cum eo eſt, qui auri pondere officiũ conductum facit, cum quicquid facit, in ſuum commodum ſe feciſſe putat, non vt hero, cuius negotia gerit, adlubeſcat, ſed ipſam mercedem accipiat, ſolutumque pretium habeat: & vera obedientia ſe dedit virtuti, quæ tam gratioſa & amabilis eſt, vt nihil nõ

fiat

fiat amoris gratia, cui inseruimus, quam zelo sequimur, pro qua vitam amissuri essemus, quod vtique non est, vitæ suæ prodigum esse, sed sacrificio vitam offerre, vt ita maxima sit inter virtutis fortunæque maiestatem differentia; Princeps virtute magnus possidet zelum subditorum, qui vero fortunæ beneficio magnus est, corpus possidet, qui subditorum amorem &affectionē possidet, nonne eo maior est, qui omnes mundi diuitias in vastissimos aceruos extruxit! sic omnis stat sententia, & nemo inficias ibit: erudiendus itaque Princeps, vt ad maiestatem ascendat magnanimitate, prudentia, clementia & iustitia, non arrogantia cum virtute & scientia iuxta Diotogenis opinionem eat ad cœlum & sidera vertice feriat, & quo quis altiora capessit, eo confidentius, si in elemento suo atque aere subsistit, probe ac considerate agnoscit, nihil se à propitio numine habere, quod non sit purum beneficium, cuius rei causa non sibi gloriam tribuere, sed numini gratias agere debet, quem si ob feliciorem † successum humanasque 7.
perfectiones gloriari vides, memoriæ & disciplinæ inculcandum, quod Agamemnon ad Achillem cæteris omnibus neglectis ob suam præstantiam gloriabundum dixerat:

Εχθιστος* δέ μοι ἐσσὶ διοτρεφέων βασιλήων, * Hom. Il. 1.
Αἰεὶ γάρ τοι ἔρις τε φίλη, πόλεμοί τε, μάχαι τε.

Εἰ μάλα καρτερός ἐσσι, θεός που σοὶ τόγ᾽ ἔδωκεν:
Inimicißimus autem mihi es à Ioue nutritorum Regum,
Semper enim tibi contentioq; grata, bellaq; pugnaeque,
Si fortis valde es, Deus certe tibi hoc dedit.

Ordine non intermiſſo inſtruendus quoque eſt, ne ſibi quicquam atttribuat, ſed exordium finemq; actionum, Deo acceptum ferat, à quo viro vires virtutemque habet, præſertim cum ſe deſtitutum putat, quod humanum ſit, perturbationibus miſeriiſque eſſe ſubiectum. Homerus itaque Achillem ſapienter & frequenter ita proloquutum adducit:

* Hom. Il. 1.

--- αἴ κέ * ποθι Ζεὺς
Δῶσι πόλιν Τροίην εὐτείχεον ἐξαλαπάξαι:
--- *Si quando Iupiter*
Dabit vrbem Troiam bene muratam debellare.

Alibi agnoſcit numinis propitii gratia hoſtes deuictos ſuccubuiſſe:

* Il. [illegible]

Ἐπειδὴ * τὸν δ᾽ ἄνδρα θεοὶ δαμάσασθαι ἔδωκαν;
Poſtquam hunc virum Dii domandum dederunt.

Python optime ac modeſte educatus, cum Cotys Rege deuicto ab Athenienſium Oratoribus ob virtutem ac prudentiam pro roſtris laudaretur, reſpondit Athenienſibus, non ſe poſſe de tanto facto gloriari, quod crederet numen aliquod tam inſigne facinus Pythonis dextra perfeciſſe, quo maio-

rem

rem ille promeruit laudem, cum lætitiam, quæ ex actionibus generoſis procedit, & quandoque ſapientis animum ad arrogantiæ titillationem irritat, dextre cohibuiſſet ac domuiſſet: & ſane qui laude moueri non potuit, ob tam ingens diſcrimen ſe imperterritum fuiſſe commonſtrauit: ſunt delitiæ laudis, quam quis à virtute habet, res mundanæ, quæ hominis mentem emouent ad ſuperbiam adduntque oſtentationis pruritum, vt, ſi quando occaſio nulla eſt, ſe laudet: non tamen ſemper dedecet Principem de ſe loqui, quod cum ratione ſobria fiat, vt bene agendi deſiderium incitet ac producat: verba † itaque cum opere iuncta habent efficaciam ad virtutem in eorum animis generandam, qui loquentem audiunt; nec verba tantum ſunt, (vt ſcribimus) ad virtutem exhortationes, ſunt, quæ cuique ad inſtitutionem prodeſſe queunt, ſin actio deeſt, ſola vanitas ſupereſt, cui fides nulla habetur, ſed effectu ſubſequuto, quæ Princeps dicit, vana vtique non ſunt, & quod ſuum eſt, non immerito laudat: habet ex ſe non fucatas ſuę laudis merces, quas ſub apricum exponit, vt omnes viuam ab authore habeant imitationem, eamque ob cauſam Neſtor apud Euripidem non acerbius redarguit Aiacem, quod cum nimia oſtentatione de rebus ſuis fortiter geſtis narraſſet,

quod

quod quem multa egregie præstitisse non ignoraret:

Incuso te minus, nam recte agens, male
Loqueris.

Sin pura ostentatio fuisset, cum obiurgatione loquentem increpuisset, verum, vt, quæ loqui non dedecebat, locutum audit, obiurgat tantum dedecore non seruato, qui eiusmodi est, ne de se ita loquatur, & auditorum opiniones persuasionesque suspendat. In eo frænis iuueni non laxatis coercendus est, etiamsi nonnihil honestum facit, cum in excessu sit arrogantia & ostentatio: sed licitum est iactare & de laude ac virtute sua loqui, si parum inest audaciæ, & sunt milites ad pugnam timidiores & hostem perterrere frigescunt. Antigonus Rex cum vel inuitus prælium cum Ptolomæi Regis duce commissurus esset, è nauita accepto nuntio, hostes nauibus esse instructissimos & maiore copia paratissimos, respondit, & me, quem presentem vides, quantum numerum equare arbitraris? non fuit † arrogantia, quo sermone cæteros milites ad ignauiam pene luxatos excitaret. Sic magister ille magnus præceptorum, quæ ad Principis institutionem multum proficiunt, Achillem loqui arrogantius cum summa suiipsius confidentia voluit:

Hom. Il. 15. --- οὐ* γὰρ ἐμῆς κόρυθος λεύσσουσι μέ-
τωπον

Ey-

Ἐγγύθι λαμπομένης.

-- *non enim meæ galeæ vident frontem*

Probe splendentis.

vbi singulare certamen cum Ænea ineundum est, inquit Achillem maiorem hostis sui commiserationem quam metum habuisse: & similiter Vlyssem in Cyclopem excœcatum cum laude sui hæc probrosa verba dixisse:

Κυκλωψ, αἴ κέν * τις σε καταθ' θνητῶν ἀνθρώπων * Hom. Od. 9

Ὀφθαλμοῦ δ' εἴρηται ἀεικελίην ἀλαωτύν,

Φάσθαι Ὀδυσσῆα πτολιπόρθιον ἐξαλαῶσαι,

Υἱὸν Λαέρτεω, Ἰθάκῃ ἔνι οἰκί' ἔχοντα:

Cyclops, si quis te inter mortales homines

Oculi interrogauerit indecentem cæcitatem,

Dic Vlyssem vrbium-euersorem euulsisse

Filium Laerti in Ithaca domum habentem.

Quos extra terminos nulla gloriandi gratia & honestas est, vt fortunæ, bonorum, & opum, cum sint leuissima nulliusque pretii, 10.
quo si venturus esset, idem † obiiciendum, quod Alcibiadi Socrates, qui cum sibi ingentes esse diuitias locaque elegantissima in vrbe ac rure iactitaret, Athenis per totam vrbem deducit, & in charta omnem prouinciam ostendit, qua explicata interrogat Alcibiadem, vbi Græcia esset, quod cum facile designasset, Atticam monstrare iubet, quod cum itidem fecisset, tandem quoque, vt sua

sua

ſua exhibeat, rogat, negat ille, pictorem non occupaſſe animum in tantis minutiis pingendis, cui Socrates, cur igitur gloriaris in re tam exigua, quæ videri non poteſt, & ſub picturæ vmbra obruitur: quæ de Principe magno magnoque imperio dici non poſſent, vt tamen ſeſe iactitat in re nullius pretii, quaſi magnum aliquid ſit, in numero eorum, quos ſcriptura præteriit, cenſendus erit, ſin vides ſummum eius bonum in opibus eſſe, & ita animum paſcere, vt vana gloria & ambitione turgeſcat, qualem fuiſſe perhibent Crœſum Regem, qui propter ingentes diuitias ſe maximum totius mundi
12. Regem dicebat, demonſtrare † conueniet vile vtique ac ſordidum illud eſſe Principi, quod minus appetendum ſit, vt opes ac theſauri, quorum ſordes, cæteras fere omnes actiones, ſi tenacior eſt eorum cupiditas, turpiter inquinant, gloriam vero, quæ à virtute venit, debere ſolum eius nutrimentum & deſiderium eſſe, cum Minerua à Neptuno filiis Neſtoris non ingentem auri vim, ſed honorem, cęteris diuitias dari roget, ita conceptis precibus:

* Hom. Od. 3. Κλῦθι *Ποσείδαον γαιήοχε, μηδὲ μεγήρῃς
Ἡμῖν εὐχομένοισι τελευτῆσαι τάδε ἔργα:
Νέστορι μὲν πρώτιστα καὶ υἱάσι κῦδος ὄπαζε,
Αὐτὰρ ἔπειτ' ἄλλοισι δίδου χαρίεσσαν ἀμοιβὴν.
Audi Neptune terram continens, neq; inuideas

Nobis

Nobis supplicantibus perficere has res:
Nestori quidem primo & filiis gloriam præbe,
Cæterum postea aliis da gratam remunerationẽ.

Principes quique boni possessione bonorum posthabita honorem semper præuium esse voluerunt, actionibus ad gloriam, quæ à virtute est, potius erectis, quam ad desiderium colligendi ea omnia, quæ tenacissima manus auariter ad se trahere posset. Alexander Magnus nominis sui immortalitate ob ingentes belli conatus, & res felicissime gestas tantopere captus fuit, vt acceptis subinde nouis duces suos maximos triumphos ducere, & omnes eo tendere, vt Regi suo possent satisfacere, exclamarit, nihil suauius ac iucundius auribus fore, quam audire Homerum reuixisse, vt olim Græciæ Principum res gestas, sic Alexandri præclara facinora laudesque scripturum. Agesilaus quoque, cuius lauri nunquam immarcescunt, ostendit honorem bonarum actionum sibi maximæ curæ fuisse, cum inquit ad suos, qui de opibus & maiestate Persiæ Regis honorifice sentiebant, Persam non esse maiorem censendum, nisi qui simul virtute maior sit, quem inferiorem fuisse effectus prodidit, concussis enim hominum ducentis millibus, cum in Asiam quindecies mille vel circiter, qui ingentes hostes sustinebant, secum deduxisset, victor & superior fuit.

CAPVT XIII.

De adulatoribus à viro bono internoſcendis.

1. *Turgeſcere Principem amore ſuiipſius, quem adulatio malignitate explere videtur.*
2. *Virtutem blanditiis non poſſe demulceri.*
3. *Adulatores eſſe cum fure nocturno comparandos.*
4. *Eſſe veriſsimum adulatores noſcendi modum, habere ſui cognitionem.*
5. *Adulatores magniloqui.*
6. *Honorum immodeſtiam Principi eſſe diſpendioſam.*
7. *Nimios honores eſſe corrigendos.*
8. *Præcipuus & ſingularis adulatores cognoſcendi modus.*
9. *Adulatores, qui ſe ad mores componunt.*
10. *Erraſſe Plutarchum in hoc tit.*
11. *Deteriores eſſe, qui affectus imitantur.*
12. *Vt ſe gerere apud Principem debeat vir ſapiens, ne pro adulatore aut ſuperbo habeatur.*
13. *Eo deteriorem illam eſſe adulationis ſpeciem, quæ mixtam habet loquendi licentiam.*
14. *Adulatores eſſe plerumque calumniatores.*
15. *Alexandri facinus nihil ad Principis præcepta & inſtitutionem facere.*
16. *Quid faciendum Principi ad adulatores cognoſcendos.*

17. Ve-

DIximus sui ipsius amorem, esse quasi infantiam in animo Principis, captu & deceptu non difficilem à rebus speciosissimis, quæ à fortuna sua habet, vnde ea causa est, quæ adulatoribus aditum facit, differentia tamen † est, quod sui ipsius amor, si præter fortunæ granditatem nihil aliud sibi blãdiatur, turgescit quidem, verum non tanto veneno nec humore maligno ita perfunditur, vt vanitate assurgit, & cum Principem ad sui cognitionem venisse videt, subrepit & se subducit: Sunt adulatores propter impudentiam deteriores, appellunt in portum amoris, quem quisque de se habet, & ad affectuum arbitratum proditionem conantur; ideoque quidam è veteribus dixisse fertur, si cui suæ fortunæ blandimenta placerẽt, huic nimiam caliginem esse, adulatores vero excæcare & visum rationis adimere, eorumq; sermones, vt ait Salomon, esse molles, & cor ac viscera lædere, cui fides maior, quam cuiquam mortalium habenda, quod domestica experientia eiusmodi homines probe nouisset, præmonuit singulos sub maxima for- 1.

tuna latere adulatores, eosq; è naturali ambitione fieri, fiscum Principis linquere non inexhaustum, vt vere sunt ærarii hirudines, meliora ac suauiora ex animo sugere, austerum & insipidum relinquere, qualis est salsus humor, quo acescat nutrimentum in affectibus, & tandem animus fiat pertusus ex ossibus sublata medulla, quæ ipsa ratio est, sic leuiorem factum aures faciles, si quæ ad ementitam veritatem persuasuri sunt, præbere, vbi vident in amicitiam Principis nonnisi per virtutem esse aditum, per affectus experiuntur blanditiis suauissimis, quæ via procul dubio facilior est ac breuior licet deterior, cum affectus obuiam sibi factos excipiant, & quæ foris sunt, fucato & cerussato sermone illiniant, in interiorem vero partem nihil admittere queant, quod virtuti non affectibus conuenit, qui ceu febris & combustio in animo refectionem adulationis remedio foris quærunt: longe aliter virtus † agit sedatior magnanimitatis plena propter securitatem & confidentiam, quam in se habet: hæc est ipsa regina maiestatis plena, quæ vt audiat, & blanditiam exosculetur, non se demittit, cuius anhelitum verelur, meritis suis iudicium poscit, nec adulatoribus se dat obuiam, vt semina adulationis ferat, quæ ipsi demessuri in sinum reciperent; habet maiorem grauitatem, quod existimet,

ìſtimet, quicquid præuenire cogetur, eſſe imbecillum & fulcimento indigere, vt ſunt affectus, qui à ſeipſo ſe ſuſtinere nequeunt, illa hoſpites ſuos comiter excipit, qui ferunt veros honores ceu ſua ornamenta ad exornandam exquiſitiſſima, non laudes ad decipiendam mentitas, quæ quidem ſentientibus adferunt titillationem inflammationi proximam, vnde tantam habent voluptatem, quantam ſcabies ſcabendo. Nemo eſt mortalium, qui prurientem vredinē in honoribus fictitiis ac mentitis melius ſeruare queat, quam adulandi gens ſapientiſſima, non ita ad vnum omnes ſentiunt, vt quam remediis tollere nolunt, augeant & maiorem faciant. Antiſthenes inquiebat, vt meretrices ſuos amatores vellent, præter ſapiētiam, omnia habere, idem apud Principes quoque adulatores facere, quibus ingentes diuitias optant, vt ſua portione non deſtituantur, cuius cupiditates videre inflammatas deſiderant, vt ex iis ſibi ſatisfactio prodeſſe queat: ſit licet cum ratione ſermo, cui iudicium & prudentia lucem addidit, ab eo penitus abhorrent, cum ipſi † fugiant diem, & ſe erga Principes gerant, vti fures nocturni, qui habent ſubtectas faces, vt ſi ad furtum opus ſit effulgeant lucemque emittant; ſic illi per obſcuros Principis affectus eunt, viſuque acutiſſimo quo haud grauate incli-

net, obſeruant, vt quem laude & blanda approbatione ducant, quaſi ficto lumine, ſi pedica ceperint, faciant degenerem & veros honores faſtidire & viros bonos, qui liberum ſermonem & confidentem habent, odiſſe, quod Ptolomæum Regem feciſſe legim⁹, qui poſt Patris diſceſſum noluit Cleomenem, cui ſoli ex aulicis virtus multum curę fuit, audire libere loquentem, ſed diſſolutione factus deterior inter adulatores officia diſtribuit, habuitque in domeſtico famulitio Oenenthem lenonem nequiſſimum.

At videndũ num ſuperſint remedia, quibus Princeps ex adulatorum pedica ſolutus eſſe queat, ſi videlicet in ipſa pueritia ducitur ad ſui ipſius, non ad maieſtatis cognitionem, vt fit plerumque blandimentis, ſummum illum eſſe totius mundi Principem, dextramque fulminantem, quicquid modo attingat, eſſe exuſturum: Illud eſt, quo abſtinendum erit, non ea licentia, vt pede fortunæ, ſed virtutis ſe dimetiatur, ex ſui enim cognitione † eſt alterius cognitio! ſic diſcet punctum, quo iuſtos & legitimos honores collimare debet, vt ille Ageſilaus Rex, qui noluit à Thaſiis dedicati templi & ſacrificii tanquam à Deo oblati honores ſibi fieri, quæ repulſa eo maiorem laudem meruit, quod arrogantiam affectatam non haberet,

ſed

ſed emotę mentis homines redargueret; ſciſcitabatur ex oratoribus, num cœlo aſſcribere & homines indigetes facere poſſent, quibus affirmantibus, ſubiungit, ergo à verbis ipſis auſpicamini, & ſi Deos feceritis mihi perſuaſurus ſum, me veſtro nomine ac gratia ita eſſe, quo eorum arrogantiam & blandimenta, quibus arrogantem efficere conabantur, probe caſtigauit. Vera ſane illuſio voluiſſe non debitos honores in hominem conferre, ſpectat ad probum Principem honoris humani faſtigium, diuinum aſſumere vitio vertitur, vt in ſuperiori cap. dictum, ne tales quærat, aut vllo modo appetat; in hoc cap. demonſtratur, ne ab adulatoribus fieri honores permittat, quos licet non deſiderauerit, cum æque vel magis indiſcretus ſit, ſi quos admittit aut deſiderat, quod deſiderium honoris inordinati ſit primus motus vagus hominis ambitioſi ad retinendum & coercendum difficilis, admittere vero ſit conſenſus perfectus & cupiditatis ſententia, vnde illud eſt inter iudicium ac deſiderium, nec pugnam amplius nec conflictum eſſe, rationemque deiectam & ſub inſania proculcatam, qua tantum læſus ſit animus, vt potius ad veri honoris vmbram, quæ adulatio eſt, quam ad ipſum honorem currere impellat, quod maior ei eſſe videatur, cum eadem fere cum corporis vmbra ſit quam lon-

giorem ipſo corpore ſolem effeciſſe arbitratur, quæ vti verum corpus non eſt, ita adulatio quoque verus honor eſſe nequit: Inter omnes, qui Alexandro proximi erant, nemo præter Lyſippum ſtatuarium fuit, qui verũm honorem, quem dextrâ lanceatum depinxerat, aſſignaſſet, cæteri vanis vmbris imaginationi ſatisfecerunt, ita vt arrogantiorem Regem facerent dextra fulminante in ſtatuis efficta.
5. Sunt verba, † quibus Principem adulatores alloquuntur magis exitialia, ſi diuinum, qui maieſtatis plenus eſt, vocant, quem dicunt diuine feciſſe & dixiſſe, qui eleganter dixit fecitque: ſunt viuæ picturæ ac imagines, quæ oleo imprimunt in animum fatuas fictiones, cum pictura nihil aliud ſit, quam viſio & fictio, cæteroquin non ſuauis, nec accepta foret, niſi ipſa inuentione & adumbratione, vnde illud malum eſt, vt ſenſu guſtuq; moderati honoris ſublato diuinum ex adulationibus capeſſat: & à poetis præſertim qui non acquieſcunt modo in terra imperium eius eſſe, nedum in cœlis, ſuiſque verſibus credulum demulcent, cum nemo tam deliberati conſilii, nec ſuiipſius cognitionis ſit, veluti Antigonus Rex, qui quendam poetam Hermodotum propter maximam adulationem, quod in verſibus Regem vocaſſet Deum Soliſque filium, redarguit, inquiens, quod, qui pelues pertuſæ ſellæ

purga-

purgaret, contrarium probe nouisset, & sane animaduertebat, se longe alium esse, quã istum talem, qualem insanus vates, vt auribus placeret, poemate suo expresserat: Et nemo facile habeat tantam modestiã, quantam iunior Dionysius, qui perspecta sua cõditione cum videret in publica Deorum inuocatione pro se fieri adorationes, omnes à precibus desistere iubebat, quod eiusmodi blandimentis pro salute Regis à Diis deposcenda Regi imprecarentur, qui actus notatu dignus indicat probam suiipsius cognitionem, cum ferre non posset ea, quæ plures alii in vitium traxerant, vt Lysander ille, in cuius honorem Samii publice decreuerant, vt festa Iunonis Lysandria nuncuparentur; an non extrema in hoc Principe cœcitas fuit, Demetrio non dissimilis, cui maxime volupe erat ab Atheniensibus affici magno honore vel potius adulatione, qui Senatus edicto decernebant, vt sacris vexillis Demetrii effigiem insertam pro Diis suis tutelaribus circumferrent, vnde tãdem factum, vt cum multis aris in Attica à vulgo erectis vanisq; effusis honoribus in multos laqueos inductus & fere ad insaniam adductus esset, ex inuidia vicinorum condemnatus tam à suis, qui in puppa ventos minus secundos esse videbant, quam ab aliis aduersa pateretur. Addit Plutarchus, Deos quoque succensuis-

ſe ob tantam huius Principis impudentiam, eo quod cicuta proxima aris Demetrio ſacris ſtaret, tametſi tellus è ſemine in humum immiſſo hanc herbam non produxiſſet, vnde factum ſiniſtri ominis augurium, quod ceu ipſa cicuta eſſet exitialis & lethalis, ita
6. ſibi ab honore † audacius accepto interitus ac naufragium foret: eheu miſeri Principes, quos tantus amor ob granditatem ſuſpectus inſigniter decepit, quicquid enim rationem excedit, non amoris nec beneuolētiæ indicium eſt, quod honor, qui ab affectione procedit, plerumque cum modeſtia fiat; ex quo apparet, ſubditos aut ſibi metuiſſe, aut vos decipere voluiſſe, qui aras cōſtituebant, vt vos ceu victimas immolarent ad auerruncandam iram, & iniuriæ pœnas, quam veſtri adulatores Diis ſuis, quibus vos exæquarent, feciſſe arbitrabantur, non conſideraſtis, quod qui vos vano honore & ſertis non odorantibus proſequebantur, tanquam tauros ad proximum carnificium coronatos per vrbem duxerint, fecerintq; ſtatuas aureas & argenteas, quę fulmen tridentemque dextra ferebant, vt eſſent fœdiſſima ad quamcunq; proluuiem vaſcula, & quod cœteris deterius, æternas maculas in veſtra poſteritate vobis inuſſerunt, tam peſſimi authores, vt viuæ imagines, quas poſt fata ſuperſtites reliquiſtis, opprobrium & infamiā im-

impudentissimæ vestræ arrogantiæ haberẽt: defodiebant sub humum Athenienses honores Demetrio exhibitos, Syracusani vero læsis & effractis sepulturis tyrannorum honores & adulationes in filiarum libidine turpiter vindicabant; ipsa tamen Græcia intactos & illæsos Pompeii honores ceu virtutis & modestię monumentũ conseruauit, quod reuersus ex Asia cum maximis triumphis tantos vestris non dissimiles honores sibi fieri negaret, facta Athenis mora, vt viros fortes & expertos inuiseret, qui suffragiis suis hunc honorem tam extra quam intra vrbem constituerant affigendum! *Quatenus hominem te esse nosti, eatenus es Deus.* An non hoc est nimios honores abolere eosque virtutis ac modestiæ auspiciis immortalitati & perennitati consecrare. Quod exemplũ Princeps iuuenis † ad imitationem habeat, vt, si honores ab excessu vindicat, infamiam adulatores, ille honorem sentiat, qui actiones suas efficiet nobiliores, quam si sub squalore & sordibus adulationis mansisset; vt enim exiguam puri auri massam aurifaber facilius ducere potest, fitque opus magis elaboratum, quam si minus perfectam habet quantitatem, ita quoque Princeps, si exiguo honore absque adulatione acquiescit, nullum est dubium, quin latissime sese effundat, totiq; vitæ multum splendoris addat. 7.

 At

At cum sui & adulatorum cognitionem ita perspicue habere nequeat, oportet docere Principem, vt ex vultu, habitu & gestibus iudicium ferat: aulicis † adulatoribus familiare est, Principem laudare & adulari, præsertim forma exteriore, incessu, elegantia, vt ferunt mores illius Terentiani parasiti:

* Terent. in Eunucho.

*Est genus * hominum, qui esse se primos omnium*
rerum volunt,
Nec sunt: hos consector, hisce ego non paro me vt
rideant,
Sed his vltro arrideo, & eorum ingenia admiror
simul,
Quicquid dicunt, laudo: id rursum si negant,
laudo id quoque,
Negat quis, nego, ait, aio, postremo imperaui ego-
met mihi,
Omnia assentari: is quæstus nunc est multo vber-
rimus:

Laudare exquisitissimam comam, sin nouo modo incedit vestitus, vestem optimè sedere, exemplo Adulatorum, qui cum viderent Agrippam die quodam solenni vestes habere auro & argento téxtili insigniter fulgentes instar solarium radiorum, exclamabant, lumen illud esse diuinum, quod è corpore emicaret; placuit quidem Principi adulatio, sed cum conspicaretur, bubonem vertici suo imminere, in animi angustias & mærorem delapsus cœpit paulò post decumbere, &

re, & æger adulationem, qua deceptum ſe homine maiorem eſſe perſuaſerant, acerbius increpuit: quæ adulatio Principe indigna eſt, nec cõuenit eiuſmodi fabuloſa narratione animum præſentis demulcere; imo de virtute ac ſapientia loqui vel ſaltem honeſtis exercitiis aut re quadam, quæ ad excitandum animum prodeſſet: nihil enim tam fatuum eſt, quam imprudenter talia effari, cum illud fœminis potius, quibus curioſius eſt ingenium, quam viris magnanimitate maioribus conueniat.

Altera † adulationis ſpecies eſt, qua Principem ſibi demerentur, vt non diſſimili veſtitu incedant, ita barbã & comam vti ſuam probe fingant, geſtuſque omnes imitentur, Alexandri adulatores habuerunt obtortum collum, quod ille cœlum verſus intuendo obtorquebat, & qui Dionyſio erant proximi, ſe obtuſo viſu laborare aiebant, cum acies oculorum Regi non eſſet luculenta: ſic dolet cum Principe adulatorum caput, aures, viſcera, renes, totum corpus, & ſe variant mutantque è forma in aliam inſtar aquæ, quæ è vaſe in aliud transfunditur, figuramque vaſis recipit; non tamen vniuerſale eſt, quod, qui Principis voluntati obſequuntur, eumque ſequuntur ac imitantur, ſint adulatores, cum in multis honeſte aſſentiri poſſis, vt ſi venationis deditus eſt, venantem

&

& ipſe obſeruantior audias & ſequaris, & ſane egregia exercitia, quibus ſeſe recreat, cuique non ſolum arridere, verum etiã obſequentem incitare & laudare debet. Errauit itaque † Plutarchus, cum inquit, eſſe adulatorem, ſi quis ſimulet ſibi venationes placere, quæ Principi delectationem adferunt; ego aliter ſentio, vbi talem te præſtas, quod rem per ſe laudabilem ames, maiorem habebit voluptatem animumque ſuum lubentius in ea occupabit, cum hominis deſiderium non tam ſua quam cæterorum voluptate acquieſcat. In Olympicis ludis cum iuuenes Principes mutuo curſu decertarent, non ſatis fuit, vt victoriam acquirerent, verum ſpectatores applauſum laudeſque dediſſe maxime placuit, quę animos attollunt, & ad audendum maiora incitant: Fuit enim corona quam olim ab honore victor habuit, finitis exercitiis victoriæ coronandæ deſtinata, ipſa vero approbatio & laus ad lætitiam facit, eamque ob cauſam ad excitandum Principem illud facere nobis conuenit: at eſt in caſibus, vt dictum fuit adulatio inhoneſta, quod ex ea ſit affectio ad quæuis mala procliuior, vt cui natura arrideat, ſi quando videt adulatores defectus Principis ſui imitari.

11. Huiuſmodi † adulatores adeo noxii non ſunt, veluti, qui ad imitationem affectus

coſdem

eoſdem produnt, vitia laudant, & adulantur, ſe næuos habere maiores, vt ſi Princeps bene potat, de grandiſſimis poculis multos audies, nunc vini generoſitatem laudare, Hiſpanicum eſſe excellentius, ſi doctos literatoſque odit, inquiunt rudes aſinos ipſamque barbariem præſtare, olidos eſſe atramẽtarii feros, ſi timidus eſt, ſunt in perpetuo metu, formidante, formidant, ſtante ſtant, cadente cadunt & ipſi, quo irato, iraſcuntur, ſi deditus eſt meretriciæ libidini, obſcœni ſunt feſcennina licentia, nec ſe poſſe abſque ſcortis viuere & exoſum ſibi ceu peſtem eſſe coniugium aiunt, ſi deſidioſus eſt, ſe nihil agere poſſe, ſemper ſibi feriandum ac deſidendum eſſe.

*--- adulandi * gens prudentiſsima laudat* * Iuuenalis Sat. 3.
Sermonem indocti, faciem deformis amici,
Et longum inualidi collum ceruicibus æquat
Herculis, Antæum procul à tellure tenentis.
Miratur vocem anguſtam, qua deterius nec
Ille ſonat, quo mordetur gallina marito.
Natio comœda eſt. Rides? maiore cachinno
Concutitur. Flet, ſi lachrymas aſpexit amici,
Nec dolet. Igniculum brumæ ſi tempore poſcas,
Accipit endromidem: ſi dixeris, æſtuo ſudat.

At ſi qui proximi cuicunque voluntati ac libidini non obſequuntur, fauori ſuo repudium miſſum iri vereantur? non ſibi perſuadeant, cum in omnibus rebus licet aſſentiri

&

& placere nequeant, ille consilio & ratione non defecisse videatur, vt eos minus æstimet ametque: verum vtique est, non fore liberum accessum ad istiusmodi acta, quæ deteriore consilio Princeps probauerat: in quo
12. casu non tamen ille † deserendus, nec resistendum erit pertinaciter, vt habeas existimationem viri probi ac iusti, sed leuiter à partibus standum, non ad finem, vt cognoscere queas ex serie & progressu deliberationũ nũ culpa sit ab ignorantia aut corrupto iudicio, quod in imis fontibus & affectione lateat, sin quæ erumpit, sapiens perspiciet, vnde veniat, quo eat, & qui effectus emergere queat, cui remedio meliore subueniet, quam si originem eius, vt hominem probum efficiat, contundit aut cursum non impedit, ne in adulationis suspicionem veniat: aquam per canales suos longe à fontibus ductam facilius alio diuertere potes, quam quę ex ipso capite scaturiginis ebullit, cuius cursum si frænare conaris, aliunde latices erupturi sunt, similiter quoque pessimas deliberationes, nisi initio fiat acerbior oppositio, facilius easdem remoueri posse certum est, sed mutare cum possis sententiam, bonum vtique & salutare esset, vt sentiat imperium suamque maiestatem, tempus vero emollit cursum & sapientes castigationes ardorem temperant: quis nescit voluntatem Prin-

Principis à cæteris diſſidere, & facto tumo-ris indicio poſſe inhiberi, malum fit incura-bile, niſi, qua pars ſincera eſt, reſcindatur: quam primum naſcitur inflammatio, miti-gatoriis ematureſcenda eſt, vnde fit quan-doque vt per faciliorem partem præter o-mnem ſpem erumpat; ſi crudum vulnus eſt, manus adhiberi nequit, niſi cruore pollua-tur; vbi tandem ſapiens viderit, malum fie-ri continuum, & in gangrænam tumeſcere, accedat ad Principem, ne pro adulatore ha-beatur affectus pro ratione moderaturus, quos diligenter ipſe perſpiciat ad emollien-dam violentiam, conuerſetur cum Princi-pe, & ſi aliquid depoſcit, vt eo melius ad re-media animum eius inducat, petitioni aſ-ſentiatur: Ita Piſo magni nominis medicus laborantis Romanæ reipubl. fecit docuitq; omnes optumates Principũ & aulicos pro-ceres ſic ſe flectere debere, artificia adhibe-re, & ſi neceſſitas exigat, à recta via diuertere in obliquam, vt ad Principis ſui felicitatem & vtilitatem perueniant: inquit Tacitus, quod nunquam fuiſſet author ſeruilis con-ſultationis & opinionis, rebus, ſi opus erat, cum ratione, via tamen non ſemper breui & recta moderatis. Adulatores vero maxime culpandi, quibus Principis conatus peſſimi perplacent, & optimos eſſe ſimulant, hume-riſque ſubnituntur, vt effectum ſortiantur, ſi

quæ

quæ vitia laudant, virtutemque prætexunt, si prodigus est, liberalem dicunt, auarum vocant frugalem, vti ipsam Phalaridis tyrannidem, inuidiam hominum nequissimorũ, & Anthonii delicias vitamque dissolutam dixerunt lætitiam, venustatem & humanitatem, qui non parum attingunt affect⁹ Principis, nec, qua lubrica via itur, euntes retinent, quos potius eo ducunt, viamque diligentia exæquant.

13. At species pestisque adulatorum † exitialior est, & cognitu difficilior, quod blandiloquentiæ addant loquendi libertatem, boni ministri officiũ facturi, quos per omnem faciem vides sudabundos, labore feruescere, & simulare se de negotiis heri esse sollicitos, vultu angusto & deliberabundo, gestu hominis laboriosi, qui laborem exudet: si periculum fit, nihil liberale, verum ac simplex reperies, quicquid agunt, non in heri, sed in suum commodum faciunt, non vt ei prosint, quem intercipere & sibi diuitias acquirere in domestico famulitio proximi laborant, si quæ dant consilia, sunt vana, & sua similitudine quam proxime ad cibos accedunt, qui nec sanguinem nec spiritus augẽt, nec vigorem viresque neruis afferunt, sed laxato ventre carnem efficiunt mollissimam, sic illi suis consultationibus affectus excitãt, & Principem efficiunt insanum, mollem ac effœ-

effœminatum in bonis actionibus, dissimulant se libere consulere, & si quando vident prauo iudicio & cœco desiderio commotũ consulentibus succensere fortiter, poplite flexo & insigni blandimento laudant eius conatus esse maiores quam consuluissent, & affectus obseruãt in eo non dissimiles Chamæleonti, qui varios omnesq; colores prę-ter album sumit, & subinde mutatur, cum longe alii sint non flecti mutariq; cerei boni probique ministri, qui eunt candidati fidelitate ac integritate, nec ex affectibus diuersitatem aucupantur, cui proximi sunt, vt quantum ipsi possint, euntem sustineant, rationisque obseruantiores virtutem animo imprimant, & cum certa moderatione suspicionem & diffidentiam, quam iniquius de suis conceperat, tollant. Sed omnium † aulicorum probo ac sapiente calculo constat, 14.
multos esse adulatores, qui eiusmodi homines habent exosos, eosq; ficto boni viri officio apud Principem calumniantur, si quem vident succensere, & in cæteros suspicionem habere, oleum camino addunt, magis irasci & iniquius cogitare Principem faciunt, cum nequissimi promi-condi habeant multa falsa indicia ac coniecturas, quas vel inuito obtrudunt, & optimi cuiusque virtutem nequitia sua labefactant. Inquiebat Photius Patriarcha Constantinopolitanus, ὅς εὐχερῶς

τὰς ἀλλοτρίας διαβολὰς ἀποδέχεται οὐδὲ τῶν ὁμοίων ἀπέχεται πράξεων, ἡ γὰρ ἐργασία τοῦ ἐπιτηδεύματος εἰς κοινωνίαν φιλεῖ καθέλκειν καὶ τὸν ἀναίτιον, quod, ſi quis eiuſmodi hominibus auribus obſequatur, ſeſe inficiendum eadem veneni lue vereatur, vt tandem factus diffidentior auſit eos, quos ſibi diſplicuiſſe odio habet, audacter calumniari, illud infortunium grande eſt, cui vt mederi poſſit, in ipſa iuuentute diſcat, veriſſimum eſſe axioma, quod ſe cum alterius calamitate in Principis gratiam inſinuent, cum omni laude in vita deſtituantur, qui idem faciunt, quod olim curſores quidam cum in catadromo pro conſequendis brabeis currerēt, vbi cæteros videbant curſu præuertere, dolum & certam cunctationem comminiſcebantur, vt aut currentem detinerent, aut ſaltem ille interſiſteret: alii vero, qui celeri curriculo & toto conatu ibant, clamanti credere non inſiſtebant, curſumque non retroſpiciendo abſoluebant; ſic quoque qui rotunde ac libere officio ac munere apud Principem funguntur, vt & ipſi cæteros præuertāt, omnes virtutis actiones faciunt, nec calumniis nec adulatione alios auocāt, cum nec ferre poſſint nec velint in Principis gratiam ire per poſticam falſamque portam, hoc eſt, per adulationem, quod viro forti aduerſatur, & Principis maieſtati, quæ peſtem apud

ſe

ſe graſſari non ferat. Pelopidas iuſſit adulatores faceſſere, qui deferebant militem iniurias & criminationes multas euomuiſſe, addito reſponſo, quod calumnioſa dicerent, ſiquidem ex actionibus & probitate contrarium conſtaret. Alexander M. cum nuntium accepiſſet, medicum ſuum veneno poculum infeciſſe, acceptum calicem exhauſit, eique literas legendas dedit, quod exiſtimaret, fictam fuiſſe à delatoribus calumniam: qui actus ſummi diſcriminis fuit, vt præceptis Principi tradendis inſereretur, homini † Philoſopho non ita exitialis, qui nominis ſui celebritatem deſideraret, deterior vtiq; Principi, à quo reipubl. ſalus eſt, vitamque eius eſſe ſoſpitem & integram publicitus intereſt, ſin aliter cecidiſſet, omnes Alexandrum inſanum dixiſſent, non itaque neceſſe eſſe arbitror, omnes Principis actiones ad Philoſophiæ præcepta, quæ ad incrementũ conferant, prodeſſe; quas ipſa publica vtilitas, quaſi pondere & libratione æquali inhibet! quod ab Alexandro factum, mortis fuit contemptus & magnanimitas, quæ maximam habuit de ſuis confidentiam, vt ita ille inter Stoicos coronam, cæteroquin virorũ fortiſſimorum præmium meruiſſet; Alexandri vero tanquam Regis inſignis prudentia fuiſſet, verbis non facilem fidem habere, nec vitam ſola de hominis probitate ac mo-

ribus opinione periclitari: ſed quæ nam illa eſt prudentia, quæ contraria virtuti maxime floreſcenti eſſe videtur, cum contraria non ſit, ſe licet pro ſubiecti diuerſitate diuerſe applicet, conſtat enim à prudentia virtutem duci pro temporis & neceſſitatis ratione, hanc moderari fortitudinis & conſtantiæ habenas, aliis laxiores remittere, aliis adducere, & quo quis proximior pugnanti adeſt, eo maiorem eſſe exiſtimationem, non aliter, vt ille laudem habet, qui ducem in medio hoſte non deſerit, ſic in reliquis virtutibus eſt, quæ maiorem habent prudentiam, præ cæteris palmam ferunt grandiorem, licet tantam ſpeciem & ſplendorem non habeant, hæc cunctis rebus adfert temperantiam & Principem inſtruit, ne quid ſuæ gloriæ & maieſtatis, ſed cum vtilitate publica coniuncti honoris gratia ſuſcipiat, quem in
16. omnibus † facit eſſe oculatum, vt videat adulatores, cum nihil conſtans eſſe in actionibus & homines ſuis nequiſſimis actionibus mouere affectus animaduertat, vtque fidem experiatur, præcepta tradit, quibus fingat, ſe minus honeſtum aliquid ire ſuſceptum, ſin videt cæteros annuere, & pro affectuum diuerſo motu ſeſe flectere, quaſi cor-
17. poris vmbram † ſe mouere, quæ ſequentem ſequitur, quam adulatores veriſſime imitari conſueuerunt, qui ſimul atque ſuperficies & lineæ

lineæ non ſe flectunt, nec ſua ſponte ſeſe extendunt, cum ſint intellectuales, & ſe moueant cum corpore, cuius extremitates ſunt, ſic adulatores nec dicunt, nec ipſi facile iraſcuntur, verum in principis ſui gratiam, vt fiant maiores affectus, dicunt, faciũt, & cum eo iraſcuntur: & cũ à nobis dictũ ſit, oportere ſapientẽ virum quandoq; Principẽ audire & ſequi volẽtem, vt non inuito animo ad rationẽ reducatur, ꝙ conſiliũ dediſſe profuit, ſi ferus & auſterus fuit, nec alio modo coerceri potuit: ſin conſulendum Principi eſſet, vt homines, quibus libere fidere poſſet, ad arbitratum ſuum ſeligeret, promerem conſilium, quod Merope in quadam tragœdia ſic ad doctrinam addidit:

Parato amicos in verbis non flaccidos,
Sed improbos, qui blandiuntur auribus
Grate tuis, excludat oſtium domo.

Quod qui tantam habeant in affectione officii, quantam † in bene conſulendo conſtantiam, 18.
rati ſi affectibus annuũt, iniuriam ſincero voto fieri, quod eſt in rerum Principis iuuanda proſperitate, cæteroquin heroicum eſt, & ſingularis in Principe prudentia, ita velle, ne ſapientes de actionibus, quid ſentiant, libere effari vereantur:

Σοφῶν γὰρ* ἀνδρῶν τὰς ἁμαρτίας καλῶς *S: b. ſerm.
Κρίνειν: 44.

Sapientium enim virorum eſt, peccata diligen-

 ter

ter & recte
Iudicare.

Quisquis ille, qui voluit, proximos esse in hoc metu, se sibi metuere, nec posse eorum verba audire ostendit, cuius semper ea sit opinio, sic fieri omnibus vitia sua manifestissima, non ad meliorem frugem emendari, iisdem non dissimiles, qui cum vomicis & vlceribus laborant, priusquam leuiter contingantur, subinde exhorrescunt, sin Princeps sapiens & magnanimus est, audit suorum correctionem, non vt cuique liceat vi-
19. tium exprobrare, qui sacra persona † est, cuius actiones nemo facile attingat, nisi qui proximiores, & quibus præ cæteris maxime confidit: Inter gentilium Deos sola Minerua potestatem & libertatem habuit, quod cum Ioue loqueretur, & iratum reprehenderet, idemque nonnisi prudentioribus apud Principem permissum sit, cum eximia libertate homines discant, vitia obseruare, & audacter ac impune calumniari.

CAPVT XIV.

De ira & vindicta, & illam naturalem esse, alteram non itidem.

1. *Iram omnia vitia ex homine protrudere foras.*

2. Ex-

2. *Explosa Senecæ opinio.*
3. *Differentia inter sapientiam & prudentiam.*
4. *Vnde sit ille ardor pugnantibus diuinitus infusus, de quo Poetæ dictitant.*
5. *Quousque ira sese extendere debeat.*
6. *Duella & monomachias non esse inter nobiles actum iustificationis, sed multum vanitatis habere.*
7. *Homeri versuum interpretatio.*
8. *Iram in homine esse naturalem, non itidem vlciscendi libidinem!*
9. *Cognitionem rerum tollere materiam, quæ iram excitare & causas dare videtur.*
10. *Non ita esse Principi irascendum, vt acerbiora conuitia in quendam inuehat.*
11. *Error Homeri.*
12. *Quomodo ira sit moderanda, quæ ex superbia & vanitate est.*
13. *Et illa sit temperanda, quæ ex immoderatis affectibus est.*
14. *Hæc vero sit amputanda, quæ ab effœminata mollitie est.*
15. *Non recte Phœnicem apud Homerum dixisse Achilli, se quoque iræ fuisse obnoxium & limites præteriisse.*
16. *Dedecere præfectum & præceptorem sua vitia & næuos corrigendo Principi opponere.*
17. *Plutarchum Phœnicis Homerici versum non recte approbasse.*

SVnt quidam in homine motus indicia animi ſedati & naturę, quæ à rationis iudicio temperationem habet: ſunt alii, qui indicant tumorem & inflammationem, vt eſt ira, quæ vitium arguit in corpore humano eſſe, idque foras quaſi vomicam producit, quod affectus, quibus homo eſt obnoxius, commoueat & accendat, ita fiet audacior, ſi cæteros rigide agere videt, ſin auarus eſt, nec
1. ſe poſſe deſideratis † potiri, nec ex voto ſperata ſuccedere animaduertit, in omnes ſtomachari & tumultuari auſit, ſic eſt in cæteris animi affectibus, vbi ira plus caleſcit, ſubita vi accenduntur: at cum reliquis actionibus, quibus virtus ac probitas ineſt, longe aliter ſe habet, quæ iiſdem calorem à ratione temperatum impertitur, & quod nimium eſt, moderatur, cuius flamma, magis elucet, quam quæ in affectibus fumi caliginem habet, & iudicio obſcuritatem adfert, remouenda itaque à Principe, quantum fieri poteſt, apta & idonea ad iram materia, aut ſaltem nimius ardor moderandus, quam penitus ex animo euellere & eximere foret impoſſibile, nec vtique commodum, cum moderata ira iuxta Ariſtotelis opinionem ſit ſtimulus ad virtutem, animique vires, ſi non adſit, euaneſcant & emoriantur, & ratio ipſa fiat otioſa & inconſtans, ceu nauicula, quæ ventis agitata nullis ſubinde, vacillat: longe

aliter

aliter Seneca † ſenſit, vbi inquit, iram ex a- 2.
nimo hominis penitus eſſe tollendam, niſi
euellatur, poteſtate ac tyrannide ſua in ra-
tionem ſæuire, non habita conſideratione,
iram in ipſo corde ſedem occupare, non vti
peregrinam, verum quod ibi naſcentem ori-
ginem ac naturalem poſſeſſionem habeat:
inquit Hieronymus Philoſophus, homines
non ſubſentire naſcentem, ſed natam, cum
originem & progreſſus rerum naturalium
non ſentiamus, non aliter, quam homo, qui
cum maior fit & ſuccreſcit, non ſe creſcere
perſentit, vbi vero maior factus eſt, & ſuc-
creuit, videt ſuam, quam ante aliam eſſe ſta-
turam. Id ſane indubitatum eſt, iram, qua
foris eſt, ſua obiecta habere, quibus irritata
& agitata turgeſcit, ſurgit & in acrimoniam
delabitur, viribus in animo maioribus, vnde
non foras prodit, niſi per compoſitionem,
quæ huiuſmodi eſt, vt verbis non cedat, imo
ipſam habitationem ſedemque retineat, il-
lud tantum exuit, quod rationi noxium, cui
ſubſidia & obſequium pollicetur, ſin inui-
tam cogere velles, in furorem & deſperatio-
nem iret præceps, quod præ cæteris abomi-
nari ac metuere ratio debet, quaſi nouitium
aliquid & exitiale, non tamen imitari con-
uenit illum Thraciæ Regem, qui, quod vi-
num faceret homines temulentos, omnes
vites extirpare & excidere iuſſit: tollenda

 eſt

est sola, ferocia, superbia, & quicquid animum combustione macerat, ne vires fiant enerues: prodest ira moderata ad fortitudinem ipsamque iustitiam:

*Stob. ser. 20.

Νῦν σοι * πρὸς ὄψιν θυμὸς ἡβάτω γέρον,
Νυνὶ δ᾽ εἰ ὀργὴν ἰλῶικ᾽ ἔνδικον, λαβεῖν:
Nunc in facie tibi iracundia efflorescat, ô senex,
Nunc irasci conuenit, iustitiæ gratia.

Quam ob causam Rabini & inter cæteros Iosephus inquiunt Moysen suo dolori nunquam satisfecisse, nisi iustam in Dathan & Abyron indignationem habuisset; quibus addo, ne sic quidem Moysen satisfecisse iustitiæ, cum in moderata ira vindicta sit ipsa iustitia, irasci enim ipse sacer codex non interdicit, ne modo in violentia error fiat, quod mediocritas & moderatio affectibus impressa virtus, non vitium sit, & illic habitus certam formam accipiant, quos si extirpare conaris, an non redderes absque effectu virtutem, quin imo motus inutiles & affectus vani forent: medicus ęgro corpori nō restituit sanitatem, sublato, quod est frigidum ac calidum, sed modo addito per optimam proportionē facit commixtionem: sic ex animo ira nō est remouenda, cum nec possibile nec vtile sit, & in locum eius ipsa ignauia & socordia succedat, cui subuenire aliquo temperamento ac modo conuenit, quantum fieri potest, idq; ab Ægyptiis proditum

ditum fuit, cum inquiunt, Isidem Deam captiuum Typhonem, quem pro ira & obstinatione habebant, necare noluisse, sed liberum dimisisse, postea Mercurium neruos eius lyræ suæ admonuisse, vt ostenderēt huic affectui affinem esse harmoniam & in societatem venire; vt enim neruus barbiti reddit absque harmonia sonum, quo carere nequit, ita est ira & dat motum actionibus, quas moderatur iuditium ac prudentia; ait tamen Seneca, rationem sufficere, vt ad bonas actiones homo deducatur, nec ira habeat opus, certum vtique quod nisi ratio illa cum vtensilibus ac instrumentis huius affectus moueatur, sit omnino simplex eiusq; deliberatio pura, quę nonnisi rerum diuinarum † contemplationi sese applicat, vnde suam habet essentiam distracta, & à rebus caducis & mundanis segregata, quæ humanam societatem connectunt, affectus vero hanc rationem ita agitat, vt ad res variationis plenas descendat, vbi cum primis consistit prudētia hominis, quas ipse optime nouit inter se componere, in eo tamen sapientia non consistit, quæ purus rationis abstractæ & disiunctæ motus est, sed ipsa moralis virtus, quam, vti Plutarchus scribit, è terra habet, corporisque ratione ira indiget, in agendis faciendisq; operationibus suis: cum philosophi loquuntur de feruore diuinitus 3.
infuso

† infuso pugnantibus, primo inflammasse videbantur affectum cholericũ, quasi ipsissimam materiam propriam & ad exardescẽdum idoneam, quæ ignem cum ratione cõmunicat, vt & hæc itidem ardescit, scintillis relictis & in altum surgentibus, & incitat feruentius, ne admittat actus temerarios, quasi sint huiusmodi, qui tantum ab animo irato proueniunt, sed pleni fortitudinis, magnanimitatis ac confidentiæ: Homerus itaque cum Agamemnonem ad pugnam animaret, daturus veram laudem prudentiæ non leuitatis, dixit Iouem in hunc sensum addidisse vires:

*Hom. Il. 10.

--- τὸν * περὶ πάντων
Ζεὺς ἐνέηκε πόνοισι διαμπερὲς, εἰσόκ' ἀϋτμὴ
Ἐν στήθεσσι μένῃ:

--- *Quem supra omnes*
Iuppiter immisit laboribus perpetuo, quoad spiritus
In pectoribus manet:

Vt ita primo excitaret cor, vbi diximus iram habere suam sedem, cui se adiungit, & annectit ratio ex mandato ac imperio rerum diuinarum, quæ in eam habent potestatem: sed dicat aliquis, debilem nec vegetam esse illam rationem, si opus est, vt sese per iram incitet, quod ignauum & abiecti desperatique animi virum ostendit; Verum quidem est, si cum vindictæ cupiditate eo fertur, nõ

si

ſi pro fomite & incitamento eſt, ad excitandum animum, non tam ad lædentis vindictam, quam ad vlciſcendam iniuriam, vt iſtam deliberati conſilii virtutiſque actu aboleat, quod Vlyſſem feciſſe proditum eſt, qui veriſſimum modeſtiæ ac ſapientiæ exemplar, vt ſe deſpectum videt, in Euryalum vehementius ſeſe irritare videbatur ita affatus:

Τὸν * δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς * Hom. Od. 8.
Ξεῖν' οὐ καλὸν ἔειπες, ἀτασθάλῳ ἀνδρὶ ἔοικας;
Οὕτως οὐ πάντεσσι θεὸς χαρίεντα δίδωσιν
Ἀνδράσιν, οὔτε φυὴν, οὔτ' ἄρ φρένας, οὔτ' ἀγορητὺν,
Ἄλλος μὲν γάρ τ' εἶδος ἀκιδνότερος πέλει ἀνὴρ,
Ἀλλὰ θεὸς μορφὴν ἔπεσι στέφει: οἱ δέ τ' ἐς αὐτὸν
Τερπόμενοι λεύσσουσιν: ὁ δ' ἀσφαλέως ἀγορεύει
Αἰδοῖ μειλιχίῃ μετὰ δὲ πρέπει ἀγρομένοισιν:
Ἐρχόμενον δ' ἀνὰ ἄστυ, θεὸν ὡς εἰσορόωσιν:
Ἄλλος δ' αὖ εἶδος μὲν ἀλίγκιος ἀθανάτοισιν:
Ἀλλ' οὔ οἱ χάρις ἀμφιπεριστέφεται ἐπέεσσι
Ὡς καὶ σοὶ εἶδος μὲν ἀριπρεπὲς, οὐδὲ κὲν ἄλλως
Οὐδὲ θεὸς τεύξειε; νέον δ' ἀποφώλιος ἐσσί:

Ὤρινας

Ωρινάς μοι θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι φίλοισιν,
Εἰπὼν οὐ κατὰ κόσμον: ἐγὼ δ' οὐ νῆϊς ἀέθλων,
Ως σύ γε μυθεῖαι, ἀλλ' ἐν πρώτοισιν ὀΐω
Εμμεναι, ὄφρ' ἥβῃ τε πεποίθεα χερσί τ' ἐμῇσι
Νῦν δ' ἔχομαι κακότητι καὶ ἄλγεσι πολλὰ γὰρ ἔτλην,
Ανδρῶν τε πτολέμους ἀλεγεινά τε κύματα πείρων.
Αλλὰ καὶ ὥς, κακὰ πολλὰ παθὼν πειρήσομ' ἀέθλων
Θυμοδακὴς γὰρ μῦθος: ἐπώτρυνας δέ με εἰπών.

Hunc torue intuitus alloquutus est prudens Vlysses,
Hospes non honeste dixisti: proteruo viro similis es,
Ex æquo non omnibus Dii munera dederunt
Viris, neque indolem; neque prudentiam; neque eloquentiam,
Alius quidem forma inferior est vir,
Vtrum Deus formam verbis compensat, alii vero in ipsum
Oblectati aspiciunt, his vero secure loquitur
Modestia dulci, supereminet autem congregatis:
Incedentem autem per vrbem veluti Deum suspiciunt:
Alius autem rursus forma quidem similis Diis,
Sed non ei gratia comitatur sermones,

Sic

Sit & tibi ſpecies quidem decora, neque aliter,
Neque Deus fingeret, cæterũ mente imperitus es,
Laceßiſti mihi animum in præcordiis charis,
Loquutus, non vt decet, ego vero non ignarus certaminum,
Vt tu loqueris, verum inter primores puto
Eſſe, donec iuuenta fretus eram & manibus meis:
Nunc autem occupor ærumnis & doloribus, multa enim paſſus ſum,
Virorumq; bella, ſæuoſq; fluctus penetrans:
Sed etiam ſic valde multa paſſus experiar certamina.
Mordax enim eſt ſermo tuus, irritaſti autem me ſic loquutus.

Nihil quicquam de Euryalo vlciſcendo loquitur, quem apud proceres aulicos Alcinoi Regis multa conuitia dixiſſe audiuerat, Vlyſſem latronem & piratam eſſe inexpertum rudemque militaris ſcientiæ; vt tamen
peſſimam † irati animi opinionem adimat, 5.
nec conuitia ſuſcepiſſe videatur, ſe oſtendit magis exercitatum, in rebus bellicis, eoque diſcretum animum, quem cæteri proceres, vbi in aulam peregre adueniunt, ad imitationem ſancte obſeruent, ita maluit dedecus hominis audacis & ſuperbi intactũ linquere, quam conuitia acerbius vindicare, non illud duello aut monomachia tam probe vltus fuiſſet, ſi quis enim hoſtem è medio tollit, non eluit ſemel inuſtam iniuriam, nec

ſuæ

ſuæ exiſtimationi lucem nec laudem addit, cum ſcelus vlciſcatur, & caueat, ne pergat cõuitiari, cæteris improbum os comprimere nequeat, & numerum vltione de vno atque altero ſumpta vix imminuat, currentem vero famam, & pene omnibus domeſticam nec inhibere nec ſedare poſſit, duel-
6. lum † enim non ſemper eiuſmodi actus eſt, quo culpam eluere & accuſationem emendare queas, cum ſæpius ſit ab indignatione & furioſa ira aut deſperatione quadam, vbi ſe videt conuitiis laceſſitum, aut omnium oculos in ſe conuerſos, aut quod aulicis familiare, à vanitate procedit, cum conuitia non ſint, nec ipſa verba, quæ dixerunt, vnde enatum duellum, ſed vt in aula de viribus & fortitudine audiant; ille tamen in maiore cenſu habetur, qui aliter quam de ſe dedit foras, æſtimationem prodit, nec cæterorum peſſimam opinionem veritate conficere cõtendit aut conatur, qui ſe dixiſſe mendaciũ, nequeunt ire inficias, cum veritas hanc vim & poteſtatem habeat, vt in omnium conſpectu viros improbos ſuæ inſolentiæ & nequiſſimæ obtrectationis pudeat: Ita Achilles deteſtabatur iram, quam cum vindictæ cupiditate contra Agamemnona habebat, omni exuta humanitate & deliberatione, vt hoſti ſuo ignominiam ipſo prudentiæ & fortitudinis actu inferret, cum exprobratione,

donum

donum à Græcis datum sibi indigne fuisse ablatum, iramq; dicebat esse melle suauiorem, eo quod spe vindictæ captus & inescatus dolum malum comminisci voluisset:

*Ὡς * ἔρις ἔκ τε θεῶν, ἔκ τ' ἀνθρώπων ἀπόλοιτο,* *Hom. Il. 18.*
Καὶ χόλος, ὅς τ' ἐφέηκε πολύφρονά περ χαλεπῆναι,
Ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο
Ἀνδρῶν ἐν στήθεσιν ἀέξεται, ἠΰτε καπνός:
Ita contentio à Diis atque hominibus pereat,
Et ira, quæ cogit prudentem, quamuis irasci,
Quæque multo dulcior melle liquido,
Virorum in pectoribus augetur veluti fumus.

Rarum quippe & inusitatum fuit, quod ira, quæ à pessimo affectu originē habet, Achilli sapuisset iucundissime & suauissime, cum potius fel & à pessimo affectu exstiterit acrimonia: verum Aristoteles inquit, τὰ δ' ἐν ἐλπίδι ὅσα παρόντα ἢ εὐφραίνειν ἢ ὠφελεῖν φαίνεται μεγάλα, ἢ ἄνευ λύπης ὠφελεῖν ὅλως δ' ὅσα παρόντα εὐφραίνει καὶ ἐλπίζοντας, καὶ μεμνημένος ὡς ἐπὶ πολὺ διὸ καὶ τὸ ὀργίζεσθαι ἡδύ: hominem iratum pascere animum ad exatiandā iram, vt sibi blandiatur, seque enutriat in vindictæ cupiditate, quam inter & ipsam iram se sistat ratio, cum illa sit ebullitio, quam Princeps conseruat, & quo maior eius est cunctatio, eo deterius venenum agit, quod alterius odium seruat integrius, idque Calchas † vates innuere videtur, cum inquit, Princi- 7.

O pem,

pem, qui se tranquillum ex irato fecit, iram semper retinere, qui dicere voluit cupiditatem vindictæ:

*Hom.Il. 1. Κρείσσων *γὰρ βασιλεὺς ὅτε χώσεται ἀνδρὶ χέρηϊ,
Εἴπερ γάρ τε χόλον γε καὶ αὐτῆμαρ καταπέψῃ,
Ἀλλά γε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον, ὄφρα τελέσσῃ
Ἐν στήθεσσιν ἑοῖσι:

Potentior enim rex cum irascitur homini inferiori,
Quamuis enim iram vel eodem die decoxerit,
Tamen etiam postea retinet odium donec perfecerit
In pectoribus suis.

8. Diximus iram in homine esse naturalem, nō item † vindictæ cupiditatem, cum eius violentia eo tendat, vt, quod natura integrum seruare cupit, destruat, verum sane est, vim & iniuriam repellere esse naturale, illud tamen potius se defendere quam vlcisci est, habet vindicta alia instrumenta, quæ dissimulationem dolumque adhibet, & natura præcipit pedibus manibusque ad conseruandum, iramque excitat ad defendendum, vindicta vero habet conatum, vocat animū in consilium, seducit, & cum voluntate in nequitiam coit, plenæ iniustitiæ, in eo præsertim, quod animus fiat coniurationis particeps, idque in simplici ira non fit, hæc est febris quædam & certus calor, qui corpus non

non rationem agitat, cuius limites, nisi metam obseruant, nec accendunt animum vindictæ cupiditate, furor est, qui rationem auertit, quod si nondum eo peruenit, obsequitur, nequitiam auersatur, & quasi ignis in camino, qui, nisi tenacius adhæsit, decidit: ita videmus Calypsonem Deam Vlyssis amore ac indignatione feruescentem, quod fata connubium auersarentur, acerbius succensuisse, verbis instar ignis & flammæ emicantibus, ad se tamen rediisse, iramque illæsæ & intactæ rationi submisisse: sic quoque Neptunus neutri Græcorum parti addictus, quod Iuppiter fratrem ad officium per Irim adhortaretur, iratus post sedatam & decoctam iracũdiam sub rationis iugum se quieti dedit: at Simonis ac Leui vtriusque Iacobi filii odium detestatur, quod ad vltionem deflecteret, hoc vno nomine veniam merebatur vel ipse vindictæ effectus, si modo cõtumelias & conuitia, quę durante ardore acceperant, probe vindicassent, sed illud vitio datum, quod iram dissimularint, & suam potius cupiditatem, quam iustam vltionem sequi maluerint. Quæ præcepta & admonitiones discat iuuenis Princeps, iisdemq; mediis cognoscat iram non posse aliter retundi, & rationem hunc affectum regere, eamque esse dominam, & vti olim Regis Antigoni iram frænare, qui cum audiret, nõ pro-

 cul

cul à tentorio multa conuitia gregarios dicere, non ratos, Regem quicquam percepisse, bacillo fortiter minitari, non ferire voluit, addito seuero mandato, vt isthinc conuitia dicturi longius secederent, non qui forsan ignauus esse aut honoris sui vindictam non sensisse videbatur, tam modestus ille ac prudens erat, quam fortis magnusq; in bello, qua negligentia probe compescuit eos, præsertim, qui non solum cæterorum conuitia ruminassent, sed etiam multa deteriora de ira eius dixissent, quæ forsan indignum facinus, licet conuitiatoribus meritissimam pœnam conari Regem impulisset, qui animi tam generosi Princeps à parte eorum non esse, & vt homines scelestissimos impudentiæ conuinceret, se ipsum vincere voluit. Philippus Rex dignum historia actũ de se prodidit, qui cum inter suos haberet hominem Arcadium ita maledicẽtissimum, vt de Rege conuitia disseminare in consuetudine haberet, ad se delatum omnibus supplicium consulẽtibus, noluit hominem capite damnare, quem humane affatus missis muneribus ita sibi demeruit, vt, cum de se melius sensisse laudibus vsque defatigatum audiret, diceret suis paulo ante necem suadentibus, se meliorem esse obtrectationis medicum, quo exhibebat naturam facilem, iratumque animum in rationem nihil ausurum:

rum: Ptolomæus Rex, cum in Grammaticum quendam iocose illuderet, & ob acerbiora in Regem dicta conuitia aulici succēserent, rati vindictam fore proximam, & indigna hominem euomuisse verba, respondebat, si indignum est, Regem ludibrio haberi, quod & ipse alios ludibrio habeat, sibi indignum aliquid esse arbitretur, quæ summa Principis magnanimitas fuit, cum culpæ suæ emendationem è verbo, quod punitionem promeruerat, sumserit nec succensuerit, quod se prius offendisse existimaret; noluit quoque Augustus Imperator vltionem de Atheniensibus sumere, quamuis fortiter indignari visus, cui placuit illud renuntiari, non vos ignorare arbitror, nisi offensus essem, hybernis in hac insula satis parua me cunctari nolle, quo dicto tacuit, nec vehementiora vnquam dixit.

AiebatZeno, semen hominis esse mixtionem & compositionem ex omnibus animi viribus extractam, quod licet verum falsumue sit, non mei est instituti, de hoc subiecto disputare, certum tamen est, immoderatam iram esse è vanitate, insolentia, & audacia, affectibus inordinatis, animi mollitie, ac moribus incompositis: opus itaque remedio est, & præmuniendum Principis iudicium cognitione rerum, quæ iræ materiam suppeditant, cum nescit in seligendis rebus

caute agere: sic ex animo effluet, quicquid vanum & ab opinione est, non à ratione, cæteroquin, nisi hanc viam ingrediatur, vbi in animo per imaginationem aliquid contexuit, auocationibus & dehortationibus iratum commouebis, imaginatio facit opinionem, opinio vanitatem, & vanitas iram &
9. obstinationem, cognitio † vero firmitatem ac constantiam in animo, si quæ res sunt, hominem in veritatis portu cunctari iubent, quem ad iram eo vsque, quo sese extendere opus est, commouere videntur: cum imaginatione se aliter habet, quæ velis ad affectuũ ventos expassis Principem rerum, quæ nocere aut prodesse possunt, ignorantissimum propter causam leuissimã commouet, quem speciosa rerum forma concutit, & ad furiosam iram agit, vnde labiis amarulentis in verba acerbiora, tristia ac horrenda prorumpit, & ad actiones irrisu dignas fertur, quod Xerxi contigit, qui mare virgis cædebat, & ira percitus ad Athon Thraciæ montem altissimum literas mittebat, nisi illac peruii essent aditus, se fore ipsa cacumina in infimas valles deiecturũ & præcipitaturum, qui æque arrogantior quam Caius Caligula Imperator, qui cum res ex voto non haberet, Ioui dimicationem cædemque denuntiabat; & Nicocreonem vtcunque sua fatuitate vicit, quod catenatis vinculis Neptunum

num comprehendere & iniuriam vindicare conaretur, quæ certe hominem ſapientem dedecebant! Sed quei minus ille faciat? qui animo irato in minutiſſimas partes, quicquid in promptu eſt, diſrumpit, ſicut Pandarus apud Homerum, qui iratus arcum & ſagittas fregit, & Thamyris præ ſtomacho tubam ſuam minutim quaſſauit, conatus ſane pueriles & comminationes eiuſmodi quales olim gigantes feciſſe, & montes montibus, vt Ioui bellum inferrent, impoſuiſſe, in hiſtoriis legimus, ridicula machinatione maiore, quam metu, quis enim emotæ mentis hominem metueret, quem ceu immanem beſtiam cauere oportet, cum ira præcurrat mentem, & ad diuerſa feratur, vt non immerito dixeris, nullam in eo ſupereſſe iram, cui ſenſus deficiunt, & ſuo furore in rabiem ruit pertinaciter: & certe in eius manus venire periculum, ſed non tantum, quantum ab eo, qui ſaltem ira ſimpliciore percitus leuiter iraſcitur, metuendum foret. Cum Dauide melius actum, cum Saulem furere, ac furioſe indignari, quam ſimpliciter iraſci videret, quod in fugam conuerſus vitæ ſuæ conſuluiſſet, & furibundum ipſe incognitus inuaſiſſet, quo tandem hic in omnium odium incurrebat, ille popularem fauorem ſibi demerebatur: Et hoc vno nomine nihil eſt, quod magis læſam facit & deprimit Princi-

pis authoritatem, in altero autem esse nullam maiorem magnanimitatem ostendit & attollit, quam frænare & moderari iram, vt enim cœlum supra lunarem & infimum orbem nunquam fuit obnubilum, ita Princeps omnibus superior iudicium rationemque ira obscuram esse non ferat, & quibus modis alios, cum se ipsum regere non possit, eatque in iram via præcipite, si quando in res, quæ offensionem dederunt cum nulla ratione ruit, canum more, qui proiectos lapides mordent & allatrant, in homines vero re ac verbis agit audacius & insolentius, quo ne aberret, ipse videat, nec iratus conuitia de hoste suo miles dicat! cui tamen licitum est, vti paulo ante diximus, coram hoste se cum maiore censu & existimatione gerere, quod Turnus apud Virgilium faciebat, cum ita hostem alloquutum fuisse scribit:

* *Æneid 9.*

*Incipe, si * qua animo virtus, & confere dextrā!*
Hic etiam inuentum Priamo narrabis Achillem.

Sed non tantum indignetur, vt sibi licere putet, omnia conuitia in aliquem conferre, cum in eo nihil virile, nihilque magnanimum sit, qui vero hanc culpam in se admittit, imbecillitatis & ignauiæ arguitur, Sophocles in mutuis armis vtrumque Principem fuisse, nec sese maledictis vexasse maxime laudat:

Hic tela torsit conuitiis

Armo-

Armorum in orbes æreorum.

Nec se † Cæsar & Pompeius opprobratione vnquam lacessiuerunt, nisi quod Cæsarem, cum Pompeius in occursu meliorem nactus esset occasionem & conditionem, dixisse ferunt, si rebus probe vti nouisset, in hostis manu victoriam fuisse, grauissimum vtique in ira habere sedatum animum, sin quis hostem despexerit, ex verbis conuictus, non magnos belli conatus effecisse videtur: sed non est vitium se superiorem magnanimitate & prudentia efferre, ne modo fiat cum iniuriis & inuectione, vt post victoriam, mensuræ sit tenacissimus, elogiumque ferat, vicisse Principem, quod dux belli altero maior fuisset, non quod hostis, nec se ducem præstitisset, nec vires habuisset. Homerus † itaque lapsus fuit, inquiens, Principes Græcos in Troiana obsidione mutuis verborum contumeliis sibi inuicem fuisse importunos, quod si enim Princeps à conuitiando hoste abstinere debet, eo maior ratio erit, ne cum vitæ sociis bellique commilitonibus contumeliose viuat, imo ab iniuriis remotissime, quæ nō leuis in vate culpa fuit, qui omnium næuos & Principes in officio continere probe nouit, verissimum enim est, linguam iniuriis effrenem, si præ stomacho aut aliter fiat, odii summi & irreconciliabilis causam apud Principes esse

10.

11.

*Stob. ser. 40. *Κακουργότερον* οὐδὲν διαβολῆς ἐστί πω·*
Λάθρα γὰρ ἀπατήσασα τὸν πεπεισμένον,
Μῖσος ἀναπλάττει πρὸς τὸν οὐδὲν αἴτιον:
Nihil fere tam malignum, quam calumnia:
Hæc enim, vbi clā aliquē à se persuasum decepit,
Odium excitat, aduersus eum, qui nihil est commeritus.

Plutarchus inquit, homines magis offensos fore contumeliis ab hoste dictis, quam effectu pessimo, & patientius damnum, quam iniuriam accipere, & hosti suo ignoscere vindictam, cum aliter facere nequeat, ipsa vero contumeliosa verba ex odio & nimia malignitate procedere, eamque ob causam Sylla Athenienses durius habuit, quod obsidione circumuallati, ab iniuriis sibi non temperarint.

Diximus iram, non solum originem è vanitate, sed quoq; ab audacia habere! vtriusque remedia non sunt inter se dissimilia, ꝙ plerumque Princeps audax, sit vanitate plenus, inter vtrumque tamen differentia subest, cum hæc ira, quæ à vanitate falsaque rerum opinione est, facilius euanescat, causa, quæ vmbram facit, è conspectu remota, illa vero ex audacia deterior est, & cum periculo maiore, quod temeriter in crudelitatem, superbiam & ambitionem deficiat, nec ab
12. amentia longius absit, cui sæpius † inculcare & ad doctrinam addere præstat, quæ proxime

xime delibauimus, ne ob vires ſuas fiat arro-
gantior, qui ad officium iuuenis ſemper de-
ducatur, vt modeſtiæ mature aſſueſcat, &
obſequi diſcat, vt imperare, cum vix poſſit
bene imperare, qui obſequii regulas neſcit:
at ſunt Principes, quibus pueris ipſos effe-
ctus tradiderunt, ne tantum ſpectatores eſ-
ſent, quomodo cæteri obedirent, verum vt
& ipſi obſequi diſcerent, qui enim ſemel
obediit, modeſtius imperat, & ad iram defi-
cere, eſt moderatior, quam ille, qui, quo in
loco obedientia conſiſtit, nunquam didicit,
ſic cum res non ex voto & voluntate ſucce-
dunt, fit emotæ mentis. Vt ex animo Cyri,
quem ad iram inclinare puerum viderant,
euellerent tam noxium humorem, puer di-
dicit puram obedientiam, vnde arrogantia
in humanitatem cum fortitudine ac pru-
dentia connexam, & ira in moderationem
conuerſa, tanquam vino auſtero, in ſapidum
ac ſuaue, tantum fauorem & amorem ſibi
demeruit, vt nominis memoria & celebrita-
te veteres omnes Principes, penes quos Per-
ſiæ imperium fuerat, longe ſuperarit.

Vt remedium † iræ facias, quæ ex affecti- 13.
bus mollibus ac incompoſitis venit, certum
eſt, ſi fieri poteſt, ne ad hoc quam ad illud fe-
rat maiorem affectionem & libidinem, ſi res
eſt indifferens, vt ad canes, equos, & ſi quæ
ſunt eiuſdem generis alia, ne ſi forſan malum

ſubit,

ſubit, quos amiſſos videt, indignetur, & tam ſibi quam cæteris iraſcatur: diſcat meliora amplecti, quorum elegantia & perennitas in actione eſt, non quæ nullam gloriam laudemque ſuppetunt, & quid rarius aut exquiſitius poſſidere poteſt, quam virtutem? non tamen, quod ſi quid elegantiam delitiaſque confert, deſpiciat, quas poſſideat, non ſibi dominentur, virtus ſolam habeat poſſeſſionem, vt inferiora, quæ ſunt ad iram præuia, negligat: Nero exquiſitiſſimum & elegantiſſimum tentorium fieri iuſſerat, quod cum Seneca præuidiſſet, ſi corrueret, vt erat res corruptioni obnoxia, Imperatorem fore in cuſtodes inſanum, cui Nero, quod ſe pauperem fuiſſe tam pretioſiſſimo opere oſtendiſſet, qui non iuſſiſſet fieri, vt eo potuiſſet vti tanquam re indifferente, in illud conuerſa ſumma affectione, quaſi perenniter foret duraturum; paulo poſt in nauicula cum ſubmerſum iuiſſet, non ſuccenſuit ex ambitione magis, (non immemor dictorum præceptoris Senecæ) quam ex ratione, quæ iacturam ferre patientius iuſſerat, quod pro more ſuo vel ob rem minimam ac leuiſſimam, quę iſta non adæquaſſent, indignari ſoleret: bonus itaque Princeps ad iacturam rerũ prius ſe accingit, non vt affectionem & amorem ſinat præualeſcere, quas primo occurſu aut ſibi excidiſſe, aut perpetui vſus nullas leges habere

habere sentit, longe aliter est cum cæteris rebus, quas proprie possidet, & à virtute sua prouenire videt, istas merito amplecti & ambire potest, quod earum iactura nunquam indignationem adferat, nec vetustatem sentiant, vt enim ipsa Minerua, quam metam Vlyssis sagittæ attigissent, & quo robore ac viribus dextra præstitisset, ad posteritatem transtulit nec prætermisit, ita virtus, quicquid Princeps huius gratia facit æternitatis memoria obsignat.

Verum, vt ille † euitet irã, ceu maris scopulos, non assuescat viuere molliter nec delicate, quo fit effœminatus, & non aliter, quam lancinam ferream tenuem leuissima cælatura perforat, ipse se minima re pungit, nisi prandium sit exquisitissime apparatum, nec cibus suauissime coctus, succenset, cum in cunctis rebus exercitium & consuetudo ad degustandum frigidum calidumq; iram & fastidium minus faciat. Cæsar cum à Valerio Leone hospite suo Mediolani instructa cœna exceptus asparagis fœtidum oleũ inesse sensisset, noluit indignari & dissimulanter comedit, cæterosque increpuit, id satis sibi fore cibum non gustare, quem fastidirent, quam hospitem verecundia vellicare, eumque inciuilem esse, qui de ista inciuilitate conqueratur; qui remotissimus ab ira fuit, quod minus delicatus esset, nec cutem 14.

probe

probe curaret: non tam liberaliter natus sua humanitate & comitate exciperet, quod cæteros Principes in deliciis educatos ad irã concitasset, quid, quum ipse puer tam probam haberet educationem, vt si quando casus obueniebat, res ęqua moderatione composuerit, cum enim literarum fasciculum accepisset, quas Pompeio per eos dies, quibus mutua differentia dissidebant & dissentiebant, Cæsaris, ficto nomine & amicitia, familiares scripserant, perlegere noluit, ac in ignem omnes proiecit, veritus, ne sibi inuidiam contra proditores facerent, idque temeriter fecisse non videtur, quod Pompeio mortuo quietisque factionibus profuisset ad irritandum Cæsarem, contra eos quorum pessimam affectionem cum hoste interiisse viderat: prosunt eiusmodi exempla & præcepta ad moderandum Principé, non tamen adhibenda sunt eadem verba,
15. quibus Phœnix † ad Achillem propitiandũ vtebatur, vbi suos næuos idemque vitium, & se quoque voluisse patrem occidere obtrudebat, fuisse tamen abductum metu, ne apud Græcos nominis indelebilem infamiam subiisset.

Percussor patris ne dicerer inter Achiuos.

16. Non probo † pręfectum ac præceptorem ad exemplum sua vitia exhibere, vt enim bitumen babylonicum ab ignis fulgore accenditur

ditur, sic ab exemplo iræ socius discet irasci,
ita vt iuuenis Princeps secum cogitet, cum
tantæ existimationis ac prudentiæ vir hoc
vitium habeat, sibi quoque idem licere, &
in re vilissima esse excusationem: Plutar- 17.
chus † itaque debuisset vtrumque versum,
quem in lib. de legēdis poetis inserit, anim-
aduersione pro more suo castigare, cum an-
nuit approbatione, additque Phœnicem
metu infamiæ fuisse à scelere auocatum, cui
non licuit iratum ita affari, quod non solum
metus, ne magno probro sibi tantum scelus
fuisset, sed etiam in parentes pietas esse de-
buisset, vt qui virtute potius quam exemplo
ad meliorem frugem fuerat deducendus.

CAPVT XV.

De crudelitate & clementia, & vtriusque effectu.

1. *Differentia vtriusque crudelitatis, quæ ex ira est, & quæ ex inhumanitate.*
2. *Vera crudelitatis imago.*
3. *Quæ moderata sit in Principe clementia, & quomodo illa adhibenda.*
4. *Principem sola clementia præ cæteris virtutibus fieri augustiorem.*
5. *Quomodo adhibenda clementia aut iustitia in delictis, quæ Principem magis quam rempub. concernunt.*

6. Dis-

6. *Differre clementiam & misericordiam, & rationibus demonstrari contra Senecæ opinionem, misericordiam partem clementiæ constituere.*
7. *Quid Principi faciendum in vindicandis iniuriis, quas maioribus suis audiunt fuisse illatas.*
8. *Cuiusmodi clementia & iustitia exercenda in delictis, quæ tam Principem quam rempubl. attingunt.*
9. *Exemplum facere pœnæ particulam.*
10. *Superiorem potestatem consistere in remittendis delictis in alterum factis.*
11. *Quid Principi in condonando spectandum.*
12. *Error Caßiodori.*

DIximus de ira, nunc de crudelitate scribendi est series, priusquam ad clementiam oratio deueniat: si quam adustionem in huius animo ira reliquit, quicquid vredinem sapit, ad crudelitatem inclinare facit:
1. alia est in reliquis † inclinatio, sangnine & latrociniis cruenta omnisq; humanitatis expers, non tamen eandem habent originem, nec ex eadem animi intemperantia proueniunt, quæ ex ira est, habet amentiam, asperitatem ac violentiam, ignemque à quo agitatur, sapit, sed illa è voluptate prognata cũ requiete animi exercetur, nec iram habet, quod iisdem frigidum venenum in animo sit,

ſit, quos attingit, idemque diffidentia cæterique deteriores affectus producãt: nec eoſdem habent progreſſus, crudelitas, quæ ex ira eſt, in eos agit acerbius, à quibus noxam accepit, & qui huius ambitioni reſiſtere queunt, non in ea oblectationem habet, nec homicidiis animum paſcit, ſed dominari & imperio potiri ſatagit, vt ita videas, ſi ambitioni locus datur, ſitim ſanguinis ſedatam eſſe, & alterius deſiderii effectu terminari: Auguſtus Cæſar inter ipſa regni initia crudelis fuit, vt tandem ſupra ambitioſos conatus iret, qui puer ad iram procliuior ſemper erat, cum vero coniuncta ſimul coaluiſſet, crudelitas ſe dedit foras, nec à ſanguinis effuſione interquieuit, niſi omnes, qui reſiſtere potuiſſent, è medio ſublatos videret, qui tandem ſedatior factus, exuta crudelitate, in ſenectute clemens ac manſuetus fuit, quod rarius quandoque in Principibus ætate prouectis contingit, quibus iſte pernitioſus affectus magis exaceſcere ſolet. Sylla homo bilioſus, dominandi libidine captus ſummam exercuit crudelitatẽ, & Romæ ciuium ſuorum cadauera, vt ambitionem exſaturaret, per compita vicoſque inhumata eſſe & iacere iuſſit, quem crudum ſanguinem cum ipſe in ſtomacho concoxiſſet, ſe quieti dedit: Altera vero crudelitatis ſpecies nunquã acquieſcit, quod peſſimi animi oblectatio

 ſit,

ſit, animumque crudelitate, ceu lupus crudis carnibus paſcat, adeoque vt exiſtimet, quicquid ſibi obtingat, prædam eſſe: quod ſi quis è re alimentum habet, non eſt ſperanda meta, ille deterior Cyclope, qui Vlyſſem deuoratis ſociis pro bolo poſtremo reſeruauerat, atq; in eo deteſtabile monſtrũ oblectationem & effrænatã appetentiam habuerat: ſic cęteri omnes faciunt, qui ad ſanguinem & latrocinia inclinatione eunt procliues, vti Hannibal, qui cum foſſam humano ſanguine redundare intueretur, ſtetit dixitq; voluptuoſum ſibi eſſe, videre tam cruentum ſpectaculum, nec diſplicere ſanguineum colorem: ita natura ad crudelitatem compoſitus puer, vbi ætate grandior & adultior factus erat, homini crudeliſſimo balneum humano ſanguine effuſo ſæpius tepuit, & in deliciis habuit, carnificio homines mactari; cuius farinæ viros grandiſſimos Theſei ætas multos enixa fuit, qui dextræ fortitudine, pedum leuitate, & humani corporis poteſtate cæteros homines longe ſuperabant, nec à labore deſiſtebant, non tamen nobiliora naturæ dona in rem honeſtam conferebant, illud in ſingulari habebant oblectamento, vt aliis audacter inſultarent, quaſi fructus inſoliti & inauditi roboris in crudelitate & inhumanitate eſſent, poſſe ſubiectione coercere, cogere ac deſtruere, quicquid obuium

erat,

erat, rati, si qui laudarent verecundiam male agendi, iustitiam, æquitatem ac humanitatem, ex ignauia & imbecillitate facere, nō ausos cæteris damnum dare, cum vereri possent, ne ipsi iacturas paterentur:

*--- sanguine * humano abstine*
Quicunque regnas: scelere taxantur modo
Maiore nostra.

* Senec. in Herc. furente.

Atque ea est pictæ crudelitatis imago, quæ à pessima † inclinatione est: tales ipsi quoque fuerunt Peripheres, Synnis & Scirron, qui voluptate incomposita & nequissima malignitate suos pedes extensos in littore maris transeuntes lauare iubebant, eosque, vt se accingunt, non vno, sed repetito pedis grauissimo ictu in mare deturbabant, non præ stomacho aut iniuria, quam acceperant, sed ex voluptate & oblectatione, quam è crudelitate habebant, dum alios sub vorticibus enecant, alios fluctuatione excruciant. Nec dubitandum quin semina huius vitii statim cum homine nascantur, quæ, si ætas maxime tenera est, omnibus sunt conspicua, quod si enim infantes aspicis, altiora petunt, vtque ea quæ pro delectamentis habent, tibi arrideant, volunt, visi gaudere maxime, vbi vident alios ex ictu leuissimo dolorem lacrumasque simulare: & quonam nomine ista indigitabis? non ex ambitione fiunt importuni, neque ex gloria, cum neutrum habere

† 2.

nequeant: nec proprie tyrannis est, cum in homine sit ratione proculcata & prostrata, quæ ipsa humanitatis sedes est, dicas esse temeritatem, aut (nouo, si licet fingere, vocabulo) indiscretionem, quę est insolentiæ fermentum, & insolentia crudelitatis & tyrannidis: sed cum indiscretio sit rationis defectus, quam insolentia vincere cœpit, eamq; crudelitas humi prosternit, æquum est, & cum ratione conuenit, Principem puerum viro grauissimo & idoneo in disciplinā maturę tradere, qui indiscretionem ac insolentiam, crudelitatis aculeos eximat, & annis primitiuis in modestia & comitate exerceat, vt enim ex indiscretione & insolentia in crudelitatem delabitur, ita è comitate & modestia transit ad clementiam, virtutem vere regiam, quam Princeps proximam sibi esse iubeat, & in summo censu habere debet. Aiūt

אהיה Hebræi esse *Ehieh* Deo proximum, ipsamque clementiam ac benignitatem, quo patrem denotant, qui nunquam nisi comis clemēsq; in liberos esse potest; Christus itaque apud D. Iohannem inquit, patrem neminem iudicare, ita si quis Princeps in imperio se clementem gerit, vere se patrem erga subditos, non dominū imperiosum exhibet: Et Græci, qui vmbram veritatis habuisse videntur, inquiunt, Regem Deorum dictum fuisse μείλιχον, hoc est, instar mellis dulcem, quem

Athe-

Athenienſes vocabant Memactam, hoc eſt auxiliarem. Sed cum Principem oporteat iuſtitiam adminiſtrare, vt & ipſis Hebræis tertius à Deo dictus fuit *Adonay*, qui è rigore & iuſtitia eſt, & ſanctus ac ſacer *Iehouah*, qui eſt inter *Adonay* & *Ehieh*, videlicet in ipſo medio, iuſtitiæ & gratiæ communis eſt, in eo tamen clementia præualet, iuxta textum biblici codicis, Deum nolle mortem peccatoris, ſed vt conuertatur ac viuat, Princeps æque ad gratiam & iuſtitiam inclinet, ita vt clementia rigore ſit potentior, cæteroquin niſi probe nouerit vtriuſque modum æquare, non foret virtus, ſed ſimplex bonitas, quę ad cuiuſque arbitrium ſeſe flectit, aut ſummus rigor, qui ad crudelitatem deficit. Ipſa clementia † in homine virtus eſt, quæ nec aſperitatem nec rigorem aut ſeueritatē habet, nec quoque facilitatem, cuius comes eſt nimia bonitas, præſtat viribus & fortitudine, reſiſtit, iudicat, & quicquid rationabile eſt, diſcernit, deteriora remouet, & cum in vſu conſiſtat, docere Principem oportet, quem vſum habere poſſit, quod eam non recte nec ex neceſſitate applicare, ſit deſtruere & perdere, ſin in hominem indignum, qui effectus ſentiat, confertur, eſt iniuſtitia aut metus, quam vt ſub apricum proferat, oportet vindictam in Principis poteſtate eſſe, cæteroquin non eſt clementia, quæ pactione

אךבי

יהזה

3.

aut conuentione non transfertur, ſuoſque effectus puræ & liberalis gratiæ ſentire facit, propter iſtam rationem ſoli Principi conuenit, quam ex balſamo conficit, minori incõceſſam, eamque nec conficere nec vti aduerſus maiorem poteſt, cum maior aduerſus minorem victumque poſſit. Reliquæ virtutes cæteris omnibus ſunt familiares ac communes, & Principi adferunt ſummos honores, vt eſt prudentia & fortitudo, ſed honor
4. † ille totus in eo eſt, habet quidem clementiam, complures alii indicia & notas, quaſi inſignia Principis geſtamina, quo inuito tẽperantiæ ac prudentiæ ſuæ teſtimonium nemo habet, clementiam vero qui ſenſit, cogitur per omnem prouinciam euulgare, & grata mente, ſi in ſecuritate & animi quiete viuere deſiderat, agnoſcere, cum virtus ſit pręgrandis, effectus quoque notatu dignos eſſe arbitror, quorum grata recognitione pœnæ ſerui efficiuntur liberi, quod aliquid erga Principem commeriti ſint, vt ita victus ex eo opprobrium ferat, quod hoſtis victoriam euulgare ex neceſſitate compellatur, nullum vero dedecus eſt offenſi Principis clementiam vulgo oſtendere, quo quis legem ſuæ libertatis peruulgat, & quicunque clementiam agnoſcit, nõ vt victus triumphum ſequitur, ſed ſuam portionem in exuuiis habet, cum acquieſcat bonus Princeps gloriam

riam leuiter vſurpatæ victoriæ particulatim habere:

Fallitur, egregio quiſquis ſub Principe credit*
Seruitium: nunquam libertas gratior extat,
Quam ſub Rege pio.

* *Claud. 3. in Stiliconem.*

Vt, ſi æquum ſit amare, & in cenſu eſſe eos, qui ſubſidia & commoda nobis dederunt, quantum cogitemus Principem, qui ſe clementem facilemque dedit, à ſubditis amandum fore, cuius fortitudo ſua trophæa in victi frontem incidit, clementia vero imprimit victoriam in medium vulgi animum & intima affectionum funda, vnde veri honores & maieſtas Principis exurgunt, non aurei maioribus literis characteres, qui in ære & pyramidibus conſpiciuntur, in nominis ſui gloriam erecti, honores certe ipſo marmore, quibus ex inciſione triumphat, frigidiores, qui è clementia ſunt, amore & beneuolentia ſubditorum ſubſiſtunt, vigilant ipſi pro ſuo Principe, quem ſeruare deſiderant, metuunt, ne damnum accipiat, & vota pro eius proſperitate faciunt; & quæ maior ambitio, Principem ex ſubditorum affectione imperare, ſi amatur, cum iiſdem in omni ſecuritate viuit, ſin exoſus eſt, viuit in metu. Auguſtus tandem ſecum ſtatuebat illud ſibi ſecurius victuro capeſſendum eſſe, vel ipſa Liuia vxore ſuadente, quæ conſilium dederat, experiundum fore, ſi clemẽtia non mu-

taret coniuratores, quod crudelitate nihil efficeret, quam maiorem inuidiam, facto ex Liuiæ persuasione periculo, aliam quam ante Senatus Populique Romani faciem esse vidit, & minima elementiæ particula imperio suo addidit securitatem, ita conquisitis Romanorum affectionibus, vt subditi omnes iugum acceperint, nec ipsi, qui cum Cæsare societatem affectabant, submissionem detrectarint, collatis in Cęsarem honoribus, quos ipse accipere nolebat: vulgus adeo insipidum & imprudens, qui vix regio primi sui Cæsaris sanguine, cum vellet ab omnibus dominus & Imperator vocari, quod certe iniquitas non erat, nec rationi aduersari videbatur, honor alioquin debitus Principi, & iisdem qui proximi sunt, manus turpiter polluerant, nihilominus Deum ex Augusto faciebant, qui expertus fuerat hominem vel paruum licet, conatum maioris fastidire & odisse, cum certum sit, quicquid ille propriis suis viribus conetur ad potestatem ostendendam, esse inuisum, ceu crudele, molestum, & tyrannicum, sin virtute agit, nescio sane, quæ diuinitas causa amoris sit, quem admirentur, dignumque obsequio æstiment, vera enim subiectio & obedientia, vt firmior subsistat per mediam affectionem & æstimationem, quam de virtute eius, cui obsequi voluit, omnes habent, transire debet:

bet: sic suis fundamentis legitima imperia subnixa steterunt, & Iouis liberi obsequium præstiterunt; Pindarus inquit, ætate & imperio Æaci omnes Principes iugum eius detrectare noluisse, virtutis, qua insigniter excellebat, amore, quam suspiciebant in sapiente viro & fortissimo, qui iustitiam administrare probe nouerat,

Εβλαστεν * δ' υἱὸς Οἰνώ- * Nem. Od. 8.
νας βασιλεὺς χειρὶ καὶ βουλαῖς ἄριστος,
Πολλάκιν πολλοὶ λιτάνευον ἰδεῖν,
Αβοατὶ γὰρ ἡρώων ἄωτοι περιναιεταόντων
Ηθελον κείνου γε πείθεσθ' ἀναξίαις ἑκόντες:

Quin visus est filius Oeno-
nes Aeacus Rex manu & consiliis optimus,
Sæpe ipsum non pauci cernere optabant,
Et absque clamore Heroum flores finitimorum
Volebant illius imperiis obtemperare non inuiti:

Cui Iuppiter talia concesserat præ cæteris Principibus, quibus ista temeritas non erat vitium alios cædere, alios occidere, reliquis insultare, vnde factiones, nouitates & conspirationes, vti Caligulę Imperatori accidit, quod Sextum Pompeium, cuius pater consul fuerat, contumeliosissime virgis cædere iussisset, & Belienum Bassum quæstorem aliosque plures ore, ne quid dicerent, obstipato, contumelia affecisset; Iustinus Imperator, quod filium Ateliæ Ducis sui prostituta vxoris pudicitia interfici mandasset, inter-

emptus fuit: & in Archelai Regis necem, quod Macedonem animi causa flagris cæcidisset, quosdam coiisse scribunt: Childericus Rex Francorum propter Batilam cæsum transfossus fuit, Regem Sueciæ ab imperio summouerunt, quod subditum quendam, cum libellum supplicem offerret, sica occidisset:

Eurip. in Persis.

Τὸ δ' ἔσχατον * δὴ τοῦτο θαυμαστὸν βροτοῖς
Τυραννὶς, οὐχ' εὕροις ἂρ ἀθλιώτερον.
Φίλους εἰ πορθεῖν, καὶ κατακτανεῖν χρεὼν
Πλεῖστος φόβος πρόσεστι, μή δράσωσί τι:

Nihil enim æque miserum est
Ac tyrannis, quamuis eam extreme homines admirentur.
Nam cum amicos vastare & occidere oporteat,
Vehementer metuendum est tyrannis, ne quid aduersus ipsos agant.

Quibus exemplis subditi non subnitantur, nec enim ratio nec prætextus est, manum homini inferre, cuius iniquitatem iratum numen vindicta seueriore coercere voluit: Et secum ille perpendat, se in nullo censu fore, si tyrannus est, & crudelitatem exercet, parum sollicitus, esse se in omnium odio ac inuidia, modo quem omnes formident, & in eo præcipue est crudelitas, cum amorem erga subditos nullum habere possit, qui timeri vult, metumque, vt & ipsi subditi, habet, iuxta illud Poetæ:

Qui

Qui terret omnes, & metu quatit
Omnes, & ipse maxime sibi timet.

Habuit sæculum non vnum tyrannos, quibus ob crudelitatem & barbariem perpetua diffidentia fuit: Clearchus delituit in cistis, quasi serpens in antro: Aristodemus ciuium Argiuorum tyrannus habuit conclaue ex alto pensile, cuius porta erant humi strata aulæa, quibus lectulum admouebat, & simul cum focaria quiescebat, cuius mater scalas subtrahere, & ipso diluculo adferre consueuerat! aliter se habet cum Principe comite, clemente, & benigno, qui in sinu subditorum quiete in vtramuis aurem dormit.

At Princeps veritus, ne vulgo fiat inuisus, reos impune dimittere nec iustitiam exercere debet, vt clementia legum seueritatem impediat? quo consideranda est noxia sibi aliisque facta, quæ Principem attingit, publici iuris est, quod caput ferire non possis, nisi quoque reliqua membra sentiant, alia tamen subest, quæ publico respectu est præstantior, alia ducem caputque publici commodi & priuati respicit, vbi suum cum publico æqualiter coaluit, si quam noxiam, quæ priuatum magis quam publicum respicit, punitione vindicat, non iniustitia est, clementiam tamen adhibere, laudem habet, vt in delictis, quibus neque suam personam neque rempubl. læsam videt, iisdemq;

Prin-

5. Principem offendi, quem oportet † illud diſſimulare, quædam remittere, vt de cæteris vindictam ſumat, auerſari, manumq; remouere, quaſi ipſe beſtiolas, manibus non contaminatis contrectare non poſſet: oportet inquit Tacitus, Principem omnia noſſe, non omnia detruncare, vt clementiam, vbi leuiſſima culpa eſt, adhibeat, potius pœnitentia quam pœna acquieſcat noxamque maiorem ſeueritate coerceat, ita tamen ſentio, vt certo modo fiat, ne ſeueritatis mucronem ſtringat, niſi extremitas exigat & inualeſcat obſtinatio, quod excuſationem quaſi ex leuitate aut iræ præcipitantia facta non mereatur, ſed meditatum ſcelus ſit. Ydithiæ in Ægypto, ſi quando peſtis ſiccitaſue erat, ſacerdotes noctu tacite quædam ex animalibus, quæ ad ſacrificia aſſeruare conſueuerant, adducebant, & mortem comminari videbantur, ſin malum ingraueſceret, cęſo pecude ſacrificium peragebant, rati certum illud medium eſſe, quo dæmonem humani generis hoſtem & ſuæ miſeriæ authorẽ propitiarent. Ita quoque, ſi quem ex optumatibus ſuis habet iniquitatis ducem, Princeps ſeorſum dehortationibus inſtet, vt fateatur & agnoſcat culpam, ſic coniurandum cacodæmonem, quo poſſeſſus miſer detinetur, viribus ſuis iri imminutum, ſin obſtinatior eſt, caſtigationem proximam denuntiet, tar-

diuſ-

diuſcule tamen, quantum maxime poteſt,

--- *precibusq; minas * regaliter addat.* * Ouid. 2. Metam.

Bonum enim Principem oportet grauiſſimam, ſed languidam habere manum,

*Qui vult * amari, languida regnet manu.* * Senec. Theb.

Solem, aiunt Mathematici in altiſſimo partis Septentrionalis gradu tardius ire & ſe mouere, & tarditate ſua curſum efficere certiſſimum, ita Princeps, quo tardior eſt in puniendo ſcelere, eo confidentior eſſe poteſt:

--- *quiſquis * eſt placide potens,* * Senec. in Herc. furente.
Dominuſque vitæ, ſeruat innocuas manus,
Et metuentum mitis imperium regit,
Animoq; parcit: longa permenſus diu
Felicis æui ſpacia, vel cœlum petit,
Vel læta felix nemoris Elyſii loca
Iudex futurus.

Sunt certa delicta, quæ partim clementia, partim miſericordia expungit, eamque diſtinctionem Princeps probe percipiat, ſi neceſſe ſit, profuturam. Eſt quidem miſericordia clementiæ effectus, quamuis Seneca in contrarium eat, ſed clementia magis ſeſe extendit, habet maiorem prudẽtiam, & aptius conuenit Principi, miſericordia quidẽ ignoſcit, clementia vero vindictam faſtidit, qui miſericordia vtitur, ignoſcendo quadantenus vlciſcitur, qui enim ignoſcit, rationem cum reo habet, vt ſi in idem vitium aliamq; culpam recidit, grauiorem pœnam ex pacto luat.

luat. Salomon à Semei poscebat promeritum supplicium, quod Regi patri suo insultasset, & condonatus intra parietes priuatos, vnde contra leges datamque fidem, animi, non fugæ causa exierat, non mansisset, quo fatum subiisse non merebatur, nisi prior iniuria supplicii causam dedisset, idque potius est culpam remittere, quam condonare, siue eam sub certa conditione condonare, vt cui venia datur, sese in officio, quasi in ipsa diœta angustissima recte contineat, longe alia est clementia, quæ nec calculum nec disquisitionem habet, qui ceciderunt, humo tollit, & qui ruinæ proximi sunt, sustinet, nihil ad opprobrium obiicit, & considerationem rerum adimit, ne erubescat; ita persuadet, vt cogitent omnes, sic clementiam certe arbitrari, mundum bonum esse, nec fetalem esse,
6. qualem remissa noxa efficit. Decet † itaque Principem animaduertere, cui clementiam & cui misericordiam faciat, si qui indigni sunt clementia, quam nonnisi homines primarii & publica delicta sentiant, certus modus adhibendus est, vt in priuatos sit misericordia; sunt quædam delicta à Principe non condonanda, si in antecessores peccatum est, cuius nequissimæ farinæ sunt parricidæ
7. & perduelles, quæ non semel neglecta † fuerunt, quasi iniuria non Principem, sed antecessores attingeret, vbi seueritas nunquam

habuit

habuit crudelitatis nomen, & ille poteſt cum maiore ratione & æquitate ſuum offendentem impune dimittere, quam clientis in anteceſſores perfidiam non vindicare. Primum in auſpicando regno apud ſucceſſores filios Regum Iſraelitarum illud erat, vt atrocia ſcelera expiarent: Inter cæteros Ioas filius Ioazæ adminiſtrationem ab vlciſcendo patris interempti fato exordiri voluit. Alexander cum rogato oraculo, ſi qui è proditoribus ſupereſſent, reſponſum accepiſſet, neminẽ eſſe, quieti ſe dedit, quaſi reliquum fuiſſet, hoc reſponſo patri ſepulturã ac monumentum perficere, quod nemo crudelitati, imo ſummæ iuſtitiæ imputare debet. Inquiebant Ægyptii Oſirim poſt fata ad Orum filium rediiſſe, & roganti, quod nam ex omnibus præſtantiſſimum eſſet, reſpondiſſe, contumeliam parentibus factam vindicare. Eſt non modo in eo, quod futurum ſperat maior ſecuritas, ſed etiam laudem & honorem habet, quod Minerua oſtendit Telemacho:

Ἦ οὐκ * ἀΐεις οἷον κλέος ἔλλαβε δῖος Ὀρέστης * *Hom. Od. 1.*
Πάντας ἐπ' ἀνθρώπους, ἐπεὶ ἔκτανε πατροφονῆα
Αἴγισθον δολόμητιν, ὅς οἱ πατέρα κλυτὸν ἔκτα:

Annon audiſti qualem gloriam conſecutus fuerit diuus Oreſtes
Omnes apud homines, poſtquam interfecit patricidam

egi-

Aegisthum dolosum, qui illi patrem inclytum interemit?

At non satis est, Principem patris sui necem vlcisci, sui est quoque muneris in authores auitæ cædis, & qui successorem, gentilitate licet nō proximum, necuerunt, animaduertere. Seuerus Imperator omnes capite damnare iussit, quos socios parricidium in Pertinace Imperatore habuit, eoque supplicio cæteros, ne sibi successori necem machinarentur, prohibuit, vt enim aiebant Cæsarem submotis Pompeii statuis suam effecisse fortiorem, ita Principem gentilis cædis vltione suæ vitæ securitatem addere. Vitellius de Galbæ sicariis omnibus supplicium sumsit, qui ab Othone Imperatore per supplicē libellum cædis patrocinium ac præmiū poscebant. Theophilus Imperator Bysantinus, qui Leone Armenio à sicariis interfecto patrem in locum suffecerant, accersitos, quasi remuneraturus omnes cū sociis seuera morte castigauit. Domitianus non inferiora expertus à maiore serie rem deduxit, qui iussit Epaphorditem hominem à Romani Consistorii secretis, quod Neronem sibi cruentas manus inferentem, licet rogatus adiuuasset, ferro percutere.

Nunc ad ea transeamus, quibus Principis commoda cum publicis coalescunt, vbi ille
8. † consideret publicam vtilitatem priuatis esse

esse anteferendam, cui licet in publica imperium sit, rationem tamen habeat, se reipubl. causa natum esse, & est quidem superior, non vt eam proculcet, & opprimat, sed præcauto opus est, ne iacturam patiatur, vt, si necessitas publica animaduersionem exigit, absque priuato affectu fiat: sunt quædam vbi respubl. in caput agit, vt sunt seditiones, & turbæ, vbi caueat, vindictam in se irritare, & nudum Principis ensem stringere, delinquenti ignoscat ille, & clementiam toto capite annuat, quæ vbertim se diffundat, vbi respubl. in viam reuertitur, & furorem remittit; & est

Ignoscere * *humanum, vbi pudet, cui ignoscitur*: * *Publius.*
Quo in casu Princeps gratiam clementiæ pro arbitrio facere potest, non distractus alia consideratione publica, quæ punitionem & vltionem exposceret, quod priuati licet non promereantur, publicum commodum poscit, cum ex vtriusque tam Principis quam reipubl. vsu sit, quem in republ. tanquam anima in corpore constitutum eo oculos, non affectum nec indignationem ferre debet. Dauid à filio Absolone, & subditis non paucis contumelia affectus nolebat ad obsequium reductis succensere, vel suadentibus cæteris iniuriæ vltionem, respondebat, se gratiam & veniam omnibus dare, quod in reipubl. commodum cedat, clementia in

reos noxiæ non esse alienum,

* Seneca in Troade.

*--- quoque * te celsum altius*
Superi leuarunt, mitius lapsos preme:

Ratus è clementia fore facti pœnitentiam, offendisse Principis bonitatem & maiestatem, qui maluit esse superstites amore in posterum maiore deuinctos, quam reos post condemnationem vsque ad executioné habere infensos: quod Saulem quoque fecisse sacra Biblia testantur, nec alius fuit Iulius Cęsar in persecutores, quibus ne dum vitam seruare, sed etiam fructus victoriæ participare, & maiores esse voluit, solamque dispensandi authoritatem indiuisam habuit, ita vt, cum aliqui sibi voluntariam necem consciscere vellent, veriti, ne male ab eo exciperentur, abhorrerent, habuisse, cruentum animum, qui Cæsarem clementius agere viderant: Inter cæteros Labienus, qui Cæsaris partes primum secutus, & in Gallia legationibus præfectus bello ciuili ad Pompeium defecerat, cum nuntiatum esset, hostem voti rerumque compotem factum esse, à medico rogabat toxicum, quod cum magis ad soporem inducendum, quam ad vitam adimendam compositum, simul ac epotasset, statimque audiuisset, de summa eius clementia, facti pœnitebat, cui medicus, vt confideret, animum addidisse, nec ex eo moriturum affirmare videbatur. Quæ quidem

dem egregia exempla ſunt, quod ſi vero clementiam liberalius profundit, damnum adfert, & illa ſummam laudem meruit, in Dauide, Saule & Cæſare, non tamen Principi ſemper ſuadenda, & me dixiſſe ſciat, quod res eſt, Dauidem venia perduellibus data, & Seba homine factioſo cum ſociis impune dimiſſo, omnes tribus, præter Iudæ contribules Iſraelitas, temeriter Regem ſuum deſeruiſſe: Cæſarem à ſicariis, quos habuerat non tam ſuæ clementiæ quam manubiarum participes, fuiſſe interfectum. Et quonam modo illum agere oporteat in adhibenda clementia, quæ rempubl. ſpectat? cum ante dixerim, oportere Principem in rempubl. clementem eſſe, non ſentiebam, ſupplicio non eſſe particulatim quoſdam coercēdos, caput enim & reſpubl. innocens eſt, quam priuati ambitione & nequitia ſua inquinarunt, ita vt ex vſu publico ſit, Principem in authores animaduertere, niſi fiat, habet ſubiectum reſpubl. quo ſibi perſuadet, Principem nihil feciſſe, quod non coactum & cum ratione feciſſe exiſtimet, vt reos demulceat, in quos ſi animaduertit, caſtigat rempubl. in authoribus, vt agnoſcat culpam & ſecus admiſſa fateatur, iiſdemque mediis eorum memoriam deteſtetur, quod inſignis clementia ſit, quæ cum iuſtitia ac prudentia facta coniunctam vtilitatem publicam habet, non ta-

 men

men in ima viſcera punitio ſæuiat, quo manifeſtum fieret alterum egiſſe ex alterius incitamento & lenociniis, eoque non tam homines nequiſſimi, quam ipſa reſpubl. periret, ſi vel ipſe Princeps in his terminis verſaretur, licet iuſtitiæ imaginē habeat; illud tamen feciſſe nimiæ ſeueritatis vitio daretur, ſi pes labitur, caput, quod in totum corpus imperium habet, non à reliquis partibus pedem diſtrahet; nec, ſi manus vacillat, quod partes eius ſint, quas vindicaturum caput de ſe daret ſupplicium, ſic multitudo facit partem corporis publici, cuius caput Princeps eſt, quam ſi acerbius caſtigat, in ſeipſum ſæuiet: dici enim minime poteſt, eſſe iuſtitiam, ſi quando reſpubl. læſa eſt, cum vtilitas eius partem conſtituat. Et certe ea eſt iactura, cum exemplum ſupplicii de multis ſumpti paucis profuit, vbi potius exemplum ſeueræ in paucos animaduerſionis multos deterrere debet: ſi idem crimen in multis caſtigas, non puniuiſſe, ſed vindicaſſe videris; facit
9. exemplum † partem pœnæ & cœteris ad emendationem prodeſt, &, vt Romani in Lupercalibus frontem vtriuſque pueri cruore victimæ conſperſam lacte emundare, & abſtergere ſolebant, ita Princeps coactus in vnum atque alterum ſeuerius animaduertere ſeueritatem in cæteris lacte clementiæ eluere debet.

Super-

Superſunt noxiæ, quibus alter ſe læſum
ſentit, cuius pœnam in Principis poteſtate
eſt, remittere, moderari, & abolere, in eo
maior & grandior eius maieſtas eſt, quam ſi
in multos populos & regiones eſſet latiſſi-
mum imperium, nihil enim tantum adeo
eſt, quantum poſſe † delicti, quo alter alte- 10.
rum læſit, veniam dare, noxiam remittere,
quam priuatus accepit, non tam auguſtum
eſt & ignoſcere, ſi reipubl. intereſt, non tan-
tæ maieſtatis actus eſt, quod caput ſit, & ve-
niam concedendo de ſuo aliquid dediſſe vi-
deatur, verum poſſe impedire, ne, cui facta
eſt iniuria, reparationem ad doloris ſui ſatiſ-
factionem habeat, exempli gratia, ne filius
occiſi, caput & vitam homicidæ ad vindi-
ctã ferat, quod omni maieſtate maius quid-
dam eſt, extat in ſacris Bibliis, Deum voluiſ-
ſe, vt, qui alium occidiſſet, aſylo priuatus, &
ab aris ſacris auulſus in ſupplicium ſanguine
proximis traderetur, quanto illa maior in
Principe authoritas, poſſe reum, ſi quod al-
ter ex numinis arbitrio & poteſtate conceſſa
priuilegium habet, eripere, vt ſanguinem te-
meriter effuſum ſupplicio expiet, à paucis
itaque diſcat non abuti, vbi ad imperium
peruenit tanta maieſtate & authoritate ſub
prætextu clementiæ & miſericordiæ,

*--- piaculum * eſt miſereri nos hominum*
Rem male gerentium.

* *Plaut. in Trucul.*

Quod afflictus à Deo rationem iniustitiæ sit rogaturus, si reum non causæ iustissimæ ratione supplicio eximit,

*Claud. in conf. Manl. Theod.

*--- Diis *proximus ille est*
Quem ratio non ira mouet: qui facta rependens
Consilio, punire potest, mucrone cruento.

Tametsi enim clementia & misericordia in Principe virtus sit, nihilominus tamen, vt liberalem esse in bonis alterius non decet, ita quoque nec in vindicta quam alteri debet. Osiridis sacratissimæ vestes semel in anno conspiciebantur, quas quod repræsentarent res intelligibiles ac spirituales, animo potius reuereri, quam oculis intueri omnes oportuit, ita hæc virtus, quæ tota diuina est, certe regia Principis toga, imo exquisitissima sub hominum conspectum non frequentissime se det foras, præsertim in puniendis facinorosis, ne forsan vsu familiari contaminata in nullo censu habeatur. Et vt est virtus rara & exquisita, ita oportet Principem istam intelligere, quod ipsa sit eo verior benignitas, quo maiorem habet iustitiam, & quod sit eo verior iustitia, quo maiorem habet benignitatem. Numa itaque ne subditos à comitate alienos, imo successores Principes clementiæ exemplum haberent, noluit Diis suis vino è vitibus imputatis, nec absque farina sacrificium fieri facta commixtione rerum lenientium, cum rebus, quæ magnam in se haberent

berent vehementiam, vt eſt vinum, quo in omnibus fere ſacrificiis vtebantur. Et certum eſt, clementiam in Principe cum iuſtitia commiſtam, moderari rigorem, & iuſtitiam affectibus clementiæ impetum ac incitationem dare, quam ob cauſam Dauid vtramque ad lyræ ſonum applicuit, quaſi cõcentum muſicæ harmonicæ, cum ſe dicit, concẽturum eſſe benignitatem ac iuſtitiam, ad imitationem videntur dixiſſe Hebręi Cabaliſtæ, Deum habere duplex tribunal, vnũ clementiæ, alterum ſeueritatis, illud verſus partem borealem ſiniſtram, hoc ad dextram auſtralẽ eſſe & à nomine *Iah*, è duabus prio- יה
ribus literis magni nominis Dei deſumpto, ſi
illud ab *Elohim* detrahatur, reſtare *Ilem* mutũ, יהוה
quaſi ex eo inferendum eſſet, ſi à iuſtitia per אלהים
Elohim deſignatam ſeparaueritis nomen miſericordiæ, tunc mutam eſſe oportere. Non eſt ab hac opinione alienior Diotogenes Philoſophus Pythagoricus, & eodẽ vinculo Principis miſericordiam, clementiam & iuſtitiam connectit, vt in vtraque ſit iuſtitia:
Et gratiam reatus † facere homini capitis 11.
damnato, non eſt clementia & miſericordia, vt eſt violentia & iniuſtitia;

Ἐγὼ γὰρ * ὅστις μὴ δίκαιος ὢν ἀνὴρ *Eurip. in Heracl.
Βωμὸν προσίζει, τὸν νόμον χαίρειν ἐῶν,
Πρὸς τὴν δίκην ἄγοιμ' ἄν, οὐ τρέσας θεούς.
Κακὸν γὰρ ἄνδρα χρὴ κακῶς πάσχειν ἀεί·

Ego enim illum, qui iniustitia infamis
Ad aram aßidet, lege neglecta,
Adducerem ad pœnam dandum, nihil metuens
Deos:
Nam virum malum semper maleaffici conuenit.

At reo veniam dare, qui Principi & reipubl. profuit & profuturus est, & ex maiore errore, quam malitia peccauit, est misericordia, quod aliquam iustitiam sapiat, dare vitam, sin deficiunt eiusmodi considerationes, reo mortis, potius crudelitas est: inquit ille Regum sapientissimus, æque abominabile esse irato numini, improbum dimittere, quam probum damnare: atque ipse Deus in sacro codice contra Reges talem dedit sententiã, quia dimisistis hominem, quem in interdicto esse iusseram, vestra anima pro reo re-
12. spondebit. Et ita Cassiodorus † fallitur, vbi ait, boni Principis esse, quandoque æquitatis metam ad exhibendã clementiam transilire, quicquid enim maius est, quod Princeps cum rectissima ratione facere potest, si quando legis & iustitiæ acerbitatem prætermittit, vt ad terminos æquitatis, quę pars iustitiæ omnium dulcissima est, perueniat. Iudex ex officio tenetur, rigorem legis obseruare, non vtique Princeps, qui clementiam exercere, & ad æquitatem ire potest, cuius extra metam iniustitia, violentia tyrannis imperat;

Toῦ-

Τοὔνεκα * γὰρ βασιλῆες ἐχέφρονες, οὕνεκα λαοῖς * *Hesiod. in Theog.*
Βλαπτομένοις ἀγορῆφι μετάτροπα ἔργα τελεῦσι,
Ῥηϊδίως μαλακοῖσι παραιφάμενοι ἐπέεσσιν:

Hanc enim ob causam cordati Reges sunt, quoniam hominibus
Offensis, ius suum in iudicio restituunt, & mala facta auertunt,
Facile verbis alloquentes lenibus.

Quod subiectum Senecam mouit, cum inquit, quod clementia non teneatur iudicare secundum legis rigorem, sed iuxta æquitatem, & cum iudicem secundum leges iudicare oporteat, non est in eorum maiestate clementiam adhibere, qui quidem moderare, non condonare possunt, idque penes superiorem est, vt, si iuxta æquitatem, gratiam concedit, iustitiam facit, sin limites transilit, iniustus & exosus est, quod probi Principes præcauerunt diligentius. Harpalus, cum haberet è gentilibus suis Cratem criminis conuictum, rogauit Philippum Regem, vt pecuniæ damnatum sententia non dicta publico supplicio & infamia subduci pateretur, quo neglecto Philippus, licet Harpalum haberet sibi amicissimum, & in eorum numero, quibus singulari fauore optime volebat, respondit, satius esse reum ex delicto ignominiam habere, quam Regem, quod responsum Principe dignum maiestati plu-

prudentia nihil aliud, quam reliquarum virtutum omnium reflexio, quæ fit in animo, imo oculus, qui ex earundem luminibus est compositus, quod qui iustus est, ad faciendum, quicquid iustum est, prudentiam suam exhibeat, & Princeps potest esse iustus, non itidem actio, eo quod iustitia sit habitus rectæ voluntatis, quæ iustitiam quidem facere expetit, sed cum ita nesciat, per se iustitia nõ erit, verum prudentia, quæ habitus animi est, eam instruit, ducit, moderatur & disponit, cum itaque Salomon ait, in ore Regis esse diuinationem, eumque ab æquitate nõ abiturum, illud de sapiente intellectum, qui prudentiam habet, vnde coniectura subnititur certissima, si quæ res iusta profutura sit, & qua ratione suas partes honeste tueri Principem oporteat! Quæ non instruit solum esse iustum, quod illud iustitiæ officium sit, nedum tempus modumque dat ad faciendam rem iustam, & ne homo à via deflectat, præcauet: sic cum cæteris actionibus bonis honestisque se habet, est liberalitas proba actio, si abest prudentiæ beneficium, sæpe proculcata iacet, & effigiem iniustitiæ habet, oportet itaque eam necessario cum reli-
1. quis virtutibus † cooperari, & si affinitatem respicis, prudentia absque reliquarum subsidio nihil efficere potest, quod frænos, quibus ipsa ducatur, sufficiant, & exhibeāt materiam

teriã, vt ex ea fiat opus, cui virtutes tenacius adhærent, nec ſuos limites egrediuntur: eoque virtutes ſuperat, nec limites, quibus coërceatur habet, & in ſe licet modum contineat, modus tamen ad reliqua generatim ſe extendit, & dextram præteritis, ne è manibus emittantur, porrigit, curat præſentia, quibus immoratur, alteram ad futura tendit, & nubes difficiliores penetrat coniectura & ratione, rebuſque obſcuris diſſolutis dolos cuiuſque cognoſcit;

--- *iſtuc* * *eſt ſapere, non quod ante pedes modo eſt*

Videre: ſed etiam illa, quæ futura ſunt,

Proſpicere:

* *Terent. in Adelph.*

Cuius rei teſtimonium Teſcuite dedit Dauidi Regi, quem ita alloquitur, prudentia ſua Regem quaſi angelum domini eſſe factum, quod quæ per omnia penetret, reuelet omnia, & velum ab inſidiis hominum ducat, vt veritas fiat manifeſtior: Et quibus modis percipienda eſt ex præceptis certiſſimis virtus, quæ reliquas omnes comprehendit, nec in quibuſdam continetur! propterea non eſt à via deflectendum, nec veterum Philoſophorum veſtigiis inſiſtendum, qui ſemitam quidem, quæ eo ducit, monſtrarunt, ſibi tamen ipſis diffiſi ſunt, Principem ad hũc locum, vbi prudentia conſiſtit, deducere, quem alii, vt fieret ſapientior, eſſe nimis aſtutum,

reos noxiæ non eſſe alienum,

* Seneca in Troade.

--- *quoque * te celſum altius*
Superi leuarunt, mitius lapſos preme:

Ratus è clementia fore facti pœnitentiam, offendiſſe Principis bonitatem & maieſtatem, qui maluit eſſe ſuperſtites amore in poſterum maiore deuinctos, quam reos poſt condemnationem vſque ad executionẽ habere infenſos: quod Saulem quoque feciſſe ſacra Biblia teſtantur, nec alius fuit Iulius Cęſar in perſecutores, quibus ne dum vitam ſeruare, ſed etiam fructus victoriæ participare, & maiores eſſe voluit, ſolamque diſpenſandi authoritatem indiuiſam habuit, ita vt, cum aliqui ſibi voluntariam necem conſciſcere vellent, veriti, ne male ab eo exciperentur, abhorrerent, habuiſſe, cruentum animum, qui Cæſarem clementius agere viderant: Inter cæteros Labienus, qui Cæſaris partes primum ſecutus, & in Gallia legationibus præfectus bello ciuili ad Pompeium defecerat, cum nuntiatum eſſet, hoſtem voti rerumque compotem factum eſſe, à medico rogabat toxicum, quod cum magis ad ſoporem inducendum, quam ad vitam adimendam compoſitum, ſimul ac epotaſſet, ſtatimque audiuiſſet, de ſumma eius clementia, facti pœnitebat, cui medicus, vt confideret, animum addidiſſe, nec ex eo moriturum affirmare videbatur. Quæ quidem

dem egregia exempla ſunt, quod ſi vero clementiam liberalius profundit, damnum adfert, & illa ſummam laudem meruit, in Dauide, Saule & Cæſare, non tamen Principi ſemper ſuadenda, & me dixiſſe ſciat, quod res eſt, Dauidem venia perduellibus data, & Seba homine factioſo cum ſociis impune dimiſſo, omnes tribus, præter Iudæ contribules Iſraelitas, temeriter Regem ſuum deſeruiſſe: Cæſarem à ſicariis, quos habuerat non tam ſuæ clementiæ quam manubiarum participes, fuiſſe interfectum. Et quonam modo illum agere oporteat in adhibenda clementia, quæ rempubl. ſpectat? cum ante dixerim, oportere Principem in rempubl. clementem eſſe, non ſentiebam, ſupplicio non eſſe particulatim quoſdam coercẽdos, caput enim & reſpubl. innocens eſt, quam priuati ambitione & nequitia ſua inquinarunt, ita vt ex vſu publico ſit, Principem in authores animaduertere, niſi fiat, habet ſubiectum reſpubl. quo ſibi perſuadet, Principem nihil feciſſe, quod non coactum & cum ratione feciſſe exiſtimet, vt reos demulceat, in quos ſi animaduertit, caſtigat rempubl. in authoribus, vt agnoſcat culpam & ſecus admiſſa fateatur, iiſdemque mediis eorum memoriam deteſtetur, quod inſignis clementia ſit, quæ cum iuſtitia ac prudentia facta coniunctam vtilitatem publicam habet, non ta-

men in ima viſcera punitio ſæuiat, quo manifeſtum fieret alterum egiſſe ex alterius incitamento & lenociniis, eoque non tam homines nequiſſimi, quam ipſa reſpubl. periret, ſi vel ipſe Princeps in his terminis verſaretur, licet iuſtitiæ imaginē habeat; illud tamen feciſſe nimiæ ſeueritatis vitio daretur, ſi pes labitur, caput, quod in totum corpus imperium habet, non à reliquis partibus pedem diſtrahet; nec, ſi manus vacillat, quod partes eius ſint, quas vindicaturum caput de ſe daret ſupplicium, ſic multitudo facit partem corporis publici, cuius caput Princeps eſt, quam ſi acerbius caſtigat, in ſeipſum ſæuiet: dici enim minime poteſt, eſſe iuſtitiam, ſi quando reſpubl. læſa eſt, cum vtilitas eius partem conſtituat. Et certe ea eſt iactura, cum exemplum ſupplicii de multis ſumpti paucis profuit, vbi potius exemplum ſeueræ in paucos animaduerſionis multos deterrere debet: ſi idem crimen in multis caſtigas, non puniuiſſe, ſed vindicaſſe videris; facit
9. exemplum † partem pœnæ & cœteris ad emendationem prodeſt, &, vt Romani in Lupercalibus frontem vtriuſque pueri cruore victimæ conſperſam lacte emundare, & abſtergere ſolebant, ita Princeps coactus in vnum atque alterum ſeuerius animaduertere ſeueritatem in cæteris lacte clementiæ eluere debet.

Super-

Superſunt noxiæ, quibus alter ſe læſum ſentit, cuius pœnam in Principis poteſtate eſt, remittere, moderari, & abolere, in eo maior & grandior eius maieſtas eſt, quam ſi in multos populos & regiones eſſet latiſſimum imperium, nihil enim tantum adeo eſt, quantum poſſe † delicti, quo alter alte- 10.
rum læſit, veniam dare, noxiam remittere, quam priuatus accepit, non tam auguſtum eſt & ignoſcere, ſi reipubl. intereſt, non tantæ maieſtatis actus eſt, quod caput ſit, & veniam concedendo de ſuo aliquid dediſſe videatur, verum poſſe impedire, ne, cui facta eſt iniuria, reparationem ad doloris ſui ſatisfactionem habeat, exempli gratia, ne filius occiſi, caput & vitam homicidæ ad vindictã ferat, quod omni maieſtate maius quiddam eſt, extat in ſacris Bibliis, Deum voluiſſe, vt, qui alium occidiſſet, aſylo priuatus, & ab aris ſacris auulſus in ſupplicium ſanguine proximis traderetur, quanto illa maior in Principe authoritas, poſſe reum, ſi quod alter ex numinis arbitrio & poteſtate conceſſa priuilegium habet, eripere, vt ſanguinem temeriter effuſum ſupplicio expiet, à paucis itaque diſcat non abuti, vbi ad imperium peruenit tanta maieſtate & authoritate ſub prætextu clementiæ & miſericordiæ,

--- *piaculum * eſt miſereri nos hominum Rem male gerentium.*

* *Plaut. in Trucul.*

Quod afflictus à Deo rationem iniustitiæ sit rogaturus, si reum non causæ iustissimæ ratione supplicio eximit,

--- *Diis* * *proximus ille est*

Quem ratio non ira mouet: qui facta rependens
Consilio, punire potest, mucrone cruento.

* **Claud. in cons. Manl. Theod.**

Tametsi enim clementia & misericordia in Principe virtus sit, nihilominus tamen, vt liberalem esse in bonis alterius non decet, ita quoque nec in vindicta quam alteri debet. Osiridis sacratissimæ vestes semel in anno conspiciebantur, quas quod repræsentarent res intelligibiles ac spirituales, animo potius reuereri, quam oculis intueri omnes oportuit, ita hæc virtus, quæ tota diuina est, certe regia Principis toga, imo exquisitissima sub hominum conspectum non frequentissime se det foras, præsertim in puniendis facinorosis, ne forsan vsu familiari contaminata in nullo censu habeatur. Et vt est virtus rara & exquisita, ita oportet Principem istam intelligere, quod ipsa sit eo verior benignitas, quo maiorem habet iustitiam, & quod sit eo verior iustitia, quo maiorem habet benignitatem. Numa itaque ne subditos à comitate alienos, imo successores Principes clementiæ exemplum haberent, noluit Diis suis vino è vitibus imputatis, nec absque farina sacrificium fieri facta commixtione rerum lenientium, cum rebus, quæ magnam in se haberent

berent vehementiam, vt eſt vinum, quo in omnibus fere ſacrificiis vtebantur. Et certum eſt, clementiam in Principe cum iuſtitia commiſtam, moderari rigorem, & iuſtitiam affectibus clementiæ impetum ac incitationem dare, quam ob cauſam Dauid vtramque ad lyræ ſonum applicuit, quaſi cõcentum muſicæ harmonicæ, cum ſe dicit, concẽturum eſſe benignitatem ac iuſtitiam, ad imitationem videntur dixiſſe Hebręi Cabaliſtæ, Deum habere duplex tribunal, vnũ clementiæ, alterum ſeueritatis, illud verſus partem borealem ſiniſtram, hoc ad dextram auſtralẽ eſſe & à nomine *Iah*, è duabus prio- יה
ribus literis magni nominis Dei deſumpto, ſi
illud ab *Elohim* detrahatur, reſtare *Ilem* mutũ, יהוה
quaſi ex eo inferendum eſſet, ſi à iuſtitia per אלם
Elohim deſignatam ſeparaueritis nomen miſericordiæ, tunc mutam eſſe oportere. Non eſt ab hac opinione alienior Diotogenes Philoſophus Pythagoricus, & eodẽ vinculo Principis miſericordiam, clementiam & iuſtitiam connectit, vt in vtraque ſit iuſtitia:
Et gratiam reatus † facere homini capitis 11.
damnato, non eſt clementia & miſericordia, vt eſt violentia & iniuſtitia;

Ἐγὼ γὰρ * ὅστις μὴ δίκαιος ὢν ἀνὴρ
Βωμὸν προσίζει, τὸν νόμον χαίρειν ἐῶν,
Πρὸς τὴν δίκην ἄγοιμ' ἂν, οὐ τρέσας θεούς.
Κακὸν γὰρ ἄνδρα χρὴ κακῶς πάσχειν ἀεί·

*Eurip. in Heracl.

Ego enim illum, qui iniustitia infamis
Ad aram aßidet, lege neglecta,
Adducerem ad pœnam dandum, nihil metuens
Deos:
Nam virum malum semper maleaffici conuenit.

At reo veniam dare, qui Principi & reipubl. profuit & profuturus est, & ex maiore errore, quam malitia peccauit, est misericordia, quod aliquam iustitiam sapiat, dare vitam, sin deficiunt eiusmodi considerationes, reo mortis, potius crudelitas est: inquit ille Regum sapientissimus, æque abominabile esse irato numini, improbum dimittere, quam probum damnare: atque ipse Deus in sacro codice contra Reges talem dedit sententiã, quia dimisistis hominem, quem in interdicto esse iusseram, vestra anima pro reo re-
12. spondebit. Et ita Cassiodorus † fallitur, vbi ait, boni Principis esse, quandoque æquitatis metam ad exhibendã clementiam transilire, quicquid enim maius est, quod Princeps cum rectissima ratione facere potest, si quando legis & iustitiæ acerbitatem prætermittit, vt ad terminos æquitatis, quę pars iustitiæ omnium dulcissima est, perueniat. Iudex ex officio tenetur, rigorem legis obseruare, non vtique Princeps, qui clementiam exercere, & ad æquitatem ire potest, cuius extra metam iniustitia, violentia tyrannis imperat;

Τοῦ-

Τοὔνεκα* γὰρ βασιλῆες ἐχέφρονες, οὕνεκα λαοῖς *Hesiod. in Theog.
Βλαπτομένοις ἀγορῆφι μετάτροπα ἔργα τελεῦσι,
Ῥηϊδίως μαλακοῖσι παραιφάμενοι ἐπέεσσιν:
Hanc enim ob causam cordati Reges sunt, quoniam hominibus
Offensis, ius suum in iudicio restituunt, & mala facta auertunt,
Facile verbis alloquentes lenibus.

Quod subiectum Senecam mouit, cum inquit, quod clementia non teneatur iudicare secundum legis rigorem, sed iuxta æquitatem, & cum iudicem secundum leges iudicare oporteat, non est in eorum maiestate clementiam adhibere, qui quidem moderare, non condonare possunt, idque penes superiorem est, vt, si iuxta æquitatem, gratiam concedit, iustitiam facit, sin limites transilit, iniustus & exosus est, quod probi Principes præcauerunt diligentius. Harpalus, cum haberet è gentilibus suis Cratem criminis conuictum, rogauit Philippum Regem, vt pecuniæ damnatum sententia non dicta publico supplicio & infamia subduci pateretur, quo neglecto Philippus, licet Harpalum haberet sibi amicissimum, & in eorum numero, quibus singulari fauore optime volebat, respondit, satius esse reum ex delicto ignominiam habere, quam Regem, quod responsum Principe dignum maiestati plu-

rimum addidit, vti illud quoque, quod Artaxerxes Satirbazani dederat, qui roganti rem non ſatis iuſtam nec æquam ita reſpondit, perſolutis Daricis triginta millibus, quæ alterius nomine repetebat, eo ſe non ad egeſtatem, ſi petitioni annueret, potius ad iniuſtitiam iri redactum.

CAPVT XVI.

Prudentiam non eſſe in decipiendo aut fraudulenter agendo, & quales ſint effectus.

1. *Ad efficiendam actionem perfecta virtute probam, opus eſſe, vt prudentia cum reliquis virtutibus cooperetur.*
2. *Principem ſapientem, non fraudulentum, nec doloſum efficiendi modus.*
3. *Prudentiam non tantum in bene conſulendo ſibi, ſed & in aliorum conſiliis recte adhibendis conſiſtere.*
4. *Initium veriſſimum prudentiæ eſſe, aliorum admonitiones non grauiter ferrè.*
5. *Officium præfecti in reducendo Principe, vt conſiliis abſque tædio & indignatione obſequatur.*
6. *Executionem facere conſilii partem.*
7. *Prudentia Principis alia, quam quæ in Senatoribus eſt, quos conſulendo ex maieſtatis officio, quantum poteſt, ſequi tenetur.*

8. *Pru-*

8. *Prudentiam non mutari, ſed rerum mutationi ſeſe accommodare.*
9. *Non tantum deligendos, ſed & diligendos eſſe ſecretioris conſilii Senatores.*
10. *Error Homeri.*
11. *Propriam eſſe Principis prudētiam, quam nonniſi ex ſeipſo habere poteſt.*

CErtum eſt, ad producendum ſummum actum, qui egregiam nec deſpicabilem formam habeat, opus eſſe, vt poteſtas & fortuna, cum prudentia coaleſcant, quaſi ad ſolum Principem ſpectet perficere actus illuſtres & heroicos, quod penes eundem ſit poteſtas, & à tergo comes fortuna, cui nihil aliud deficit, quam vt in prudentia progreſſus faciat: habet illa calculum & obſeruat effectus cuiuſque, præſertim Principis, antequam virtutis formam accipiant, idemque eſt, quod cum mercibus, quæ, vbi in portum exponuntur, ſi probæ fuerint, admittuntur, ſin corruptæ, reiiciuntur: at præcepta huius virtutis tradere, difficile eſt, quod ex præceptis perdiſcenda cum ætate proueniat, & ex vſu ac experientia fiat perfectiſſima: nihilominus ſunt iſtæ virtutes, de quibus modo dixi, & etiamnum dicturus ſum, radices viuæ & ſucculētæ, quæ ſi ſemel in animo Principis adhæſerint, in omnibus actionibus cū prudentia nihil non acturus eſt; eſt enim pru-

prudentia nihil aliud, quam reliquarum virtutum omnium reflexio, quæ fit in animo, imo oculus, qui ex earundem luminibus est compositus, quod qui iustus est, ad faciendum, quicquid iustum est, prudentiam suam exhibeat, & Princeps potest esse iustus, non itidem actio, eo quod iustitia sit habitus rectæ voluntatis, quæ iustitiam quidem facere expetit, sed cum ita nesciat, per se iustitia nō erit, verum prudentia, quæ habitus animi est, eam instruit, ducit, moderatur & disponit, cum itaque Salomon ait, in ore Regis esse diuinationem, eumque ab æquitate nō abiturum, illud de sapiente intellectum, qui prudentiam habet, vnde coniectura subnititur certissima, si quæ res iusta profutura sit, & qua ratione suas partes honeste tueri Principem oporteat! Quæ non instruit solum esse iustum, quod illud iustitiæ officium sit, nedum tempus modumque dat ad faciendam rem iustam, & ne homo à via deflectat, præcauet: sic cum cæteris actionibus bonis honestisque se habet, est liberalitas proba actio, si abest prudentiæ beneficium, sæpe proculcata iacet, & effigiem iniustitiæ habet, oportet itaque eam necessario cum reli-
1. quis virtutibus † cooperari, & si affinitatem respicis, prudentia absque reliquarum subsidio nihil efficere potest, quod frænos, quibus ipsa ducatur, sufficiant, & exhibeat materiam

teriam

teriã, vt ex ea fiat opus, cui virtutes tenacius adhærent, nec ſuos limites egrediuntur: eoque virtutes ſuperat, nec limites, quibus coërceatur habet, & in ſe licet modum contineat, modus tamen ad reliqua generatim ſe extendit, & dextram præteritis, ne è manibus emittantur, porrigit, curat præſentia, quibus immoratur, alteram ad futura tendit, & nubes difficiliores penetrat coniectura & ratione, rebuſque obſcuris diſſolutis dolos cuiuſque cognoſcit;

--- *iſtuc* * *eſt ſapere, non quod ante pedes modo eſt*
Videre: ſed etiam illa, quæ futura ſunt,
Proſpicere:

* *Terent. in Adelph.*

Cuius rei teſtimonium Teſcuite dedit Dauidi Regi, quem ita alloquitur, prudentia ſua Regem quaſi angelum domini eſſe factum, quod quæ per omnia penetret, reuelet omnia, & velum ab inſidiis hominum ducat, vt veritas fiat manifeſtior: Et quibus modis percipienda eſt ex præceptis certiſſimis virtus, quæ reliquas omnes comprehendit, nec in quibuſdam continetur! propterea non eſt à via deflectendum, nec veterum Philoſophorum veſtigiis inſiſtendum, qui ſemitam quidem, quæ eo ducit, monſtrarunt, ſibi tamen ipſis diffiſi ſunt, Principem ad hũc locum, vbi prudentia conſiſtit, deducere, quem alii, vt fieret ſapientior, eſſe nimis aſtutum,

ſtutum, & nimis callidum, id eſt, impoſtorem, cæteri, vt ſcrupuloſa & inæqualia ex animo euellerent, morum ſimplicitatem inculcare & tradere voluerunt, eaque aut improbum aut rudem ſtupidumque efficere videbantur, qui vt in ſapientem euadat, boni malique cognitionem habeat, in illo ſeſe exerceat, in hoc libidinem coerceat, & nequitiam deteſtari & odiſſe, bonitatem ama-
2. re diſcat, ſic prudentiam † & calliditatem ſerpentis cum ſimplicitate columbæ commixturum nunquam præueniet improbus, nec ſuæ probitatis iacturam faciet, quæ mixtura modusque certus habet ſummã Principis prudentiam, qui ſuis natus eſt ad imperium, non ad ſtrategemata & aſtutias, quibus Princeps deditus, ſi ſemel lubrico pede vel leuiter labitur, toto corpore procidit, nec amore vulgi aſſurgit in pedes, quod ita imperantem non amet, nec ille ametur: aſtutia eſt ſoror improbitatis, & hæc eſt rudis & agreſtis abſque amore, humanitate & affectione, vt & eſt imbecillitas ac puſilli animi licentia, de quibus paulo poſt dicturi ſumus: Prudentia vero ſemper in ſe habet originem, & hinc ſtat ſuis fundamentis conſtãtiæ innixa, illinc amore vulgi, quod nunquam ſit abſque iuſtitia: at hæc ſumma prudentia, quam in Principe requirimus, non conſiſtit tantum in ſibi ipſi conſulendo, ve-
rum

rum etiam in probe adhibendis † cætero- 3.
rum consiliis, quod si defuerit, debilis, lubrica & imperfecta esse videtur, quod vtrũque Homerus, vt Princeps virtute perfectus fieret, in vsu & domesticis negotiis habere iussit, eiusque præceptum per Græcorum Principem sapientissimum Agamemnoni dedit:

--- αὐτὸς * τ' εὖ μήδεο, πείθεό τ' ἄλλῳ
Οὔτοι ἀπόβλητον ἔπος ἔσσεται:

--- *Et tu bene consulito & pareto alteri,* * Il. 2.
Non abiiciendum consilium erit:

Et Artabanus ita respondit Xerxi Regi, prudentiam esse æqualem, probe nosse vti, tam suis quam aliorum consiliis: vt enim lyricen, nisi alterius lyram ad suos neruos coire fecerit, nec sonus nec modulus conueniet, ita Principi prudentia profutura non est, nisi prudentem audiat, & in vsu habere queat: sed familiare est omnium fere Principum vitiũ quod negotia pro arbitrio, & consilio suo expediant, quos pueros maior vana gloria tetigit, quam cum sensus esset maturior, illis semper videtur crebras obtrudi redargutiones, & maiestatem imminui, si opinioni contraria consilia obiiciuntur, sin admonitiones dantur, dicunt fieri sibi offensionem, ceu Roboam ille qui despectis Senatorum veteranorum consiliis, & accitis in Senatum coętaneis ab omni sensu meliore ac pruden-

tia

tia turpiter defecerat, eamque ob causam sacra historia inquit, Deum Regis mentem alienasse, omnemque sensum ademisse, id est, prudentiam ad populum gubernandũ: muneris itaque sui esse discant actionum studiorumque moderatores, puerum Principem flectere, & nascentem duritiem præfocare, ne à teneris annis assuescat animo molesto obiurgationes fastidire iuxta Empedoclis præceptum:

Quatenus est rectum, præbendæ aures.

4. Prudentiæ enim initium † non est despicabile, aliorum admonitiones non negligere, sed modus in rebus optimus est, errantem verbis obiurgare, & à scelere recta auellere, nisi maxime opus sit non conuenit, experiũdum est via obliqua, vt agnoscat culpam, ne
5. tamen ipse vlcus sentiat, positis ob oculos † erroribus, qui tot insigni laude vix se affectum viderat, quod Polydamantem fecisse legimus, qui Hectorem suis opinionibus persuasum, non nisi, sibi soli credere, obiurgare voluit his verbis:

* Hom. Il 13.

Εκτορ * ὠμήχανός ἐσσι παραρρητοῖσι πιθέσθαι:
Οὕνεκά τοι περὶ δῶκε θεὸς πολεμήϊα ἔργα,
Τοὔνεκα καὶ βουλῇ ἐθέλεις περιίδμεναι ἄλλων;
Ἀλλ' οὔπως ἅμα πάντα δυνήσεαι αὐτὸς ἑλέσθαι:
Ἄλλῳ μὲν γὰρ ἔδωκε πολεμήϊα ἔργα:
Ἄλλῳ δ' ὀρχηστύν, ἑτέρῳ κίθαριν καὶ ἀοιδήν;
Ἄλλῳ δ' ἐν στήθεσσι τιθεῖ νόον εὐρύοπα Ζεὺς
Ἐσθλόν,

Ἐσθλὸν, τοῦ δέ τε πολλοὶ ἐπαυρίσκοντ' ἄνθρωποι,
Καί τε πόλεις ἐσάωσε, μάλιστα δὲ κ' αὐτὸς ἀνέ-
γνω:

Hector tu nunquam potes flecti rectis consiliis,
Quoniam tibi excellẽter dedit Deus bellica opera,
Ideo & consilio vis præcellere cæteris?
An nullo modo simul omnia poteris tu solus capere,
Alii enim tribuit Deus bellica opera
Alii autem saltationem, alii cytharam & cantum,
Alii autem in pectoribus ponit animum late prospiciens Iupiter,
Prudentem, cuius fructum multi percipiunt homines,
Et ciuitates seruat: præcipue autem ipse id agnoscit.

Quæ probe nouisse præfectus debet, quod Polydamas in obiurgando Hectore obseruat, & perfectis virtutibus temeritatem culpamq; obiicit, quam non tantũ vrget, quantum sub communi humani generis conditione pungit, non posse soli & vni esse omniũ virtutum perfectionem, eoque persuadet in probis consiliis esse cuiuis credendum: & hic modus est, quo Princeps prona mente audiat proba consilia & rationes aliorũ potius sequatur, quam suam inscitiam & affectum, exemplo Imperatoris Anthonini, qui aiebat, rationabilius esse, se amicorum con-

 silia

ſilia, quam amicos, Imperatoris voluntatem probare, quo ſapientiſſimi Principis nomen accepit, quaſi authoritatem non demiſerit, ſi ex cõſilio Senatorum authoritatem ſuam interpoſuiſſet:

* *Hom. Od.* 2.

Νῦν* δ' ὅτε δὴ μέγας εἰμὶ, καὶ ἄλλων μῦθον ἀ-
κούων
Πυνθάνομαι, καὶ δή μοι ἀέξεται ἔνδοθι θυμὸς,
Πειρήσω, ὥς κ' ὔμμι κακὰς ἐπὶ κῆρας ἰήλω:
Nunc autem quando grandior ſum & aliorum
orationem audiens
Percipio, & ſane mihi intus augeſcit animus,
Tentabo, vt vobis malum fatum inferam.

Vbi Telemachus viribus aduerſus hoſtes ibat maioribus, quod ea vigeret ætate, qua conſiliis poſſet probe vti. Quod ſi itaque Principes ſapientiſſimi, ne præ inuidia ſuis fierent inuiſi, ſuorum conſilia audiuerunt, viam præmonſtrante Agamemnone, qui ſolutis anchoris in altum nauigaturus Vlyſſi obiurganti, dedecus ſibi cæteriſque Græcis ex ea profectione fore, reſpondebat, ſe non ſuis opinionibus & conſiliis magis adhærere, quam aliorum, ſe ſua deſpicere, proximos admittere, alios audire, vel gregarium probe conſulentem tam dignis generoſæ indolis Principe verbis:

* *Hom. Il.* 14.

Νῦν* δ' εἴη ὃς τῆσδε ἀμείνονα μῆτιν ἐνίσποι,
Η νέος, ἠὲ παλαιὸς ἐμοὶ δὲ κὲν ἀσμένῳ εἴη:
Verum vtinam ſit, qui melius hoc conſilium det,

Vel

Vel iuuenis, vel senex, mihi certe gratum fuerit.
Iupiter quoque in negotiis grauissimis, vbi deliberatum de imperii excidio & euersione cæteris Diis inconsultis nihil suscepisse à Poetis laudatur. Non ideo Princeps fascibus consistorio submissis senatusconsulta, quasi legem ex officio sequatur, qui sapiens prudensque est, cum vulgum consilio moderetur, & decretis authoritatem addat, probe consulta executurus, quod si ista defuerint, consilium mancum & imperfectũ est, quod executio sub Principis manu sit, cuius imperium est, & illa † particulam efficit: non 6.
istam intelligo, quæ alterius labore & manu perficitur, sed virtute viuæ prudentiæ, cuius operatio eo difficilior est, quod in factis quã dictis opera sit laboriosior. Est in dicendo & consulendo nihil aliud quam ratio, quę mouetur leniter, verum in exequendo opus est actione, vt ipsa ratio sit quandoque vehemens, sitque lenis & quieta rebus sic poscẽtibus, quæ cum diuersum motum habeant, diuersam quoque requirunt prudentiam, & si cum summa diligentia fiunt, prudentia cum multo angore comes sit. Et quæ consilia sapienti dantur, non in Principem maiores, quam sua in ipsas res habeant, est in medio † semper, vt aut ab altero, aut à rebus 7.
consilium pro temporis ratione accipiat. Fabius apud Titum Liuium aiebat res con-

ſilium homini potius, quam hominem rebus dare, quibus ſeſe accommodare conuenit, præſertim in bello, quod ſanctionibus reguliſque immutabilibus, vt Thucydides ait, nunquam fieri ſolet, ex ſeipſo enim multa habet, & ad ea ſeſe accommodat, vti fiunt & offeruntur, quibus Iulium Cæſarem deliberato & præciſo conſilio ſæpius ſtetiſſe ferunt, ille paulo minus ſemihora datum conſilium mutabat, nec conſilium erat, quaſi nuda verba accepiſſet, quod occaſio, neceſſitas & tempus vires conſilii mutarent & auferrent, vt vere dicere poſſis, quicquid inter conſilia & executionem ipſam interuaceт, fortunæ Principem debere, quam mature & probè conſulere, aut in terminos prioris cõſilii cogere ſapientem oportet: non tamen
8. prudentiam † mutari ſentias, quæ virtus tranquilla & ſedata eſt, & eo maior, quod ſe reb⁹ mutationi obnoxiis accomodare queat, & ab alio, & à ſeipſo pro euentus occaſioniſque diuerſitate conſilium capere. Conſtat è poetarum figmento Mineruam prudentiæ Deam ſuam telam pertexuiſſe, cœptum opus variis coloribus, vt docerẽt prudẽtiam ſemper eandem eſſe, nec corruptioni nec mutationi obnoxiam, ſed conſilia, vt res poſcit, diuerſa, & Principem ſapientem oportere pro temporis rerumque neceſſitate, ſæpe à ſeipſo, ab aliis tamen, quantum

maxime

maxime poteſt, conſilium petere, eamque ob cauſam Tacitus, vt Principem ad hanc actiuam prudentiam excitaret, inquiebat, penes eum eſſe omnem poteſtatem, eoque conſilii vſum inſtruebat, oportet tamen eius prudentiam eſſe animam prudentiæ alterius, vt vires roburq; addat, ſi quam honorat & in cenſu habet: Et ita Principis prudentia non conſiſtit tantum in vſu conſilii alterius, verum etiam in diligendis imperii ſui viris ſapientibus, præſertim, qui de maioribus optime meriti in iiſdem prouinciis, multis ab hinc annis laudatiſſimam habuerunt familiam, cum quæ illi beneficia acceperunt, poſteris arrhas fidelitatis eſſe velint, & naturalis amor indigenas ſuos arctius, quam cæteros aduenas & nouitios deuinciat. Sapiens Nautes apud Vergilium, qui Mineruæ diſcipulus fuerat, Æneæ ſuadebat Aceſtem potius, qui Dardanius erat, quam cæteros alios aſſumere, vbi ita inquit:

*Eſt * tibi Dardanius, diuinæ ſtirpis Aceſtes,* * *Æneid.* 5.
Hunc cape conſiliis ſocium, & coniunge volentem.

Quæ certe conſideratio, licet non contemnenda eſſe videatur, non tamen Principem ita aſtringit, vt viri de republ. optime meriti filium ignorantiſſimũ & paternæ virtutis degenerem hęredẽ, veluti huius ætatis effœminata & deprauata conſuetudo fert,
 officio

officio præficiat, eſt enim Princeps, de quo paulo poſt in cap. de beneficiis dicturi ſumus, ſpeculum propriæ virtutis, non maiorum meriti; oportet meritum immeriti hominis laudem, quam à maioribus habet, pondere exæquare: At in quo meritum cõſiſtit? ita eſt, vt animum habeat bonum rectumque cum timore Dei & affectione in commodum Principis ac reipubl. non imprudens nec indoctus; ſed rogitet aliquis, cur ſcientiſſimum velim, eſſe vel doctiſſimos quoſque plerumque minus capaces & idoneos ad gerenda grauiſſima negotia; illud quidem ſimile vero videtur, ſunt tamen reipubl. gubernandæ magis idonei, ſi prudentiam cum doctrina coniunctam habẽt, quæ commixtæ ſimul conſilium Principis faciũt auguſtius, & nominis celebritatem ad exteros euulgant. Rabi Eleazer omnes qualitates, quæ hominem idoneum præficiendo officio requirunt, in vnum faſciculum connexuit, vbi inter cætera ait & ſcribir, nullam eſſe prudentiam, ſi deſit ſcientia, nec ordinem nec politiam in bene conſtituta repub. obſeruari, niſi, penes quos regimen eſt, vtramque habeant, prudentia itaque Principis in eo magis eluceſcet, ſi quos viros iiſdem ornamentis, vt diximus, laudatos, ſuis negotiis pręficere probe nouit. Agamemnon nõ procul ab Vlyſſis tentorio cum ſuis ſemper ſub-

ſubſtitit, quod eſſet Græcorum ſapientiſſimus ac ſcientiſſimus, vt pręſentem conſiliorum haberet participem, & cum ſacrificiis non inculta iaceret iuſtitia: Illud itaq; præceptum puero Principi tradere ſcholicæ diſciplinæ traditio nō eſt, quod homines ignorantiſſimi forſan dicant imputentue, quibus ſola ſpecioſa in conſiliis maieſtas eſt, & pro forma Ioues fulminantes in conſiſtorio aſſident.

Et cum dictum ſit non ſolum deligēdos, ſed quoque diligendos † eſſe viros, veriſſimus ille modus amoris eſt, ne ipſis diffidere videaris, cum diffidentia homines animos ſuos ſubmittant, quam minus congrue dicunt prudentiæ matrem, idque Principi perſuadere non decet, cum certe nobilior ſit, quam quod queat à diffidentia procreari, quod vitium vt eſt in Principe, animus puſillus & imbecillus producit, & ſemper comitatur: inquit Plutarchus ignauum ſemper eſſe diffidentem, & inſanæ mentis homines plerumque videri cuncta formidare, quam fidere, idque indignum eſſe maieſtate Principis, cum Carolus V. Imperator animaduerteret, conſuluit Philippo Regi filio, vt ſibi proximos haberet regni procerum primicerios & anteſignanos, quibus non ſe diffidere vnquam proderet, quod ex nulla alia re offenſio maior eſſet. Et video Homerum 9.

 erraſſe,

10. † errasse, qui Vlyssem Diis & Mineruæ, quæ ipsa prudentia est, diffisum dixit; non habet à diffidentia, sed à Ioue, id est, prouidentia consilium, eamque ob causam, cum Poetæ fingunt, occupatam in exequenda re grauissima, aiunt Iouis sago armatam, & ita depictam producunt:

* Hom. Il. 5.

--- Ἀθηναίη * κούρη Διὸς Αἰγιόχοιο
Πέπλον μὲν κατέχευεν ἑανὸν πατρὸς ἐπ' οὔδει
Ποικίλον ὅν ὁ αὐτὴ ποιήσατο καὶ κάμε χερσίν,
Ἡ δὲ χιτῶν ἐνδῦσα Διὸς νεφεληγορέταο
Τεύχεσιν ἐς πόλεμον θωρήσσετο δακρυόεντα:

--- Minerua filia Iouis Aegiochi
Peplum quidem exuit subtilem patris super pauimento
Variegatum, quem ipsa fecerat, & elaborauerat manibus,
Loticam vero induit Iouis tempestatũ authoris,
Et armis ad bellum armatur lachrymosum.

Verum diffidentia à metu, qui mouet Principem, &, ne frugi naucique seruos internoscat, in via est, consilium habet; est tamen differentia, diffidere vnicuique & non nisi, si opus sit, fidere, qui diffidit, ad metum se astringit, & in se confixos non eminus habet oculos, qui non omnibus & viris & rebus fidit, prudentia coercetur, non vt sibi metuat, sed qui possit dolose circumueniri: alia itemque differentia est, fidere cum tempore & rebus omnibus diffidere, quæ illa

est,

eſt, vt Princeps, qui non niſi cum ratione fidit, audax & magnanimus eſt, & cognoſcendi cupidus, in centrum rerum ſecretiorum deſcendit, & perſpicace ingenio penetrat in animum eorum, quos, priuſquam amaturus eſt, miniſtros eſſe vult, ſin diffidit, tantũ abeſt, quin rebus & perſonis fidere, eaſque noſcere, & proximas eſſe nolit: ſic vtique certum, diffidentiæ effectus habere ad credendum rebus omnibus comitem ipſam leuitatem, non qui à prudẽtia ſunt, pleni tranquillitate & inconſtantiæ opprobrio immunes, cum ille ſedatæ prudentiæ Princeps non ſemper confidat, quicquid dicant gentiles & amici, quibus non quaſi hoſtibus diffidere velit, verum vt rogantes probe intelligere poſſit, ſunt enim pro amicis alii ſupplices, alii aliam conſiderationem habent, cuius obtinendæ gratia, ſua, non amicorum, obtrudunt merita, ſin imperfectio ſubeſt, diſſimulant, quod Princeps ſibi diſpendioſum & captioſum fuiſſe ſæpius vidit: eſt maxima prudentia, à captionibus ſibi cauere, quod imprudentiæ arguatur, ſi male collatum beneficium eſſe, nec ſe merita eius, quem eo promoturus erat, inſpexiſſe fateri cogitur! habeat hoc axioma pro re indubitata, pleroſque ex ſuis in ſuum non Principis commodum & in ſuæ familiæ authoritatem laborare, vt opus ſit prudentia, qua præ cæte-

ris emineat,& ex alto proſpiciat, qui officiis præficiendis magis idonei ſint, ſin ex alterius manu eoſdem accipit, vt voluntati eius obſequatur, ſe ipſum prodit; non tamen aliorum commendationes ad teſtimonium minus proſint, quæ fiduciam non addunt certiorem, niſi ab eo proueniant, qui aliud deſiderium non habet, quam vt inſeruire & Principi prodeſſe queat. Et quo maior hæc prudentia, eo magis neceſſaria eſt, quod Principis œconomia atque ipſe ordo & honor imperii ex ea dependeat, ſi modo animum habet perſpicacem,quo motum miniſtrorum moderari vel incitare noſcat. At hanc prudentiam non diſcimus vti illam, de qua paulo ante diximus, quæ nec in vſu nec in cōſiliis conſiſtit, verum quemadmodum ſtellæ alium ac diuerſum motum à cœleſti habent, ſic quoque iſta prudentia habet diuerſum à cæteris regni ſapientibus progreſ-
11. ſum: & quinam ſit, rogas? idem † modus eſt,poſſe conſiliis iiſdem, quibus imperium moderatur,eos regere, ſi quando ambitionem ſuam in fauorem Principis immittere moliuntur, quod abſque affectus fulmine fieri nequit, ſumma Principis prudentia talia non ferat, motumque contrarium habeat,æqualem tamen,quo reducat ſerenitatem, & quod poſſet extremæ inuidiæ cauſa eſſe,exæquet; & illud ſingularis eſt pruden-

tiæ,

tiæ, eoſdem ita coercere, vt melius agant, non tales ferre affectus, vt mutuis malis ſe perdant. Maioribus in vſu fuit, depingere Deos, cum variis muſices organis, non vt iiſdem luderent, ſed docerent, nullum opus auguſtius eſſe, quam concentum & proportionem in omnibus rebus harmonicã: Principi, penes quem inter ſubditos tota harmonia eſt, niſi menſuram obſeruat, vtcumque licet habeant ſapientiſſimi quique prudentiam pro bono Principis ac vtilitate, illi æmulatione mutua aberrant, & in diſcordiam ruunt, nec propter aculeos priuatos, qui publicum commodum non attingunt, quieti dari poſſunt, tanto vſu profutura eſt, ad defectus in negotiis ſuis ſupplendos non aliter, quam profuit Chirurgo fibulas admouere, quibus longiſſima vulnera connexuit & coaleſcere fecit.

CAPVT XVII.

De prudentia & fortitudine, bellique gerendi cauſſis.

1. *Sapientiam commendare fortitudinem.*
2. *Ducis ſapientiam facere milites confidentiores, quam audaciam.*
3. *Prudentiam in negotiis grauiſſimis eſſe ducem.*

4. *Quis modus in ignauos ac temerarios ſit adhibendus.*
5. *Maiorem eſſe in ſe conſeruando quam in aggrediendo prudentiam.*
6. *Quantum interſit vitam ſuam parum, & virtutem multum æſtimare.*
7. *Quo in caſu vita ſit Principi periclitanda.*
8. *Aliud eſt ad fortitudinem ex zelo virtutis, quam metu infamiæ impelli.*
9. *Conuenire Homerum & Pindarum in Principis fortitudine, qui quamuis opinione differre videantur.*
10. *Bellum iuſtum, legitimum ac neceſſarium.*
11. *Bellum, quod Principis generoſitatem prodit.*
12. *Bellum vtile ac neceſſarium.*

DEmetrius Rex, cum filium in diſciplinam traderet, ita ad moderatorem dixiſſe fertur: *Filium hunc meum, vt Hercule nobiſq; ſit dignus, educ.* Quæ non tantum in fortitudine, verum etiam prudentia diſcenda conſiſtebat, quaſi ad ſtabiliendum verum honorem, quem Princeps cum nomine magni ducis à poſteritate habiturus ſit, vtraque foret neceſſaria: Cum itaque Alexander M. diſputantes audiret, quæ efficerent Principem bonum exercitus ducem, pro deciſione tandem addidit & ſubiunxit, illum eſſe vere dignum, qui imperet & exercitum ducat, ſi quis eſſet,

Αμφό-

Ἀμφότερον, βασιλεὺς * τ' ἀγαθὸς, κρατερὸς τ' αἰχμητής:

Vtrumque Rex bonus, validusq́ bellator.

* *Hom. Il. 3.*

Et Pindarus, qui Principem suum eximia laude ornauit pluria constituebat ad eius honorem, esse eum talem, qualem in odis suis prædicaret, in consiliis prudentissimum, & in exequendis maxime magnanimum: sic omnes ab Hercule oriundi gentiles, & præcipue Spartanorum Reges, qui se aiebant è recta linea descendere, tanti herois vitam, mores, & actiones quæ in fortitudine, & præsertim in prudentia & iustitia effulgebant, cum exemplis & educatione imitari & addiscere voluerunt, quæ vtraque virtus effecit deditque diuinos honores, quasi qui sola fortitudine ad finem deduxerant, quæ profunda sapientia & recta iustitia subministrasse videbantur: ex eo Poetæ fingebant fuisse quosdam inter Deos fortunæ & victoriarum Herculis æmulos ac inuidos, nec potuisse victorem mordere, quod cum actionibus suis non accederet ad simplicitatem nudosque fortitudinis, magnanimitatis ac potestatis effectus, quibus ipsa prudentia recta meta & iustitia certum moderamen erat, eum verissimo sigilli testimonio, quo agnoscimus illustres actiones esse bonas, & à temerariis discernimus res fortitudinis gloriam promeritas, si sapientia destituitur, furor

ſilium homini potius, quam hominem rebus dare, quibus ſeſe accommodare conuenit, præſertim in bello, quod ſanctionibus reguliſque immutabilibus, vt Thucydides ait, nunquam fieri ſolet, ex ſeipſo enim multa habet, & ad ea ſeſe accommodat, vti fiunt & offeruntur, quibus Iulium Cæſarem deliberato & præciſo conſilio ſæpius ſtetiſſe ferunt, ille paulo minus ſemihora datum conſilium mutabat, nec conſilium erat, quaſi nuda verba accepiſſet, quod occaſio, neceſſitas & tempus vires conſilii mutarent & auferrent, vt vere dicere poſſis, quicquid inter conſilia & executionem ipſam interuacet, fortunæ Principem debere, quam mature & probè conſulere, aut in terminos prioris cõ-
8. ſilii cogere ſapientem oportet: non tamen prudentiam † mutari ſentias, quæ virtus tranquilla & ſedata eſt, & eo maior, quod ſe reb⁹ mutationi obnoxiis accomodare queat, & ab alio, & à ſeipſo pro euentus occaſioniſque diuerſitate conſilium capere. Conſtat è poetarum figmento Mineruam prudentiæ Deam ſuam telam pertexuiſſe, cœptum opus variis coloribus, vt docerẽt prudẽtiam ſemper eandem eſſe, nec corruptioni nec mutationi obnoxiam, ſed conſilia, vt res poſcit, diuerſa, & Principem ſapientem oportere pro temporis rerumque neceſſitate, ſæpe à ſeipſo, ab aliis tamen, quantum

maxime

maxime poteſt, conſilium petere, eamque ob cauſam Tacitus, vt Principem ad hanc actiuam prudentiam excitaret, inquiebat, penes eum eſſe omnem poteſtatem, eoque conſilii vſum inſtruebat, oportet tamen eius prudentiam eſſe animam prudentiæ alterius, vt vires roburq; addat, ſi quam honorat & in cenſu habet: Et ita Principis prudentia non conſiſtit tantum in vſu conſilii alterius, verum etiam in diligendis imperii ſui viris ſapientibus, præſertim, qui de maioribus optime meriti in iiſdem prouinciis, multis ab hinc annis laudatiſſimam habuerunt familiam, cum quæ illi beneficia acceperunt, poſteris arrhas fidelitatis eſſe velint, & naturalis amor indigenas ſuos arctius, quam cæteros aduenas & nouitios deuinciat. Sapiens Nautes apud Vergilium, qui Mineruæ diſcipulus fuerat, Æneæ ſuadebat Aceſtem potius, qui Dardanius erat, quam cæteros alios aſſumere, vbi ita inquit:

*Eſt * tibi Dardanius, diuinæ ſtirpis Aceſtes,* * Æneid. 5.
Hunc cape conſiliis ſocium, & coniunge volentem.

Quæ certe conſideratio, licet non contemnenda eſſe videatur, non tamen Principem ita aſtringit, vt viri de republ. optime meriti filium ignorantiſſimū & paternæ virtutis degenerem heredē, veluti huius ætatis effœminata & deprauata conſuetudo fert,

officio præficiat, eſt enim Princeps, de quo paulo poſt in cap. de beneficiis dicturi ſumus, ſpeculum propriæ virtutis, non maiorum meriti; oportet meritum immeriti hominis laudem, quam à maioribus habet, pondere exæquare: At in quo meritum cōſiſtit? ita eſt, vt animum habeat bonum rectumque cum timore Dei & affectione in commodum Principis ac reipubl. non imprudens nec indoctus; ſed rogitet aliquis, cur ſcientiſſimum velim, eſſe vel doctiſſimos quoſque plerumque minus capaces & idoneos ad gerenda grauiſſima negotia; illud quidem ſimile vero videtur, ſunt tamen reipubl. gubernandæ magis idonei, ſi prudentiam cum doctrina coniunctam habēt, quæ commixtæ ſimul conſilium Principis faciūt auguſtius, & nominis celebritatem ad exteros euulgant. Rabi Eleazer omnes qualitates, quæ hominem idoneum præficiendo officio requirunt, in vnum faſciculum connexuit, vbi inter cætera ait & ſcribit, nullam eſſe prudentiam, ſi deſit ſcientia, nec ordinem nec politiam in bene conſtituta repub. obſeruari, niſi, penes quos regimen eſt, vtramque habeant, prudentia itaque Principis in eo magis eluceſcet, ſi quos viros iiſdem ornamentis, vt diximus, laudatos, ſuis negotiis prẹficere probe nouit. Agamemnon nō procul ab Vlyſſis tentorio cum ſuis ſemper ſub-

ſubſtitit, quod eſſet Græcorum ſapientiſſimus ac ſcientiſſimus, vt pręſentem conſiliorum haberet participem, & cum ſacrificiis non inculta iaceret iuſtitia: Illud itaq; præceptum puero Principi tradere ſcholicæ diſciplinæ traditio nō eſt, quod homines ignorantiſſimi forſan dicant imputentue, quibus ſola ſpecioſa in conſiliis maieſtas eſt, & pro forma Ioues fulminantes in conſiſtorio aſſident.

Et cum dictum ſit non ſolum deligēdos, ſed quoque diligendos † eſſe viros, veriſſimus ille modus amoris eſt, ne ipſis diffidere videaris, cum diffidentia homines animos ſuos ſubmittant, quam minus congrue dicunt prudentiæ matrem, idque Principi perſuadere non decet, cum certe nobilior ſit, quam quod queat à diffidentia procreari, quod vitium vt eſt in Principe, animus puſillus & imbecillus producit, & ſemper comitatur: inquit Plutarchus ignauum ſemper eſſe diffidentem, & inſanæ mentis homines plerumque videri cuncta formidare, quam fidere, idque indignum eſſe maieſtate Principis, cum Carolus V. Imperator animaduerteret, conſuluit Philippo Regi filio, vt ſibi proximos haberet regni procerum primicerios & anteſignanos, quibus non ſe diffidere vnquam proderet, quod ex nulla alia re offenſio maior eſſet. Et video Homerum

9.

 erraſſe,

10. † erraſſe, qui Vlyſſem Diis & Mineruæ, quæ ipſa prudentia eſt, diffiſum dixit; non habet à diffidentia, ſed à Ioue, id eſt, prouidentia conſilium, eamque ob cauſam, cum Poetæ fingunt, occupatam in exequenda re grauiſſima, aiunt Iouis ſago armatam, & ita depictam producunt:

Hom. Il. 5.

--- Ἀθηναίη* κούρη Διὸς Αἰγιόχοιο
Πέπλον μὲν κατέχευεν ἑανὸν πατρὸς ἐπ' οὔδει
Ποικίλον ὅν ὁ αὐτὴ ποιήσατο καὶ κάμε χερσίν,
Ἡ δὲ χιτῶν' ἐνδῦσα Διὸς νεφεληγερέταο
Τεύχεσιν ἐς πόλεμον θωρήσσετο δακρυόεντα:

--- Minerua filia Iouis Aegiochi
Peplum quidem exuit ſubtilem patris ſuper pauimento
Variegatum, quem ipſa fecerat, & elaborauerat manibus,
Loticam vero induit Iouis tempeſtatũ authoris,
Et armis ad bellum armatur lachrymoſum.

Verum diffidentia à metu, qui mouet Principem, &, ne frugi naucique ſeruos internoſcat, in via eſt, conſilium habet; eſt tamen differentia, diffidere vnicuique & non niſi, ſi opus ſit, fidere, qui diffidit, ad metum ſe aſtringit, & in ſe confixos non eminus habet oculos, qui non omnibus & viris & rebus fidit, prudentia coercetur, non vt ſibi metuat, ſed qui poſſit doloſe circumueniri: alia itemque differentia eſt, fidere cum tempore & rebus omnibus diffidere, quæ illa eſt,

eſt, vt Princeps, qui non niſi cum ratione fidit, audax & magnanimus eſt, & cognoſcendi cupidus, in centrum rerum ſecretiorum deſcendit, & perſpicace ingenio penetrat in animum eorum, quos, priuſquam amaturus eſt, miniſtros eſſe vult, ſin diffidit, tantũ abeſt, quin rebus & perſonis fidere, eaſque noſcere, & proximas eſſe nolit: ſic vtique certum, diffidentiæ effectus habere ad credendum rebus omnibus comitem ipſam leuitatem, non qui à prudẽtia ſunt, pleni tranquillitate & inconſtantiæ opprobrio immunes, cum ille ſedatæ prudentiæ Princeps non ſemper confidat, quicquid dicant gentiles & amici, quibus non quaſi hoſtibus diffidere velit, verum vt rogantes probe intelligere poſſit, ſunt enim pro amicis alii ſupplices, alii aliam conſiderationem habent, cuius obtinendæ gratia, ſua, non amicorum, obtrudunt merita, ſin imperfectio ſubeſt, diſſimulant, quod Princeps ſibi diſpendioſum & captioſum fuiſſe ſæpius vidit: eſt maxima prudentia, à captionibus ſibi cauere, quod imprudentiæ arguatur, ſi male collatum beneficium eſſe, nec ſe merita eius, quem eo promoturus erat, inſpexiſſe fateri cogitur! habeat hoc axioma pro re indubitata, pleroſque ex ſuis in ſuum non Principis commodum & in ſuæ familiæ authoritatem laborare, vt opus ſit prudentia, qua præ cæte-

ris emineat,& ex alto prospiciat, qui officiis præficiendis magis idonei sint, sin ex alterius manu eosdem accipit, vt voluntati eius obsequatur, se ipsum prodit; non tamen aliorum commendationes ad testimonium minus prosint, quæ fiduciam non addunt certiorem, nisi ab eo proueniant, qui aliud desiderium non habet, quam vt inseruire & Principi prodesse queat. Et quo maior hæc prudentia, eo magis necessaria est, quod Principis œconomia atque ipse ordo & honor imperii ex ea dependeat, si modo animum habet perspicacem,quo motum ministrorum moderari vel incitare noscat. At hanc prudentiam non discimus vti illam, de qua paulo ante diximus, quæ nec in vsu nec in cōsiliis consistit, verum quemadmodum stellæ alium ac diuersum motum à cœlesti habent, sic quoque ista prudentia habet diuersum à cæteris regni sapientibus progres-
11. sum: & quinam sit, rogas? idem † modus est,posse consiliis iisdem, quibus imperium moderatur,eos regere, si quando ambitionem suam in fauorem Principis immittere moliuntur, quod absque affectus fulmine fieri nequit, summa Principis prudentia talia non ferat, motumque contrarium habeat,æqualem tamen,quo reducat serenitatem, & quod posset extremæ inuidiæ causa esse,exæquet; & illud singularis est pruden-

tiæ,

tiæ, eoſdem ita coercere, vt melius agant, non tales ferre affectus, vt mutuis malis ſe perdant. Maioribus in vſu fuit, depingere Deos, cum variis muſices organis, non vt iiſdem luderent, ſed docerent, nullum opus auguſtius eſſe, quam concentum & proportionem in omnibus rebus harmonicã: Principi, penes quem inter ſubditos tota harmonia eſt, niſi menſuram obſeruat, vtcumque licet habeant ſapientiſſimi quique prudentiam pro bono Principis ac vtilitate, illi æmulatione mutua aberrant, & in diſcordiam ruunt, nec propter aculeos priuatos, qui publicum commodum non attingunt, quieti dari poſſunt, tanto vſu profutura eſt, ad defectus in negotiis ſuis ſupplendos non aliter, quam profuit Chirurgo fibulas admouere, quibus longiſſima vulnera connexuit & coaleſcere fecit.

CAPVT XVII.

De prudentia & fortitudine, bellique gerendi cauſſis.

1. *Sapientiam commendare fortitudinem.*
2. *Ducis ſapientiam facere milites confidentiores, quam audaciam.*
3. *Prudentiam in negotiis grauiſſimis eſſe ducem.*

4. *Quis*

Αμφότερον, βασιλεύς * τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής: * Hom. Il. 3.

Vtrumque Rex bonus, validusq; bellator.

Et Pindarus, qui Principem ſuum eximia laude ornauit pluria conſtituebat ad eius honorem, eſſe eum talem, qualem in odis ſuis prædicaret, in conſiliis prudentiſſimum, & in exequendis maxime magnanimum: ſic omnes ab Hercule oriundi gentiles, & præcipue Spartanorum Reges, qui ſe aiebant è recta linea deſcendere, tanti herois vitam, mores, & actiones quæ in fortitudine, & præſertim in prudentia & iuſtitia effulgebant, cum exemplis & educatione imitari & addiſcere voluerunt, quæ vtraque virtus effecit deditque diuinos honores, quaſi qui ſola fortitudine ad finem deduxerant, quæ profunda ſapientia & recta iuſtitia ſubminiſtraſſe videbantur: ex eo Poetæ fingebant fuiſſe quoſdam inter Deos fortunæ & victoriarum Herculis æmulos ac inuidos, nec potuiſſe victorem mordere, quod cum actionibus ſuis non accederet ad ſimplicitatem nudoſque fortitudinis, magnanimitatis ac poteſtatis effectus, quibus ipſa prudentia recta meta & iuſtitia certum moderamen erat, cum veriſſimo ſigilli teſtimonio, quo agnoſcimus illuſtres actiones eſſe bonas, & à temerariis diſcernimus res fortitudinis gloriam promeritas, ſi ſapientia deſtituitur, furor

ror & ſocordia eſt, vt prudentiſſime Cato maior cenſuit, nec habuit in æſtimatione iuuenes optumates Romanos, qui ex inconſiderato ardore ibant in pugnam, de Scipione vero longe aliter ſenſit, qui non temerarius erat, ſed in omnibus actionibus temperatæ prudentiæ, exæquaturus itaque fortitudinem eius & cæterorum hãc ſententiam proferebat: οἷός τοι πέπνυται, λοιποὶ τοίδε σκιαὶ ἀΐσσουσιν:

Soli ſenſus ineſt, vmbris par reliqua turba:

vel aliter,

Solus habet mentem, reliquis errantibus vmbris.

Quo dux ille magni nominis oſtendebat, quæ eſſet differentia inter fortitudinem ac temeritatem, viſus tantum non laudare iuuenum optumatum audacem magnanimitatem, quanti æſtimabat Scipionis fortitu-
1. dinem † ex ſapientia, quod eſſet ſola virtus, quæ in exiſtimatione fortem eſſe Principem contineret, qui quod ſuo conatu non commotus nimium in pugna ferueſcente ſedatum animum & iudicium ſummum haberet, cæteri ad omnes impetus ſtarent paratiſſimi, ille nonniſi ad certam metam tela collimaret: proſtrauit ille Hannibalem & rempubl. Carthaginenſium, & ſub Romanorum poteſtatem Hiſpanos ſubegit, ex quo cœpit nomen imperii habere, non modo ex viribus validiſſimis, verum etiam ex ſumma

eius

eius ſapientia ac prudentia, quæ potius in hoſte, quam ſimplex audacia, quæ ad temeritatem deflectit, metuenda eſt, eamque ob cauſam Ageſilaus veritus Epaminondam propter ſingularem prudentiam, quam in ducendo Thebanorum exercitu adhibebat, ad milites inquiebat, vt aut eum prehenderent, aut occiderent, quo proſtrato ſe facile cæteros non vſque adeo ſanos & integros victurum, ratus hunc ſolum, qui ſapiens ſit, ducem eſſe, quod ex ſapientia ſint vires animi & confidentia in militibus, non ipſa inconſulta & inconſiderata audacia, ſi quis præ cæteris auderet nudum enſem humano hoſtium ſanguine primus polluere, cum nõ
ita fiant † confidentiores, neque illa ſapien- 2.
tiam habeat, quod ſi audacia facit audaces, ſaltem vno impetu ſit, perſpecta enim ducis temeritate, fiunt ſapientiores, cui ſapiẽtiam deeſſe nec ſibi ſuiſque prodeſſe vident, ſin in eo prudentiam animaduertunt, acquieſcũt, nec tanta periclitari pugnantes audent. Minutius dux Romanorum audaciſſimus ſemper in medium hoſtem temeriter prorumpebat, & milites ſuos, qui Fabii prudentiam deſpiciebant, habebat conflictus ſocios, ſed cum ex illa ducis temeritate periculum eſſet, non ſe vnquam quam ſub Fabio fortiores eſſe dicebant, quos huius deliberata prudentia à periculo non ſemel vindicauerat

ductorq;

* Claud. bello Getico.

*-- ductorq; * placebat,*
Non qui præcipiti traheret ſimul omnia caſu,
Sed qui maturo vel læta vel aſpera rerum
Conſilio momenta regens, nec triſtibus impar,
Nec pro ſucceſſu tumidus, ſpaciumq; morandi
Vincendiq; modum mutatis noſſet habenis.

3. Homerus itaque cum † Vlyſſem & ſocios grandia ad executionem moliri adducit, inquit Mineruam viam præmonſtraſſe, vt fierent conatus cum ſingulari prudentia, non cum temeritate & leuitate, & ipſam noctem, cum heredipetas inuaderet, quaſi diem illuminaſſe, vt animum ac confidentiam haberent maiorem, ita ille ſcribit:

* Od. 22.

Δὴ* τὸ τ' Ἀθηναίη φθισίμβροτον αἰγίδ' ἀνέσχεν
ὑψόθεν ἐξ ὀροφῆς; τῶν δὲ φρένες ἐπτοίηθεν:
Iam tunc Minerua hominum interfectrix Aegida ſuſtulit
Alto ex faſtigio, horum autem mentes expauefactæ ſunt.

Sic prudentia regit fortitudinem animumq; Principis in conflictu & periculo confidere iubet, quem extra ſedem non mouet, vbi metus & temeritas plane diuerſos ac cõtrarios effectus habent, ille ad inferiora ducit, & confidentiam ſecuritatemq; adimit, hæc ad ſuperiora euehit, & ad audaciam & arrogantiam pertrahit, vt ſi ipſe in imo vel ſummo gradu præter decorum conſtitutus eſt, in hoc caſu puſillanimitas, in altero fortitudo

do non ſit, verum cum prudentia aer & elementum generoſi animi eſſe dicatur, habet modum certiſſimum, nec extra rationis limites vagatur, quod, qui regendis moribus præeſt, præfectus, diligentius obſeruet, & admoneat Principem dux in exercitu, ſi quẽ viderit, aut nimis meticuloſum aut temerarium nimis, ad regulam præcepti, quo Neſtor † grandæuus & Princeps ſapiens aduerſus Agamemnonem & Diomedem vtebatur, quorum alter, Agamemnon metu commotus, ex Aſia in Græciam cum armis poſt acceptam cladem erat reuerſurus, ille ad ſolatium addebat, Martem belli Deum eſſe omnibus communem, & nunc in hanc nunc in illam inclinare partem, eumque victum eſſe, qui velit, Diomedi vero metum incutiebat, quod quem videret arrogantem & ita confidentem, vt omnem aleam experiretur, & habenis ſapienter adductis non tantum ei videbatur ademiſſe animum, quantum inſanam arrogantiam, quam in conflictu inermis cum hoſte pugnaturus oſtẽdebat; Principi itaque præcauto opus eſt, ſi ſe fortem intempeſtiue præſtiterit, & exuto thorace, qui mos in pugnando hodie inualuit ad audaciam publice oſtentandam, hoſti ſuo obuiam iuerit, potius temeritas quam fortitudo eſt: docet Homerus Diomedem & cæteros Principes ſub perſona Achillis, quem 4.

Proceres Græci omnes & ipſe Diomedes pro fortiſſimo habebant, ab Iride illum fuiſſe admonitum, vt à Patroclo defuncto hoſtes arceret, cui reſpondet, ſe inermem eſſe & modo cum armis Patroclum in pugnam iuiſſe, eademque morienti hoſtes exuiſſe;

* Hom. Il. 18. Πῶς * τ' ἄρ' ἴω μετὰ μῶλον, ἔχουσι δὲ τεύχε' ἐκεῖνοι:

Et quomodo ibo ad pugnam, habent autem arma illi.

Quo exprobrat non ſecurum eſſe nec decere virum militem exarmatum & improtectum in hoſtem armatum ruere: ſunt homines ſtolidi & deprauatæ ſententiæ, qui ignaui & meticuloſi dixerint reſponſum, quod eſſe neutiquam poteſt, cum ex eo appareat & videant omnes animi granditatem cum prudentia, non ſtuporem emoti cerebri, qui maluit ſuis trophæis inſculptam habere effigiem Mineruæ Deæ id eſt prudentiæ, quam connexum Martem Veneremque, quod Syllam feciſſe Plutarchus prodidit: & quem præclara facinora & res fortiter geſtæ ab eiuſmodi infamia vindicauerant, vnde fortiſſimi quique Romanorum duces, qui præcepta ſuæ fortitudinis à vita huius Principis, quaſi è viuo virtutis fonte deſumſerant, in milites ſuos potius clypeum quam enſem abiicientes crudelius animaduertebant, quod oporteret prius non improtectum ſe defendere,

dere, quam adoriri & prosternere hostem, nam qui se bene defendit, bene aggreditur, & reddit duci suo duplicatum commodum, optimum militem seruando, & prostrato hoste numerum minuendo: & in eo est maior prudentia, magisque sedatus † animus, qui cum hoste pugnando se seruare laborat, quam si quis temeriter & inconsiderate in pugnam irruit: qui suæ seruandæ vitæ studet, ferientem hostem percussurus, clypeum opponit & oppositurus ferit & hostem prosternit, ex cuius cæde conseruationem gloriamque habet; Verissime itaque Cato senior ad hominis audacis laudem illud addidisse fertur, differentiam esse, parum æstimare vitam suam, & multum laudare † virtutem, sed quod maxime dedeceat Principem, ire ex precipitantia, vt etiam, si occasio est, cedere retro, & ita se gerere, vt omnes videāt, Principem fugere belli aleam, & mortem abhorrere. Ille, de quo diximus, virtutis militaris exemplar, armatus nullum de se dedit indicium, quod mortem formidaret, quem non latuit ex fatali sententia & decreto, semel fatum oppetendum esse, præsertim si sub extrema acie pugnaret, nihilominus vitam breuiorem esse voluit, vt longior foret honoris memoria, quam ad posteritatis æternitatem fati sui acerbitate his versibus obsignata extenderet:

* Hom. Il. 18. Νῦν * δ' εἶμ' ὄφρα φίλης κεφαλῆς ὀλετῆρα κιχείω
Ἕκτορα, κῆρα δ' ἐγὼ τότε δέξομαι ὁππότε κεν δὴ
Ζεὺς ἐθέλῃ τελέσαι, ἠδ' ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.
Οὐδὲ γὰρ, οὐδὲ βίη Ἡρακλῆος φύγε κῆρα,
Ὅς περ φίλτατος ἔσκε Διῒ Κρονίωνι ἄνακτι,
Ἀλλά ἑ μοῖρα δάμασσε καὶ ἀργαλέος χόλος Ἥρης:
Ὣς καὶ ἐγὼν, εἰ δή μοι ὁμοίη μοῖρα τέτυκται,
Κείσομ' ἐπεί κε θάνω: νῦν δὲ κλέος ἐσθλὸν ἀροίμην:

Nunc vero ibo, vt chari capitis perditorem inueniam
Hectorem, mortem autem ego tunc accipiam, quandocunque iam
Iupiter voluerit perficere, atque immortales dii alii:
Nam ne vis quidem Herculis effugit mortem,
Qui carißimus erat Ioui Saturnio Regi:
Sed eum fatum domuit, & difficilis ira Iunonis;
Sic & ego, si iam mihi simile fatum paratum est,
Iacebo, vbi mortuus fuero, nunc autem gloriam bonam assequar.

Sic ille fortissimus Princeps parem magnanimitatem in fatum vsque habuit, qualem primus Hebræorum Rex, cui cum ex sacro vaticinio nuntiatum, se in pugna prostratum

tum & occisum iri, noluit domum redire, veritus ne vitam seruaret, sed suo sanguine extremo sanguine honoraturus contra Philistæos fortiter pugnauit. Ita Callicratidas, cum audiret ex diuinatione & oblatis sacrificiis, quæ Diis in pugnam successurus immolabat, se moriturum & milites suos fore victores, magnanime & fortiter respondit, ex obitu suo de imperio vnum hominem iri diminutum, sin rediret & retro fugeret, suæ existimationis iacturam non despicabilem fore: ita ille voluit, vt penes Cleandrum in locum suffectum, si succumberet, imperandi maiestas esset, qui cum funesta acie dimicaret, fortiter pugnando succumbebat. Nihilominus tamen oportet Principem nihil ex desperatione agere, nec periclitari vitam,
nisi in extrema † acie cum hoste transactu- 7.
rus, aut si res, patrem, rempubl. vitam & honorem attingit, qui in omnibus rebus & actionibus sibi stimulos addere debet, nec vereri infamiam, nihil fortitudini suæ attribui, nec se fortem dici: maior est generositas actum heroicum facere propter affectionem, quam quis erga gloriam, quæ à virtute est, habet, quam bene agere propter infamiæ
metum, est in hoc zelus, in illo † non vtique 8.
ita, vt metus solus infamiæ non sufficiat ad perfectam Principis virtutem, nisi cum amore optimarum actionum coalescat, vti He-

ctor Andromachæ ſuæ roganti, vt è bello ſe expediret & faceſſeret, reſpondebat:

*Hom. Il. 6.

--- ἀλλὰ *μάλ' αἰνῶς
Αἰδέομαι Τρῶας καὶ Τρωάδας ἑλκεσιπέπλους,
Αἴκε κακὸς ὣς νόσφιν ἀλυσκάζω πολέμοιο
Οὐδὲ με θυμὸς ἄνωγεν, ἐπεὶ μάθον ἔμμεναι ἐσθλὸς
Αἰεὶ καὶ πρώτοισι μετὰ Τρώεσσι μάχεσθαι,
Αρνύμενος πατρός τε μέγα κλέος ἠδ' ἐμὸν αὐτοῦ:
--- *ſed vehementer*
Vereor Troianos & Troadas longa veſtium ſyrmata trahentes,
Si velut ignauus eminus ſeorſum declinem prælium,
Neque me animus iubet, quoniam didici eſſe generoſus,
Semper, & in prima Troianorum acie pugnare,
Comparans patriq; magnam gloriam & mihi ipſi.

Viſus ille in nulla alia re ſtuduiſſe magis, quam gloriæ adipiſcendę oſtendebat ſe velle aut viuere poſt fata patris imperio ſuperſtitem, aut mori, nec hoſtibus ſuis ſeruire turpiter, quam ob cauſam ſapientiſſimi moderatores Principis prouideant, ſi quem in eodem affectu hærere animaduertunt, vt ad exempli imitationem præmoneant, & idem, quod magnanimus Hector ſibi propoſuit, ob oculos ponant, ſolam ignauiam eſſe, quę è ſolio Principem deiiciat, faciatque indi-

gnum

gnum illustri maiorum sanguine, quò cæteri Principes attollant animos & subrigant aures, eo quod maiores fuerint in summo censu egregiam laudem gloriamq; consequuti: quæ res mouit Apollinem, vt Æneam cum Achille conserturum animaret hoc venusto carmine:

-- καὶ δέ σε * φασὶ Διὸς κούρης Ἀφροδίτης * Hom. Il. 20.
Ἐκγεγάμεν, κεῖνος δὲ χερείονος ἐκ θεοῦ ἐστιν
Ἡ μὲν γὰρ, Διὸς ἐσθ᾽ ἡ δ᾽ ἐξ ἁλίοιο γέροντος:
Ἀλλ᾽ ἰθὺς φέρε χαλκὸν ἀτειρέα, μηδέ σε πάμπαν
Λευγαλέοις ἐπέεσσιν ἀποτρεπέτω καὶ ἀρειῇ:

-- *Et te aiunt ex Iouis filia Venere*
Natum esse, ille vero ex inferiore dea est:
Hæc enim Iouis est, illa ex marino sene:
Sed recta fer ferrum inuiolabile, neque te omnino
Terribilibus verbis auertat & minis.

Quasi fortitudo ac virtus in Principe esse eo maior debeat, quod maiores habeat magnificos & nobiles, inquit tamen Plutarchus fortitudinem esse virtutem diuinitus inspiratam, quasi suas radices in humano sanguine non haberet, & est

Πιστόν τοῦγε * θεῖον * In Bacchis.
σθένος:
Certa diuina virtus,

Vt Euripides ait: ob eamque causam apud Homerum Hector, cum Diomedes omnia turbaret, sedato animo delituit, vsque dum à Marte excitatus vires animumque redintegrat:

*Hom. Il.6.

Αὐτίκα* δ' ἐξ ὀχέων σὺν τεύχεσιν ἆλτο χα-
μᾶζε
Πάλλων δ' ὀξέα δοῦρα κατὰ στρατὸν ᾤχετο πάντῃ,
Ὀτρύνων μαχέσασθαι, ἔγειρε δὲ φύλοπιν αἰνήν·
*Statim autem de curru cum armis desiliit in ter-
ram,*
*Vibrans autem acuta iacula, per exercitum ibat
quoquouersum*
*Concitans ad pugnandum, suscitauit autem pu-
gnam grauem.*

Cui postea Diomedes campo cedere, & sese subterducere videbatur, quasi à Diis haberet concessam pugnandi potestatem. At Pindarus inquit, homines generositatem suam è parentibus & maioribus habere: possunt
9. in eo vterque † conuenire, Deum fortitudinem maiorum in Principem successorem plerumque transferre, quæ nihil aliud est, quam effectus magnanimitatis, à Deo, rebus secundis, vbi sors in summitate est, concessę, quam altiori suæ fortunæ tribuit, idque maiores nostros non latuit, qui finxerunt Parcas adfuisse nascenti Meleagro eique dedisse virtutes Principi idoneas & conuenientes, quem fortem ac potentem fore, Lachesin prænuntiasse, Clothonem vero heredem auitæ generositatis prædixisse: quærit itaque Andromache apud Vergilium, num Ascanium non mouissent suorum maiorum fortitudo & exempla:

Ecquid

Ecquid in * *antiquam virtutem, animoſque viriles* — * *Æneid 3.*

Et pater Aeneas, & auunculus excitat Hector?

Quaſi auitam virtutem tueri officium ſit adoleſcentis Principis, quam Prudentiæ & Fortitudinis actiône crebra innouet, lucéq; addat, ne, qui ſuccreſcit flos, marceſcere & ſuccum exuere videatur; hanc ob cauſam Thraſidæus laudatur non degenet ab antiqua ſuorum virtute, cui incrementum nouoſque honores & trophæa addebat:

Ἐν τῷ Θρασυδᾶος ἔμνασεν ἑστίαν
Τρίτον ἐπὶ στέφανον πατρῷαν βαλὼν
Ἐν ἀφνεαῖς ἀρούραισιν Πυλάδα νικῶν:

Per quod Thraſidæus prouulgauit larem
Tertia corona accepta patrium,
In opulenta Pyladæ tellure vincens.

Eademque Princeps facienda ſuſcipiat, non viſus ignauia torpeſcere & otio diffluere, bonamque naturam & auitam magnanimitatem luxû & exquiſitiſſimis delitiis labefactare.

At non ſufficit præcepto ſcholaſtico tradere fortitudinem, & hanc prudentiam, quę in bene imperando & ducendo exercitu cōſiſtit, cui quoque ex neceſſitate conuenit in animum imprimere, non eſſe ex ambitione & deſiderio oſtentandi agminis bellum ſuſcipiendum, ſed rationem ac iuſtitiam facere, ſi tamen Princeps vires acceperit, quibus ſe

in equũ ſubiicit, quam primum pictos triũphos minus vno momento offerunt, quos vt ſui iuris faciat, & auidius perſequatur, maiores flammas addunt & inſpirant animo, vnde futurum eſt certiſſimum ſui & reipubl. excidium: iratum enim numen deteriora conanti non annuit. Sed num decet eſſe otioſum Principem? non ita, ſunt enim occaſiones ad bellum plures, quarum aliæ neceſſariæ, iuſtæ ac legitimæ, aliæ animi generoſitatem produnt, non iniuſtæ, aliæ vtiles & neceſſariæ, nihil enim tam neceſſarium Principi nec iuſtum nec legitimum, quam pro ſui & gentilium defenſione arma capere. D. Ambroſius inquit, eiuſmodi actum iuſtitiæ plenum eſſe, cum deſit ambitio, adſit illa cura naturalis, vt ſe ſuoſque conſeruet, & res, quas iuſtitia ratas eſſe fecit, fortiter tueatur:

* Eurip. in Troad.

Φεύγειν * μὲν οὖν χρὴ πόλεμον, ὅστις εὖ φρονεῖ:
Εἰδ' εἰς τόδ' ἔλθοι, στέφανος οὐκ αἰσχρὸς πόλει,
Καλῶς ὀλέσθαι: μὴ καλῶς δὲ δυσκλεές:
Itaque fugiendum eſt bellum, cuicunque ſapienti:
Si vero huc venerit, gloria non turpis patriæ,
Fortiter perire: non fortiter vero ignominioſum eſt.

10. Eamque ob cauſam maiores † huius rei obſeruantiſſimi & tenaciſſimi noluerunt, niſi laceſſiti ad ſui defenſionem & vindictam armari: prædixerat Moyſes Amalecitas ad vnum

num omnes iri necatos, quod non data causa nec irritatione in Hebræos signa mouissent: A Plutarcho memoratur, Æmilium Paulum, cum Perseum Macedonum Regem impugnaturus esset, è sacrificio viginti boũ habuisse nulla oracula, immolato altero & vicesimo tale accepisse responsum, se fore victorem, nisi lacesseret, sed defenderet, iisdemque verbis admonitos à suis oraculis ferunt Syracusios, qui in Herculis templo sacrificiis deposcebant ab hostibus victoriam, nisi primo insultarent, modo in sui defensionem fortiter laborarent, non quod de hoste, vsque dum armatus sit exspectando intelligas, in Principe enim simplicitas foret ita subsistere, cum acceptam & illatam iniuriam armis vindicare, sit defendere, qui dat causam belli, insultat, & aggreditur, & se defendit, qui iniuriam vlciscitur, & hostis audaciam & superbiam reprimit: quod si itaque pro sui suorumque defensione arma capessit, bellum iustum erit ac necessarium. At non vna est † occasio, quæ gloriæ cupidissimum mouere potest ad bellum generosum nec iniustum, quod si defensionem iniuste læsi, non vlla gentilitate coniuncti nec fœderati nec clientis suscipit: Cicero ait ex fide teneri Principem, vt suæ clientelæ homines viribus impares contra potentiorũ manus tueatur, vim armatam vel tyranno, quē 12.

videt

videt in ſuos crudelius & acerbius ſæuire, inferre poſſit. Moyſes iuuenis licet, nec dum etiam populi Iſraelitici Imperator ferre non potuit hominem fortiorem inſultare imbecilliori, & Ægyptium Iudæi percuſſorem tacita morte ſublatum ſub arenoſa humo operuit, qui pugna inter monomachos coorta non datus arbiter noluit maioris in minorem iniurias & verbera animo patiente admittere, qua maiore ratione Princeps poteſtate & maieſtate par nemini ab inferiore ad ſubſidia rogatus abſque iniuria & iniquitate adeſſe & auxiliari poteſt, exemplo Alcinoi Regis, qui Vlyſſem hoſpitem ſupplicem nomine fraterno excipiebat, & de officio ſuo ita præfatus aliis hoc præceptum dabat:

* Hom. Od. 8.

Ο ξεῖνος* μάλα που μιν ἄχος φρενας ἀμφι-
βέβηκεν
Αλλ' ἄγ' ὁ μὲν σχεθέτω, ἵν' ὁμῶς τερπώμεθα
πάντες,
Ξεινοδόκοι καὶ ξεῖνος, ἐπεὶ πολὺ κάλλιον οὕτω,
Εἵνεκα γὰρ ξείνοιο τάδ' αἰδοίοιο τέτυκται,
Πομπὴ καὶ φίλα δῶρα, τὰ οἱ δίδομεν φιλέον-
τες:
Αντὶ κασιγνήτου ξεῖνος θ' ἱκέτης τε τέτυκται
Ανέρι ὅς τ' ὀλίγον περ ἐπιψαύῃ πραπίδεσσι:

Hic hoſpes, valde fortaßis ipſum dolor mente cir-
cumdedit,

Sed

Sed age ille quidem ceſſet, vt ſimul oblectemur omnes
Hoſpitio ſuſcipientes hoſpeſque, quoniam multo honeſtius eſt:
Nam ob hoſpitem hæc venerandum parata ſunt,
Celebritas & amica dona, quæ illi dedimus amantes,
Pro fratre & hoſpes & ſupplex eſt factus
Viro, qui etiam paululum compos ſit mentis.

Vt ita ſe gerere non tantum actus iuſtitiæ, ſed charitatis quoque ſit, quæ ipſa veriſſima iuſtitia eſt, & ex humanitate naturaque ſuauiſſima naſcitur: leges ciuiles,quantum maxime fieri poteſt, volunt pupillum eſſe ſub viri ſapientis & prudentis tutela, qui tam ſui quam bonorum curam habeat, natura vero imbecilliorem ſub fortioris clientela præſidium habere iuſſit. Hercules, de quo diximus, in Græcia domuit fortiſſimum potentiorum iugum, & iniuſtos in minores conatus & temerarios auſus coercuit, purgatis à ſcelere prouinciis, quo defuncto cum eadem inſolentia è radicibus repullulaſceret, & ad priores ſuos fontes rediret, Theſeus non inferior, naſcẽtem probe retudit, ſumpta acerbiore vindicta de iis, qui imperium ac poteſtatem in tyrannidem immutare auſi fuerant. Et vide quanta maieſtate in eiuſmodi caſu emineat Princeps, defenſione enim iniquius læſi, non bellum, vt iuſtitiam facit, fræ-

frænisque coercet, qui minorem infra se despicit, æquus omnibus in moderandis armis & superior esse conatur ad iudicandam nequitiam & puniendos improbos: ea est prerogatiua, quam ex numinis concessa gratia proceres habent, sed plerumque non obtinet locum dicta ratio, cum quos moueat ambitio, opem rogantibus imperare, & supplices habere subditos.

Possem prolixa serie de causis, quæ Principi ad bellum stimulos adderent, differere, si mei esset, vt non est, instituti, cum animus sit, rem leuiter saltem attingere & delibare, & solidioris materiæ exemplum aliis relinquere: at ne cœptum opus prætermittam, si Principem adolescenté factum imperii mo-
12. deratorem † arma probe decent, potest bellum facere, cum perpetuo sui honore & sui vtilitate, in castigandis perduellibus ac seditiosis, & vindicandis à refractaria officialium possessione imperii fortissimis locis, quo illi non officii sui causa concesserant, vt si quando foret melior occasio, turbas dare & nouitates mouere possent, cui malo subuenire respubl. debet, vt Princeps maiore fiducia securior esse queat, quod ex tolerantia ac dissimulatione sit ad conatus animus fortior, nec leuis suspitio, Principem prudentia & animo deficere. Alexander primo conatu iuuenis cum esset, sumpto de patris con-

coniuratoribus ſupplicio, in rebelles enſem ſtringebat, & quos multa ex contemptu in ſui inuidiam, quod imperare per ætatem nō poſſet, dixiſſe audiuerat, ſupplices fieri ac obſequioſos videbat. At caueat ſibi, ne quid ex ambitione ſuſcipiat, cæteroquin trophęa ſuo diſpendio & excidio fundaret, & conuenit merito finem huius belli eſſe ſupplicium improborum, & pacis auſpicia, eoque imitari bonum patremfam. qui è loco in alium vtenſilia transfert, vt decente ordine omnia fieri & eſſe videat, quo ſe ſuaq; componit & acquieſcit: idem faciat ſapientiſſimus Princeps & bello turbiſque motis ex ordine pacis ſedato, non ex conflictu ſibi ſatisfactum eſſe ſentiat, tantum enim abeſt, quin ex eo ſibi ſuiſque ſit pax, quies & tranquillitas, cum alias habuiſſet negatum obſequium, ſtatumque confuſum, & perpetuæ nec intermoriturae ſeditionis bellum: oraculi Delphici inſpectores, pro certo habebant, Apollinem eſſe naturæ igneæ immortalem nec corruptioni obnoxium, verum ex ratione quadam fatali, cum videret in rebus eſſe abſque lege ordinem ſe tranſmutare & tantiſper omnia mutare ſublata rerum diuerſitate, donec in vnum corpus cauſa ignei ardoris, ex quo ille conſtabat, rediiſſent, & coaluiſſent, quem ita mutatum nō diu ſubſtitiſſe credebant, & ad priorem formam rediiſſe,

rediiſſe, rebuſque omnibus in ordinem reductis incorruptum cum diurnitate perſtitiſſe: ideoque canebant dithyrambum, qui paſſionis cantus eſt, & in ſe habet belli motum, trinis tantum anni menſibus, ſub hyemis initium, vbi omnia ad maturitatem veniunt, reliquis nouem menſibus, quos χώρυς vocabant propter omnium rerum abundātiam vtebantur Pæanis cantu, qui ſedata & ſapiens poeſeos & muſices forma eſt, cui attribuunt conſtantiam ſemper ſibi ſimilem, ordinem optimum, & ſeriam abſque rei cuiuſdam differētis mixtura grauitatem: Quo pacem & bellum voluerunt adumbrare, & docere Principem, ſi vel inuitus cogatur lenitatem & clementiam inuitare & arma capeſſere, mutatiſque rebus incompoſitis in vnum corpus, id eſt ad obſequium vno pacis medio redigere, diuturnitatis & longæ miſerię non ſit bellum, vt pacis fundamenta certiora & maiora ſubſiſtant, quod bellum ſit rerum omnium euerſio & excidium, hyememque habeat, quicquid modo ſuperfuit, finem ac interitum, pax totius felicitatis origo, quæ faciat omnia eſfloreſcere, & vigore ſuo ſuccreſcere, namque

* Menand.

Εἰρήνη * γεωργὸν κἂν πέτραις τρέφει καλῶς,
Πόλεμος δ' ἢ κἂν πεδίῳ κακῶς ἔφυ:
Alit colonum Pax vel in ſaxis bene:
At bellum in ipſo noxium campo quoque.

CAP.

CAPVT XIIX.

De dissimulatione, vbi laudanda & vituperanda.

1. *Dissimulationem citra malitiam & perfidiam esse prudentiam.*
2. *Necessitatem reipubl. maiorem habere in Principem potestatem quam propriam gloriam.*
3. *Ibi honestatem esse, vbi publica vtilitas est.*
4. *Insignis error, & detestanda Platonis opinio.*
5. *Fine dolosi Principis esse, argutiis sese oblectare aliisq; illudere, prudentis vero, reipubl. prospicere, nec aliorum insidiis dolisq; sese exponere.*
6. *Versum improbandum nihil ad Principis institutionem facere.*
7. *Perfidiam fidem violare, & Deum, quem testem vocauit, contemnere.*
8. *Vitium nullum perfidia esse detestabilius.*
9. *Perfidiæ prudentiam authoritate sua non auxiliari.*
10. *Error quorundam Iurisconsultorum.*
11. *Aliud est in status Romani, aliud in Iurisprudentiæ regulis.*
12. *Non dandum esse securitatis verbum reis supplicii & ad pœnam iam pertrahendis.*

QVI authores de hoc subiecto multa scripserunt, omnia confuso ordine, & absque vlla lege ima cum summis commi-

ſcuerũt, nec profuturam Principi vtilitatem ex eo habuerunt, quod nullam dederint diſtinctionem diſſimulationis à malitia & perfidia, vbi laudem haberet, vbi ferenda eſſet boni publici gratia, aut propter fraudem &
1. nequitiam deteſtanda: certiſſimum † vtiq; diſſimulationem in Principe non malitioſo nec perfido eſſe pro ſapientia & prudentia æſtimandam, ſi publicam vtilitatem reſpicit, qua cum ſuam habet coniunctam, quod fortunæ & granditatis ſuæ eminentia deuinctus ob oculos rempubl. habere cogatur & ſuſcipere multa, quæ veri honoris ſpeciem præ ſe non ferunt: opus eſt tamen, vt vela
2. contrahat, ſi qui caſus contigerit, & boni publici gratia ſeſe neceſſitati credat, contra id quod ad ſuam gloriam ſpectare videt, non ſemper ad exemplum Cleomenis Regis, qui cum captam Megalopolin vrbem ob atroces iniurias damnumque illatum inuiſam nec ſolo æquare nec fortiſſimas arces deſtruere vellet, Lyſandridæ admonitu perſuaſus, ciues fore amicos & fœderatos, conſulentibus demolitionem reſpondit, vince potius honorem quam commodum, dictoque diſceſſit, non acceptis de ciuium vrbiſque conſtantia obſidibus: quo nactus hoſtes infenſiſſimos eoſdẽ habuit in ſui & Spartanorum pernitiem non auaros cõtributionum largitores, qui Princeps erat tum adoleſcens,

lescens, cum gloriæ adipiscendæ nec securitatis procurandæ, nec pro se suisque vtilitatis acquirendæ maxime studiosus: eoque facile omnes decipiuntur, cum ex ista ætate non tantum prudentiæ sit, quantum libertatis ac generositatis. Præueniendus itaque Princeps, & actiones preceptis præmuniendæ, quæ ex vsu & experientia sint in publicum conferenda, quo nisi rectissima via peruenire licet, datur obliquis ambagibus currere, nam, vt Cicero ait, non in oratore simplice, sed in viro imperii & penes quem Romana maiestas fuit, victrix & magna ratio locum semper non habuit, est tæda, nisi rectam cernis viam, præferenda, & circum dissimulationem, si opus sit, ducenda. Quo necessitas & vtilitas publica † vocat, ibi est honestas & iustitia, quæ de honore Principem cum fauore & gratia cuiusque confidere iubent, vel male de eo ceteri sentiant, eundem esse cautum, astutum & dissimulatorem, si modo actiones in publicum commodum vergant, affectio subditorum opinionem labefactat, & quodcunque inest venenum, consumit, quam ob causam Theophrastus inquit, Aristidem fuisse virum perfecte iustum in rebus priuatis, verum in procurandis negotiis multa fecisse ad temporis exactissimam rationem, vocatus itaque vt sententiam daret, num Atheniensibus liceret 3.

ex causa necessitatis numos, quos in insula Delo in gazophylacio asseruabant, auferre, vnde cæteris Græcis inconsultis inconcessum erat, respondit, non iustum quidem esse, sed vtile, quo dicto noluit decidere, vtrũ pactis articulatim inter fœderatos Græcos conuentis standum aut prætergrediendum esset, verum vt compositis hinc & illinc, quod iustum & vtile erat, Athenienses ad æquilibrii normam perpenderent, vtrum magis proforet, quasi illud, quod vtile est, à iustitia & æquitate esset alienum, cæteroquin alter illo audacior in tanto negotio nõ adeo scrupulosus fuisset, & nisi aliter facere quiuisset, pro vtilitate disputasset, quod in numis depositis auferendis iniustitia & iniquitas esse non potuisset, qui in insula Atheniensium gratia parcius erant reconditi, vt omnem belli molem & impendia cæteris præter numos nihil cõferentibus sustinerẽt. Quod certe nec iniustum nec iniquum fuit in suam vtilitatem depositum transferre, si modo conuentis stetissent, & obligationi suæ satisfecissent: & pro re indubia asserendum, vbi maior publica vtilitate est iniustitia, eandem non esse admittendam, sub quacumque recti specie, atque vbi est maior vtilitas publica aut iniustitiam exæquat, tentandam non dissuadeo, quod qui eandem deserit, vt Cicero inquit, non tantum con-

contra rationem, ſed contra naturam quo-
que feciſſe videatur: verum ad capeſſendam
hanc vtilitatem oportet Principem diſſimu-
lando aliud dicere aliud facere, & vulpecu-
lam aſtutia vincere. Plato opinatur Princi-
pem poſſe pro commoditate & vtilitate ſub-
ditorum mendaciis & fraude vti, quæ † ver- 4.
ba tædium afferunt, & ſunt indigna Princi-
pe:

Ψεῦδος * γὰρ μισεῖ πᾶς σοφὸς καὶ χρήσιμος: * Menand.

Mendacium enim odit omnis ſapiens & frugi homo.

Salomon docet omnem fraudẽ coram do-
mino eſſe abominationem & mendacem
linguam dedecere Principem: longe aliud
eſt, ſi diſſimulat, quod, qui nouit probe diſ-
ſimulare, tempore, ſe ſuiſque ſubiectis, ſi
quando caſus & occaſio ſeſe obtulerit, recte
vtatur, idque ab animo prouido & circum-
ſpecto procedat, qui more medicorum eo
tendit, vt rerum, quæ ſanitati conueniunt,
ignaros vtiliter decipiat & circumueniat:
Nec Plinius loquitur, Principem debere
mentiri, ſubditoſque circumuenire, ſed tan-
tum prudentiæ eſſe, ſi eoſdem pro temporis
& loci ratione decipiat; mendacium vero,
fraus, dolus malus & aſtutia potius ab imbe-
cillitate, metu ac diffidentia, quam à ſapien-
tia & prouidentia procedunt, quiſquis † il- 5.
le, qui ſe huic vitio dedit, virum ſubtilem a-

git,vt cæteros irrideat,&proximis pudorem incutiat, effectus vero prouidentiæ istam malignitatem non habent comitem, quod prudentia adhibeat viros in publicum commodum, ne quos circumuenire & infamia lædere ausit: Princeps ab hoc vitio viuat remotissime, cum existimationem nihil magis imminuat.

Quod si itaque Princeps ex prouidentia publici commodi dissimulat, laudem habet,

Qui nescit dissimulare, nescit imperare.

Sin ex malitia, dispendiosum est, quæ certe nihil aliud est,quam oblectatio,naso omnes suspendere, & omnes pedica irretire, qui quos non amat, pro hostibus, & qui non mores laudant, pro improbis habet, quem adulator optimus consilio demulcere posset, dissimulatione opus esse, vt captos in præcipitium agat, ratus esse verissimum a-
6. xioma detestandi † versus, quem multi Romanorum Imperatores probe didicisse & in vsu habuisse scribunt:

In improbum est malum non telum improbitas.

Ex quo pernities est, & ille immanis fit & crudelis, tantum enim abest, quin illud faciendo eius dissimulatio respectu publici commodi laudetur, excitat tamen & procreat odium in Principem & seditiones ac coniurationes in rempubl. quod malitia &

impro-

improbitas cum vtilitate publica nihil commune habeat, quę honesta esse nequit, quod honestas, cum publico commodo sit semper & perpetim coniuncta, ita vt qui facinus committit, deserta honestate, commodum publicum deseruisse & repudium misisse videatur: necesse itaque est inter cætera Principem doceri, ne contētiones serat, vt quos inuisos habet ministros, ita remouere possit, quod in multis fuit egregia dexteritas ac prudentia: Cæsar ita se gerere pro more suo consueuit, cum de imperii securitate non vsque tuto confideret, quod viderat sub perduellium arbitrio, qui conantem impedire potuissent, in partes varias inclinare nec certo loco stare. At Principi, qui ad imperium natus in eos habet dominium, qui spontaneo obsequio audiunt, eiusque voluntatem non inuiti sequuntur, suumque honorem credunt augustissimæ dextræ, sacrum depositum, quod pro rerum omnium pretiosissima habeat violare, & bonorum vitæq; prodigum esse, foret pernitiosissimum, & Principe maxime indignum, vt enim vbicunque piscis ille marinus, quem sacrum piscinarii vocant, nihil ibi cæteros pisces veneno nocere nec rapto viuere iuuat, aliosque vident tutius oua excludere & semina effundere, quasi habeant suæ libertatis fideiussorem & protectorem, ita quam primum sacra Prin-

cipis persona se dat in conspectum, cuncta interquiescant libertate & tranquillitate, absque monomachia, contentione ac disputatione: sed quid si ex ea re oblectationem habebit, aderũt nobiles ex omni parte prouinciales, qui coram quiritabuntur contaminaturi sanguine augustissima vestigia, aut eundẽ effusuri, quasi ad pedes crudelis idoli, cui non alio honore quam sanguine & humana cæde parentare solent:

* Senec. in Herc. furente.

*--- quisquis * est placide potens*
Dominusq; vitæ, seruat innocuas manus,
Et metuentum mitis imperium regit,
Animoq; parcit: longa permensus diu
Felicis æui spacia, vel cœlum petit
Vel læta felix nemoris Elysii loca
Iudex futurus.

Superest vltimũ, quod de perfidia est, quam Principi dissuadere oportet, & à præcipitio remouere, quod, qui perfidus est, datam fidem violet, & à Deo ipso, quem in dicti factique testimonium euocauit, ex contemptu turpiter deficiat:

* Sophocles in Hippodamia.

Ὅρκου * γὰρ προστεθέντος ἐπιμελεστέρα
Ψυχὴ κατέστη, δισσὰ γὰρ φυλάσσεται,
Φίλων τε μέμψιν, καὶ εἰς θεοὺς ἁμαρτάνειν:
Apposito enim iureiurando cautior & diligentior
Animus fit: à duobus enim sibi tum cauet,
Et ne lædat amicos, & ne peccet in Deos.

Primo loco vt diximus, si quis dissimulat publici

blici commodi gratia, prudentia eſt, deinde vt alios irrideat & circumueniat, eſt malitia, tertio ſin voluptates exatiaturus & conatus melius effecturus verbis addit iuſiurandum, vt omnem de ſe ſuſpitionem eluat, eſt perfidia: ſic ille † facere videtur non aliter quam 7.
Lyſander, qui aiebat pueros decipi aſtragulis, viroſque iureiurando, cæteroqui de ſeruanda fide parum anxius, de qua omnes audacter cõfidere & de iuramento ita eſſe certiores debent, vt non ſeruata & læſa fide propter perfidiam meritiſſimas pœnas exſpectent:

Ορκος * μὲν δὴ πλεῖστον ἐπιχθονίους ἀνθρώπους
Πημαίνει, ὅτε κέν τις ἑκὼν ἐπίορκον ὀμόσσῃ·

* *Heſiod. in Theogonia.*

Iuſiurandum profecto plurimum terreſtres homines
Lædit, ſi quis ipſorum ſponte peierauerit.

Multis tamen in eo ſunt iucunda trophæa, adduntq; condimenta exquiſitiſſima & ſuauiſſima, ne fel & acrimoniam ſentias, exemplo Caligulæ Imperatoris, qui cum pacem cum Parthorum Rege ſacramento iuraſſet, innuptæ filiæ nuptias ambiebat, & in Perſiã rediturus, ſimulabat ſe proximis diebus deſponſatam ducturum, multos tãdem in necem Regis & procerum aulicorũ ſubornatos adeſſe nuptiis & lætiſſime epulari iuſſerat, quod cum perfeciſſet, diſceſſiſſe fertur & dixiſſe, ita licere cuiuis in hoſtem ſuum agere.

Immane quidem parricidium, cuius tamen excuſatio deterior fuit, vnde liquido conſtitit facinus fuiſſe admiſſum non aliam ob cauſam, quam ex perfidia & inſigni nequitia, atque animo ſuo ita deliberaſſe, vt tantam ſtragem cædemque perpetraret, & potuiſſet ille alios prætextus fingere, non ſe prodere ſuo ore infamiæ & deteſtandæ improbitatis dedecori. Polybius quoque ſcribit exules Cynethæ perfidiæ ſuæ inſigne argumentum prodidiſſe, quod cum poſt pacem inter eos conſtitutam in gratiam rediiſſent, conciues proderent, cum alium prætextum habere non poſſent, quos in vrbem admiſſos comiter prius exceperant: quod Hiſtoricum hoc vno nomine ſcripſiſſe vi-
8. deo, vt oſtenderet, nihil eſſe † perfidia triſtius & crudelius, & cum aliud quodcunq; ſcelus non ſit cum perfidia conferendum, quæ furore ſuo in innocentem, vbi ſe putat ſecurius viuere, ſæuit, cæteræ improbitates & tyrannides mitius ferendæ ſunt, quod fiant aperte in hoſtes & vindictæ cupidiſſimos: illud itaque fugiendum Principi, quod hoc ſcelus habeat ſemper comitem irati numinis vindictam, qui enim diuinitatem in teſtimoniũ adductam temeriter deſpiciunt, quaſi ſigillum fœderis & pacti conuenti, puniuntur, quamuis lenta mora & dilatio ſit,

Silius lib. 13. --- *dubio * qui frangere rerum*

Gaude-

Gaudebit pacta, ac tenues ſpes linquet amici:
Non illi domus, aut coniux, aut vita manebit
Vnquam expers luctus lachrymæque: aget æquo-
re ſemper
Ac tellure premens, aget ægrum nocte dieque
Deſpecta ac violata fides:

Quod Ioſua verebatur, cum ſe videt à Gabaonitis deceptum, quibus cum iuramento vitam ſaluam ſpoponderat, re comperta vt audit contra data verba eos fuiſſe è progenie Chananæorum, & Hieroſolymis proximos accolas, noluit ſupplices delere & è medio tollere, quibus cum ſacramenti fide incolumitatem pollicitus fuerat, quamuis iamdudum ante pacta fœdera habuiſſet ex mandato diuino Chananæos ad vnum omnes cruento ferro ad internecionem proſternendos eſſe: nec ille pœnam mandati violati luebat, quod ſibi metueret, ne Deũ, quem fidei ſuæ intemeratæ teſtem euocauerat, offenderet: non decet ideo Principem pactis ſtare & fœdera cum iiſdem ſeruare, qui non ſyncera fide imo captioſa fraude egerunt:

Πιςὸν * δ' ἀπίςοις ὐδὲν: * Pind.

Infidelibus enim nihil eſt fidum:

Qui ſolutus & liber eſſe debet, ſi datam fidem alter violat: nec Ioſua verbis penitus intemeratis illæſiſque ſtetit, quos antiquata libertate ad ſeruitutem, quæ mortis ciuilis

ſpecies

ſpecies eſt, addixit, non immemor, qui dux inſignis erat & diuinum ſpirabat animum, hanc fraudem non fuiſſe tantum ad decipiendum quantum ad ſeruandam vitã, pro cuius incolumitate omnes aſtutias & captioſa ſtrategemata fieri ſolent. Quo exemplo moneri Principem video, vt ſi ſemel fidem dederit, ſit religioſus, quam violaturus caute præuiderit, alii finxere leuiſſimos prætextus, quibus defecere turpiter, & ad effectum perfidas aliorum manus petiere mutuas, vt ille Artabanus Parthorum Rex, qui cum Aſineum & Anileum vtrumque fratrem hoſtes ob bellum iniuſte motum ſibi infenſiſſimos data fide ad ſe vocaſſet & Abdagaſes veniam ſuſcipiendæ cædis rogaſſet, reſpondit, non ſe permiſſurum, fore eos coram proſtratos, quod de fide, quam ſtipulata manu ſe dediſſe aiebat, confiderent, ſin vellet, vt poſſet, ſe fortem præſtare, non ſibi diſplicere, vt redeuntes ex inſidiis interciperet, idque fieret ſe inconſulto nec conſentiente. Ecce ſummam Principis perfidiam, qui ſubornauit è famulitio ſuo hominem, vt iiſdem, quos neque ipſe lædere neque aliis permittere voluit in conſpectu ſuo fore occiſione ſublatos, inſidias ſtrueret, quaſi parricidii conſenſus in oculis ac manibus, non in animo fuiſſet:

* Stob. ſer. 28. Ἡ *γλῶσσ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος.

Lingua

Lingua iurauit, sed iniurata mens est.

Idque Principis animo tenacius imprimendum, ne pacta & conuentiones temerata fide expugnet, eamque ob causam Socrates Homerũ recte redarguit, quod ille inquiat, Mineruam de cœlis descendisse, & Pandarum commouisse, vt telo in Menelaum emisso indictas inducias scelere suæ perfidiæ dissueret, & Græci Troianis potiore iure insultarent, quod speraret Minerua, Iouem tantæ iniuriæ seuerissimum vindicem fore Græcis clementiorem: at magnus ille Philosophus respondet † Mineruam id est pru- 9.
dentiam perfidiæ neutiquam sua authoritate annuere, vt vni vel alteri potiores partes attribuat. Sunt inter cæteros iuris ciuilis doctores & consultos, qui asserunt † Princi- 10.
pem coactum in sui dispendium & incommodum ad pacis fœdera depacisci, posse à pactis deficere, quorum opinio subnititur certis Iurisprudentiæ regulis, non vllo Romani imperii theoremate, quod non habet, necessitatem esse modum violandi fœderis, tum vero nisi iuri diuino, gentium & naturali aduersetur, licitum enim est cædere & capere hostem, & ad conditiones non iniquas habere deuinctum, ita scribo hanc distinctionem additurus, vt si Principem obligas ad conditionem duriorem & inclementiorem, quam quæ fuit ea ipsa, qua hostis

absque

abſque criminatione ac legitime vti potuiſſet, eandem perficere & exequi non teneatur, qualis eſſet contra iura, de quibus modo dixi, aut de reipubl. euerſione & excidio, verum ſic cum ſimplice metu ſe non habet: Attilius Regulus captiuus in cuſtodiis Carthaginenſium, dato iuramento, ſe redi-
11. turum † non dixit, quod ex neceſſitate promiſſum dediſſet, neque Conſul Mancinus aduerſus Hiſpanos, nec Poſtumus Conſul cum ſexcentis nobilibus & anteſignanis Romani exercitus in faucibus Apennini montis deprehenſi, data fide dimiſſi, coram Senatu Populoque Romano de iure gentium & pactis in bello factis diſputarunt, nec vim & neceſſitatem vllam allegarunt, illud ſaltem addiderunt, ſe ad nullas pacis conditiones inconſultis Romanis & abſque ſingulari Senatus Populique Romani mandato potuiſſe depaciſci, ita vt qui iuſiurandum & ſeſe pro toto exercitu obſides dederant, ſe, nõ totum exercitum, in hoſtium arbitratum ſubmiſerint: non eſt inſtituti diſtinctiones & differentias pactorum & fœderum inter duces & præfectos rerumpubl. optumates ac Principes heic inſerere, cum de officio Principis loquor, non prætermittam, quod oporteat eundem verba & promiſſa erga ſubditos ſeruare religioſius: fœdera non dico, cum proprie inter Principem & ſubditos fœdus

fœdus nullum ſit, cui quandoque vel famoſiſſimo latroni ſi promiſſum & de ſecuritate fidem dederit, ſeruare debet. Tiberius Imperator noluit Tacfarino latronum in Africa coryphæo, quem ſupplicio caſtigare volebat, ſecuritatem & libertatem verbo cauere, ne à pœna † impune iret promeritus, qui 12.
Princeps quidem optime diſſimulare nouerat, credebat tamen, ſi venientem quouis gratiæ ſigno demulceret, ſe de incolumitate ſeruanda merito teneri; Nec habet Princeps honorem, ſi datam ſubditis fidem & promiſſi verba, quos, cum ad vindictam cupit, proximos adeſſe videt, vario ſenſu ac interpretatione contorquet, quæ ſpecies proditionis ac iniuſtitiæ eſt: cum ſit

--- *Iuſtitiæ * ſoror* ** Horatius.*

Incorrupta fides:

Quod cum ſperant habituri clemẽtem, ſub vnius verbi de ſe aliter intellecti argutiis ſubtiliſſimis ſe videant irretitos. Sic itaque certiſſimum eſt, quod quicunque iurauerit, ſi vllo modo in iuramento artificium finxerit, Deus qui conſcientiæ humanæ teſtis eſt, accipiat verba, qualitercunque data alter ſuo intellectu aſſequitur: Cum Iupiter Thetidi promitteret non defutura filio ſubſidia, capite annuit, vt ſimul & maieſtatem oſtenderet, & roganti Deæ ſcrupulos eximeret, quos ex Iouis nutu habere potuiſſet:

E.

* Hom. Il. 1. Εἰ* δ' ἄγε τῇ κεφαλῇ κατανεύσομαι, ὄφρα πεποίθῃς,
Τοῦτο γὰρ ἐξ ἐμέθεν γε μετ' ἀθανάτοισι μέγιστον
Τέκμωρ: οὐ γὰρ ἐμὸν παλινάγρετον, οὐδ' ἀπατηλὸν,
Οὐδ' ἀτελεύτητόν γ' ὅ, τι κεν κεφαλῇ κατανεύσω:

Sed age iam tibi capite annuam, vt fidem habeas:
Hoc enim ex me inter immortales maximum
Signum: non enim meum reuocabile, neque fallax,
Neque vanum, quodcunque capite annuero.

Quibus addidit ita certiſſima eſſe promiſſa quaſi iam perfecta, & omnia tranſacta, fidemque liberatam:

* Stob. ſer. 27. Ὅρκος* βέβαιός ἐστιν, ἂν νεύσῃ μόνον:
Firmum eſt iuramentum, ſi ſolum annuerit.

Atque ex eo diſcat Princeps, non circumuenire ſubditos, qui de clementiæ ſuæ vel leuiſſimo indicio, quanto maiore ratione de promiſſis fidem habent.

CAPVT XIX.

Non eſſe iniuſta aut impia facienda, ſub pacta iuſtitiæ aut pietatis fide ac pollicitatione.

1. *Peſſimi exempli præceptum.*

2. Rem

2. *Rem iniustam ita faciendam non esse, vt polliceatur in aliis iustitiam non defuturam, nec impios actus esse committendos, quos arbitretur post exatiatos affectus & libidinem insigni pietatis facinore expiare.*

3. *Non esse numini acceptum, de sacris præceptis & conscientiæ legibus pro suo arbitrio statuere.*

IAsonis Regis Thessaliæ familiare fuit dictum, faciendam esse in re minima iniustitiam, si in maximis iustitiam facere vellet, & in rebus priuatis & particulatim iniquius esse agendum, qui vellet in negotiis publicis & grauissimis æquitatem facere: quod tyranni † dictum pessimi exempli est ad 1.
Principis institutionem. Dauid rerum angustiis oppressus se ab alieno Nabalis pecude abstinuit; non est, quin coactu & ex necessitate Princeps è bonis subditorum habeat opima subsidia, quod ex æquitate conueniat, vt, qui aliorum opes & bona tuetur, si opus sit, subsidiis non destituatur, nisi ipsa necessitas adsit, vim inferre non debet, nec quasi de suo ad arbitrium disponere, quæ propediem foret restituturus: & vt ille tenacissimus sit, ne easdem opes in exquisitissimas delitias & luxum ferat esse impensas, ita se quoque cohibeat, ne impia † ac nefa- 2.
ria sub spe pietatis faciat, nam in eo casu vbi

 malum

malum & bonum vnam eandemque habent originem bene agere post scelera ad voluptatem explendam peracta non tanta maleficii correctio, quanta defatigatio est: & nihil aliud quam prima actio est, quę non semper habet feruorem, sed destituta viribus elanguet ac deficit; idem est ac si quis secum deliberat ad satietatem vsque versari in omni voluptate, solutus luxu, vt postea se quieti dare possit: in quibus actionib⁹ Deus non admittit compensationem, detestatur istam vt vitiosam, & reiicit alteram quasi ab omni bonitate remotissimam, quod sit prioris larua. Saul accepto mandato, ne Amaleccitis parceret, nec pecora vlla victor reseruaret, non audiens à Samuele reprehendebatur, cui ille, istud ad sacrificium fieri, vt numini gratias agat, ad hæc vates, contemptum nō sic impune iri dimissum, nec Deum victimis delectare, sed homines iustos & mandati obseruantissimos respicere, detestari absque obsequio sacrificia, non aliter ac ipsa potius nequitiæ ac dissimulationis argumenta, quam veram pietatem ac religionem, sic quoque Hiericho vrbe Palæstinæ ab Hebræis deuastata, cum Achan aduersus edictum sacrum distraxisset pretiosissimam Phrygii & textilis operis tunicam, cum siclis argenti ducentis, & massa trecentorum siclorum tota aurea, vt piaculum noxamq;

xamque elueret, partem ab exuuiis Deo vouebat, numini tamen displicebat factũ, nec sedatam iram, nisi contemptoris rogo & grauissimo supplicio habebat. Cui illud conferendum, quod de Vlyssis sociis poetæ fingunt, qui surreptis & mactatis Apollinis bouibus vltimum fatum effugere non potuerunt, quamuis in sacrificii vsus huic Deo offerendos fore sæpius obtestarentur. Quam
† dispendiosum itaque Principi seipsum diuinis mandatis & conscientiæ legibus soluere, vt tale quidpiam, quod per se quidem cæteroquin bonum est, & ex sententia succedit, audacter faciat, quanto maiore ratione, cum sic male agit, ea mente obstinata, vt post factum bene agat, & qui fieri potest, herum diligere seruum, quem non videt domino suo, sed sibiipsi suisque affectibus obsequi, cum mandatum Dei sit lex veritatis purissimæ, eiusque sensus nec titubet, nec conditionibus subnitatur, ille poscit simplicem obedientiam, non contaminatam affectibus:

† 3.

Ὅς δὲ * θεῷ ἐπιπείθηται μάλα τ' ἔκλυεν αὐτοῦ: * Hom. Il. 1.

Qui enim obedit Deo, illum maxime exaudit.

Et quod si Pantaleonem sacra offerentem, quæ à viro ex iniquissimis suis insidiis sublato redemerat, adyta Delphica non admiserunt, cum potius iniustitiæ testimonium esset, quam sacrificium Apollini acceptũ, quis

ausit dubitare, Deum non abominari nec odisse animum Principis, qui ad satietatem suis affectibus obsequutus, perpetrato scelere bene acturus est, eiusque reditum, vti improbæ materiæ merces ad nauseam non detestari.

CAPVT XX.

De iustitia pure & integre seruanda.

1. *Timorem Dei, & iustitiam, vtramque esse virtutem, quæ præsertim in Principe requiruntur.*
2. *Error Lipsii.*
3. *Finem fortitudinis esse iustitiam.*
4. *Absque iustitiæ cognitione Principem non posse recte impunitatem dare.*
5. *Dedecet Principem interesse subditorum querimoniis aut contentionibus.*
6. *Debere Principem minus velle, quo plus possit.*
7. *De non seruato iustitiæ ordine Deo reddendam esse rationem.*
8. *Quod nihil inter se differant, facere iniustitiam, & vt fiat, perferre, & quid Principi verendum, qui in eo est negligentior.*
9. *Officialium multitudinem esse confusionis plenam.*

PRoditum in historiis Iusti cognomē nominibus suis rarius addidisse Reges & Prin-

Principes, vrbium expugnatores potius se dixisse, fulminantes, victores, aquilas, & accipitres, qui laudis ob inuictas vires homines auidissimi, illam quæ à bonitate & virtute est, despexerunt, nec Deus dedit, vt ille poeta inquit, tot bellicas machinas, vt vrbes destruerent, sed sanctissimas iustitiæ leges, ideoque hunc esse ait discipulum & amicum Iouis non è Regibus hominem crudelissimum, sed qui foret iustissimus & æquissimus,

*Qui consulta * patrum, qui leges iuraq; seruat:* * Horat. 1. epist.
Quo multa magnaq; secantur iudice lites:
Quo responsore, & quo causa teste tenentur.

Exigit in Bibliis Deus à Principibus timorem † cum iudicii sui obseruatione, & iusti- 1.
tiam cum æquitate, quibus per timorem omnis sapientia ac prudentia est, eundemque timorem per iustitiam operosa actione exhibent, quod mouit Gimonem vatem ita affari Baasam Israelitarum Regem, quod timor Dei & iustitia essent inter cætera acceptissima & Principi vtilissima,

*--- vbi * non est pudor,* * Seneca in Thyeste.
Nec cura iuris, sanctitas, pietas, fides
Instabile regnum est.

Habuit Carolus IX. Rex Gallorum illud pro symbolo, *Pietate & Iustitia*, quasi vtraq; virtus Principi esset maxime necessaria & numini placeret: ea res fefellit † Lipsium in politicis, 2.

vbi ait prudentiam & virtutem esse vtrumque Principis ornamentum præcipuum, quod absque pietate prudentia nulla nec sapientia sit, & absque iustitia reliquæ virtutes propriis suis actionibus destituantur: quæ Homerus non prætermisit ad doctrinam Principis addere, quasi ipsi forent maxime necessaria, cum Vlysses alloquitur Penelopen, omnia ex voto succedere cum honore & gloria, non aliter quam Principi, qui timet Deum & iustitiam poscentibus non renuit.

* Od. 19. -- ἦ γάρ * σευ κλέος οὐρανὸν εὐρὺν ἱκάνει:
Ὥς τέ τευ ἢ βασιλῆος ἀμύμονος, ὅς τε θεουδὴς
Ἀνδράσιν ἐν πολλοῖσι καὶ ἰφθίμοισιν ἀνάσσων
Εὐδικίας ἀνέχῃσι: φέρῃσι δὲ γαῖα μέλαινα
Πυροὺς καὶ κριθάς, βρίθῃσι δὲ δένδρεα καρπῷ:
Τίκτῃ δ' ἔμπεδα μῆλα, θάλασσα δὲ παρέχει ἰχθῦς
Ἐξ εὐηγεσίης, ἀρετῶσι δὲ λαοὶ ὑπ' αὐτοῦ:

--- Certe enim tua gloria cœlum latum peruenit,
Sicut alicuius Regis inculpati, qui Deum colens
Viris in multis, & fortibus regnans
Iustitias extendit, fert autem terra nigra
Tritica & hordea, grauantur autem arbores fructu,
Pariunt autem firma pecora, mare autem præbet pisces —

Ex

Ex recta-administratione, feliciter autem degunt populi sub ipso,

Id quod Apollonius Rhodius confirmat, inquiens,

Ζεὺς αὐτὸς τὰ ἕκαστ' ἐπιδέρκεται, οὐδὲ μιν ἄνδρες
Λήθομεν ἔμπεδον οὔτε θεουδέες, οὐδὲ δίκαιοι:

Deo curæ esse homines pietatis & iustitiæ obseruantissimos. At iratum numen, sic Moyses ad Pharaonem Regem inquit, sua elementa in iniustum Principem nec diuini timoris obseruantem mouere, & ex eo nasci infortunatam progeniem, quod omnium miserrima maledictio & anathema foret, quibus cum illud Empedoclis facit, certos esse Dæmonas, eosque dici Alastoras & Palemneos, qui Principes iniustos & impios puniant, & eorum atrocissima scelera persequantur, vt perpetim duret infamis memoria, sed

Ὡς τοῖς * κακῶς πράσσουσιν ἡδὺ κἂν βραχὺν
Χρόνον λαθέσθαι τῶν παρεστώτων κακῶν:

* Sophocl. in Mysis.

O quam iucundum est infortunatis vel parum
Temporis obliuisci præsentium malorum.

Verum, qui maior † sit iniusti Principis aculeus, de quo Deus vindictam sumit, si videt indolem peruersam & omnibus inuisam, 3.

--- οἱ γὰρ * εὐγενεῖς
Κάμνουσι τοῖς ἐχθροῖσι, τῶν τέκνων ὕπερ:

* Eurip. in Herc. furente.

--- *generosi enim*

Male audiunt apud hostes, propter filios degeneres.

Ita iustitiam in Principe præ cæteris requirimus, quod qui sit natus, vt & vincat, & victis leges præscribat, cum vera victoriæ perfectio sit probe nosse victis cum iustitia & æquitate imperare,

* *Eurip. in Andromacha.*

Κρεῖσσον * δὲ νίκαν μὴ-Κακόδοξον ἔχειν,
Ἢ ζὺν φθόνῳ σφάλλειν-Δυνάμει τε δίκαν
Ἡδὺ μὲν αὐτίκα τοῦτο βροτοῖσιν,
Ἐν δὲ χρόνῳ τελέθει ξηρὸν,
Καὶ μὲν καὶ ὀνείδεσιν ἔγκειται δόμων:
Præstat victoriam non-Infamem habere,
Quam cum inuidia subuertere-Et potentia Iustitiam:
Etsi enim hoc ab initio iucundum est,
Progressu tamen temporis exarescit,
Adeoque in vituperium familia cedit.

Quod Alexandrum M. fecisse scribunt, qui indefesso labore in id vnice incumbebat, vt agrestes & brutos victorum mores corrigeret, & æquiores ac ciuilitate meliores surrogaret, quibus in se susceptis victori amorem suum pro præmio retribuerunt, quasi amicitia potius donati quam Principis imperiosi ac superbi dominatione victi, ita vt vere nec abs re dici possit, iustitiam in Principe optime nato fortitudinis finem esse, cuius vt & cæterarum virtutum rectissima regula est,

* *Claud. lib. 3. in Stilic. laudes.*

--- *nam * cætera regna*

Luxu-

Luxuries vitiis, odiisq; superbia vertit.

Camillus itaque, qui Roma Gallos eiecit, ſolebat dicere, plenum quidem eſſe turbarum & combuſtionis bellum, cuius tamen menſura non immerito ipſa iuſtitia eſſet: & quis neſcit Socratem eandem rem in ſeruili conditione habuiſſe, non eſt tamen docendus Princeps ad diſtinctionem Sabiniorum & Proculeiorum, verum emundanda eſt macula, & quicquid in Imperatorum conſtitutionibus iuſtum, honeſtum & æquum à cæteris ſecernendum, vnde diſcit ſubdito aduerſus conciuem ſuum iuſtitiam facere,

Καλόν * γε βασιλεὺς, τῇ μὲν ἀνδρείᾳ κρατῶν, * *Menand.*
Τὰ δ' ἐκ βίου δίκαια διατηρῶν κρίσει:

Egregium enim quiddam Rex eſt, qui fortitudine
præcellit,
Et iura hominum iudicio ſuo conſeruat:

Ius pauperis contra potentiorem & pupilli ac viduæ contra forenſium iniurias tueri,

*Conſulere * patriæ, parcere afflictis, feræ* * *Senec. in*
Cæde abſtinere, tempus atque iræ dare, *Oct.*
Orbi quietem, ſeculo pacem ſuo,

Et ſibi ipſi iuſtitiã facere, modeſte & honeſte inter ſubditos viuere, affectuum violentiam ſupprimere,

-- *tunc * omnia iure tenebit* * *Claud. de 4.*
Cum poterit Rex eſſe ſui, *Hono. co-ſ.*

Et imperium, præfectos prouinciarum, ſubditoſque ad normam obſequii dirigere;

* Stob. ser. 46.

Τὰ * δ' ἄλλα δ' ἀνήρ τις ἐλευθέριος, καὶ ἄριστος,
Εὐγνώμων, φιλόμουσος, ἐρωτικὸς, εἰς ἄκρον ἁδύς,
Εἰδὼς τὸ φιλέοντα, τὸ οὐ φιλέοντ' ἔτι μᾶλλον,
Πολλοῖς πολλὰ διδοὺς:

Cætera vero vir liberalis & optimus
Prudens, Musarum studiosus, amabilis, summe suauis,
Agnoscens amantem, & magis non amantem,
Multis multa largiens.

4. Hoc speciatim † excepto, quod est suauissimum ac mitissimum in iustitia, vt restitutiones habere, dona elargiri, gratiam delicti facere, qui cætera officialibus permittit, vt ipsi ius cum seueritate exerceant, vt sunt condemnationes & confiscationes, cui maxime conuenit sapere, in quo consistat iustitia, vt ex ipsa lege, quæ seueritate sua nocuit, æquitatem eruat,

* Hesiod. in Theogonia.

Πάντες * δέ μιν αὐτὸν ὁρῶσι διακρίνοντα θέμιστας
Ἰθείῃσι δίκῃσιν, ὁ δ' ἀσφαλέως ἀγορεύων
Αἶψά τε καὶ μέγα νεῖκος ἐπισταμένως κατέπαυσε:
Τοὔνεκα γὰρ βασιλῆες ἐχέφρονες, οὕνεκα λαοῖς
Βλαπτομένοις ἀγορῆφι μετάτροπα ἔργα τελεῦσι,
Ῥηϊδίως μαλακοῖσι παραιφάμενοι ἐπέεσσιν:

Omnes illum respiciunt causas discernentem
Recto iure: Ipse vero caute differens,

Statim

Statim licet magnam controuersiam prudenter
dirimit:
Hanc enim ob causam cordati Reges sunt, quo-
niam hominibus
Offensis, ius suum in iudicio restituunt, & male
facta auertunt,
Facile verbis alloquentes lenibus.

Chymicis magistris illud peculiare est, vt ex vna eademque materia dulcedinem & salsilaginem eliciant, sic quoque Principem nouisse oportet, ex eadem lege sumere æquitatem æque & rigorem, non enim possumus extra ipsam legem, quæ damnat, æquitatem quærere, cæteroquin iniusta ac iniqua foret, si modo contra æquitatem alterius legis esset; quod rigorosum est, iniquum non est, nec huic rei contrarium, si quam gratiam ac fauorem eadem lex habet, sed ita certo modo ac temperamento inter se sunt composita, vt quæ rigor absolute non admittit, idem quoque æquitas nolit, & quæ æquitas & clementia permittit, rigor non impediat, quo se ille laxat ad æquitatem, & ad illud, quod mitissimum est iisdem frænis iustitiæ & pariter æquitatis, ita vt nouisse gratiam delicti facere & veniam recte dare, quod maiestatis firmamentum, vt diximus, non despicabile est, necesse sit, Principem perpendere, num per rigorem iustitiæ & constitutionum illud facere liceat, & quousque extensioni locus

locus ſit, alioqui iniuſtitiam facit, quem licet dicant, non teneri legibus, & ab vtroque latere habere proximam Dicen & Themidin, & placita eſſe ſubditorum leges, ille ſubiectus quidem legi à maioribus & ab aliis ſcriptæ non eſt, rationi tamen, quæ ipſa Dei voluntas & legis anima, & pariter lex actionum Principis eſt, obſequi cogitur:

* Claud. 4. Hon.

In commune iubes ſi quid, cenſeſq; tenendum,*
Primus iuſſa ſubi. Tunc obſeruantior æqui
Fit populus, nec ferre vetat, cum viderit ipſum
Auctorem parere ſibi.

Vt cũ decretis ſubiicit, ita ſe iubere, id quod in codicillis curialibus eſt, ita æquum eſſe, idem velle faciat, quod iudicat eſſe bonum, vtile, iuſtum, honeſtum, aut neceſſarium, quicquid enim æquitas in Principem poteſt, idem vult in ſubditos poſſe,

* Claud. 4. Hon.

--- *nec* ſic inflectere ſenſus*
Humanos edicta valent, quam vita regentis.

Eamque ob cauſam Ægypti Reges, quibus eadem fere clauſula in diplomatibus erat, non permittebant magiſtratum lege agere, niſi modo placita æquitatẽ ac iuſtitiam excederent, vbi conſideratis beneficiis & codicillorum verbis ſumma iuſtitiæ cognitione, quam ex aliorum inſtitutione probe perceperant, iubebant eo magiſtratus ſui conſilia conferre & verba penitius introſpicere: At quid opus eſt, Principem iudi-

cando

cando alios, qui pœnam veniamque promeriti ſunt, ſibi negotium faceſſere, cum multos ſenatores, penes quos omnis cura eſſe, & quibus acquieſcere debet, in conſilio habeat? ò quam dignum Principis maieſtate, tantum laboris inſumere, vt partis vtriuſq; cauſas & lites euidenter audiat, vel conceſſurus ſaltem auguſtiſſima dextra, quod magiſtratui cæteriſq; officialibus non liceret: nam

Τὶς *ἂν δίκην κρίνοιεν, ἢ γνοίη λόγον,
Πρὶν ἂν παρ' ἀμφοῖν μῦθον ἐκμάθῃ σαφῆ:
Quis ſententiam ferret, aut cognoſceret cauſam,
Antequam ab ambobus ſermonem didicerit certum?

*Eurip. in Heraclidis.

Idque ſcire dare, eſt ſcire probe cognoſcere, quibus modis recte dare oporteat, vtque queas probe cognoſcere, illud didiciſſe oportet. O quam grauiſſimum Principis verbum, quem fateri non dedecet, illud iuſtum & æquum eſſe, hoc iniuſtum ac iniquum, quam in leviſſimis rebus maieſtate indignis eſſe ſpectatorem & auditorem, qui ſi nouerit iuſtitiæ cardinem, quod controuerſum eſt cognoſcet, & per hanc virtutem ſe in ſua maieſtate eſſe cernet, cum ne ignorantiſſimum quidem vulgi affectus contorqueant miſeriter, & ad alterius lites dilabi faciant. Eſt iuſtitia in animo Principis inſtar Sólis lucidiſſimi, diſſipat affectuum nubeculas, maieſtatem

ieſtatem conſervat intemeratam & illæſam, quæ nihil eſt aliud, quam cæteris eſſe ſuperiorem nec æqualem, nihilominus inæqualem non eſſe in vtriuſq; partis iuſtitia diſcernenda, quin affectus, quos ignorantia ſub ſe habet, potius in illam quam in iſtam par, tem trahunt, & tandem fauitorem alterius litis maieſtate exuunt, nec fieri poteſt, quin ita fiat aut ſocius aut hoſtis, quem obſeruata æquitatis menſura & iuſtitiæ regulis eum authoritate metuunt, reuerentur & amant, ſin deficit turpiter, anſam præbet, vt deteriora conentur, de quibus cogitare nec ante
5. deliberare impune audebāt. Diſcat † à teneris, quod ſit ſummum iuſtitiæ pręceptū, non aucupari aliorum lites, nec alteri parti fauere, quos poſſet diſtractos per iuſtitiam reducere, magis eſſet alienaturus, vbi alter ſtat authoritate Principis, & cum ſocio depaciſci renuit, alter odium ab hoſte conuertit & vindictam in Principem ſtringit. Philippus Macedonum Rex iuſtitiam facturus ſingulari fauore demulcebat Antipatrum contra Pauſaniam nobilem gregarium, qui tandem in Regem vindictam euomuit, eumque necuit. Henricus VI. Anglorum Rex viſus plurimum fauere familiæ Enclaſtriæ nec Hiorchi gentiles reſpicere, ſe ſuoſque cum omni dominatu perdidit: non ideo potius negare aliis fauorem iuſtitiæ, quam cæterorum nequitiæ

quitiæ annuere debet, quo non ita fecisse fauorem, vt exercuisse iustitiam videbitur, non est personæ adlubescere, sed velle ius eius tueri, nec granditatis sed æquitatis respectum habere, cæteroquin esset aliorum lites sequi, vt socius succumberet, quod certe Principem dedecet, & cum officio disconuenit. Inquiebat Iuno ad Vulcanum, dedecere immortalem Deum contentionibus mortalium se immiscere & interesse:

-- οὐ * γὰρ ἔοικεν * Hom. Il. 21.
Ἀθάνατον θεὸν ὧδε βροτῶν ἕνεκα στυφελίζειν·

--- *non enim decet*
Immortalem Deum sic mortalium gratia se torquere.

Quod Principi obiiciendum, quem vides præter decorum maiestatis plus aliis fauere, quin sibi maxime caueat, commendationes pro litigantibus, qui in foro contra alios causam dicunt, apud Senatum interponere, quo in iudicio & iudicis libertate varii dubiique ponderis libramen efficiet! in eo est violentia Principis fauor, quisquis enim de meliore nota commendat, vult, & velle & iubere Principis eodem passu ambulant, minus itaque † velle debet, quo plus possit, 6.

*Sceptrorum * vis tota perit, si perdere iusta* * *Lucanus lib. 8.*
Incipit, euertitq́; arces respectus honesti.

Agesilaus Rex in cæteris rebus modestus, passus est potestatem dominari voluntati

suæ,

ſuæ, & ſi quid comiter depoſcebat, quòd permittere nollent, ex poteſtate faciendum imperauit, per literas ita ſe rogare, vt ſui gratia hominem familiariſſimum dimitterent, hiſce ad finem additis verbis, vt vt res modo caderet, captiuum in libertatem propediem aſſererent: at non oportet Principem ad hanc extremam metam peruenire, cæteroquin ſurdis ictibus impetiturus eſſet neruos iuſtitiæ, cuius eundem, penes quem authoritas ſumma & rerum caput eſt, ſi quando temporis mutatio obtigerit, pœniteret: pergamus, vt intelligat adoleſcens Princeps, æque non eſſe Senatum cogendum ad iniuſtitiam exercendam, quam non permittendum, vt ipſi per ſe & ſua ſponte exerceant, tu vero

* Phocylides. Μήτ' ἀδικεῖν * ἐθέλῃς, μήτ' οὖν ἀδικοῦντα ἐάσῃς:

Nec iniurius velis eſſe, neque iniuſte agere alium ſinas.

Si huius rei curam habet, Deum ſentiet benedictionum promicondum, ſin negligit, deſertum ab omnibus abominabitur, & ad multa infortunia demittet, quod illo vno nomine Princeps eſſe dicatur, cuius dextræ Deus iuſtitiam, ille ſuo Senatui committit,
7. qui ſuo Imperatori rationem, ille Deo †redditurus eſt. Inquiebat Samuel prophetes, qui Iſraeliticam iuſtitiam per multos annos admi-

adminiſtrauit, vt Hebræi recordarentur ſta-
tutorum & legum à Moyſe propoſitarum, ſi
vitam ſuam & Regis ſanitatem ſalvam eſſe
vellent, quas ſi negligerent minuſq; obſer-
uarent, cladem & vindictam diuinam fore
Regi & omnibus proximam: & quid? num:
ille iniuſtitiæ & iniquitatis ab officialibus &
miniſtris factæ vllo nexu ſeſe obligaret? ita
ſane, ac ſi ipſe feciſſet, nec eſt differentia † 8.
inter facere & fieri perferre, cum poſſit com-
poſito ordine, vt ſemper poteſt, rebus pro-
uidere: & maxime errat Princeps mea ſen-
tentia, qui nec læſum putat Deum nec ſe-
quuta noxa ſe teneri, ſi ſtatutis ſuis Senatus
conſcientiam ipſe obligat, nec tamen incu-
riam auertit, cum Deus ſerio velit, vt pro
conſeruanda iuſtitia labore & cura indefeſſa
non indiligentius & indeſinenter inuigilet,
cæteroquin hanc culpam plus quam alia vi-
tia iri vindicatum, quod à Ioſepho obſerua-
tum in bibliis legimus, qui cũ irati numinis
vindictam, ſentiret, & ſe ſuoſq; afflictos, ad
ſe rediit, crediditq; pro certo, minus proui-
de ſe curaſſe, quod iuſtitiæ ſacra non probe
fuiſſent peracta, crimen indicta emendatio-
ne expiauit, ratus ſolam iniuſtitiam eſſe vnã
cauſam mali caputque omnis miſeriæ: at in
republ. vbi confuſio commerciis & longa
conſuetudine obſoleuit, quem rei gerendæ
ordinem inſtituet facietue Princeps? non

aliter quã medicus in ægroto curando multum fecisse laudatur, si quo in statu morbum esse videt, sistit cursum, ne fiat recidiua deterior, ita Princeps præstat egregium aliquid, si obstat, quo minus stet malum peiore loco, numero priorum, quem paulum imminuat, non additis nouis officialibus: con-
9. stat ex sacris, multitudinem † iuridicialium esse turbulentam ac seditionis plenam: at felicitatem spondet, cum maximo commodo, si malum, quod late serpsit, ex imis suis radicibus euellit, aditumque negat officia ambientibus, potius aureo pugno, quam ingenii viribus inconcussis, & animi æquitate, &

* Petronius.

*Quid * faciant leges, vbi sola pecunia regnat?*
Aut vbi paupertas vincere nulla potest?

Supersunt ex illis numero non pauci, nedũ sexcenti cum mercibus venum expositis, emptores nunquam defuerunt, qui cæteris præstant capacitate, & virtute æquiore, satis pauci sunt, quod, qui se meritis dedunt, multi in via desistunt:

* Euripid. in Erechtheo.

Καὶ * τοὺς πονηροὺς μή ποτ' αὔξειν ἐν πόλει
Κακοὶ γὰρ ἐμπλησθέντες ἢ νομίσματος
Ἢ πόλεως ἐμπεσόντες εἰς ἀρχήν τινα
Σκιρτῶσιν ἀδόκητ' εὐτυχησάντων δύμων:

Et improbos in ciuitate nunquam promoueris:
Mali enim vel pecuniis ditati,
Vel aliquo reipubl. magistratu aucti,

Exultant, repente fortunatis ipsorum domibus factis.

Est extrema necessitas, quæ non potest excusationem obtrudere, verum vt est per se extrema, ita neque consuetudine neque cõsequentia fiat deterior, nec iisdem stare diu coopertus potest, quin radios animi grati, liberalis, & qui viri probi mores & merita probe nouit, plane offuscet: & quod si recta iustitiæ administratio, nisi quam sub manu ipse habet, vere intueri honorem & merita non possit, quanto maiore corruptela, si quam alii habent, quibus negotium commissum est, ad omnem licitationem & sectionem turpissimam temeriter prostituent, vnde erat misera illa confusio, de qua Deus ex ore vatis sui apud Hebræorum præfectos querebatur, vbi exprobrabat temeritatem ac infidelitatem iudicum, qui quod diuitias amplecterentur & donariis dextram porrigerent, quare vulgus Regem poscebat, penes quem omnis iudicii potestas esset & abusus non probæ administratæ iustitiæ emendaret; & quod si Princeps idem neglexerit, cuius gratia maxime cõstitutus est, nec prohibuerit filiam Iouis primæuam sororẽ Regum, vt inquit Hesiodus, impurissimis propolarum manibus contrectari & contaminari, quid putas precaturos fore subditos? ipse facile viderit! Ægyptiis suo instituto an-

tiquissimo, deductis proxime ad aram animalibus ad sacrificium destinatis, & Rege in pedes adstante, sacerdos dictitabat preces pro Regis incolumitate & prosperitate non clandestinas, quem saluum & fortunatum vellent, si iustitiam esset obseruaturus, quasi non liceret, nisi hoc vno nomine, pro Regis salute precari, quod à Christianis absit, vt enim obsequium Principi debitum non in alias particulas disiungi debet, ita nec subditorum vota pro eius prosperitate non habeant angustissimos limites, qui latius æque & vota eant, vt eadem è cœlis assequantur, quibus Dauid à Deo rogabat, videlicet, vt demitteret sibi suoque filio voluntatem æquam ac iustam, & ingenium efficeret idoneum, quo non tam administrandæ, quam emendandæ iustitiæ recte præesse posset.

CAPVT XXI.

De compensatione meriti, & conferendis dandisque beneficiis.

1. *Est Principis officium, dare beneficia & esse beneficum.*
2. *Liberalitatem Principis virtutem facere augustiorem.*
3. *Error Stoicorum.*
4. *Ad ea, quæ reipub. necessaria sunt, contribuendum ab omnibus esse.*

5. Dis-

5. *Differre præmium à virtutis merito.*
6. *Error Bodini.*
7. *Honorem non posse cum mercenario coalescere.*
8. *Non dedit Augustus Imp. nisi bene merentibus honorem & dignitates.*
9. *Dignitatibus & officiis in male meritos & infames collatis parum abest, quin viri probi à virtute deficiant.*
10. *Virum bonum, quamuis præmium cum vera honoris remuneratione non conueniat, beneficiis non esse priuandum.*
11. *Nobiles esse ad officia cæteris præferendos, præsertim si cum nobilitate habeant merita.*
12. *De aliis beneficiis, quæ ad priora non spectant.*
13. *Error Senecæ.*
14. *Animo considerato dandum esse beneficium.*
15. *Qui si dat probis bonisq́; se quoque bonum esse ostendit.*
16. *Ingratißimos esse adulatores.*
17. *Virum bonum nunquam ingratum esse.*
18. *Quomodo sese in beneficiis præstare & moderari Princeps debeat.*
19. *Quantum sit periculum, vnum & idem beneficium in multos conferre.*
20. *Puniendos esse, qui in aliorum beneficia inuolant, & eadem præaucupantur.*
21. *Quomodo Princeps beneficia recte poßit conferre.*

INquit Aristoteles, ex morum comitate es-

ſe liberalitatem, eamque virtuti Principis multum ornamenti adferre, & prodeſſe, vt maior fiat maieſtatis exiſtimatio, quod, cum beneficiis ſuis ſibi omnes demeretur, Deum ipſum, qui benignus & liberalis eſt, vere imitetur: Et Heſiodus vocat quoſdam dæmonas,

* Heſiod. oper. Πλουτοδότας, καὶ * τοῦτο γέρας βασιλήϊον ἔσχον:

Opum datores, atque hoc munus regale conſecuti ſunt:

1. Vt intelligat Princeps dare † beneficia & eſſe beneficum, partem officii regii non deſpicabilem facere, ideoque Ptolomæus Lagi filius aiebat, dare & facere iuſtitiam, eſſe vtramque regiam virtutem, cuius vt ſunt certe duo ramuſculi, quorum alter in neruos abit, & ſingulos in officio ſuo continet, alter in venas excreſcit, & ex fonte ſuo, liberalitatem & beneficia promeritos aſpergit:
2. at enim † liberalitas eo magis neceſſaria eſt Principi, quod virtutes eius licet maxime exiguas in altiorem locum euehant, quæ probe exercita gignit beneuolentiam & amorem in iis, qui beneficio afficiuntur, vnde ſibi habet hominem deuinctum, & multum ſplendoris ſuis imaginibus addit, ſin ille vitioſus eſt, nequitiam ſub vmbris & obſcuritate inuoluit, non enim ſemper exiſtimandum eſt, memoriam actionum dependere ſolum ab earundem elegantia & præſtantia

ſtantia ita opinantibus Stoicis, quod videamus auguſtiſſimas & elegantiſſimas, quaſque ſæpiſſime ſub altiſſimam humum ita abiiſſe, vt de iiſdem nudum ſpecimen mortalibus ſuperſit: honor eſt ab exiſtimatione, è beneuolentia exiſtimatio & amor, & beneuolentia è liberalitate, quaſi è communi fonte. Cleobulus & Periander, vterque tyrannus, hic Corinthiorum, ille Lydiorum, quibus nullum veræ virtutis indicium erat, beneficiis exiſtimationem ac granditatem acquiſiuerunt, tituloſque ſapientum aſſumſerunt. Ab Aſſyriis Azael & Adad Reges pro Diis habiti ſunt propter maximam liberalitatem & munificentiam. Verum vt ſatis non eſt, noſtras actiones, vt iuſtæ dicantur, bona voluntate impelli, ſed ex virtute certum modum normamque habere, ita quoque neceſſe eſt, liberalitatem, vt iuſta & proba eſſe cenſeatur, præ cæteris rempub. reſpicere, cui beneficium feciſſe, nunquam male collocatum fuiſſe fatentur omnes boni, quæ beneficia non vnam habent faciem, & eo gratioſiora ſunt, niſi humeris priuatorum incumbunt nec ſubnituntur, vt enim facies hominis, cui è diuerſis corporis partibus multum ſanguinis detrahitur, pallorem cõtrahit, ſic ſi apertiſſimis venis ſinguli priuati dolorem & acerbitatem ſentiunt, reſpubl. ſubſidiis & beneficiis emendicatis ornata

habere nequit colorem naturalem, ſed liuidum & malum, quod priuati ſentiunt, totidem ſunt vlcera ſecreta & ſub cute latentia, quæ efficiunt cacochymiam, & malam corporis diſpoſitionem; tantum itaque antiquitatis curæque fuit Principibus Priuatos multo leuamine demulcere, cum rempubl. exornare vellent, potius donatis victoriæ exuuiis, & quicquid diuitiarum ab hoſte acceperant, quam vt minutiſſimam è priuatorum bonis particulam extorquerent, ita nõ ſolum in rempubl. munificentiſſimi fuerũt, ſed etiam ſua trophæa pretioſiſſima publicis parietibus affixa eſſe voluerunt, quod poſteritas maius teſtimonium non eſſet habitura, quam ipſam rempubl. exornaſſe, quod Ptolomæum Philadelphum feciſſe memorant, qui victo Antigono Rege Hieroſolymis ſacram ædem ampliſſimis ſpoliis exornauit, vt facto publico onere è virtutis ſuæ lumine gloria ſcintillaret, quam à priuatis congeſto aceruo faceret ſummumopus reipubl. vnde parum laudis ſuperfuiſſet: & neceſſe eſt eo
4. † ſingulos conferre, nec contributiones negare, ſi opus eſt, quod reſpubl. deſiderat, ſinguli idem velle debent.

Deinde vt merita priuatorum, quos officiis & virtute cæteris antiſtare nouit, probe demereatur,

Quod * enim *bonis beneſit beneficium, gratia ea grauida eſt bonis.* At

* *Plaut. in Capt.*

At in beneficiis ſuis differentiam faciat inter † præmium & virtutis recognitionem, 5.
quæ in gloria, honoribus & triumphis conſiſtit, dat eadem Princeps, quæ virtute ſua promeruerunt, nec ea habet, vt præmia idē alimentum. Entellus apud Vergilium præmium faſtidire videbatur, quod pretii victoribus erat conſtitutum, cauſando ſenectam, ſibi per ætatem non licere:

*-- Non laudis * amor, neç gloria ceßit* *Æneid.5.
Pulſa metu: ſed enim gelidus tardante ſenecta
Sanguis hebet, frigentq; effœtæ in corpore vires.

Idem renuebat Coriolanus, cum conſul poſt habitos honores orationem in laudem eius dixiſſet, iubebat victorem ex præda omni pecuniæ, equorum, hominum, decem ſibi capita deligere, antequam militibus diuideretur, id Romanis probantibus, Coriolanus in medium progreſſus, equum accipio, inquit, ac laudibus conſulis gaudeo, reliqua non tam honorem, quam mercedē puto. Catulus quoq; accipiebat æneum taurum, quem Cimbri honorabant, quaſi victoriæ primitias, quam virtute & fortitudine promeruiſſet & obtinuiſſet, & cætera pro mercede conſtituta deſpiciebat: Vt Danielem Balthaſar Rex aſtu multiſq; lenociniis demulceret, auream torquem, & tertiam diuiſi imperii ſui partem, quam vati daturus certo ſpondebat, non eſſe virtutis præmium, ſed meriti compenſationem, do-

nis non potuit flecti & respondit, sapientiam diuinitus datam muneribus non posse corrumpi, quæ potius ad præmii quam veri honoris similitudinem accedant. Et Bodinum

6. † fefellit sua opinio, vbi inquit, triumphum est statuas nominis æternitati & memoriæ à maioribus erectas loco pręmii fuisse, quod potius laborem, quam ipsa virtus rependat, quæ sola honoris conpensatione sese oblectat, vt olim fuerunt statuæ, marmora, triumphi, priuilegia, officia honoraria, quod ex pretio non constent, minus quoque habere debent, sin aliter se habent officia & munia, quæ ad Principē proxime accedunt & de sospitate eius aut alterius respectus gratia sunt, dispereunt, eo quod si semel pretium supponitur, honor, qui mercedem

7. facessere iubet † nec admitttit, sensim euanescat. Habuit antiquitas illud præ cæteris singulare, ne summæ honoris compensationi & recognitioni aliud pretium esset, quam bene fecisse testimonium honestissimum, & & quamvis apud Romanos virtutis sedes nec certa fuisset, nec perduratura, noluerunt tamen belli duces præstantissimi quique lauream coronam propter donaria abiicere, quod vera esset honoris remuneratio & par meriti hostimentum, eo gloriosius & celebrius, quo simplicius nec ambitionis inditium haberet, nec acquirendis diuitiis fecerat

ueret. Et pro summis meritis etiam illa fuit, quæ olim decreta Fabio Maximo cum hac inscriptione, *Patriæ seruatori*, quo duce vires Hannibalis iam pessum ire & corruere cœpissent. Non alia apud Græcos fuit remuneratio à pretio & præmio remotissima, quibus totus ac perfectus erat honor, vt hominem meritissimum regio conuiuio dignarentur, & ille Regi accumberet, & vt moris erat, & honorificum, conuiuatores singulos particulatim habere ministrum, quos dignos censebant regio honore, qui cæteris essent longe præstantiores, affecerunt, quod ex Homericis versibus est manifestum, vbi Agamemnon Idomenæum hortatur, ne se tanto honore, quem iam expertus esset, inferiorem præstaret, ita inquit;

Ἰδομενεῦ * περὶ μέν σε τίω Δαναῶν ταχυπώ-
    λων, * Hom. Il. 4.
Ἠμὲν ἐνὶ πτολέμῳ ἠδ' ἀλλοίῳ ἐπὶ ἔργῳ,
Ἠδ' ἐν δαίθ', ὅτε πέρ τε γερούσιον αἴθοπα οἶνον
Ἀργείων οἱ ἄριστοι ἐνὶ κρητῆρσι κέρωνται.
Εἴπερ γάρ τ' ἄλλοι γε κάρη κομόωντες Ἀχαιοὶ
Δαιτρὸν πίνωσιν, σὸν δὲ πλεῖον δέπας αἰεὶ
Ἕστηχ' ὥς περ ἐμοί, πιέειν ὅτε θυμὸς ἀνώγοι.
Ἀλλ' ὄρσευ πόλεμόνδ' οἷος πάρος εὔχεαι εἶναι.

Idomeneu supra quidem te honoro Danaos equi-
    tes,
Tum in bello tum alio in opere,
Et in conuiuio, quum nobile rubrum vinum

Argi-

Arguorum proceres in crateribus miscent
Nam etsi cæteri comati Achiui
Per vices bibunt, tuum tamen plenum poculum
semper
Stat vt mihi, bibere quando animus iubeat.
Sed irrue in bellum qualis antea gloriaris esse.

Qui quidem ritus facilis vanusque non pau-
cis esse videtur, si cum hodiernis nostrorum
conferatur, restat sola vmbra & fumus, ut de
Gallicis dicam, vbi Rex proceres suos virtu-
te promeritos ad eam dignitatem, quam
duodecim primi potentatus patriciales pos-
sident, euehit, iisdemque præbet exquisitis-
simum honoris poculum, qui nihil amplius
desiderare possunt; cum priuis ornati legi-
bus non regi in cœna, sed in consiliis & ne-
gotiis, quam proximis maiestati & grauissi-
8. mis accumbunt. Quibus meritis † remune-
randis Augustus fuit parcissimus, non item
præmiis ac beneficiis, qui præuiderat, si si
esset liberalis, honorem fore licentissimum
ac vilissimum, & non despicabilem suæ ma-
iestatis particulam iri diminutum, cuius in
meriti agnitio est instar viuæ scintillæ, quæ
vires virtutis in animo viri probi inflamman-
dæ perdit, si in indignum confertur, & offi-
9. cia ac munia honoratissima † non habito
respectu distribuuntur: Romani Patres cum
viderent Flauium factum esse à Senatu sum-
mum & primum Horisten, aureos annulos

depo-

equitum Romanorum insignia abiiciebant, quod non nisi solis Patriciis tale officium recentissime competeret; Idem fecere equites Gallici imperante Carolo VII. Rege, quod iussisset satellites Lutetianos stellam insigne torquati Ordinis ornamentum ferre, vt ita ostenderet prudentissimus Rex, multis immeritis honorem fuisse impertitum: & quid igitur, virtusne absque præmio foret? imo sane

*--- mercede * caret, per seq; petenda est* * Ouid. lib. 2. Pont. 3.

Nec aliam quam honoris coronam admittere potest, & consistit in summæ dignitatis dispensatione, quam Princeps facit,

*Ipsa * quidem virtus sibimet pulcerrima virtus,* * Silius lib. 15.

Et,

*--- precium * sibi solaq; late* * Claud. de Manlii coss.
Fortunæ secura nitet, nec fascibus vllis
Erigitur, plausuue petit clarescere vulgi:
Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis.
Diuitiis animosa suis: immotaq; cunctis
Casibus, ex alta mortalia despicit arce.

Verum virtutem colentibus præmio destitutos esse † non conuenit, quod meriti re- 19.
cognitio sustinet non aliter quam basin è lapidibus affabre factã vides auream statuam, aut opus exquisitissimum suis humeris ferre, ne humi prostratum sub puluere sordescat turpiter, ita vt sapientissimus Princeps non acquiescat solum ad supremos honores

&

& altiora faſtigia euehere, quos vidit præ cæteris probè ac fideliter meruiſſe, verum etiam oportet ſubſidia ad granditatis ac dignitatis authoritatem ſuſtinendam addere, & effuſum ſanguinem non deſpicabili luculentiſſimæ ſuæ fortunæ particula remunerare, nam

* Plaut. in Persa.

*--- ſi quid * bonis*
Boni fit, eſſe idem & graue & gratum ſolet.

Olim homines virtute probi erant veri nobiles (nobilitas enim ex virtute originem habuit,

* Lucanus ad Pisonem.

*Nam * quid imaginibus, quid auitis fulta triumphis*
Atria, quid pleni numeroſo Conſule faſti
Profuerint, cui vita labat? perit omnis in illo
Nobilitas, cuius laus eſt in origine ſola:

Quaſi per ipſam virtutem viri nobiles è ſoli naſcerentur, & per vitium ignobiles) illos honorifica & magnifica meriti recognitione ſuſcipiebãt, & ſi quos Princeps aut Reſpub. ad officia euocauerat, latifundia dabant fertiliora & meliora, quæ priuilegiis præmuniebant, vt ita honore affecti haberent cauſam, quam probe ſeruiendo ſua virtute promererentur. Achilles vt vidit Æneam in pugnam ſuccedere, interrogabat, ſi quos optimos agros & hæreditatem ampliſſimam Troianis haberet, quod animum vireſque tam ſtupendo apparatu tantos conatus effecturus cepiſſet.

Ἦ νύ τι * τοι Τρῶες τέμενος τάμον ἔξοχον ἄλ- * *Hom. Il. 20.*
λων,
Καλὸν φυταλιῆς καὶ ἀρούρης, ὄφρα νέμηαι
Αἴ κεν ἐμὲ κτείνῃς:

An aliquem tibi Troiani agrum exceperunt ex-
imium præ cæteris,
Amœnum consiti soli, & satiui, vt fruaris,
Si me occideris?

Quod ab illa consuetudine non multũ dissidet, quæ familiaris est illustrissimis familiis, vt concessis feudis habeant vasallos meritissimos, quibus hominem immerentem Principis maiestati noxium & inuisum cum nobilitatis iactura & incommodo inuestitum esse, fastidium & periculum est, vbi ærarii sui fures & corruptos iudices nobili feudo ad meliorem frugem reuersuros sibi demeretur, ex quo sese nobilitatem & gentilitia nobilium insignia consequi putant, quam quidem dixerint in armis sitam esse, quod verissimum est, si tamen Princeps ostenderit, pro re acceptissima se habere nobilitatem esse in officio honoratiore, vbi inest commodum non despicabile, nec se tantum honorare officiosissima arma, imo etiam æquissimam iustitiam, & rem quæstoriam, nobilitas foret tanto capacior & liberius & honorabilius seruiret, & suo officio
cum laude † præesset, quod furto & pecu- 11.
latu sit generosior, & rem vilissimam non
desi-

desideret, quam neglectæ sortis homines auariter capessunt. Inquiebat Cato Censor, non aliter quam solerent tinctores eundem colorem, quem vident omnibus arridere, sæpius vsurpare, ita iuuenes adniti, vt exercitia eiusmodi discant, quibus vident maiorem laudem & honorem inesse. Quæstura ante Catonem secundum non fuit honorata, quam effecit nobiliorem & ad summum honoris gradum euexit, eo quod tanto officio cum dignitate & iustitia præfuerit: sunt aulicorum primicerii, quibus si res tota cum summis negotiis committitur, ita se gerunt cum meriti dexteritate, vt qua sunt è nobili prosapia oriundi, virtute sua doceant luculentius præfecturas à viris, non à præfecturis viros honorari, qui instar fortissimi Atlantis Reipubl. angústias, quam gubernandam susceperunt, gnauiter abstergunt: Et hanc regulam discat Princeps, nobiles, si quæ officii dignitas requirit, cæteris esse præferendos, æquum enim est, ex honore maiorum aliquid suis quoque meritis addere, quasi ipsissima seruitia, quibus & Principem & rempubl. sibi demeruerunt, forent arrhæ, vt liberos, si & ipsi probi & honesti sunt, ad officia admittat: præibant Philtiadæ, quod essent è Dayphanti prosapia, Bœotiis & Phocensibus, & Lycormiis quoque, qui ambiebant honorem & prærogatiuam, in gestanda

da

da corona, quam Græciæ leges Hieraclidis debitam iam ante detulerant, vbi tandem depugnatum, vt eiuſmodi honor & prærogatiua oriundis ab Hercule gentilibus eſſet ſacer & inuiolabilis, hoc vno meriti nomine, quod quem viuentem beneficiis proſequi Græcia non potuiſſet, poſteritas haberet laboris auiti meritiſſimam remunerationem. Quod ſi vero meritum non eſt ab illuſtri maiorum proſapia eoque ſe nobiliores longe ſuperat, Princeps viros idoneos, quãuis ignobiles, nobili minus idoneo in officiis præponat, qui cum caput reipub. & publica perſona ſit, nemini, niſi qua ſe meriti proportio extendit, velit nec debet eſſe deuinctus, cæteroquin vtilitatem publicam negligeret, cui tantum obligatur, vt hominem, qui intertrimentum in negotiis grauiſſimis afferre poſſet, ſibi demereat: Æneas potius meriti compenſationem, quam ſanguinis nobilitatem reſpexit, cum apud Vergilium eum, cui maiorum commendatio & celebritas nulla erat, viro nobili ob præclara facinora minus glorioſo præferret, ita ille inquit;

--- *veſtra, *inquit, munera vobis,* * *Æneid.* 5.
Certa manent, pueri: & palmam mouet ordine nemo.

Et recte quidem cuidam iuueni militi, qui ſatis arroganter & magnifice de proſapiæ

ſuæ nobilitate abſque vllo virtutis indicio ſentiebat, reſpondiſſe Princeps quidam fertur, militis fortitudinem, non nobilitatem ſe amare. Antigonus Rex cum videret milites ſuos in armis eſſe & alea ſeſe oblectare, ſciſcitabatur, vbinam duces eſſent, quibus reſpondentibus, eos in cauponam abiiſſe, omnibus officio priuatis milites ſuffecit, cui delectationem afferebat, videre milites ludentes arma grauiſſima non depoſuiſſe, vt ad quemuis impetum forent paratiſſimi: at in reipubl. negotiis potius meriti quam nobilitatis rationem habere conuenit, de quo Agamemnon omnibus exhibuit ſingulare præceptum, qui ſuadebat Diomedi, vt hominem conſideratum & circumſpectum pateretur eſſe comitem, ne quid vereretur, iri offenſum cæteros, qui ſuſcipiendis negotiis intereſſe volebant:

* *Hom. Il. 10.*

Μηδὲ *σύ γ' αἰδόμενος σῇσι φρεσὶ, τὸν μὲν ἀρείω
Καλλείπειν, σὺ δὲ χείρον' ὀπάσεαι αἰδοῖ εἴκων,
Ες γενεὴν ὁρόων, μηδ' εἰ βασιλεύτερός ἐστιν:

Neque vero tu reueritus tuo animo, fortiorem
Relinquito, deteriorem eligas pudori cedens,
Ad genus reſpiciens, etiamſi Rex ſit.

Ita fatur, quod Diomedem videret vereri, ne ſi fratrem Menelaum non acciperet comitem, offenſionem daturus eſſet, quem maior cura conſeruandi exercitus angebat, quam fratris ſui honor & exiſtimatio, & vt

pru-

prudentiſſimum Vlyſſem deligeret ſocium, hortabatur.

Dicam modo † de nudis beneficiis, quæ 12.
ad priorem præmii & honoris ſeriem non ſpectant: inquit Seneca, quod Principem oporteat ſemper dare, & redarguit Tiberium Imperatorem percontantem, ſi qui rogantes eſſent rerum indigi & ex neceſſitate ſupplices facti: ego aliter † ſentio, Principi eſſe 13.
probe conſiderandum, cui & quibus modis beneficium donet, & ſi recte dediſſe certus ſit, alioquin profuſio, non liberalitas eſſet,

> Πολλοῖς * πολλὰ διδοὺς, αἰτούμενος οὐκ ἀνανεύων, *Stob. ser. 46.
> Οἷον χρὴ βασιλῆα:
> *Multis multa largiens, petentibus nihil recuſans,*
> *Vt decet Regem.*

Plutarchus vere ait, Deos habere hanc naturam coæuam æternitati, vt mortalibus auxilientur & bene faciant, ſummum eſſe Iouem, qui è cœlis deſcendat, omnium rerum exactiſſimum daturus ordinem, habere cæteros Deos comites, quorum ille dicatur Benignus, alter Dator, alter Protector, quo innuit prudentiam ac prouidentiam ſub Iouis nomine ſubintellectam ante liberalitatem præuiam eſſe debere, ita ſuo officio † Prin- 14.
cipem ſatisfacere, ſi probe circumſpiciat, cũ dandum ſit & quæ ratio dantem moueat, antequam beneficia elargiatur, quę quidem

talia neceſſe nec cenſeri poſſunt, neque etiam honoris teſtimonium habent, ſi inconſiderate & temeriter dantur, & in homines
15. † à virtute alienos conferuntur, quæ quamuis per ſe quidem grandis ſit, habet tamen non niſi ab exercentis iuditio pretiũ ſuum; nec eſt euidentius argumentum, Principem amare virtutem, quam ſi eoſdem, qui diuiſam cum eo virtutis habent particulam, ſibi demeretur: nam certa conuenientia & harmonia inter eos eſt, qui virtute ita ſunt dotati, vt mutua beneuolentia ſe amplectantur! at certiſſima nota eſt, qua eiuſmodi homines agnoſcet, ſi non adulantur, nec importunis ſuis obteſtationibus tædium faceſſunt, virtus enim blandimentis ſe ſubmittere aut rogationibus aureos numos expugnare neſcit, ſe ſuis coloribus exornat & commendat, & ſua fortitudine ſurgit, cui præuius eat Princeps nõ defuturus ſuis ſubſidiis, exemplo Alexandri M. qui multum rogantibus dabat parum & proceres ac philoſophos Græciæ donariis honorabat, præſertim eos, quos nouerat virtute ſingulari cæteris antiſtare, ſi renuiſſent, in dantem fieri iniuriam aiebat, ratus ſe quoque ad dandum indignum eſſe, ſi homo meritiſſimus, ad ea, quæ dare vellet, accipiendum ſe non dignum eſſe diceret, qui beneficia ſua non ad fortitudinem, ſed datam locorum commodam

modam ſedem dimetiebatur, vt erat Prin-
ceps generoſiſſimus, aliorum indigentiam
ſciſcitabatur, & vel erubeſcentibus nec ro-
gare audentibus beneficus erat, ratus tan-
tum ſe teneri, aut etiam plus obligari viro
generoſo, ſi dona accipiat, quantum ſe ſen-
tiat debere, quod eadem accepiſſet: & quis
neſciat fuiſſe Principes, qui iiſdem veſtigiis
non inſtiterunt, vbi viros honeſtos conſpe-
xerunt obuios, conuerſi ſtatim aliouerſum
abierunt, quaſi viſis ſubito horrore contur-
bati fuiſſent, quibus maxime placuit homi-
nes triobolares alloqui, & indignos benefi-
ciis ornare, quod exiſtimarent, meritũ nun-
quam virtutis expers, tale quidpiam cum
ſummo conatu, mutum licet eſſet, efflagita-
re. Eamque ob cauſam eo minus voluerunt
dare, quod exiſtimarent, ſe idem debere,
nec eoſdem, quibus dediſſent, habere ſibi
ſoli, ſed ſuæ virtuti deuinctos, & crediderũt
beneficia in alios, vt in adulatores collata,
non habere tantum odoris rati in hos blan-
ditiarum magiſtros ſibi totam eſſe obliga-
tionem: ex qua poſtea cœperunt fortiter an-
niti, vt explerent inſatiabilem † & indomi- 16.
tam eorum auaritiam, quæ rodit & vorat o-
mnia beneficia, eademque ex memoria de-
ponit: ſunt enim homines ingrati, quibus
abſque vlla ratione & iuſta occaſione da-
tum eſt, quod fortunam, non Principem a-

ment,qua ſtante ſtant, mutata & ipſi mutā-
tur, ita omnes ſuæ obligationis hypothecas
in fortunam deſtinarunt. Auguſtus Cæſar in
negotiis ſuis alioquin circumſpectus, cum
Cneo Lentulo auguri donatis centies cen-
tenis millibus aureorum, quæ decem auri
milliones adæquant, nihil amplius adderet,
nec manum ad maiora beneficia haberet
auguſtiſſimam, Lentulus conquerebatur, ſi-
bi iniuriam fieri, quod hominem, qui facun-
dia ſua multo grandiorem ſummam potuiſ-
ſet lucrari, à ſtudiis auocaſſet & Cæſari pro-
ximum eſſe iuſſiſſet, ex quo cœpit Augu-
ſtum odiſſe, qui inſanum non potuit imple-
re adeo improbum & ingratum, vt manife-
ſtiſſimum fuerit, huic viro ne minutiſſimam
quidem fuiſſe virtutis particulam, quæ per
ſe contenta paruo indiget, quo ſe continere
poſſit, & neceſſitate & paupertate, quam ſa-
pientiſſimi quique refugerunt, non aſtrin-
gitur, & ſe putat ſatis diuitem eſſe, cui inna-
'17. tum eſt, nunquam † ingratam eſſe, & rebus
honeſtis ac liberalibus ſe continere & ac-
quieſcere, vt ſunt, aſpectum ferre Principis
optimum, comiter excipi, & honeſte de vir-
tute ſentire, nuptias facere & fœdera ferire,
cum iiſdem, qui virtutem amplectuntur,
quo diſſidet ab adulatione, quæ bonis & di-
uitiis ſe probe ſaginat: Et conuenit Princi-
pem ita ducere, ne numariis beneficiis & au-

rea

rea gratificatione per omnes dies sit plus æquo liberalior, quod in eo tantum honoris esse videatur, quantum frugalitatis, si quis effusissima manu frumẽtum in saccum absq; fundo profundissimum proiecerit, siquidem

*Malo * benefacere tantundem est periculum*
Quantum bono malefacere:
Malo si benefacias, id beneficium interit,
Bono si quid malefacias, ætatem expetit.

* Plaut. in Pœnulo.

Sunt vero multa beneficia, quibus affectionem suam, prudentiam & animi generositatem prodit, quod dedecet & negligere & dare semper fauorem & verba, quibus quandoque operam numariam indigentibus sufficiat;

*Is locus * officio, cum cessant prospera, cumq;*
Dura ad opem fortuna vocat. Nam læta fouere
Haud quaquam magni est animi decus:

* Silius Ital. lib. II.

Quandoque addat fauorem & commendationes, nisi cæteris rebus indigeant, tantum tamen abest, quin dando respiciat modo vtilitatem eius, cui daturus est, modo gloriam ac honorem, nec strictim adeo ac rigidis legibus ad imitationem Cleomenis Regis illud obseruet, nec regulam eius omnino & vsquequaque sequatur, qui putabat media illa, quibus hominem cum munerum lenocinio & corruptela demulceret, esse quidem absque dolo, non tamen absque iniustitia,

vere regium modum laudari, si comitate &
18, alloquio, quibus & gratia & fides † simul adsit in amicitiam pertraheretur, nec credẽdum quoque Dionysio, nec idem imitandus est, qui filio interuiso cum intueretur multos aureos & argenteos crateras, exclamasse fertur, nihil in eo Principe & Domino dignum esse, quod tanta auri & argenti copia non sibi amicum effecisset, sed vtrumq; facere conuenit in dandis beneficiis, excessum tollere & varios comitatis modos in locum sufficere, ex aduerso demere parcitatem nihil dandi, & beneficiis donisque immiscere gratuita, quibus homines & virtute & meritis laudatissimos sibi demereatur. Nã absque affabilitate omnia Principis beneficia nullum habent ornamentum, quę beneficium exornat, & plus quam res ipsa obligat: ita est, Principẽ plus sua libertate, quam dando exercet, efficere & obligare, quam rei ipsius pretio, & quisquis ille, qui præditus est animo generoso, mauult, rem comiter negatam mussitare, quam beneficium ab homine rudi & molesto exspectare, &

Publius. *Pars * beneficii est, quod petitur, si belle neges.*

Ex historiis habeo, Titum Imperatorẽ tantę comitatis & grauitatis Principem in dando & negando fuisse, vt ex eo dictus fuerit amor & humani generis delitiæ, è cuius colloquio neminem tristem abiisse scribunt, ita Prin-

ceps

ceps ſuos effingat mores, non aliorum exemplo, qui abſque moleſta compellatione & auſtero vultu nihil dare potuerunt, quod ſi illud fecerit beneficium, habet remunerationem, beneficio donatus ſolutionem accipit, nec plus obligationis ſe debere putat, quam ſi debitum ab homine obærato, qui ſoluendo non eſt, recepiſſet; quod ſi beneficium gratiæ eſt, ſe tantum debere, quantum homini, qui importune rogatus ſubſidiis adfuit, cui ſi parem aut æquiualentem gratiam retribueret, ſe ſatis dediſſe exiſtimat, quod, qui dedit grauate, quod dedit, actiuis debitis adſcribat, & eſt prompta voluntas, quæ beneficii partem efficit, nec vllo ſeruitio poteſt expungi, namque

*Bis * eſt gratum, quod opus eſt, vltro ſi offeras.* * *Publius.*

Et paria quidem reddere poſſumus, ſed eo non fit res ſoluta, quicquid vero officii eſt, quod in beneficii recognitionem fit, non niſi facit ad incitationem obligationis erga Principem, ſi abſit bona voluntas ad benefaciendum, coactæ neceſſitatis & obligationis ſpecies, non beneficium eſt: dictitabat Fabius Verrucoſus, iſtud beneficium, quod rudis & moroſus non ſatis blanditer faceret, non diſſimile eſſe pani arenoſo, quem vel ſordidiſſimum famis conſumere & peredere cogeretur, nec ſufficit blanditer dare, niſi res blande ſapiat, cui datur, non amara nec

molesta, cuiusmodi est à Principe vnum beneficium in multos effusissime collatum, quod quidem non est dare, sed se à cæteris dissoluere, & omnibus abuti, in medium diuisionis pomo in perniciem eorum proiecto, ex quo ad monomachias deueniunt, & de possessione disceptant, aut forensi lite partem vindicando bona sua exinaniunt. Ita nō conuenit Principem dare, vt omnium petitioni annuat, quod quandoq; negando multum dare videatur, namq;

*Publius. *Pars * beneficii est, quod petitur, si belle neges:* Dona sæpissime ferunt possidentibus comitem inuidiam & perniciem, nisi geometrica proportio probe fuerit obseruata, nō arithmetica, quæ turbulenta est, illa æquissima, vbi inconsiderate absq; meriti delectu datur, illic rei ad meritum fit dimensio. Verum vt beneficia habeant gratiam perfectam & integram, necesse est omnia à Principe fieri, quam vt solus retineat, non in manu diribitorum sit, æmulus esse debet, sin beneficia multorum manibus contrectantur, gratiam suam perdūt & flores immarcescunt: Quibus opinatur quandoq; quatuor vel plures sibi demerere & obligare dando aliis in fauorē
17. cæterorum, qui longe † errat, cum quo beneficio se iam vsuros fore simulant, eius partes, quasi è manibus elapsam prædam, demutilent, & alii succo & medulla exhaustis,

cæte-

cæteris quibus Princeps in vſum deſtinauerat, ſpiſſamentum & demeſſa tota ſegete ſpicilegium relinquant, quod Principi quandoque auaritiæ & probri vitio ab aliis vertitur. Qui nequiſſimi diribitores ac diſpenſatores, quibus † maxime profuit habuiſſe a- 20.
liorum beneficia alienæ laudis & gratiæ expiatores aula exturbari, & vt fumi-venditores expelli promerentur, quibus Alexander Seuerus tam acerbe infenſus omnes ad infames poſtes affixos fumo ſenſim enecare iuſſit, præconibus proclamantibus in hunc modum, ſic pereant fumi-venditores, qui domeſtici & familiares cum intellexiſſent, quem Cæſar beneficio donaturus eſſet, prę-currebant ocyus, ſe ſuo fauore & beneuolentia non defuturos, quam magno proſtituebant, & inſtar ſanguiſugarum viribus ſubditorum exhauſtis, cum peſſima Principis fama in diuitias veniebant: nam quo generoſior Princeps eſt, eo maiore deſiderio non aliam compenſationem expetit, quam ſi quis beneficium gratum & acceptum habet, cui hunc theſaurum & ſubditorum amorem expilant, & diripiunt, & ſi poteſtate & authoritate inualeſcunt, imperii vim & robur imminuunt: fuit ea ipſa ſemita, quam ingrediebatur Abſolon, vt patrem ab imperio deturbaret, qui officiorum honorariorum nefario abuſu ibat obuiam ſupplicibus,

qui

qui rogatum beneficia Regem accedebant, quæ cum obtinuisset, solam gratiam impetrati muneris consequebatur, ita tandē pessima fraude animos subditorum demulcebat, quorum pars maxima in defectionem ibant, & nefarios conatus non inuiti sequebantur. Otho quoque pecuniam propter factas impensas ab Imperatore Galba acceptam inter regii satellitii primipilos distribuebat, & eadem occasione imperium inuadebat. Et num illud ausit negare matri, vxori, liberis, fratribus & aulicis optumatibus? non ita, si iusta est & causa & digna ab iisdem fieri petitio, sin indigna postulatione, potest hominis petitioni concedere, cuius nomine rogatum & intercessum fuit, nō
21. iisdem indulgere, qui concessis rebus † damnum ferrent, dixerint vero, sibi pluris interesse, si à se rogatā rē negauerit, eandemq; supplicanti concesserit, cuius rei obtinendæ gratia, curam sustinuerunt; qui maiori dedecori sibi versum iri arbitrentur, nomen augustissimum pro aliis in re leuissima interponere, quam inconcessum & negatum ferre responsum. Epaminondas, qui Spartanos viribus suis imminuit tam probe eruditus, Principis officium & quod ad honorem spectabat, facere, ex infimatibus homine plebeio in compedes, quod ex temeraria incogitantia saltem leuiter peccasset, coniecto, quem

quem Pelopidas æque superior & Thebanę reipubl. dux primus & sibi amicissimus libere dimittendum deprecabatur, noluit petitioni concedere, quam ad intercessionem fœminæ de plebe simplicissimæ non negabat, inquiens, eiusmodi gratuita beneficia fœminis non ducibus dari, quod Pelopidas non acerbius ferebat, & eo maiore reuerentia Epaminondam colebat, quod saluam authoritatem tam leui intercessione læsam conseruasset. Scipio non verebatur, iniuriam esse, quod Cato frater literas gratia alterius à se signatas penitus dissoluisset, cum præter decorum & res indigna esset. Luctatius Censor maximæ ob dignitatem apud Romanos existimationis, cum vellet coram Senatu fisci ministrum perfidum ac interuasorem patrocinio suo defendere, ab eodem Catone reprehẽsus, quod faceret indignum aliquid & authoritate & qualitate, noluit admonenti succensere: sic suam maiestatem Princeps integrius seruat, & honorem habet illibatum, & illæsam rogantis dignitatem, sin iusta res est, & quæ rogetur, digna, concedendo honore afficit, & ex eo obligationem habet, illud enim omnibus commune est, habere eum, qui rem iustam perfecit, gratissimum, iniuste vero fuisse concessam, intercessori, non Principi acceptam ferunt, quod non ignorent, nisi ex primiceriorum fauore

inter-

intercessum esset, rogantem negatæ suæ petitionis repudium accepisse: & quam probe secum ille perpendat, veniam & gratiam ad primariæ intercessionis rogatum concessam multum maiestatis coram subditis subtrahere, quisquis ille, qui opera alterius beneficium accipit, putat necessitatis casu sibi vitam cum honore esse offerendam, quā absque eius beneficio turpiter amisisset, nec dubitandum eiusmodi obligationem infra obsequium, quod Principi debet, se submittere, cauendum itaque ne ex arbitrio & intercursu optimatum tales rogationes, nisi præuia fuerint Senatorum consilia, admittat, quod si hoc non neglexerit, experietur gratiam beneficii ad se recta ire, omnesque aditus fore optimatibus præclusos, ne cæteri exitium habeant, quod alibi non rarius euenisse ex historiis proditum est.

CAPVT XXII.

Subditos amare Principem, quem sentiunt esse beneficum.

1. *Differre inter se amorem ac beneuolentiam, quo subditi Pricipem suum prosequuntur.*
2. *Principem collatis beneficiis in Rempubl. ita vt quæ sentiant quoque priuati, præstare se patremfam. sin eo non extendantur, eiusque maie-*

maiestatem attingunt, pro Principe se gerere.

3. *Rebus desperatis nullam spem superesse subditis.*

4. *Alius modus ad acquirendum subditorum amorem.*

5. *Libellos supplices è conspectu facessere non iubeat.*

6. *In quo consistat Principis granditas ac maiestas.*

DIximus, quibus modis oporteret Principem cum beneficiis in bene meritos agere, & sua liberalitate in rempub. esse munificum, quod vtrumque haberet vim & efficaciam, ad demulcendam & acquirendam subditorum beneuolentiam, verum non de aliis beneficiis diximus, quam quæ habent gratiam probæ virtutis, & si quæ est in publicis ac sumptuosis ędificiis augustissima liberalitas: ex quo popularis egestas nihil vtilitatis sentit, quod ad se spectare, non priuato prodesse videt, diximus tamen illud satis esse, vt ita beneuolentiam demereatur, qui ne sic quidem amorem totum aucupari potest, differunt enim inter se bene † velle & amare, eosdem amant subditi, quos ipsi sentiunt beneficos, iisque bene volunt, quos vident insigni aliquo ornamento multum celebritatis reipubl. adferre, quos ita lætantes facit, & inter ipsam lætitiam suauissima in 1.

Prin-

Principem affectio, quæ est beneuolentia, obrepit, quæ est huiusmodi, vt nonnisi, cum opus exquisitissimum intuentur, auctori bene velle possint! at longe alia res est, si in rempubl. beneficium est collatum, & ex eo ad priuatos quoque commoditas peruenit, amore suo Principem beneficum sibi demerētur, exempli gratia, si sollicitus est, ne vulgus publica egestate laboret, nec acerbius necessitatis iugum ferat, quæ cura affectionem cum summo amoris complexu in subditorum animis profert: nec aliter fieri po-
2. test, quod si sic facit, factum † Patris insigne fecisse videatur, cum vtroque, vt diximus, casu, Principem, qui maiestatem suam proditurus esset, exhiberet: vtque popularem amorem demereatur, prouidam curam necessitatis habeat, cum merito suo vulgus satisfacere nequeat, nec clueat vlla virtute, eique modus ad præstandum officium, quo Principis fauorem demereatur, desit, ita tamen, ne in publicam magnificentiam multum sumptuositatis conferat: tantum curæ fuit Augusto, vt vtrumque obseruaret, vulgum scilicet profusa annona & milites donariis demulcendo, nam vt Tacitus inquit, vulgum non curare honores & dignitates benemeriti, modo frumenta veneant propter pecuniam vili, non tamen tam exactissimam habeat curam, prouisum, quasi dili-

diligens œconomus domesticis angustiis, quin ita se gerat, vt in rebus necessariis sentiant opem, ne sint indigi, ex parte altera, nõ arrogantes, si satietatem ingluuies & gula sequitur, facturus idem præceptum Solonis, qui Principem dehortatur, ne subditos suos exactionib' publicis opprimat, aut nimium subleuet, eosque immunitate donet, cum ita infit;

Pareat vt populus ducibus, sic denique fiet, (mas.
Si nimium haud laxes fræna, nimisve pre-

Quod temperate cum amore & affectione commixtum Principi, liberis & reipubl. foret maior securitas, vt enim scite & eleganter Poeta inquit, subditos Principis, quem fortiter amant, suæ fortitudinis desiderium ac curam habere non aliter quam,

-- ὡς * ὅτε μήτηρ * Hom. Il. 4.
Παιδὸς ἐέργῃ μυῖαν, ὅθ' ἡδέι λέξατο ὕπνῳ:
-- *vt cum mater*
A filio prohibet muscam, quando dulci sopitus est
somno.

Consultius certe quam cum quibusdam opinari, qui Principi insusurrant, præfectis vnguibus subditos ad defectionem ire nõ posse; ô quantum illi à scopo aberrant, cum subitis viribus non deficiant rebelles, imo germina diuisionis sub animis tacite latitant & rebellionis salsuginem contrahunt, quæ cum maiore violentia tandem erumpunt,

3. nam vbi res est desperata, † nulla spes amplius superest, quod pertinacius credamus, nunquam nobiscum melius actum iri, sin vulgus, cum ad nouitates delabitur ex falsa opinione & præuaricatione, non desperatione, conatus suos cernit ire in deterius, ad obsequium redit, tutius itaque est, modum & mediocritatem adhibere ex præcepto Iulii Cæsaris, qui aiebat mediocrem potestatem, quicquid sub legibus viueret, facilius conseruare;

* Euripides in Oreste.

Ὅταν * γὰρ ἡβᾷ δῆμος εἰς ὀργὴν πεσών,
Ὅμοιος ὥστε πῦρ κατασβέσαι λάβρον:
Εἰ δ' ἡσύχως τὶς αὐτῷ ἐντείνοντι μὲν
Χαλῶν ὑπείκοι (επ τ) καιρὸν εὐλαβούμενος
Ισως ἂν ἐκπνεύσειεν: ὅταν δ' ἀνῇ πνοάς,
Τύχοις ἂν αὐτοῦ ῥᾳδίως ὅσον θέλεις:

Quando enim excanduerit populus, ad iram prolapsus,
Similis est igni ad extinguendum vehementi:
Si vero pedetentim quis ei concitato quidem
Cedens obsecundarit, tempus caute obseruans,
Forsan exhalauerit, cum autem remiserit flatus,
Vteris eo facile pro arbitrio.

4. Sed vt vulgi † amorem intimum consequatur, nedum subleuandi curam habere, sed etiam aduersus maiores patrocinium ac tutelam suscipere debet,

* Seneca in Medea.

*--- hoc * Reges habent*
Magnificum & ingens, nulla quod rapiet dies:

Pro-

Prodesse miseris, supplices fido lare
Protegere:

Quod consilium Theopompus omnibus dedit, inquiens, certissimum Rempub. conseruandi modum esse & consistere in libertate amicis concedenda, veritate, si quæ de iisdem est, non subticenda, & in cura diligentissima, ne vulgum optumates opprimant, qui cubitis fortissimis stant in humeris imbecilliorum innixi;

Ὅπου * δ' ὑβρίζειν, δρᾶν θ' ἃ βούλεται παρῇ
Ταύτην νόμιζε τὴν πόλιν χρόνῳ ποτὲ
Ἐξ οὐρίας δραμοῦσαν, εἰς βυθὸν πεσεῖν·

* Sopho. in Aiace.

Vbi enim iniuriari, & quæuis pro libidine facere licet,
Illam ciuitatem existimandum est tandem
Ex bono statu recedentem in profundum ruituram.

Quos subditos vt ab angustiis & oppressione Hercules vindicaret, ad omnem laborem riguit imperterritus oppugnator, vnde antiquissima vetustas in consuetudine habuit, quod ab afflictis metu & angustiis perturbatis inuocaretur: apud Plautum se seruulus offert, qui hero suo consulit, cum à dæmonibus ædes perturbarentur, quam celeriter ire & tecto vertice Herculem inuocare, cuius memoria credebatur, tantę efficaciæ esse, vt homines contra dæmonum malignitates securitatem haberent, quod in viuis fuisset

imbecillium protector cõtra fortiorum iniurias, quam ob causam antiquitas solebat ædibus suis hanc notam inscribere: *Heic Hercules vindex hospitatur, vnde omne malum procul facessat*: sic ipsa Principis authoritas vulgi labiis supremis adhæreat, quos optumates forent oppressuri hoc insigni charactere: *sum tanti Principis subditus, qui seuerus vindex me ab*
5. *iniuriis vindicaturus est*. Ita Princeps † à supplicum rogationibus aures non auertat, nõ enim augustissimæ granditatis est, proximos videre aulicos proceres, quo augustior fiat authoritas, sed nouisse tollere minoris iustitiam, maioris arrogantiæ non cedere, cuius si se socium esse patitur, non egenos admittere, plus inter proceres viuere, quam supra eosdem sese efferre videtur: sin hominem egenum subter potentiorum pedibus manu educit, vt iniurias vlciscatur, suæ maiestati multum existimationis addit, quod idem sit & maximus granditate & authoritate, qui minores supra potentiores & maiores attollit: illum audiendo, & faciendo iustitiam contra potentiorem, est supra eundem in altum euehere, namque

Τοῖς τοι * δικαίοις χ' ὡ βραχὺς νικᾷ μέγαν:

In causa iusta, etiam breuis vincit magnum:

* Soph. in Oedipo Colonio.

6. Ita vt Princeps † in vera granditate & maiestate sua esse videatur, audiendo egenos & contra superiores iustitiam faciendo;

Τίς

Τίς ἂν * δίκην κρίνειεν, ἢ γνοίη λόγον, * Euripid. in Heraclidis.
Πρὶν ἂν παρ' ἀμφοῖν μῦθον ἐκμάθῃ σαφῆ:

Quis enim sententiam ferret, aut cognosceret causam,
Antequam ab ambobus sermonem didicerit certum?

Cuius rei euidentissimum exemplum dedit Philippo fœmina abiectissima, quam cum ad se admittere nollet nec audire, illa inquiebat, ne Regem se esse diceret, quasi officium & maiestas Principis in audiendis egenorum supplicationibus cōsisteret, quod in foro non vtique rarissimum est, vbi iuridicis distorsionibus in iustitiæ labyrinthos præcipites facti, & macie forensi confecti excussis numis pereunt misereret, cum sola Principis authoritas in audiendis egenorum suspiriis potentiores suos in officio probe contineat, quibus ad dicendam causam admissis, cæteris foret castigatio, & inposterum eosdem in metu cohiberet: ita rem dignam maiestate præstiturus, si sui potestatem fecerit, & subditis dicendi locum coram se dederit optimos quosque Principes, qui suos beneuolentia & amore complexi fuere, non desinet recte imitari & æmulari.

CAPVT XXIII.

Qui sint postremi honores, & quibus modis præstandi.

1. *Seruare & diligere maiorum memoriam Principem debere.*
2. *Qui honores sint appellandi postremi.*
3. *Dedecere Principem non tam maiorum memoriam offuscare, quam de eorum gloria ac maiestate particulam sibi vendicare.*
4. *Nec male de maiorum memoria loquendum, nec aliis conuitiandi libidinem conniuendam.*
5. *Quantum dispendium ferat maiores calumniari.*

QVod primum omnium in expeditione & negotiis suis Censores Romani in maiorum locos successione suffecti auspicabantur, illud maximæ curæ fuit, vt Deorum effigies emundarent, & quicquid temporis iniuria fuisset demutilatum, probe reficerent, si quid prætermissum esset, verebantur, ne malum & sinistrum omẽ accideret: idem
1. † faciat Princeps maiorum augustissimę memoriæ, quam puram & incontaminatam tueri & reuereri debet, quod Æneam Anchisæ patri suo apud Virgilium fecisse legimus, vbi protestatur summam affectionem esse, qua meritos honores in defunctum effusurus sit;

* Æneid. 5.

*Annuus * exactis completur mensibus orbis,*
Ex quo relliquias, diuiniq; ossa parentis
Condidimus terra, mæstasq; sacrauimus aras.

Iamq;

Iamq; dies (ni fallor) adest, quem semper acerbum,
Semper honoratum, (sic Dii voluistis) habebo.
Hunc ego Getulis agerem si Syrtibus exsul,
Argolicove mari deprensus, & vrbe Mycenæ:
Annua vota tamen, solenneisq; ordine pompas
Exsequerer, struerémq; suis altaria donis.

Ecce optimum Principis officium & probam humanitatem, quæ ad ipsissimum pietatis modulum ab Ænea effictum est, vbi inquit, se infortunio aut negotio non iri interturbatum, quod solennes & annuos honores, qui ad Anchisæ memoriam essent, vel exsul & ab hostibus captus, sit ex animo dimissurus, quod nisi amore suo & affectione effecisset, impietatis de se egregium facinus prodidisset, id vereri successores Romanæ maiestatis videbantur, ne rebus neglectis tantam nominis sui infamiam haberent, cũ augustissimos honores, qui ad exequias maiorum necessarii erant, procurarent, quibus ipsi prompta manu interesse & assistere, rogum accendere, & in eo exquisitissimis ac pretiosissimis aromatibus, thure & balsamo, quæ vndecunque in memoriam Principis sui conferebant, exornatum corpus, flammis consumere volebant;

Τὸ * γὰρ φθιτῶν τοῖς ὁρῶσιν κόσμος: — * *Eurip. in supplicibus.*
Mortui enim à viuentibus honorandi:

Quæ exequiarum † luctuosa & atrata cele- 2.

britas non debet esse defuncto postremus honor, vt non apposite nec ad rem vocant communiter, quod si enim idem esset talis & vltimus, quem quisque antecessori suo debet, potius consuetudo vsitata foret dicenda, aut officium, quo præstito successor rem probe effecisse videretur, quod aduersatur vero honori, qui in animo generoso non moritur nec occidit, cum non consistat in ceremoniis sumptuosissimis, quæ finem habent, vt illa sit in perpetua beneficiorum, quę ab antecessore suo successor habuit, memoria & sacra reuerentia, & ille eo magis venerandus, quo plus vixisse desinit, & remotius esse videtur: vt enim suauissimi odores eminus quam propius sapiunt iucundissime, quod terrestria & grauia tendant deorsum, subtiliora vero per calorem suum sese exhalent & nares feriant: ita quoque quod procul à nobis est, & antiquitatis notam habet, sapit melius & iucundius, & sedatis affectibus virtutis testimonium insigne reddit, quæ cultorem suum vita beat nobiliore, & monimenta ac pyramidas in animo humano locat: ita vt cum virtus non senescat, itidem & honorem, quem diuæ memoriæ antecessoris debet, non oporteat fieri caducum, nec ex animo dilabi, imo de manu in manum, & continuatione ad alterum transferri, se maioribus suis quicquid
gloriæ

gloriæ & honoris acquisiuerit, penitus debere, quorum existimatio, vt & sua eo magis illustrior & celebrior fiat: vt enim lumen lumini oppositum magis elucescit, ita Princeps suo ex actionibus honore cum maioribus coniuncto multum splendoris maiestati addit. Quorum educatio fuit à primis annis proba & incontaminata, quicquid laudis ex actionum imitatione illi haberent, nō confusa serie, vt sub apricum proderent, præcipuis votis desiderarunt, ne vita potius esset exordium absque vita informis & rudis mola, quam verissimum historię membrum: plures tamen eo impudentiæ & temeritatis peruenerunt, vt maiores suos despexerint additis opprobriis, illud nec probe perfectum nec hoc sapienter constitutum fuisse, vt in iis, quos insanos & insipientes criminarentur, infamiæ labes perpetua esset, & adulatores haberent materiā, successorem meliora conantem laudare & ad neglectam classem antecessoris vitam ablegare, vt ille Dionysius, qui de priore Rege turpiter ac ignominiose loquebatur, inquiens, quod fuisset γέλως, hoc est, risus & ludibrium totius Siciliæ, cum sibi prospicere non potuisset, quin nequitiam & vitam suorum cauillis acerbioribus exposuisset, & suam granditatem & imperii dignitatem penitus euertisset: nam qui maiorum existimationem la-

befactat, non ex eo casum veretur euenturum, quod ex animo subditorũ obsequium & merita reuerentia euanescat, quæ non tantum in eo valet, quod est, verum etiam in eo, quod maiores fuerunt, atque eo est maior, quod illustriores fuerunt, vbi cæteros anteire vult, priuat seipsum, qui ab iisdem prouenit, augustissimo honore: cautius itaque agere, & modestius loqui Principem decet, cum de maioribus aliter præter honestatem loquitur, non probe animaduertit, quod quos dignitas ad principatum euexerat, de maiestate turpiter deiiciat, quæ cum nonnisi post fata superstes, tenuissimis quasi plagulis cõtineatur, si vel leuissime corrumpitur, dissutam videmus minutim & frustulatim corruere & multum de laude & honore eorũ decedere, quod sciat sibi iri versum opprobrio, nec se vllam fidem apud suos
3. habiturum: nec oportet ‡ Principem honori inuidere & offuscare memoriam, nec demutilatis partibus gloriam non intemeratam seruare, aut potius membrum auellere ac detruncare, cæteroquin illud foret sinistri ominis præsagium, si qua inuidia, cuius anteactam vitam venerari debuisset, pessime æmulatur, non imitatur, tempus consumet omnem honorem, quem in alterius perniciem & infamiam voluit aucupari. Alexander M. post mortem, vt ex historiis habemus,

mus, Demetrio successori apparuisse fertur, eo ipso cum pugna instaret & rogasse, quæ tessera militum esset secretissima, quo respõdente (victoria & Iuppiter) iussit animosius ire in hostem, quasi inuideret etiam alios v-nam eandemque habere tesseram, visus illud votum sibi præcipue esse, vt gloriã laudemque successoris cum sua coniungeret: at non sufficit maiorum memoriam † honore intemeratã conseruare, illud obseruandum est, ne in sacrum scopulum pedes aliorum sinat temeriter illidere: scientissimus ille nostri æui Princeps, qui ornamentum literarum cum armis coniunxit, filio idem serio iniunxit, quod maiorum memoriam conuitiari & proscindere esset initium inauspicatissimum, quo quis in vitam eorum deteriora moliri vellet, & quisquis libertatem existimationi maiorum captiosam concederet, suam lædentibus daret veniam ac impunitatem. Hyrcanus sacerdotum primicerius & Iudæorum Princeps, cum percepisset Eleasarem conuitia in matrem dixisse, conuocatis Pharisæis, cuius sectæ & factionis erat, sciscitabatur, si quid in Hyrcanum haberet, quibus negantibus inquiebat, vt Eleasarem conuitiantem, quod Hyrcanus matrem habuisset inter Iudæos captiuam, punirent, quo ad verbera & compedes condemnato, iudices iniquiores ad se admittere noluit,

eorumq;

eorumque ſtatuta & leges vno decreto aboleri iuſſit, ratione æquiore, quod læſo matris honore ſuum minus ſaluum fore videret, & matre captiua ad ſacerdotium & principatum ipſe cæteroquin minus idoneus & indignus fuiſſet, quo ſe ſapienter Princeps moderetur, cum permiſſurus memoriam † maiorum diſtorqueri, quam tueri vt ſacrum depoſitum debet, non probe videat, ſubducto palladio, alios pernitiem & exitium moliri, atque eodem medio maieſtatem & imperium è manibus eripere: & quod non aliter ſe res habeat, non vno exemplo vidimus ita aggredientibus & conantibus omnia licuiſſe, vt imperii fundamenta cum principatu ſubuerterent.

5\.

CAPVT XXIV.

Pauca & vera loqui eſſe inditium animi fortis ac generoſi.

1\. *Veritatem virtutis, & virtutem veritatis eſſe cautionem.*

2\. *Mendacium diffidentiæ eſſe primum, contemptum vero vltimum gradum.*

3\. *Vt Princeps probe educetur, diſcendum eſſe, vt priuſquam loquatur, taceat.*

4\. *Sic Principem fieri perfectum, ſi nouit pro temporis ac loci opportunitate & loqui & tacere.*

5\. Pa-

5. *Parum loqui animi vires prodere.*
6. *Nimiam curiositatem non decere Principem.*
7. *Quomodo laudes nec parce nimis nec profuse nimis dare poßit.*
8. *Sic scribendum vt loquendum & sic loquendum vt scribendum.*

APud Ægyptios, qui Mercurialia solemni festo peragebant, degustato melle & ficubus aiebant suauissimam & dulcissimam non aliter esse veritatem, quam si quis amaret, festo honore exciperet virtutem, cui semper placuit è labiis thura & fumos admittere, nec, exquisitissima, quæ sunt è manibus, ornamenta despicere & repudium mittere, vt ex iisdem haberet claritatem, qualem Deus ille Oromagdes, quem magi veteres aiebant habuisse corpus ipso sole illustrius & animam ipsa veritate clariorem: quo demonstrare voluerunt, præter virtutem nihil adeo candidum & vsque pretiosum esse suo vestitu insigniter ornatam, id est, veritatis testimonio, quæ cum nec penuria laboret, & fulgeat tam luculenter, vt cæteris rebus multum splendoris addere possit, recte & probe in ore Principis sedet;

Οὐκ* ἔστιν οὔτε ζωγράφος μὰ τοὺς θεοὺς
Οὔτ' ἀνδριαντοποιὸς, ὅστις ἂν πλάσαι
Κάλλος τοιοῦτον, οἷον ἡ ἀλήθει' ἔχει:
Haud arte tantam pictor vllus assequi

* *Stob. ser. 63.*

Statua-

Statuarique pulcritudinem queat,
Tantum & decorem, veritatis quantus est:

Nam præter illud, quod viribus & efficacia ad credendum præstat, etiam hoc singulare & præcipuum habet, quod Princeps multum ponderis in animis credentium conferre videatur, sed vt ex augustissima maiestate inter ipsam hominum fidem habet securitatem & saluum conductum, ita quoque ex altera parte tantis adminiculis sustinetur, & certe subnititur, qua destitutus non habet grauitatem nec authoritatem, quæ Principi maxime conuenit, namque

* Pind.

Αρχας * μεγάλας ἀρετᾶς ὦνασσ' ἀλάθεια:
Veritas principia magna virtutis promouet.

Quod qui Princeps, vt aiebat Demetrius, semel ex ore veritatem eiecisset, nil nisi seruilem ferret in moribus suis inurbanitatem, quicquid diceret, absque vllo fructu esset, cum illud ex veritate proueniat, & pictum ab omnibus conspiciendum exhibeat colorem verissimum: est eadē veritas, quæ Principis virtutem, prudentiam ac sapientiam ad vicinos & extraneos promouet, & vt alter ab altero fidem accipiat, & vicissim reddat, veritas † cautio eius, eademque virtutis est fideiussor, quam ob causam Nestor missurus Telemachum ad Menelaum, vt percontaretur, vbi gentium Vlysses lateret, inquiebat, nihil falsi aut incerti de patre iri nuntiatum

tum, quod Menelaus esset prouidus & sapiens:

Ψεῦδος * δ' οὐκ ἐρέει: μάλα γὰρ πεπνυμένος * Hom. Od. 3.
ἐστίν:

Mendacium autem non dicet, valde enim prudens est.

Habent sacra Biblia, felicem & sapientem esse, qui amet virtutem, quod à Deo ametur eique homines fidant: & cum fiduciam è sermone eius habeant, non fieri potest, quin meliore zelo ei bene velint & omnem prosperitatem ex animo voueant, initium enim amoris subditorum in Principem suum è fiducia quam habent in eo, prouenit, vltimus † vero diffidentiæ gradus est odium, & con- 2.
temptus primus est mendacium, quod quãtumuis nascendo specimen honestum præ se ferre videatur, non genuinum est, nec exitus bonus, cum pone sequatur perfidia & fraus, cui placuit semper, vt ad vitium Principis, quocunque animus peruersus ruit, se variis modis componeret;

Ἐχθρὸς * γὰρ μοι κεῖνος ὁμῶς ἀΐδαο πύλῃσιν, * Hom. Il. 9.
Ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθει ἐνὶ φρεσὶν, ἄλλο δὲ εἴπῃ:

Illum vero peius orci limine odi,
Qui aliud in animo occultat, aliud lingua loquitur.

Diximus quod dissimulare, Principem non dedeceret, & inhonestæ dissimulationis propria instrumenta, ipsum mendacium, maie-

statis

ſtatis dedecus & opprobrium, omnino reiecimus: at de eo præcipue loquor, quod iniquitatem & iniuſtitiam habet, & ad decipiẽdum ſæuit in homines, Princeps enim, qui veritatem tacet, in rebus, quæ forent, aut ſibi aut aliis exitio, non mentitur, qui modo tacet, & tacenda & non dicenda occultat,

*Eurip. in Hippolyto.

--- ἐν* σοφοῖσι γὰρ
Τάδ' ἐςὶ θνητῶν, λανθάνειν τὰ μὴ καλά:
--- *inter ſapientes enim*
Hoc eſt mortalium, occultare inhoneſta.

Quam ob cauſam Pindarus ſcribit, quod nõ omnem veritatem fateri quandoq; conueniat, ſed nouiſſe, ſi opus eſt, tacere, ſit ſapiẽtiæ actus:

* Pind. Ol. 5. Nemeorum.

Οὔτοι* ἅπασα κερδίων
Φαίνοισα πρόσωπον ἀλάθει' ἀτρεκής:
Καὶ τὸ σιγᾶν πολλάκις ἐςὶ σοφώ-
τατον ἀνθρώπων νοῆσαι:
Non omnis lucro eſt
Oſtentans palam faciem ſuam veritas conſtans:
Verum ſilere ſæpe numero eſt ſapien-
tiſsimum hominibus nouiſſe.

Quod maximum adeo eſſe Plutarahus cenſuit, vt iuſſerit regiæ educationis † alumnos diſcere prius tacere quam loqui, quam diſciplinam ſe probe didiciſſe Auguſtus Imperator oſtendit Athenodoro Philoſopho, cũ hanc optimam ſententiam & apophthegma proferret:

3.

Eſſe

Esse silentii tutum præmium.

Vt ita videret, se nouisse, quod loquacē esse, etiamsi cum veritate fiat, vbi negotia forent grauissima, noceret Principi. Quod si Eumenes dixisset, sibi bellum esse cum Cratero, cui duces bene volebant, non habuisset obsequentissimos, quibus cum persuasus esset, illud in Neoptolemum hostem omnibus infensissimum fieri, viribus ibant maxime fortiores, verum detecto dolo cum contrarium animaduerterent, admirari potius prudentiam, quod tacuisset, videbantur, quā quod de perfidia & fraude, quod non dixisset, conquererentur: semper enim melius, & cum honore profuit, Principem nemini prę-terquam sibi fidere, quam cum exitio pati iacturas, vbi nimium fisus in negotiis, quæ ad rempubl. spectant, aliis credidit, si etenim

*Alium * silere quod voles, primus sile.* * Senec. in Hippolyto.

Aiebat Metellus, se tunicam suam, si quam haberet, quæ in rebus grauissimis abdita & secreta nouisset, combusturum, tam pressus ille in tacendo & abscondendo erat:

*Et semel * emissum volat irreuocabile verbum.* * Hor. 1. epist. 19.

Numa itaque inter omnes Silentii Deam, quam *Tacitam* Romani vocabant, honorare solebat, vt in verbis fræna moderata cohiberet, sunt etenim

Οὔτι τὰ * πολλὰ ἔπη φρονίμην ἀπεφήνατο δόξαν: * Laertius in Thalete.

Non multa verba prudentis animi inditium:
At mutum esse Principem non oportet, ne videatur idolum esse, cuius maiestatem omnes suspiciunt, quod quamuis tacere non
4. dedeceat Principem, opportune tamen † loqui multum authoritatis in cunctis actionibus afferat, vt ita se merito perfectum dicere possit, si de se probe prædicare nouit, quod Ino Euripidea apud Plutarchum;

* *Plutarchus.* Σιγᾶν * τε ὅπȣ δεῖ ϗ λέγειν ἵν' ἀσφαλές:
Tacere vbi oportet, & loqui vbi tutum est.

Sermo breuis sit, & sua cōcinnitate cōstans, cū excessus qui ex verborū dolio perfuso effluit, exhibeat suam leuitatem ac vanitatem, sin contractus & compressus est, nec longam aut prolixam verborum catenationem & seriem habet, magnanimitatem de se ostendit, hic ex nimia libertate & dissolutione non probæ educationis originem habet, ille ex vsu seruandæ taciturnitatis est, vbi ipse sermo ita sese eluit & expurgat, vt ferrum in Cantabria, quod suffossum, diu sub humo tandem in chalybem ex historicorum consensu conuertitur: alius sermo apud quosdam mollescit, alius perdurat efficaciter, & cum viuacitate nec absque effectu est, cuius insigne testimonium Ascanius apud Virgilium de se prodidit, qui à Rutulis obsessus & probroso sermone hostium ducis lacessitus, cum diu conticuisset, tandem conuitia

breui

breui sermone & acerbiore fato compescuit ita profatus:

--- *I, verbis* virtutem illude superbis:* * *Æneid. 9.*

Bis capti Phryges hæc Rutilis responsa remittunt.

Qui non longa oratione vltorem seuerum conuitiator sensit & multa contumaciter locutus cum alter animo patiente effrænem linguæ licentiam diu tulisset, pœnas suę proteruiæ & arrogantiæ recte luit: nec decet Principem exemplo Ascanii, vnde Cæsares suam prosapiam se habere iactitant, cum armato hoste multum sermocinari, qui, quæ vult, dicat verbis compressis & rotundis, non absque vigore & magnanimitate, vt ab Agathocle habentur, qui obsessa vrbe cum ab oppidanis vocaretur Figulus, quod patrem habuisset figulum, rogatus vnde foret stipendium, non aliud dedit responsum, quam, vrbe expugnata, qua capta & oppidanis ad mancipatum damnatis per ludibrium dixisse fertur: nisi ab iniuria abstinebitis de vobis apud vestros Principes conquerar, quo exemplo ostendit illum vere esse dignum principatum & imperium in eos habere, qui nec moderari linguam nec affectus possent, quod sola loquacitate præstarent, sub qua ipse pugnandi ardor non habet vires & emoritur, vt in cæteris rebus † immoderata lingua vim & fidem sermonis adimit, vt enim oua hypenemia & subuen-

tanea ſunt irrita ac imperfecta. & fructus nō vitalis primigenia, ita verba nec certa, nec à iudicio concepta, nec à ratione, perſuaſionem & vigorem non habent, quod animaduertitur, vbi dicta mendaci & ſpecioſo prætextu demutilata inter ſe non cohærent, quod vanitate ſuperba & ambitione emotus certo loco ſtare neſciat, nec habent eiuſmodi affectus ſuos limites. veritati vero ſemper eſt portus ſapientiæ & vtilitatis: ita Vlyſſes fuit Alcinoo Princeps veriſſim⁹, quod eſſet ſapiens, modeſtus in verbis, & præcepta virtutis effuſe proferret, vnde eâ audientibus poterat eſſe non deſpicabile commodum. Verum in vitiis ſi quid eſt, quod magis odiſſe & deteſtari facit, cum exitio ſunt, vt virtus commodo, & vtrique, quem peſtis corripuit, & alteri vicino nocent: idque in nimio Principis ſermone vitium eſt, cum dicta ad eoſdem, de quibus dictum fuerat, refert, verbis pluribus additis non aliter quam Echo, quæ voce geminata voces reddit! Et maioris vlceris hæc cauſa eſt, ſi quæ ridet & ludibriis excipit, alioſq; ad riſum & cachinnos prouocat; quod cum maieſtate & grauitate eius non facit, quam in verbis & factis illæſam habere & tueri debet: fingunt Poetæ Iouem, quod ſacri & cœleſtis imperii vnus dominus cæteris omnibus Diis præeat, non ſe gerere arrogantem in verbis, nec

riſu

risu insolentem, nec irrisione dissolutum, habere mendaciis flecti nullas aures certas: de quo Æschylus poeta ita scribit:

Viden' Iouem Deos eo antecellere,
Mendax quod haud sit, insolensue nec leuem
Tractet iocum, est luxusq; solus nescius.

Nec ferat in conspectu cauillas & mutua suorum ludibria, non ideo tamen fastidiat probos aliorum sermones & dicta, quæ cum salis bonitatem non despicabilem habeant, & ingenium excitent, ab auribus facessere non debent: nec decet Principem familiariter cum omnibus iocari & verbose contestari, multo minus aliorum sermones sua interpellatione & interlocutione anticipare, quibus quantum sufficeret, prodıturus esset: finxerunt antiquitus Deum Harpocratem linguæ moderandæ præesse, cui itidem Princeps præsidere debet, & tam se quam alios corrigere, hoc est vt audiat cum grauitate, quæ cum lenitate sit temperata, & non aliud responsum quam leniter redditurus via transuersa, & effusissimis verbis non se sistat interlocutorem. Spintarus vbi Epaminondam laudat, ait se neminem vidisse mortalium in omnibus rebus tam experientissimum, qui minus loqueretur multisque verbis minus tædium facesseret: & est verissimum optimi Principis signum, parum loqui & tacere: nimium vero loqui emotæ &

curiosæ mentis inditium est, quod animum è suo carcere foras propellit, vt absque iudicio circumuagetur, & cum ratione ad præponderanda, & quæ dicuntur examinanda coalescere nesciat, vnde fit inconsideratæ & vanæ linguæ inutilis & effusa congeries, iudicium enim cohibet animum in silentio, tanquam sub anchora, quam curiositas in ingens loquacitatis mare prouehit, & tandem secure & curiose nauigantem ad infamiæ & popularis famæ abiectissima transtra protrudit, cum

* *Euripides in Hippolyto.*

Τὰ *πολλὰ πράσσειν; οὐκ ἐν ἀσφαλεῖ βίου:

Curiosum esse periculositm sit.

Quod Antigonus Rex expertus fuit, qui cũ omnia percontari & sciscitari, si quid titiuilitii egissent aut in re minima milites peccassent, curiosius vellet, & per castra exploratum iret, inueniebat Antagoram poetam congrum piscem coquere & batillum focarium igni admouere, cui Rex, Homerum in rebus gestis Agamemnonis describendis & explicandis non elixos fecisse congros, adhæc vates, nec Agamemnona, vt res egregie & probe efficeret, per castra obambulasse, quæsitum, si quem offenderet, batillis admotis congrum coquere, ita visus exprobrare,
6. curiositatem † esse desidiæ filiam, & multa verba, quæ longe aliena sunt à Principis granditate sub apricum proferre, docebat

bat tamen, quod dedeceret Principem, esse adeo curiosum, præsertim in re minima, si vellet cum maiestate ac dignitate loqui,

Τοὺς * γὰρ περισσοὺς καὶ τι πράσσοντας πλέον
Ζεὺς μισεῖ:

Præstantiores namque, & eos qui pluribus se rebus implicant,
Iupiter male odit.

* Euripides in Philoctete.

Quod curiosus nemo sit, qui non sit maleuolus, & animum ferendo ad ea, quæ minus digna sunt, nec merentur, verba augustissima ad abiectissimam classem protrudat: Et cum hoc vitium sermonem inutilem auide capessat, cui tenacius adhæret, dat sæpissime verba cum tædio & fellis acerbitate, quod nolit absque calumniis esse, velit lites serere & ad mutuos conflictus animare, quod malum cauere Princeps adolescẽs debet, quod si ita se gereret, id factum ex animo satis peruerso ac temerario palam de se proderet, vt & de cætero animaduertat, ne si quos audit, de se sermonem fieri, illud tantum, quod ad adulationem dictum videatur, temeriter in se admittat, quasi ad cęterorum effuse transmissurus: Vt enim medic⁹ ex sanguinis missione de vitali spirituum, quos in se sanguis habet, imbecillitate iudicat, si multa aquosa interfluunt, ita qui sermone suo Principis ingenium vellicant, de imbecillitate eius iudicium ferunt, si responsis & verbis ostentat

 potius

potius vanam gloriam, quam se animi compotem esse: non tamen à laude sui abstinere iubetur, quod ipsi Stoici fateantur, licere Ioui, cum sit rebus omnibus superior, se facere magnificum; nec sane foret illaudatum pro commodo Principis, quem virtus supra fortunam locauit, auguste loqui, modo sobrie fiat, & eo, vt diximus, modo ac lege, & tum maxime, cum ipsa necessitas iubet, vt de eo dicatur magnifice, quod Epaminondam apud Thebanos, Themistoclem apud Athenienses, Catonem, Scipionem & Paulum Æmilium apud Romanos fecisse ex historiis habemus: & nihil verius est, Principem tam duræ rigidæque conditionis non esse, quod nemini mortalium rationem reddere ex officio teneatur: verum nonnihil vereri possemus, ne voce attonita in caput suum commotæ seditionis insolentiam excitaret, cum pro imperio & verborum maiestate perduelles in obsequium vindicare & coortas turbas posset quieti dare; sed cum grauitas in
7 verbis requiratur, opus est, vt à teneris † assuescat, ne plus minusue laudis præter meritum tribuat, quod æque in excessu quam in defectu vitium sit, exempli gratia, si bonum oratorem diuine perorasse dicit, cum sapiēter & optime & non abs re nec veritate dicere debuisset, quod Socrates, Plato & Hyperides de bene merentibus asserere solebant:

bant:

bant;nec minus peccatur in personarum accomodatione, vt si veteranum ducem, qui insignes virtutis & experientiæ actus de se prodidit, scite rem expediuisse dicat, quod idem esset, ac si bellatori fortissimo, vt Plutarchus ait, imponeretur corolla è rosis aut liliis contexta, nō laurea aut oleaginea; quę verba ex æquiore ratione conuenient viro iuueni, qui ex feruescente militiæ amore memorabilem fortitudinis actum in ipsa acie perfecisset: sic qui mediocre beneficium dedit, non summum dedisse censeatur, cæteroquin iniquius cum Principe ageretur, quod in rebus & actionibus honestis & inhonestis pileolum honoris & infamiæ distribuendo vires & imbecillitatem ingenii palam & ingenue proderet.

Nec sufficit, qui, quod † sentit, scribat 8.
verbis paucissimis, quibus animus & mandata breuiter contineantur, & ad vnguem exprimantur: è sermonis breuitate intellectum melius assequimur, nec habent à tergo prolixam & intricatam interpretationem, cũ in literis multiplicatis & effusissimis multæ ambages lectorem obtorqueant, & quæ voluntas inter sermonem habet diuersos motus, minus certa nec præcisa stat sententia, sin breuitate verborum constat, solutam & explicatam habet constantiam. Agesilaus breuissimo sermone voluntatẽ suam Idreo

Cariæ Principi exponebat, testatus in hunc sensum: nisi Nicias peccauerit, insontem liberato, sin peccauerit mei gratia à legibus & pœna reum eripito, verum vt ut sit, liberum seruato. Et Cæsar missis ad Senatum de rerum prosperitate literis breuiter scripsit, *Veni, vidi, vici*, quo tam in vrbe seditiosum hostem & perduellem quam externum perterruit, omniũq; admirationem ipsa succincta breuitate obtinuit, vt quem fulminis vi ingente, quicquid sub conspectum veniret, ire contritum crederent. Regi Persarum Leonidas, cui se in deditionem & arbitratum deditarus esse viribus longe impar videbatur, imperanti, vt arma mitteret, respondit paucis, quæ tu quæsitum propediem adsis: sic quoque Regi Philippo Lacedæmones scribenti, si semel in Laconiam peruenero, omnia euertam, responderunt, (si) Qui flagitantibus, cum vrbis deditionem fecissent, Atheniensibus, Samum sibi solum permitti, renuntiarunt, quando vestri iuris non estis, tunc habere & alios quæritis; vnde est prouerbium natum apud Græcos familiare: *Qui se ipsum non habet, Samum petit.* Et succinctæ breuitatis in loquendo & scribendo obseruantiores, semper in censu & pretio fuerunt, quæ ratio mouit Amphictyonas, ne foribus templi Delphici integrum philosophiæ caput, verum sententias, quæ paucitate,

te, quicquid ad hominis cognitionem pro-foret, breuiter contineret, inter cætera inscriberent aureis literis hæc præcepta, *Nosse se quemque, Nihil nimium cupere, Comitemq́ue æris alieni atque litis esse miseriam*, Et si quæ fuerunt de genere eodem.

CAPVT XXV.

De temperantia, & quantum prosit, in quosuis labores assuetum esse.

1. *Temperantiam seruare cæteras virtutes.*
2. *Temperantiam quidem præceptis sed maxime exercitiis acquiri.*
3. *Cæteras virtutes cum temperantia contendere, cuius effectus grandes, nec tales affectus, quales in cæteris sunt.*
4. *A quibus præcauendum Principi, ne ad intemperantiam deficere posit.*
5. *Esse musicam ad affectus humanos, non ad lasciuiam & voluptatem demulcendam.*
6. *Bonam musicam rebus honestis, alteram lasciuis & effœminatis constare.*
7. *Vt viuendum Principi.*
8. *Esse in labores omnes assuetum, ad voluptatem inducere fastidium.*
9. *Mollities nostri æui nobilium & militum.*

DIximus, quibus modis ipsa virtus in animo iuuenis Principis esset inserenda, de

de qua probe conſeruanda, præter noſtru
inſtitutum non eſt, hoc loco agere. Eſt ſa
temperantia, virtus, quæ cæteras omnes ſ
uat, &

* Menand. mon.

Ταμιεῖον * ἐστὶν ἀρετῆς ἡ σωφροσύνη:
Eſt ſola virtutis penus.

Niſi enim Princeps in omnibus actionib
fuerit modeſtus, zelus atque idem feru
qui ad bene agendum excitat volentem,
gere in errores, & ad ſcelera impellere i
pudentem poſſent: Inquiunt Philoſop
ipſam eſſe prudentiæ tutricem, & bonæ f
1. gi cōſeruatricem, quantumuis † & hæc q
dem per ſe ſit moderata nec limites ſuos e
cedat, qua æquiore & maiore ratione,
quoque cæterarum virtutum, quibus p
dentia pro vehiculo eſt, ſin virtutes circu
ſtat, non tam luculentam & genuinam ſu
formam habere videtur, quam ſi vim vo
ptatis & libidinis ingentem impugnat,
ſummos conatus oſtentat, & quicquid
humano corpore turbulentam & indo
tam habet ferocitatem, demulcet: tunc
apparatu & proprio ornatu exquiſite in
ta ſtabat, cum Bellerophon proſterne
Chimæram, & Perſeus Gorgonem, hoc
armis ſuis furioſas animi perturbationes
marent, vnde glorioſiſſimi victores præ
victoriæ ſuæ habuerunt, Principi hono
tiſſimam & formæ exquiſitiſſimæ corona

qu

quod Agapetus ostendit Iustiniano Imperatori, βασιλέα σε κατ' ἀλήθειαν ὁρίζομαι, ὡς βασιλεύει καὶ κρατεῖ τῶν ἡδονῶν δυνάμενον καὶ τὸ στέφανον τῆς σωφροσύνης ἀναδησάμενον, καὶ τὴν πορφύραν τῆς δικαιοσύνης ἀμφιεσάμενον: verã Principis coronam esse temperantiam, & veram regiam togam esse iustitiam, fuerunt tamen non pauci, qui primo suæ ætatis vere, vtramque exuerunt, tanquam serpentes exuuiis denudatis vernationes deposuerunt, & luxuria ac voluptate turpiter diffluxerunt, quę Principem nunc ad hoc scelus, nunc ad illud impellit, & in affectuum captiones impudentem inducit, ita vt anchoras fixurus in rationis portum nequeat peruenire, non aliter quam nauicula, quæ in altissimo mari ventis huc & illuc agitata nescit, vbi descensionem factura aut portum sit captura, verum temperantia est nauticum solariũ, quo adhibito tutissimus locus datur, sin negligitur & in despectu habetur, non ille tranquillo animo consistere potest, & periculum est, ne sanitatis suæ naufragium & iacturam patiatur; consultius itaque est, Principem ad temperantiam duci, & præceptis admoneri, quam inhonestum sit & Principe indignum, voluptatibus deditum esse, quæ & nullam constantiam & tranquillitatem, qui virtutis effectus sunt, dedit, &

Οὐδεὶς *ἔπαινον ἡδοναῖς ἐκτήσατο,   *Euripides.*

Nulli

Nulli peperit vnquam gloriam.

Verum cum ſemel offa efferbuit, fumus r
tionis ſedem occupat & euertit, relicta con
buſtione & animi torpore, qui intellectun
hoc eſt, ſenſum penitus adimit, è contra
corpore ſummos dolores ſuſcitat, & inu
tum facit iteratis vicibus hos Philocte
verſus repetere:

Draco haud remiſit, at dirum oris indidit
Germen, pede arripit, ſimul dolor irrepit.

Qui carius emit voluptatem pauciſſimar
quæ quam primũ accenſa in carne vno m
mento, non aliter quam ſtellula ſcintilla
è cœlo deorſum delapſa extinguitur: v
rum vt Cato aiebat, ſurdo ventri, cum aur
non habeat, fruſtra narrari fabulam, ita m
nus facile eſt, temperantiæ † & modeſt
præcepta, Principi, qui voluptatibus vſq
à teneris obſequebatur, tradere, nec poſ
prout ego opinor, tantum præceptis fie
quo etiam exercitium conferendum e
quod internos affectus vincit & ad impet
voluptatis externos reſiſtit, cui ſi ſemel fu
rit nuſſum repudiũ, viribus non adeo cla
deſtinis eſt irreptura, ſin ſecundo & terr
repudiata receſſerit, non ſub conſpectu
Principis eſt reuerſura! primo ſe offert co
teſtatio, ſecundo ac tertio ponit arma & d
victoriam, ſub qua vela contrahere & ter
perantiæ mandatis obſequi videtur, non a

ter quam ipsa Circes poplitibus flexis coram Vlysse prouoluta cum præstigiis suis, vt cæteris, nocere non posset, & ducem illæsum videret velle stricto ense diras imprecationes auertere, quam cum Scipio Africanus in Hispania probe retudisset, vbi conabatur, exquisitissimis delitiis in retia imprudentem trahere, hospitem suum non amplius reuisit; verum vt istam vincat, seipsum vincere oportet, cuius conatus ingens & maior, quam qui in cæteris † virtutibus est, 3. quæ non tantam in progressu, quantã temperantia habet repugnantiam & aduersitatem: & quamcunque modo imaginari puritatem in cæteris posses, semper tamen intersunt ambitiosa & inuidiosa, & aliquis affectus inter actiones mixtus, imo etiam plerumque maior laudis & gloriæ cupiditas ac libido, quam in virtutẽ amor, sed cum temperantię effectus lõge alii sint, ab omni metu, ambitione, & inuidia, esse iidem actiones virtutis simplices non possunt, verum nostræ libidinis & affectuum sacrificia. Quã gloriosum itaque & splendidum est in medio armati hostis, qui proditionis conuictus amice & familiariter nobiscum viuit, superesse victorem: ita est animus, quem intus voluptati, quæ foris est, affectus familiares & domestici produnt & proditione sua oppugnant, vt ille tandem vnius pugnæ subsi-

dio

dio in vtraque victoria & maxima & auspicatissima triumphet: Romulus itaque post fata Romanis suis prædixisse fertur, si temperantiæ essent obseruantiores, fore eos ad humanæ potestatis extremum fastigium ascensuros! nihilominus tamen, vt prudentissimus dux, qui viribus suis diffidit, non in fortiorem ire, & retro versis cohortibus non aggredi hostem, & suorum prosperitati consulere mauult: ita iuuenis Princeps vadum

4. † non experiatur, & lenocinia voluptatis fugiat, facturus melius cum Tito Vespasiani Imperatoris filio, quem tædebat perferre nobilium exquisitissima suffimenta, & eorum consortia abhorrere visus, spectatorem & inter victores præmiorum diribitorem se aliquoties ostendebat: Antigonus visa Vestali Dianæ virgine elegantissima, actutum Epheso excedebat, ne in sacram personam amor esset illicitus. Præ cæteris Principem sibi ab adulatoribus cauere oportet, qui ferunt noua suauissima, & nescio quibus lasciuis adumbrationibus & textilibus lenociniis Venerē ob oculos ponunt, qui quamuis solutam habet constantiam & sententiam, vbi aures semel adhibet, & rationem sinit expugnari, resistere demum nescit, non satis fortis & vsque lassatus, quod ad oculos & aures voluptatis suffimina, quæ semina, quæ habet, interiora penitus suffocat, cert

adm

admisisse minus prudẽter videatur: de quibus loco superiore egimus, & quomodo illi essent pernoscendi, non itaque scripta repeto; sed & alia est adulationis species, de qua nihil dictum fuit, quod cauere Princeps debet malum ita exitiale, vt vel fortissimum quemque possit suis lenociniis demulcere, qualis est musica, quæ animum cum delitiis & mollitia diluit ac perfundit, & affectibus contra ipsam rationem opitulatur, quod habeat vim lasciuis vinculis Martem cum Venere iungere, cuius egregia fictione Poetæ musicam lasciuam & dissoluti generis cantiunculas significare voluerunt, quæ tantæ sunt efficaciæ, vt Princeps fiat moribus incompositis, vita lubrica, & effœminata, deditus insanientis fœminæ amori, cuius delitiæ sunt, vt Poeta inquit, sæpius permutare

Alternas vestes, thermas, lectos geniales.

Quam ob causam Plato è republ. iussit cantus Lydios ac Mixolydios facessere, qui quod potius essent suspiria & amoris delitiæ, quã vera harmonia, quæ ad obsequium sibi moderatur affectus eosdemque demulcet, illa vero musicæ species efficit amentes & à rationis obsequio distrahit, quod cum Vlysses expertus esset in Alcinoi ædibus inter cætera misceri amatorios cantus, cantorem dehortari audebat & his verbis affari;

* *Hom. Od. 8.* Ἀλλ' ἄγε * δὴ μετάβηθι, καὶ ἵππου κόσμον ἄεισον,
Δουρατέου, τὸν Ἐπειὸς ἐποίησεν σὺν Ἀθήνῃ:
Sed certe perge, & equi apparatum canta
Lignei, quem Epeus fecit auxilio Palladis.

5. Inquiebant maiores noſtri, Muſicam † à Deo conceſſam eſſe mortalibus, vt ſe gerant modeſte, gratioſe; & compoſitis moribus, non ad delitias, voluptates, & aurium titillationes, quæ animũ minus obſeruata temperantia ſeducat: non ideo à Principe voluptatem muſicæ faceſſere iuſſerim, quod quæ habeat vim ingentem & efficaciam ad componendos animi affectus, & in ordinem redigendos: at iſtud muſices genus, quod Doricum veteres vocabant, placet prę cæteris maſculum & egregium, quod animi affectibus dominetur, quos Lydii cantus demulcent; & auribus ſonoras aſſentatiunculas & lenocinia inſuſurrant. Quo emotæ mentis Saulem Dauid compeſcuit, & perturbati animi amiſſas facultates reſtituit: & tam laudatum genus etiam furioſos affectus ad rationem reducit: Tauromenem adoleſcentem legimus iuuenculam ita deperiiſſe, vt riuali ſuo necem aſtruere conaretur, qui cùm conando audiuiſſet harmoniam Doricam, ad ſe rediiſſe & à cœpto deſtitiſſe, quæ non tantum iſtam habet proprietatem in ſedandis affectibus, verum etiam in actionibus honeſtis animum accendit, ita vt Ale-

xander

xander M. cum ex iſta muſica aculeos ſibi eſſe perſenſiſſet, arma manu vtraque ceperit, teſtatus veriſſimum eſſe, quod Spartiatæ canebant:

Citharæ ſonus doctæ Marti par eſt truci.

Et eſſe poteſt † martialis tota & plena ardoris, & pro Dorica habenda, ſi quando compoſita eſt, è verſibus & argumentis probis, non ex amore & laſciuis delitiis, quæ dat Principi ad virtutem aculeos & deſiderium, quo cum temperantiæ effigie tale monumentum erigat, quale Crates Principi ſapienti & modeſto conſtruxerat: 6.

Hæc habeo, quæ commentus doctuſq; magiſtris,
Cognoui Muſis præclara.

Quod videbatur ſcripſiſſe & oppoſuiſſe Epitaphio Sardanapali, qui effœminatis moribus laſciua mulierē corruptior inter ipſas animi delitias molliter ac ſuauiter diffluebat, cuius inſcriptio effœminatis literis erat huiuſmodi:

Τόσσ' ἔχω, * ὅσσ' ἔφαγον ϗ ἐφύβρισα, ϗ μετ' ἐρώτων
Τέρπν' ἔπαθον:

Hæc habui, quæ edi, quæque exaturata voluptas
Hauſit.

* *Dion Chryſoſtomus orat. 4. de regno.*

Et ita diſſolutio & temperantia æque in cibis & potu conſiſtit, quam in cæteris voluptatibus, & in eo vitio plus turpitudinis eſt, quod quo impellantur, ſtimulus deſit, ſed in

cibi potusque intemperantia, est bestialitas, quæ hominem per sensus externos in vitii turpissimam eluuiem ducit, & immerso ac penitus consopito zelum adipiscendi ho-
7. noris hebetat: Non est Princeps † in obscuro educandus, quod in saginandis anseribus fieri solet, cuius dies est gloria, quæ absque labore, temperantia ac sobrietate non est; intelligat itaque, vt viuat, edendum, & vt edat, non viuendum esse, quod idem est, nō esse nimia potus ac cibi ingluuie cutem curandam, si caleat aut frigeat, probe coctus aut conditus, imo vtatur tanquam rebus necessariis, nec delitias exquisitissimas extorqueat: Alexander cupediarum magistris ad Adam Reginam, quos miserat, redire iussis, respondit, se meliores habere, præsertim si optime vellet prandere, vt mane surgeret, & antelucanas deambulationes perficeret, ne dubia & indigesta foret cœna, vt modicum pranderet, quo ostendebat, quod præ cæteris minus curaret, palatum esse: Pompeius quoque, qui per ægritudinem potuisset delicate & molliter viuere, noluit rogare Luculum, vt sibi misisset, non dehortante medico, turdum, in eo antiquæ sanctionis & præcepti obseruantior, quod maiores quadratæ columnæ Thebis inscripserant, vt detestarentur Regem Minin vitæ sobriæ & simplicis apud Ægyptios pessimum corruptorem

rem. Vt vero certus viuendi modus præſcribatur, non noſtri eſt inſtituti, quod menſa Principis debeat eſſe auguſtiſſima & exquiſitiſſima, illud nobis incumbit, vt diſcat in ipſa maieſtate ſobrie victitare, non immemor huius regulæ, quod edere citra ſatietatem, non ſibi parcendo laborare, & conſeruandi ſeminis curam habere, ſint tria præcipua medicinæ præcepta, & ſumma tuendæ ſanitatis capita,

--- *grandes* enim * *rhombi, patinæq;*
Grande ferunt, vna cum damno dedecus. *Hor. lib. 2. ſat. 2.*

Quibus nocturna & diurna commeſſatio ſuauiter & exquiſite arridet, ſuas potius exequias ſibi accelerant, quam ex ea voluptatem capturi, quod vita ſua corruptiſſima diu nequeant perſiſtere: Et videmus primo ætatis vere multos proceres deflorefcere, quod ſumma licentia ad exceſſus turpiter deficiāt, ſin ad maiorem ætatem perueniunt, laborare arthritide, & grauiſſimis pedum ac corporis doloribus, pro minutiſſimis delitiis & leuiſſima voluptatis particula habere maximas anguſtias, & poſteriores annos acerbiore vindicta in priores ſæuire, cum certus modus contra morbos vires addat, & illæſas contra ſenectutis inuidiam tueatur, ſi quam conſuetudinem rerum & laboris patientem habet coniunctam, ſiquidem

*Crudelem * medicum intemperans æger facit.* * *Publius*

Cæsar non habuit alium modum emendandæ debilitatis & defectus in temperantia, quem, ne demulceret, præcauere voluit, & assiduo labore pertundere, nec maiore cura recubitum præoptare, quam non dubiam cœnam aut prandium habere: ita vt fuerit obseruatum, quod stragulam suam, qua pro tegumento vtebatur, cum præter tunicam non haberet, decumbenti militi gregario dederit & sub dio pernoctarit, ad exemplum Æneæ, ex quo originem deduxisse fertur, quem in litore maris se nocturnæ quieti dedisse, Vergilius scribit:

* Æneid. 8.

*Cum * pater in ripa, gelidiq́ sub ætheris axe*
Aeneas, tristi turbatus pectora bello,
Procubuit, seramq́ dedit per membra quietem.

8. Quæ consuetudo † Principi est summe necessaria, quem natum esse dicunt, vt exercitum probe & prudenter ducat, & medius inter ipsas cohortes cum petunt stragulas & tegumenta, vt ducis officium habet, per omnem noctem equo insideat, & armis non solutis dormiat,

* Lucanus lib. 9.

*--- cogit * tantos tolerare labores*
Summa ducis virtus, qui nuda fusus arena
Excubat, atque omni fortunam prouocat hora.

Exemplo Diomedis, quem Principem esse, nec suo, vt cæteros indulgere genio Homerus laudauit:

* Hom. Il. 10.

--- τὸν * δ' ἐκίχανον

Ἐκτὸς

Εκτὸς ἀπὸ κλισίης σὺν τεύχεσιν, ἀμφὶ δ' ἑταῖ-
ροι
Εὗδον: ὑπὸ κρασὶν δ' ἔχον ἀσπίδας, ἔγχεα δὲ
σφιν
Ορθ' ἐπὶ σαυρωτῆρος ἐλήλατο: τῆλε δὲ χαλ-
κὸς
Λάμφ' ὡς ἀστεροπὴ πατρὸς Διός: αὐτὰρ ὅγ'
ἥρως
Εὗδ' ὑπὸ δ' ἔστρωτο ῥινὸν βοὸς ἀγραύλοιο:
Αὐτὰρ ὑπὸ κρατεσφι τάπης τετάνυστο φαεινός:

--- eum vero inuenerunt
Extra tentorium cum armis: circum autem socii
Dormiebant, sub capitibus autem habebant scu-
ta, hastæ vero ipsis
Recte ex cuspide posteriore fixæ erant, procul au-
tem ferrum
Splendebat, velut fulgur patris Iouis, ille autem
Heros
Dormiebat, substrauerat vero pellem bouis agre-
stis,
At sub capite stragulum erat extensum splendi-
dum.

Et num deterioris foret conditionis Princeps, quam quos habet sub se merentes milites? non ita, cum omnibus præire, quasi virtutis & fortitudinis speculum, & quomodo cunctis rebus citra libidinem & voluptatem sese assuescere cæteros oporteat, ad imitationem ostendere debeat, despiciendam esse iuuenilē procerum æmulationem,

qui ex curiositate, quod alii ex necessitate faciunt: habent crepidas ligneas, quæ altitudine pedem vnum excedunt, ne, si quę est in corpore imbecillitas, frigore læsa fiat deterior, quas pedibus columbinis non vsque dissimiles multis lemniscis exornant, vt magis effœminati præ cæteris videantur: & qui fieri posset, vt domesticis & solitis calceis in castris & acie immensam vim frigoris pellerent, si præter vrbanam cõsuetudinem alios mores habere consueuerunt, sin hasta ferenda esset, quo fixuri certo pede gradum,
9. officium facere possent, vererentur † certe effœminati milites, ne si quando effuso suorum sanguine pedem delicatulum polluerent: nihil sane est, quod homines plus emolliat, & ad laborem faciat segniores, corpus enim est, non vt cætera lignea ædificia, quæ si imbrium iniuriam patiuntur, exputrescunt, illud vero vires sumere & sese ita assuescere potest, vt rebus nocituris resistat pertinaciter, videmus nonnisi delicatulos, qui non domestici parci-promi in perditissimis delitiis viuunt, & pedes habent molliter vestitos, catarrho laborare. Quod nouum & insolitum calcearii genus & formam Romani milites, qui trophęis suis multa monumenta constituerunt, detestari & facessere iusserunt, cum viribus suis fidere, quam calceolis mallent, & pedibus nudis hostem oppugnare,

pugnare, ne forſan irent incertius & offenſo pede titubarent, quod nos conſutis & compactis coriis tenuiſſimis tuemur & illæſum fore credimus, idem caloris & frigoris aſperitati expoſuerunt, vt contra delitias & nauſeam ſuauiſſimam tutum, quod fortiter obduruiſſe videbantur, foret præſidium, qua virtute & fortitudine duces nemini gregariorum cedere, nec cęteris inferiores eſſe volebant, quos longis paſſibus antegreſſuros ſperabant, & conabantur; vterque teſtis eſt Cato & Cæſar, de quibus diximus, & Ageſilaus Rex, qui qua ætate decreſcere videbatur, nihil quicquam de vitæ ſuæ duritate & aſperitate remittere voluit, & roganti cur hyeme non iret tunicatus, reſpōdit, vt idem facerent iuniores, & in ſene indigena & Imperatore ſuo imitationem & exemplum haberent.

CAPVT XXVI.

De otio & ignauia, eiuſque ſucceſſu peſſimo.

1. *Quantum interſit inter requiem & otium.*
2. *Extra actiones requietem non niſi languorem eſſe.*
3. *Principis virtutem eſſe in ſeruandis aliorum bonis.*

4. *Principes esse, qui si iuuenes sunt, virtutis certißima indicia de se produnt, sin ad fasces & imperium obtinendum adoleuerint, fiunt otiosi & labores fastidiunt.*
5. *Ex otio & ignauia Principem ferre contemptum.*
6. *Otium Principis esse peculatus causam.*
7. *Ex otio omnia mala esse.*
8. *Principe otioso, subditos fieri otiosos & ignauos.*
9. *Quid ad actionem excitare Principem debeat.*
10. *Virtutes esse in actione.*
11. *Ex virtute esse animum sedatum.*
12. *Interpretatio versuum Homericorum.*
13. *Opinio Metrodori Epicuri maxime improbanda.*
14. *Principi in actione, non in otio viuendum.*
15. *Error fictionis poeticæ.*
16. *Principis officium finitis bellis ad vitandam ignauiam.*

ET illud quidem maxime differt, ita educare Principem, vt pro otio amplectatur requietem, quæ honestarum actionum,
1. vt otium vitii, finis est, in † otio, nihil minus quam requies est, & in requiete nihil minus quam otium & pigritia, quæ vigore & laboris amore destituta obdormit, & affectibus suis dominatur: seruis vero, qui se pigritiæ dediderunt, est domestica, & ad eorum animos

mos redit, qui in summam lucem & diem somnolentiores glire stertunt, & cum se putant habere requietem, grauem pedum stuporem & neruorum conuulsionem Endymiones sibi contrahunt; Illa vero hominis probi requies promptum facit, vt vires recolligat, quæ potius est à labore cessatio, vt melius agat, quam ab opere remissio, vt nihil agere possit.

Cauendum itaque, ne Princeps requietem, nisi in ipso labore quærat,

--- γὰρ * ἀνάπαυσις

Ἐν παντὶ γλυκεῖα ἔργῳ:

--- *requies enim*

In omni dulcis est labore.

* Pind. Od. 7. Nem.

Viuit Delphinus in perpetuo motu, & cum motu vitam finit, si se quieti daturus est, agit totum corpus sursum versus ad aquæ summitatem, & in dorsum sese vertit ac resupinat, quousque non vna maris agitatione ad terram considere queat: sic est erudiendus Princeps, vt in actionibus honestis, & negotiosis anfractibus sibi habeat requietem, qui si animum videt ad otium humani affectus turpissimum deficere, emergat & eat superior ad virtutis conatus meliores, quam adorare cum sudore & sanguine debet, non in sacello voluptatis & turpitudinis, vt Seneca ait: quod minus probe perfecisse Lucullum dicunt, qui conquisitis trophæis & maximis victo-

victoriis deditus fruendis delitiis exhausto adebrietatem otio sensum & ingenium perdidit: quid fiet igitur toties desiderata requies, quæ non tantum in laboris remissione consistit, vt est in illa felicitate, animum omnem, malitiam, inuidiam & affectus suos exuisse, labore & exercitio fundamina locat;

* Stob ser. 29. Σὴ * πατρὶς ἐν γὰρ τοῖς πόνοισιν αὔξεται:
Αἱ δ' ἥσυχοι σκοτεινὰ πράσσουσιν πόλεις,
Σκοτεινὰ καὶ βλέπουσιν εὐλαβούμεναι:
Tua enim laboribus patria proficit:
Quietæ vero ciuitates in obscuro sunt statu,
Et obscure viuunt, sibi metuentes:

Et non aliter, vt inquit Sophocles:

Etenim refulget vsu, tanquam æs lucidum
Ac torpidum, tandem die tectum ruit.

Ita cum animo agitur, qui puritatem & splẽdorem habet ex labore, & acquirit veram felicitatem, vbi requies sedere videtur, hoc est, constantia & animi tranquillitas, quæ ex actionibus honestis habent comites lætitiam, honorem & gloriam. Quam requietem vt Princeps capessat, admoneri debet, laborem facere honoris messem non despicabilem, qui solum bonum, sola requies & sola denique felicitas est, de qua ego loquor, non istam esse scribo, quæ nihil ad segnitiem & ignauiam facit, præsertim si re alia quam a-
2. ctione sese oblectat, extra † quam requies non

nonnisi languor est; oportet itaque vtrumque moderatorem, si quem videt otiosum eodem modo excitare & stimulos addere, quibus Vlysses Achillem ignauum & muliebri habitu effœminatum in insula Scyro inter puellas grauissime pungebat:

Tu lumen extinguis rutilans originis
Nes optimi Graium parentis filius.

Et alibi;

Memorabilem te plurimum genuit pater,
Semper bene mereamur de mortalibus.

Et non præter æquitatem & rationem probe conueniunt in Principem, quem Deus in hunc mundum esse natum voluit, vt in cunctis actionibus subsidium & opem rogantibus prodesset, hoc enim præcipuum habet Principis virtus, vt aliorum opes conseruet,

--- *hoc* * *Reges habent* * *Seneca in Thyeste.*
Magnificum & ingens, nulla quod rapiet dies:
Prodesse miseris, supplices fido lare
Protegere:

Cuius persona nobis sacra est, quod potius publica † vota, quam domestica detineant sollicitum, 3.

Præferre * enim *patriam, liberis Regem decet.* * *Senec. in Troad.*

Si per incuriam preter officium fecerit & facienda obmiserit, otiosus & ignauus, qui labore se exercere pro republ. debuisset, hoc titulo foret indignus: nec se Principem natum, sed vt dignus sit, natum esse de se sentiat,

tiat, nemini cessurus in virtutis actionibus laboriosissimis. Inquiebat Epaminondas ad Thebanos cum rogarentur in Arcadum vrbe hyemem agere, si obsequerentur; non aliter se æstimare, quam quos viderat apud focum deterendis fabis operam dare, sin se nec delicatulos nec molles, sed fortes ac robustos ostenderent, nec quicquam de armorum exercitiis remitterent, pluris factu-rum. Et sane nihil est, quod tantam admirationem Principi conciliet, quam videre cum exercitio & negotio ignauiam & otium superare, & nihil magis læsam facit existimationem, quam cum aulicis nugari, & ludicris rebus facetias facere, quod Æleæ ita visum fuit, cum ait, se otiosum & ignauum nihil ab equorum curatore differre, & de ea re Æneas Ascanium filium dehortatur[9], quod alii quoque sæpissime ad suos dicant, ita apud Vergilium inquit:

[a] *Æneid. 12.* *Disce *puer virtutem ex me, verumq; laborem*
Fortunam ex aliis.

4. At non pauci † in iuuentute egregium de se animi generosi specimen prodiderunt, non se labores vel asperiores fugere, vt haberent gloriam & honorem, qui ad maiestatem euecti à labore ad ignauiam & perditissimas delitias turpiter defecerunt, vt ille Ptolomæus Ægypti Rex adolescens, qui quidem apud patrem omnia indicia animi fortis &

probi

probi habuisse videbatur, verum cum fasces
ipse gereret, rediit totus ad mollitiem &
quædam suæ voluptatis aulicis dedit, ratus
non vitio versum iri, si inter meretrices & le-
nones turpissimam vitam ageret; non ali-
ter quam Rex Attalus paterno imperio po-
titus noluit vllum præmium ex bono pu-
blico habere, illud tantum exoptabat, vt
quicquid ad delitias faceret, asportarent, &
nouas voluptates nouis adderent, quam ob
causam apud † omnes contemptum habuit, 5.
ita vt suos ex aula redeuntes sciscitarentur,
si Rex esset bono animo ac fide apud Philo-
pœmen, quem apud se habebat in domesti-
cis delitiis & rerum administrandarum pro-
xenetam & totum arbitrum: quod si tale
quidpiam in Principe † suo ministri obser- 6.
uant, ad furta & peculatum habent occasio-
nem, & in necem eius perduelles coeunt.
Socii Vlyssis, quos nunquam à fide defecis-
se viderat, nihil nisi hero dormiente aude-
bant secretissimam capsulam, quam ab Æo-
lo acceperat, recludere, vbi ventosis com-
pedibus detinebatur vis ingens ventorum,
qui è carcere soluti desperatam tempestà-
tem mouebant, & à portu, quo cum naui-
bus ibant, omnes lõge disiiciebant: sic prö-
uinciales & aulici officiales cum deprehen-
dunt in Principe suo animum negligentia
& otio consopitum, cum obsequio officium
dese-

deſerunt, ſin vident ſtupidum & hebetem
eſſe in rebus ſecundis, negata cupiunt, & in
7. vetitum nituntur, ita vt è furto † ſit diſſolu-
tio, & è diſſolutione inſolentia, quæ quaſi
ventus in hominis animo turbant & inuer-
tunt ſtatum, & à re certa ad incertam detur-
bant, quod ſi aliter cadit, non quiritari po-
teſt, vt Vlyſſes apud Homerum propter oſci-
tantiam & incuriam, cum ex oraculi reſpon-
ſo ignauus & otioſus ſuis commodis noceat:
Et quod ſi Sol per motum ſuum vitam in ina-
nimatis, & penitus emortua & exſtincta re-
generat, ſin vero ſubſiſteret certo loco nec
erraret, vt habent Philoſophi, corrupta tan-
dem omnia interirent & corruerent. Prin-
8. ceps quoque † ſine actione per ignauiam de-
gener factus ſuos reddit molles ac effœmi-
natos, qui tandem ad inuidiam ac malitiam
deficiunt, & aliorum calamitati inſultant,
9. quod ſi vero ſub † cœlo honeſtarum actio-
num in motu eſt turpiſſimá corruptionem,
quæ ex ignauia & incuria coaleſcit, feliciter
diſſipat: quid inuitum magis inuitet, quam
auguſtiſſimus titulus, quem ſedata virtute,
10. vt eſt iuſtitia & clementia, excolat: verum †
vtraque virtus ſine motu vere eſſe nequit,
quod in actione conſiſtant, & actio ſit mo-
11. tus rationis, quæ † per virtutem ad requie-
tem & animi felicitatem, non ad perditiſſi-
mam voluptatis oblectationem tendit: ita
Aga-

Agamemnon ducibus Græcis, quos ad bellum Troianum habebat comites proponebat his verbis profatus:

> Τῷ * μή τις πρὶν ἐπειγέσθω οἶκόνδε νέεσθαι, * Hom. Il. 2.
> Πρίν τινα πὰρ Τρώων ἀλόχῳ κατακοιμηθῆναι,
> Τίσασθαι δ' Ἑλένης ὁρμήματά τε, στοναχάς τε:
> *Quare nemo prius properet domum redire,*
> *Quam aliquis apud Troianorum vxorem cubet:*
> *Et vlciscatur Helenæ discessumque, gemitusque:*

Verum nihilominus est, quod explere libidinosum animum non ita sperabat, vt perpetua † iniuria Troianos lędere desiderabat, 12.
quos senserat in familiam suam iniurios, cũ Helenam fratris Menelai vxorem abduxissent, quod opprobrium vlciscenti putabat talionis pœna iri satisfactum, si Paridis scelus de filiabus Priami libidinosa corruptione vindicaret, quod qui Princeps fuerit, cæteroquin sobrius & temperans, non segnis nec otiosus, sed semper in actione & à voluptate & libidine alienus: facessat itaque † 13.
Metrodorus Epicuræus, qui Principi aliisq; suadet, finitis tandem actionibus summum otium & exquisitissimas delitias esse cum voluptate captandas: in quis ibi à malis & molestiis tutum portum & saluam liberationem esse, quod vtique summum bonum sit! pessimo sane consilio & pernitiosa summi boni definitione, quo quis enim Princeps viuit delitiis dissolutior & corruptior, eo magis

bonam naturam & generoſam indolem efficit mollem & effœminatam, ita vt ex omni parte habeat infortunium, quod nonniſi a animus voluptate aut ſegnitie corruptus facile rancorem & vitium contrahat;

* Euripides in Rheſo.

Κακαὶ * γεωργεῖν χεῖρες εὖ τεθραμμέναι:

Ignauæ ſunt ad agros colendos manus molliter educatæ.

Sic ille non educandus eſt, vt vitam molliter & effœminate viuat, hoc enim eſſet hominem potius inhumare quam vt viuat efficere, quod otium & ignauia ſit viuentium tumulus,

* Horatius.

*Otium * Reges prius & beatas*
Perdidit vrbes.

Quam ob cauſam Curius Dentanus dicere ſolebat, cum de otio verba faceret, ſe malle mortuum eſſe, quam mortui inſtar viuere, namque

* Ariſtophanes in Pluto.

-- προβατίου * βίον λέγεις
Εἰ μὴ φανεῖται διατριβή τις τῷ βίῳ:
-- *pecudis vitam dixeris,*
Non hominis, ſi nulla vitæ ſit exercitatio.

14. Sic Princeps † de ſe æſtimet, & ſe natum eſſe, ne eaſdem placentulas, quas antiquitus Perſiæ Regibus dabant dilutas cum modicis ficubus & multa terebinthina, nec eandem potionem faſtidiat, quæ plus aceti, quam lactis habebat, vt ex eo diſcerent, ſe non eſſe Reges, qui deberent inter delitias lan-

languefcere, imo propter labores & negotia, quod illud fieret honoris gratia, qui ipfa Principis vita eft, cum abfque honore non fit viuere, fed effe: Græci itaque non iniqui⁹ de homine fenferunt, quem φῶτα dixerunt, quafi proprio fignificatu lucem, quæ nonnifi lucet accenfa honeftis actionibus, in quibus labor eft, non remiffio & mollities: Et animus boni Principis eft, quafi flamma, quæ in altum exurgit, nec deorfum verfus terram ire poteft, fuum femper quærit elementum, gloriam fcilicet, quæ in campo, quem virtus cum fortuna habet diuifum, hofpitatur, in cuius forte funt præftigiæ, lenocinia, illufiones, fimulacra, & fictæ fpecies fummi boni, gloriæ, honoris, & requietis, quod longe aliter cũ virtute fe habet, nõ enim videbatur Mars puluere bellico fudore fuo & hoftium fanguine pollutus genialem Veneris lectum confcendere, quod fuis
† coloribus Poetæ depinxere lafciuius, vt 15.
effet certa effigies lenitatis & otiofæ remiffionis, quam bellicis laboribus ex officio deberent. Verum Hercules pacatis bellis & feditionibus ἰδίᾳ τ' ἐρεύνασε τεναγέων ῥόας, perfecit aquæductus ad humanos vfus & vrbes conftruxit cum legibus & politia, vt ex animo ignauiam pelleret. Ozias paternis potitus fafcibus, quod per incuriam maiorum corruerat, reftituit, & aquam per fubterra-

neas canales ducere iussit, nec alius fuit Iulius Cæsar, qui cum fere omnes prouincias obtinuisset, tandem quoque de ignauia voluit triumphare, & laborioso conatu vtrumque mare iungere & ferendis nauigiis ido-
16. neum facere, testatus † non ita defuturum perpetuum testimoniũ, quanto odio otium fuerit detestatus, & quamuis illud opus inanimatum esset & mortuum, quod non satis ad diligentiam ac negotium suffecisse videbatur, multas leges condidit, quibus eorum improbos mores & nequitiam, qui bello præterito per licentiam aut ignauiam pace constituta peccassent, seuerius vindicaret: & fuit, cum per otium posset, minus otiosus, nec suæ ambitioni se dedit, nisi cum existimaret esse occasionem, qua ostenderet fortunam non solam ad tantum maiestatis fastigium euexisse Cæsarem, qui auspiciis maioribus ad altiora contendebat & ostendebat, quod quamuis imperia, quæ per diligentissimam curam in manu haberet, nouisset probe administrare, vellet esse ac videri, non ex fortuna sibi tantam maiestatem fuisse, quam per virtutem cum labore conquisiuisset. Eadem fecisse Alexandrum M. legimus, qui demonstrabat ex fortuna sibi nobilissima trophæa non fuisse, cuius lenociniis & delitiis noluit decipi, misso enim repudio, cum illa se habere victum putaret, &

præmia

præmia maiora obiiceret, nec per inconstantem hostem nec per delitias potuit expugnari, ita vt oblatam quondam Paridis lasciui & effœminati lyram, qua amores ignauus adulter cecinisse fertur, abiecerit, & alteram Achillis aut Hectoris adferri iusserit, quibus virtutis ac gloriæ cantus in mediis armis ad laudatissimam harmoniam vterq; hostis disposuerat, testatus ille fortissimus Heros, se potius actionis probæ & honestę gloria quam delitiis ac voluptate victurum.

CAPVT XXVII.

De exercitiis, quibus Princeps sit assuefaciendus.

1. *Ad quid prosint corporis exercitia.*
2. *Discat pedibus & ex equo pugnare.*
3. *Discat natare.*
4. *Assuefaciendum Principem, vt habeat elatam & vocem fortissimam, qua præcæteris milites imperantem audire & intelligere possint.*
5. *Exercitia, quæ dignitatem Principis attingunt.*
6. *Exercitia animi & ingenii.*
7. *Qui legendi sint libri.*
8. *Quid Principi maxime obseruandum sit.*

PLato voluit, sub principatu suo liberos

exercitiis militaribus assuefieri, vt sunt, iaculari, arcu ferire & venari, quibus mediis probe retunderent ignauiam & viribus integris ad negotia paratissimi labores bellicos fortiter sustinerent: de aliis ego dicam, quibus
1. † ad iuuenis Principis animum formandum opus sit, additurus ea, quæ ex vsu domestico habemus, si per ætatem iuuenilem licet, vt cursu sese exerceat, & currendo pedem certius figat exemplo Achillis, qui pedibus cõsequebatur ceruos ac leones, & discebat gradu se mouere, certumque pedem figere, vt assuesceret non segnius ire in hostem & certum habere modum, si posset laborem bellicum tolerare pertinaciter & constanter, qui tandem experiebatur, nihil esse, quod non longa consuetudo vinceret & exercitiis perfectionem suam consequeretur, vbi cum minus obesus factus esset Princeps erectæ staturæ verissimum testimonium, armis ferendis idoneus ex horum versuum veritate de se eruebat:

Princeps obesitatis ille nullius
Expertus & assuetus arma bellica
Tractare, bellator stat hic acerrimus,
Nullo loco cedat, nouisq; præliis
In fronte primus prælium redintegrat.

Quod exercitii genus Principi maxime necessarium est, sin equo insidet, lentæ ceruicis, ore ductili & frænis obtemperantem potest

test ad vsum habere, cum in pedestri exercitio seipsum exercet patiens laborum rerumque omnium, de se quidem indicium generositatis suæ equus prodit cum equitem habet, sed cum pedibus in medias cohortes descendit, totum se exhibet, & si pugnat non fugiens laboris, virtutem exponit genuinam & puram, quæ rerum aliarum commixtionem in se non habet: & quamuis à teneris annis didicerit, cursus celeritate & brachiorum fortitudine nemini cedere ostendebat, vt ille Coriolanus Numę Regis filiolus, quātum illud in pugnando valeret, & in fugiendo resisteret, exercitium vero, quod iuuenis fecisset, non profuisse tantum, ne posset sudorem & laborem fugere, sed quoque contudisse acerbiores conatus, quoscunq; modo dura necessitas obtrudere inuito voluisset, quę auide exspectat procerum vires tentare, non proximos oppugnare, cogitque priores ire in angustias, vbi nemo est, qui non seipso opus habeat: vtque videat eorum agilitatem, obiicit fossas ad transiliendum amplissimas, quos contra scopulos, quorum fastigia illæsis pedibus ac manibus calcanda sunt, impellit, & in sexcentas angustias agit, vbi impeditissima habet negotia, sin pugna feruescit, ruit equus, vt quem videas in pedes se dare & erectum cum hoste præliari, idemquę quod Cæsar solebat

dicere, de se quoque prosari: Et noui æquis viribus ad pedes desilire, & hostem consequi, quam ex equis fortiter pugnare, qui in iuuentute didici, dedecus summum fore, si ignauia torpescerem, sed consueui potius cum pari celeritate ac promptitudine in hostem inuadere, quam non in acie versari aut pugnam formidare: at visus exercitiũ, quod est in cursu & brachiorum viribus laudare, honorem prætermitto, quem, qui in equos probe ac dextre insilire nouerunt, promerentur, quod tamen minus fecisse velim, cum alterum absque altero sit imperfectum & defectum habeat; diximus opus esse Principem currendo & lanceam ferendo in iuuentute exerceri, cum pro more antiquo haberent discos, tragulas & arcus, cæteroquin reb⁹ tam necessariis prætermissis ignauiæ vitio daretur, vbi vix semel adhibitis equis lectica & curru Principem vehunt, ne forsan labore vires delassentur, cui non à teneris ad animi mollitiem assuescat, si quod de se filius ille magnanimi Regis gloriari nouerat, in suam laudem vertere velit:

* *Hom. Il. 7.*

Αὐτὰρ * ἐγὼ εὖ οἶδα μάχας τ' ἀνδροκτασίας τε:
Οἶδ' ἐπὶ δεξιὰ, οἶδ' ἐπ' ἀριστερὰ νωμῆσαι βῶν
Ἀζαλέην, τό μοι ἐστὶ ταλαύρινον πολεμίζειν:
Οἶδα δ' ἐπαΐξαι μόθον ἵππων ὠκειάων
Οἶδα δ' ἐνὶ σταδίῃ δηΐῳ μέλπεσθαι Ἄρηϊ:

Ego

Ego vero bene noui pugnasq; cædesq; virorum,
Scio ad dexteram, scio ad sinistram tractare scutum
Aridum, quod mihi est durum ad pugnandum:
Scio inire pugnam super equis velocibus,
Scio etiam in pugna stataria cum sæuo ludere Marte.

Quibus versibus quicquid † in Principe, eiusque perfecto exercitio desideramus, vno fasciculo continetur, ex historiis habemus in eo Pompeium Magnum sese probe exercuisse, peditatum rudem minusque exercitum in castris apud Berrhœam vrbem instituisse, nec otiosum ibi desedisse, sed adolescentis in morem assidua exercitia habuisse; magnum enim ad audaciam momentũ ipse adferebat, cum natus annos duodesexaginta cerneretur pedes in armis certare, deinde eques prompte stringere gladium currente equo, & in vaginam nullo labore recondere, in iaculationibus non certitudinem modo ostendere, sed eminus iacere tanta vi, vt multi iuuenum superare non possent: at præ cæteris † discat natare Princeps, cum forsan opus sit flumen natãdo transire, vt vitæ periculũ fugiat, quod in eiusmodi extremis angustiis aliorũ subsidia vel parũ vel nihil sufficiant, sibi ipsi præsto esse maximam habeat in liberando potestatem: non potuit Alexander natare, & obsessa Nicæa præfecto- 2. 3.

rum negligentiam cauſando, cum abſque nauicula tranſeundum flumen eſſet, ob defectum tam acerbe doluit, vt animum fere ad inſaniam redigi pateretur: quod Cæſar à teneris nouit præſertim in nauali expeditione iuxta Pharum Ægypti inſulam cæteris è periculo in nauigium, quo ipſe vehebatur, fugientibus, ne ſubmergeretur, aut telis hoſtium occumberet, ſeſe è nauigio ſuo eiecit, & multis literis altera manu ſeruatis illæſis, quamuis telorum vim maximam veritus nõ ſemel ſeſe ſubmerſiſſet, altera manu tuto enatauit.

De quo diximus, nihil prætermittere Præfe-
4. ctus auſit, at ſupereſt quòd cæteros † tacuiſſe aut minus de eo cogitaſſe video, Principem ita exerceri, vt vocem habeat maſculinam, non effœminatam, fortem & generoſam aſſueſcat animum terminis bellicis, nec à tractandis armis abhorreat, quemadmodum enim in omnibus mechanicis artificiis certa ſunt cum ſuis tonis vocabula, & certus loquendi modus, quem cæteri artifices aſſequi nouerunt; ita in bello certa verba & clamores ſunt, quibus vis ingens eſt in milite animando, & ad pugnam excitando eademque celeriter arripit, quod Homerus in Idomenæo, cum in certamen cum Ænea deſcẽderet & nominatim contribules ſuos adeſſe juberet, ita nobis exprimit;

μένον

--- * μίμνεν Ἰδομενεὺς δουρικλυτὸς, οὐδ' ὑπεχώρει, * Hom. Il. 13.

Αἰνείαν ἐπιόντα βοηθοὸν, αὖε δ' ἑταίρους,
Ἀσκάλαφόν τ' ἐσορῶν, Ἀφαρῆά τε, Δηΐπυρόν τε,
Μηριόνην τε, καὶ Ἀντίλοχον, μήστωρας ἀϋτῆς:

--- *Exspectabat Idomeneus hasta inclytus, neque retrocessit*
Aeneam aduentantem, in prœliis strenuum vocabat autem socios,
Ascalaphumq; aspiciens, Aphareumq;, Deipyrumq;,
Merionemq;, & Antilochum, peritos rei militaris.

Ne parum aspera, nec lenis vox sit, qualem Diomedes & ipse Idomeneus habuit, cum ait, se omnia destruxisse:

--- ἔκπαγλον * ἐπεύξατο μακρὸν ἀΰσας; * Hom. Il. 13.

--- *vasta & ipse voce gloriabundus alte clamauit.*

Et alibi, cum Achilles exiret è castris, & hostes intueretur, non potuit Principem, cum maiore maiestate exhibere, quam cum ita de eo scriberet Homerus:

--- βῆ * παρὰ θῖνα θαλάσσης δῖος Ἀχιλλεὺς, * Il. 19.

Σμερδαλέα ἰάχων, ὦρσεν δ' ἥρωας Ἀχαιούς:

--- *iuit ad littus maris nobilis Achilles,*
Horrende vociferans, excitauit autem Heroas Achiuos.

Quam ob causam Cato adolescentibus, vt for-

fortiter & constanter pugnare discerent, noluit deesse vocis exercitium, quod terrifica verba sæpius quam arma, & vox quam dextra hostem perterrerent. Plutarchus quoque ait, Timoleonem, & paucissimos suos cum Carthaginensibus septuagies mille pugnasse, pugnamque eo magis naturalem fuisse, quod fortissima voce hostes perterruisset, & de Coriolano habetur, cuius mentionem paulo ante fecimus, quod vultu truce & verbis terrificis in bello subst itisset, terrore incusso Coriolanis, à quibus nomen habuit: Sed dubium non est, quin vox exexcitio, præsertim si martialem habet accentum, fiat melior, & viribus suis subsistat, cum effœminata ac mollia verba inter ipsos lituos & classica conticescant, vbi opus est ad animandos milites pugna horrenda & truculenta, quod in bellicis negotiis vox sit dux ad ea omnia, quo iussit Principis prudentia ire, dux & rerũ nouarum non mendax nuntia: ipsa est, quæ milites, si opus est, in vnum corpus colligit, & eosdem, vt alia occasio fert, in partes diuersas dissipat, non aliter quam ingens vis ventorum, quæ modo leuissima quæque cogit, post in varios locos huc illucque dispergit, & disiicit.

5. Sunt & alia † corporis exercitia, quæ nec dedecent Principem nec abnuere præfectus debet, vt saltatu cæterisque ludis non prohibitis

bitis se exercere, quæ potius animi delitiæ & oblectamenta sunt, quam vera & necessaria ad virtutem exercitia, & quamuis multum decoris & gratiæ, & multum elegantiæ in actionibus Principi afferre videantur, nihilominus non ferat se tantis lenociniis decipi, sed ea, quæ diximus, hominem ad actiones probas & honestas ducere, consequatur, quod, vt ille aiebat,

Saltationes expleant & desinant,
Tandemque tædium ipsa delicatula
Suis facessant, sed quibus vita integra est,
Captare pugnas & labores arduos,
Quam mauelint voluptuosis obsequi.

Et habuit Titus idem in animo infixum, qui noluit esse, vbi non haberet insigne & egregium virtutis opus, fugitque effœminatas animi delitias, quibus generositas saltem leuiter permixta pateretur corruptionem. Verum minus inuidendam meretur nominis sui celebritatem, si quis habeat, eandem cum illo Thessalico opinionem, qui omnes pro insanis habuit, nisi in militiam irent, nec ipse discessit è mediis paternis cohortibus, vbi quasi in ludo militaris virtutis fortiter ac viriliter subsistebat, si quos offenderet papiliones fugientes lucis ac laboris, nõ magnanimitatem imitari, & in effœminatis gynecæis, vt melitenses delicatulos canes delitescere, insultauit pari opprobrio, quo Turnus

Turnus apud Vergilium Phrygios laceſſere videbatur:

Æneid. 9. *Vobis * picta croco & fulgenti murice veſtis,*
Deſidiæ cordi, iuuat indulgere choreis:
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
O verè Phrygiæ (neq; enim Phryges) ite:

Et paulo poſt;

--- *ſinite arma viris, & cedite ferro.*

Atque ea ſunt, quæ debui, vt potui, de exer-
6. citiis † ſcribere; ſuperſunt, quæ animo, vt magis neceſſaria, ita nobiliora conueniunt: fingunt poëte Deos clypeum Achilli dediſſe, & in eo præcepta de iiſdem exercitiis, quę paulo ante recenſuimus inſculpſiſſe, additis cœli terræque globis, qua arte regendus eſſet exercitus, quieſcentibus bellis & pace ſubditis imperandum legibus & decretis, vt diſceret ſeſe in omnibus rebus exercere, nō tantum in eo, quod in arte militari ad Principem cōueniret, ſed & in lege & modo exercitus recte ducendi & gubernandis ſubditis, & præterea in rerum diuinarum ac humanarum ſcientia, vt fieret perfectus & numeris omnibus abſolutus; quæ quidem, vt ex ordine longo & ſuperiore loco diximus, potius ſunt conformationis loco, quā ſcientia rerum grandium, ſimplices qualitates, quæ laudem habent, quam magna virtus, quod maxime ad perſonam conueniant, &

in corporis agilitate & dexteritate cõſiſtanti verum ſcientia poſſe exercitum ducere & regere ſubditos optimis legibus, quod Princeps ſit perſona tota publica, & ad illud quod rempubl. concernit, ſeſe accomodet, maioris eſt emolumenti & honoris. Verum vtut ſit, quod pedibus currere, venari, lanceam ferre, vaſtiſſima & grandiſſima ligna nullo labore diſrumpere, natare, & ex conſuetudine vocem habere fortiſſimam, ſint corporis exercitia, nouiſſe vero formas diuerſas, quas in pugnando adhibere oporteret, caſus item, qui poſſent pugnantibus & in vallem deſcendentibus, vbi planities deeſt, obtingere, & incautos inceſſere, qua ratione tranſeundum flumen, foſſæ, tranſitus & fauces viarum, quando in campum diducendus & contrahendus exercitus, ſint animi exercitia: quibus iungenda quoque pars Mathematicæ ſcientiæ nobilior, quæ maxime neceſſaria duci, qui tale nomen præ cæteris affectat & habere præmeretur: non tamen ſufficiunt Principi, qui infra ſe omnia ducit, & magni Principis nomen habere annititur, quem nouiſſe quoque oportet ſubditos frænis legum & iuſtitiæ ac regiæ virtutis modulo, non arrogantia & crudeli tyrannide regere, quod è libris habet, quibus prudentia, iuſtitia, clementia, & militaris ſcientia continentur; diſcebat Philopœmen

men exercitum instituere & dextere prœliari ab Euangelo quodam qui de arte militari scripserat, & summum locum inter Græciæ duces obtinebat: cum Lucullus Roma discederet, donatus primario tribunatu, bellũ cõtra Mithridatem gesturus, Cicero inquiebat, Lucullum quidem armorum inexpertum, postea in legendis historiis fuisse adeo assiduum; & duces veteranosq; milites de re dubia & intricata interrogasse, vt cum tãdem in Asiam ventum & prompta manus adhibenda esset, in perfectissimum belli ducem euaserit, cuius rei egregium testimoniũ de se prodidit, etiamsi haberet contraria & inusitata media, quibus vtrumque potentissimum in oriente Principem deuincebat, & prudentia sobriaque mente ostendebat, se cœteris sui exercitus ducibus præstare, qui noluit certo vsui & experientiæ se dedere, vt Princeps non literatus & indoctus, qui cum arte destituitur & præter opinionem res aliter cadit, turpiter ad desperatam mentem deficit, & inter sacrum saxumque se constituit, sin optimos habet authores, quamuis deterior mutatio sese obtrudat, ex seipso remedium petit: & eadem ad rempubl. administrandam conueniunt, quam vt recte regat, consulere debet authores, qui de stabiliendis & conseruandis imperiis, deque eorum conuersionibus & euersionibus candide scri-

descripserunt: sunt & alii, qui agunt de animi tranquillitate & virtute, qua præ cœteris Princeps eminere debet, vt amorem & admirationem apud subditos obtineat: Demetrius Phalereus itaque consulebat, vt libros coemeret, & qui de virtute aliquid haberent, assidue perlegeret, quod ex iisdem consequuturus esset ad suam suorumque vitam optime instituẽdam, esse ibi nihil quod ad adulatorum perditissimam obscuritatem & vmbram posset facere. Verum vt in cingendo suo horto colonus sumptuum parcissimus citra delectum lapides sumit, ita qui mediocris conditionis liberos sub institutione habent, non exquisitam capessunt formam, sed vbi augustius fundamentum locandum est, præcauere diligentissimi moderatores debent, ne quosuis authores temere permittant, vnde nonnisi timorem Dei & rerum necessariarum cognitionem habere possit, præsertim sciat de Dauide ac Salomone sacram historiã, vt videat, Deum esse timendum & amandum, & improbitatem de vtroque fuisse probe vindicatam, quanto negotio & cura sit imperium moderandum, & rebus priuatis ac domesticis incumbendum: habeant post se Biblica comitem Plutarchum, vbi in parallelis ex aliorum illustribus actionibus tanquam ex speculo suas ad viuum effingere & exprimere

 potest;

poteſt; factus tandem adultior legat Polybium, Tacitum, & alios, non contemnendæ antiquitatis & authoritatis hiſtoricos, & ſi qui de ratione bene viuendi non prophana ſcripſerunt, non deſpiciat Socratis ſaluberrima præcepta, quæ ad virtutem & conſtantiam morumque tranquillitatem amplectēdam multum efficaciæ habent; Theophraſtus quidem vitii & vitioſi qualitatem deſcripſit, quo maiora Socrates præſtitit, quem ſuis coloribus depingit, examinat, & à virtute ſeparat, eamque ob omnium oculos illæſam & perpurgatam ponit: Hunc Plutarchus in moralibus ſuis aſſequitur, quantum proxime poteſt, verum vagus ille eſt, puramque ſuæ philoſophiæ guttam ex Socrate habet: Ariſtoteles, licet abdita naturæ penetret, & ſummus ſit philoſophus, non adeo familiaris eſt, nec ſuam philoſophiam, vt ille exponit venalem, vt aſſeuerare poſſim, Socratem habuiſſe poſt ſe neminem ſapientiorem nec doctiorem, cuius tota philoſophia ad actiones reducta eſſe, & ipſe in iiſdem ita videbatur, vt non de philoſophorum grege fuerit, qui præter auſteritatem & ſupercilia nihil habebant, homo cæteroquin fortiſſimus mortem deſpiciebat, cum cæteri philoſophi ſolis verbis inſurgerent: quod attinet ad Senecæ ſcripta, quæ quidem probæ mercis ſunt, & vbertatem habent, coactam tamen

men philoſophiam continent, & ad imitandum difficilem, qualis ſolet eſſe via aſpera & lapidoſa, qui de rebus cum tædio & nauſea loqui & ſcribere, & ex nimia abundantia dolorem & acerbitatem ſentire videtur. Inter †poetas ſolus Homerus dignus lectione, quem proceres in maximo amore ferant: hoc enim elogium à duce belli fortiſſimo habuit, Homerum, quod bella gerere docuiſſet, fuiſſe egregium Lacedæmoniorum poetam, vt erat Heſiodus Ilotarum, quibus multa abdita de agricultura publici iuris fecerat! ſi quæ cętera ſcripta habuit non vnum ſæculum, ſunt quaſi riuuli ab hoc inexhauſto prudentię, fortitudinis, iuſtitiæ, conſtantiæ, cæterarumque omnium virtutum fonte deriuati, cum, qui ſeria & magna ſcripſerunt, non obmiſerint, res ſuas floſculis Homericis aſpergere, & virtutis exemplo & authoritate ſuffulcire, quem maximi quique proceres ac fortiſſimi in tanto honore habuiſſe dicuntur, vt à grauiſſimis occupationibus in eius lectionem tempus ſubducerent, vt ille Scipio in Cyri inſtitutionem & pædiam, vt ita vitam ſuam ad optimum modulũ probe componeret & defectum integris viribus reſtitueret: Animum quoque intendat conſtitutionibus Imperatoriis, ſi quid habent de adminiſtranda republ. ac prouinciis, vt, quæ ad officium conueniunt, Prin-

ceps minus ignoret. Legat præſertim hiſtorias & maiorum Annales, vt ex iiſdem habeat varios ſubditorum motus, quanta cum authoritate imperio præfuerint, & rebelles ad obſequiū cum ratione reduxerint, quod in domeſticis hiſtoriis vis maior ſit, quibus errores ſuos poſſit emendare. Soli Cydno flumini illud ſingulare & præcipuum erat, vt in ſacrificio Apollinis cruore conſperſum cultellum in eo recte abluerent, & ab omni macula emundarent; ita de vita & rebus maiorum geſtis ſcripta & codices ad eluendas animi labes habent vim & efficaciam non deſpicabilem. Ego itaque ſentio non indignum eſſe Principis maieſtate, habere inter domeſticos hominem, qui res virtute geſtas, beneficia pro meritis, quibus & quo tempore collata, fide bona & ſyncera conſcribat, nec prætereat refractarios ob negatum obſequium caſtigatos, quæ per temporis interualla poſſit Princeps ruminare, & eadem ad poſteros tranſmittere & intemerata tueri, vt & ipſi videant officia maioribus ſuis fideliter præſtita, & eodem zelo ad probæ virtutis actiones tendant, quas quoque ſuis ſucceſſoribus tradere poſſint. Quod
8. ſane † foret res grandis efficaciæ in noſcenda virtute, & adulatoribus à Principis conſpectu pellendis: habebat Cæſar ſuos codices, quibus res à ſe geſtas conſignabat, quo defun-

defuncto imperium ad hunc modulum diu
ſeſe compoſuiſſe videbatur. Reges Perſarum
ac Iudęorum idem facere conſueuerant, vt
Ioſephus de Artaxerxe memorat, qui cum
audiuiſſet maiorum annalibus perlectis a-
lios præmia rerum recte geſtarum, alios pro
fidelitate accepiſſe multa donaria, & tan-
dem ad vtriuſque Eunuchi Theodectæi &
Bagathonis in Regis necem coniuratorum
attentatum parricidium & detectum à Mar-
dochæo ſcelus incidiſſet, rogabat, num
dignam & promeritam habuiſſet facti com-
penſationem, quibus negãtibus, ſecundum
à Rege conſtituebat locum, auctis maximis
donariis, & cædem Mardochæo aſtruenti-
bus mortem ac ſupplicium fieri iubebat:
quod quantum ſolatium memoriæ Princi-
pis ferat, & ab odio ſaluum excipiat, dici ſa-
ne non poteſt, ſed foret peropus, vt magiſter
ſeruandi codicis Principem moneret, ne ho-
mines ſingularis meriti ab adulatorum blã-
ditiis iniurias paterentur, & ſub tenebris de-
liteſcere cogerentur, & cum priuatæ ſuæ a-
ctionis epitomen penes ſe habere debeat,
quod ſit eiuſdem illæſa & ſacra memoria,
nonniſi ad præſcriptos modulos, ſuas hiſto-
rias ſcriptores contexant, ne parte vna de-
mutilata, alteram à rebus incertis exordian-
tur, & quod reliquum eſt, centonibus vſque
& vſque conſutum referciant temeriter.

At ne curriculum deſeruiſſe videar, quo Principis animum exercere conabar, ſupereſt addere colophonis vice, vt non tantum ſe dedat legendis libris, qui ſunt authoritatis illæſæ, ſed & cum doctis & ſapientibus conuerſetur, quibus virtutis ſemina inſunt, & prudentiæ, iuſtitiæ, ac fortitudinis præcepta ex ore fluunt, quos ſi proximos habet in domeſtica conuerſatione, fieri ſapiens, doctus, & virtute perfectus nullo labore poteſt. Erat Alexandro Zenocrates familiaris, vt ab eo haberet præcepta recte imperandi, & iſta Epicuri faſtidiret, qui lib. de Regno iubet, Principem in domeſticis deliciis ac conuiuiis, ſe potius rebus ludicris, quam honeſtis de virtute colloquiis oblectare. Ptolomæus primus longe aliter ſentiebat de mala inſtitutione, cum ſapientes regni ſui conuocaret, & proximos in conuerſatione haberet, qui à teneris didicerat, literas non deſpicere, nec, vt cæteros, effingendis ſcabellis aut otioſis nugis, ſe dedere, qualem fuiſſe ferunt Dionyſium, ob quam cauſam ſuis diſpudentibus, Plato iuſſus Regem inſtituere, vt videt deſperatam moram eſſe, nihil efficere potuit, quod ex inueteratione nimia libertas inualuiſſet, qui ab auita virtute degener habuerat patrem literatum & egregium poetam, cuius verſus cum Philippus Rex admiraretur, quo tempore ad ſcri-
bendum

bendum vacare potuiſſet, filius commotus, tanti temporis opportunitatem ſibi otioſo effluxiſſe, reſpondit, feciſſe patrem verſus, eo ipſo tempore, quo ipſe & alii Principes agerent ineptias, & mutuis perpotationibus ſeſe ad ipſam temulentiam laceſſerent: faciant Principes ex aliis periculum, & habeant ſibi bonorum exempla, ne ſe penitus rudes, & ſcientiæ ac virtutis eſſe inaniſſimos de ſe iniquius conquerantur.

BONE LECTOR,

Errata ita emundanda in dedicatione p. 17. l. *1.* vita-cita; *in ipso libro p.* 16. l. 18. purpura, *p.* 27. *l.* 27. farctum, *p* 28. *l* 7. implumibus, *p.* 32. *l.* 5. Alcibiadem, *p.* 41. *l.* 11. distæduit, *p.* 46. *l.* 2. præceptoris, *p.* 49. *l.* 20. acerbioris odii, *p.* 60. *l.* 18. Agesilao, *p.* 74. *l.* 7. debilioris *p.* 79. *l.* 26. è Barsina, *p.* 86. *l.* 15. Isidi, *p.* 89. *l.* 11 indicii, *p.* 128. *l.* 28. augustissimi, *p.* 132. *l.* 23. sic, *p* 141. *l.* 8. me, *p.* 166. *l.* 1. *dele* hominē, *p.* 170. *l.* 10. *dele* viro, *p.* 203. *l.* 5 admouisse. 227. *l.* 7. scelera, *p.* 248 *p. l* 29. ac tyrannis, *p* 264. *l* 18. loricam, *p.* 318. *l.* 10. cum, *p.* 330. *l.* 6 &, *p.* 359. *l.* 10. est composita; *p.* 366. *l.* 1. statuarius, *p.* 411. *l.* 14. nec, *p.* 414. *l.* 13. poetæ, *lege & castiga, & bene vale.*

F I N I S.